

8
—
273

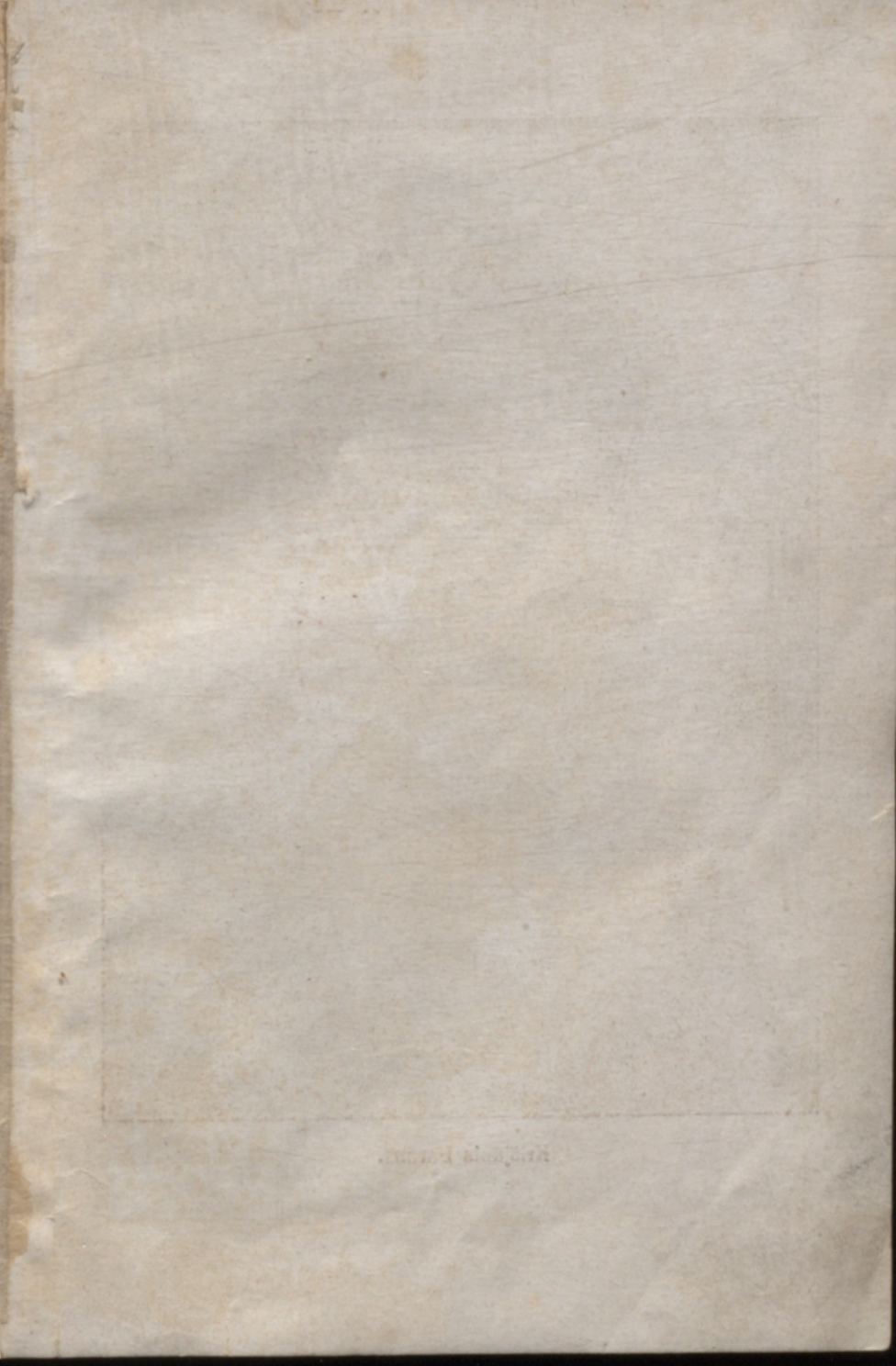
Arturs Baumanis

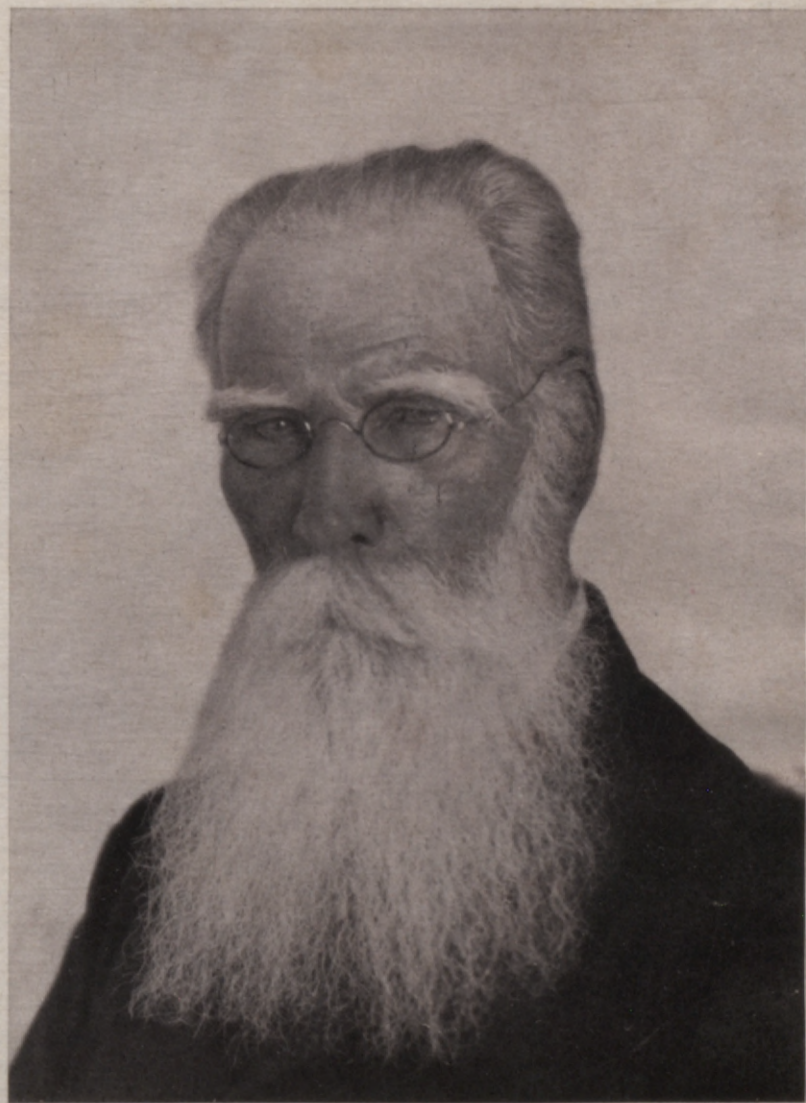
Krišjānis Barons

Dzīve un darbi

Rīgā, 1935

Krišjāņa Barona biedrības apgāds

Krišjānis Barons.

8
L-173

2000
L
8

Arturs Baumanis

Krišjānis Barons

Dzīve un darbi

Rīgā, 1935

Krišjāņa Barona biedrības apgāde

L-1
Bar

030304 8912

Vija Lāča Latv. PSR
Valsts bibliotēka

~~71-56.710~~

11 lp.

Valtera un Rapas
akc. sab. grāmatspiestuve
Rīgā, Brīvības ielā 129/133

I.

Senči.

Kurzemes vidū no Tukuma uz Auci tek pakalnainā, pļavām, tīrumiem, mežu puduriem bagātā apvidū plats lielceļš. Atsevišķi ķeburaini milzeņa ozoli aug ceļmalā, pamatīgi iestiprinājušies mālainajā augsnē, galotnēm nesliedamies augstu debesīs, tumšzaļu lapotni „ar vārtiem“, kā dzejiski saka tautas dziesmā, brīnišķīgs Dieva roku darbs, ko Radītājs būs veidojis, pasaules tapšanas septītajā dienā no darbiem atelsdams un priecādamies par to, cik zeme izdevusies skaista. Saule spīd ozolom pa zaru starpām jeb, kā tautas dziesma saka, „pa vārtiem“ un raksta zem ozola zālē senu rakstu, un koks, zaļās rokas izplētis, svētī ikvienu, kas drebošu sirdi lasa ornāmentu un pēc tam, galvu pacēlis, lūkojas apkārt tēvzemē un meklē dabā un ļaudīs zīmju izskaidrojumu. Meklējiet droši, tur jūs to atradīsiet! Kad no Jaunpils tirgus mājā braukdams, astoņdesmit gadu vecs strutelnieks tevi paved zirgā līdz tai vietai, kur pie Skuju muižas (Struteles mazās muižas) ceļš iegriežas uz Struteli, tad no tētiņa krunkainās, brūnās sejas, žirgtajām acīm, dzidri tekošās valodās uz tevi runā senatne, kas še, kur tuvākā dzelzceļa pietātnē vēl mūsu dienās ir divdesmit kilometru, tuvākā pilsēta — trīsdesmit, saglabājusi savā vaibstu rotaļā zīmīgi latvisku īpatnību.

Pati Strutele, kas kādu laiku pieskaitīta Dobeles apriņķim, vēlāk piedalīta Tukuma apriņķim, ir septiņus kilometrus no Tukuma-Auces lielceļa uz Vie-

satas pusi. Vispirms parādās kalnā baznīca, kokos paslēpusies, veca celtne ar gaili torņa galā. Virs galvenās ieejas tai acs trijstūrī, otrā (altāra) galā ārpusē uz postamenta apsūbējusi metalla bumba ar tādu pašu krustu virs tās. Baznīcas sētā Struteles muižnieku kapi, kur guļ vairākas fon Pfeiliceru-Franku paaudzes. Aiz baznīcas sētas lejā Vates, kur dzīvojis ķesteris. Pa aleju pāri diķim var nokļūt otrā kalnā, kur ir Struteles pils un muiža. Tālāk nāk lielais bruņniecības jeb riteršaftes mežs, kas vēl šodien vietām tikpat pirmatnīgs, tumšs, biezs kā priekš divi simti gadiem, tais laikos, kad te egļu vidū dzīvoja tie Krišjāņa Barona senči, par kuriem vēl saglabājušās dažas ziņas.

Vecākās ziņas par Krišjāņa Barona senčiem atrodamas Struteles baznīcas grāmatās. 1739. gada ieraksts tur norāda, ka salaulāts Struteles Pladaru Ģederta dēls Mārtiņš ar Žagaru Anša meitu Madi.

Pladaras un žagari ir strutelnieku māju vārdi un nevis uzvārdi, pēdējos latviešu zemnieki Kurzemē saņēma tikai 1834. un 1835. gadā. Barona uzmetumos par šo jautājumu atrodam sekošu ekskursu: „Ģimenes vārdu senāk nebija. Katrs par sevi gan varēja savā mūžā iemantot kādu palamas vārdu vai uzvārdu, kas nepārgāja uz viņa bērniem. Pēc māju vārda sauca arī katreizējo saimnieku: Dingas — Dinga (pats) jeb Dingu saimnieks, Dingu tēvs; Kuženieki — Kuženieks, Kuženieku saimnieks; Kubuls, Kubula saimnieks. Citus zināmās mājās dzīvojošos ļaudis mēdza apzīmēt ar krustāmo vārdu, pieliekot klāt māju vārdu: Dingu (gans) Jānis, Kuženieku Pēteris, Līze, Ratnieku Pečus, Cīruļu Intiņš. Kad vienās mājās bija divi Jāņi, tos izšķīra ar kādu īpašības vai palamas vārdu, piem. Lielais un Mazais Jānis (arī Lieljānis, Mazjānis); Gažais, Stiprais Pēteris; Jānis Rudacis, Platgalvis; Līkā Līze.” Te nav pieminēta viena cita svarīga šķīrojoša pazīme, kas gandrīz vienmēr to laiku dokumentos figūrē, proti

tēva vārds, kas palīdz divus vienās mājās dzīvojošus Jāņus vai Anšus vienu no otra atšķirt. Bet arī tēva vārda pieminēšana reizēm nenovērš tos pārpratumus, kuriem pamatā uzvārda trūkums. Uzvārdi gan ir muižniekiem, arī patapināti no viņu senču muižām vai pilīm. Bet latviešu zemnieki kā hercogu laikos, kas izbeidzas reizē ar 18. g. s., tā arī šim periodam sekojošā krievu laikmetā ir tikai „Erbseelen“, muižnieka dzimtcilvēki. Kāpēc tos individuālizēt ar uzvārdu palīdzību, ja muižnieku interesē vienīgi viņa dzimtcilvēku skaits?

Par Pladaru Ģedertu Krišjānis nekā nav dzirdējis, arī par Mārtiņa sievu Madi nē. Pladaras (baznīcas grāmatās bieži: Blataras) ir kilometru no muižas, meža vidū, kalnā, kam gar ziemeļu malu aizvijas ceļš, kas dodas uz Viesatu. Reiz bijušas divi Pladaras, bet pēc 1850. g. palikušas tikai vienas. Vēl kilometru pa šo ceļu, un pa labo roku redzami žagari (tagad žagariņi), mājas, kur Madei kārts šūpulis.

Toties tēva tēva tēvs Mārtiņš Krišjānim pazīstams no leģendām, ko vecāki ļaudis par sentēvu stāsta. Turpretī to, ka sentēvs saukts Mārtiņš, Krišjānis laikam nezina; varbūt Krišjāņa jaunības dienās arī Mārtiņa vārds daudzina, bet Barons, savus memuārus sākdam rakstīt tikai pēc „Latvju Dainu“ nobeigšanas pasaules kara laikā, sentēva vārda vairs vecumā neatceras. Barona uzmetumos, kas datējami ar apmēram 1920. g., tāpēc šāda piezīme: „T.-t.-tēvs. Nomen? Ca 1720—1780, Pladaru māju saimnieks.“ Mārtiņam pārgalvīga mednieka slava. Viņa laikā ap Pladarām mežu vairāk nekā tagad, meža zvēru pārpilnība, daudz lūšu, vilki — sevišķi ziemu — bariem klist apkārt. Mednieks uzcēlis sniegā no kārtīm būdiņu, tievgaļus sasedams čukurā, un pa kāršu starpām vērojis laupījumu. Reiz dziļas ziemas naktī izsalkušie vilki sākuši uzmākties būdiņai. Gan viņš vairākus no-

šāvis. Bet zvēri, beigtos aprijuši, jau kārpījuši pamatus, un vilku purni jau līduši pa kāršu starpām būdiņā, kur mednieks tos pārmācījis ar ieroča resgali. Tikai rītam atnākot, vilki nozuduši. Tuvējās upēs viņš medījis arī ūdrus un bebrus.

Sentēva darbu slavā klausīdamies, Krišjānis jau agrumā noprot dzīves sūrumu; bet viņš noprot arī vīra dūšas un izturības nozīmi.

Ansis (baznīcas grāmatās vietām arī Jānis un Janne), Mārta un viņa sievas Madeš dēls, dzimis 1744. g.; tas sakrīt ar revīzijas sarakstu ziņām, jo 1816. g. revīzijā fiksētais Pladaru bijušā saimnieka Jāņa (Anša) vecums ir 72 gadi. Ansim krietni zirgi, par ko viņu apskauž pat Struteles dzimtkungs Francis fon Franks (pilnā vārdā un titulā: ritmeisters barons Francis Aleksandrs Ernests fon Pfeilicers, saukts Franks). Arī citādā ziņā Pladaras godam apkoptas, vectēvu uzskata par labi turīgu saimnieku; dzimtbūšanas laikos viņš, sūtīdams ļaudis muižas darbos, dod viņiem līdzī pavalgam mazāk silķu, vairāk sviesta un gaļas. Tēva tēvs savam tēvam bijis vienīgais dēls. Bet Ansim un viņa sievai Grietai, Ķurķu Juŗa meitai, ar ko viņš apprecas 1783. g., četri bērni, divi dēli, divas meitas; no dēliem Juris, Krišjāņa tēvs, ir vecākais, Ansis, Krišjāņa tēva brālis, jaunākais. Juris dzimis 1796. g.

Kristīšanas ieraksts minētā gada baznīcas grāmatās skan tā: „Dom.: 4 p. Trin. Fil. Jurris. Pat. Pladdaru Jahnis. Mat. Greete sze.” Šie dati īsti nesaskan ar revīzijā minēto Juŗa vecumu: saskaņā ar 1834. g. revīziju viņam gads vai divi vairāk nekā baznīcas grāmatu ieraksts liecina. Revīziju ierakstiem ziedojama, protams, mazāka ticamība, jo tie, vecumu nosakot, nav meklējuši baznīcas datus. Juŗa māsas dzimušas: Made 1788., Trine 1792. g. (Minētajos gados viņas kristītas.).

Krišjāņa tēva māte Grieta mirst 41 g. vecumā 1806. g., paguvusi meitas izvadīt tautās, kamēr dēli vēl nav pilngadīgi, jaunākais vēl gluži mazs. Tēva tēvs gan pavecs, taču, kā Krišjāņa māte saviem bēr-

niem stāstījusi, esot apprecējis otrreiz. Šo otrreizējo apprecēšanos gan nevar dokumentos konstatēt, revīziju dokumenti pat skaidri norāda, ka tēva tēvam 1816. g. nav sievas. Pamāte neesot bijusi zēniem labvēlīga. Kad vectēvs nomirst, arī viņa vēlreiz apprecējusies, baidīdamās, ka Juris, pilngadību sasniedzis, varētu kļūt par Pladaru saimnieku; saskaņā ar kļūdu laiku parašām un ar kunga ziņu mājas pārgājušas jaunā vīra valdīšanā, svešā ģimenē, bet Juris atslidējis atpakaļ kalpu (bandinieku) kārtā.

Baznīcas un muižas dokumenti Juŗa nonākšanu kalpu kārtā apstiprina. Savu brāli Ansi iekārtojis dzimtkungam Frankam par staļa darbinieku, Juris kļūst Pladarās par kalpu un vēlāk (kādu astoņus gadus pēc tēva nāves) pamet Pladaras un aiziet uz Maikužām, kas trīs kilometru viņpus muižas; šais mājās māsa Trīne ieprecējusies par saimnieci.

Dokumenti Juŗa izstumšanu no saimnieku kārtas parāda šādā gaismā. Jau 1811. g. Jāne (Ansis) nav vairs Pladaru saimnieks; viņš tur gan dzīvo, bet viņu titulē par bijušo saimnieku („ehemals Wirth“). 1807. g. viņa meita Made apprecas ar Līmbuŗu Kriŗjāŗa dēlu Jāni, un tas kļūst par Pladaru saimnieku, tādā kārtā Mades brāŗiem, protams, laupīdams izredzes kļūt par šo māju saimniekiem. Vecais saimnieks titulēts par saimnieka Jannes sievas tēvu („des Wirths Janne Schwieger-vater“). Kad Juŗa tēvs 1818. g. sākumā 74 g. vecumā mirst, ieraksts baznīcas grāmatās viņu sauc par Pladaru Janna vaŗinieku.

Dzimtļaudis toreiz ir tā saimnieki, kā bandinieki, te nav tais laikos manāma nopietna diferencēšanās.

Kad 1834. g. kristī Didŗu Gūtmani, Skaru saimnieka dēlu, tad tam par krusttēvu ir ķesteris, bet par krustmāti — Skaru bandiniece.

Visādā ziņā saimnieks no kalpa atšķiŗas dzimtbūšanas un kļūdu laikos daudz mazākā mērā nekā

vēlākā periodā. Interesants Krišjāņa tēva brāļa Anša liktenis.

Viņš dzimis 1803. g. Pladarās. Zēna gados, staigādams tēva pēdās, iemīlojis zirgus. Franka zirgus muižā viņš kopj ar tādām sekmēm, ka dzimtkungs viņu ieceļ par kučieri. Vēl 1826. g. viņš muižas cilvēku starpā; tos revīzijās atšķirībā no saimnieku ļaudīm sauc par muižas ļaudīm vai muižas saimi (Hofesleute vai Hofesdomestiquen). Braukājot ātrais un untumainais Franks reiz kučieri grib iepērt, bet pēdējais turas pretī, un cīnā kungs tā dabū, ka Ansi atlaiž no vietas, gan turklāt ļaudams viņam 1837. g. doties uz Rīgu. 1836. g. Ansis atpircies no zaldātiem. Viņš dzīvo Rīgā, 2. Ģildes tirgotāja Minderā mājā (Stadtteil, 2; Q. 1; 333, jeb vēlākā Svērtuves ielā) un kļūst par kučieri kādam rātskungam. Vēlāk viņš uzdzīvojas par ormaņu saimnieku. Viņš cienīts kā labs amata pratējs un krietns cilvēks.

Krišjānis, rakņādamies pa tēva brāļa mantām, kas pēc viņa nāves nonāk Barona vecāku rokās, atrod Rīgas rātes izdotu un rātskungu parakstītu apliecību, kur teikts, ka nākošās līģeŗu *) vēlēšanās Ansis pirmais kandidāts. Tēva brālis mirst spēka gados 1843. g. Viņa gaitas, par kuŗām tuvinieki daudz runā, būs modinājušas Krišjāni ilgas pēc intensīvākas un dziļākas dzīves un ticību tam, ka centīgs un dūšīgs cilvēks tiek uz augšu; te būs likts pamats dziņai staigāt ceļus, kur paveŗas jauni apvāršņi. Pie tēva brāļa bija piepildījušies Eichen-dorfa vārdi, kas pagājušā gadsimtenī latviskoti tā:

Kam Dievs grib rādīt labvēlību,
To sūt' viņš tālā pasaulē.

Maikužās Krišjāņa tēvs nonāk jau apprecējies, jo baznīcas grāmatā atrodams 1816. g. rubrikā „copuliete Letten“ šis ieraksts: „Jurre Pladdaru puisis, Enģele Maikužu darba meite am 17-n Sept. getraut.“ Precēts vīrs var ieņemt kalpa vietu. Kalpu

*) Līģeŗi bijuši viens no tiem četriem amatiem, kur valdījis latviešu elements; K. Milenbacha „Latviešu valodas vārdnīca“ II, 466; „der Līgger, der in Riga zum Amte der mit Belasten der Schiffe Betrauten gehört“.

būšana cienīta, tam sava istaba un klēts, tam dārza, lauka un pļavas gabals, tas mitina dažus mājlopus. Par sievu Juris apņēma Eņģeli Brikšķi, arī vecas saimnieku ģimenes atvasi, kas dzimusi Struteles Āleslauku mājās. No Pladarām tās šķīr bruņniecības mežs. Arī Āleslauki ir tikai kilometru no muižas, mežā pie ceļa, kas ved no Struteles uz Aizupi.

Barona atmiņu nodaļā „Ko māte stāstījusi“ lasām, ka viņa mātes uzvārds bijis Bišķis. Dokumentos šis uzvārds nefigurē. 1835. g. revīzijā strutelnieki uzskaitīti pirmo reizi ar uzvārdiem („mit den neu angenommenen Familien-Namen“), revīzijas rekapitulācijā minēts 141 dzimtas uzvārds, bet Biška tur starpā nav. Struteles muižā (vēlāk pagastā) nevienam tāda uzvārda nav bijis. Turpretī izplatīts strutelniekos uzvārds Brikšķis (Brikšķe); nupat minētās revīzijas rekapitulācijā šis uzvārds 12 personām (7 vīriešiem, 5 sievietēm), to starpā arī Krišjānim Brikšķim, kas Eņģeles dzimšanas laikā bijis Āleslauku saimnieks. Brikšķi vēl tagad ir Āleslauku saimnieki. Eņģele, acīmredzot, ir Brikšķu dzimtas piederīgā, ko norāda arī Kr. Barona uzmetumos atrodamā piezīme, ka „tēvs apprecējies 1816. g. ar Eņģeli Brikšķi, 1793—1884, Struteles Āleslauku saimnieka Krišjāņa Brikšķa meitu“.

Eņģele ir Āleslauku saimnieka Krišjāņa un viņa sievas Mariķes atvase. Viņa dzimusi 1795. g.

Minētā gada kristīšanas ierakstos stāv atzīme: „Dom.: Oculi. Nat. Engele. Pat. Ahlulauķu Krischianis. Mat. Marickis, sze“. Revīzijas grāmatās turpretī 1834. g. Eņģelei atzīmeti tikai 33 gadi; tad iznāktu, ka viņa dzimusi nevis 18. g. s. beigās, bet gan 19. g. s. sākumā. Par viņas dzimšanas gadu vēl citas liecības. Eņģelei 1884. g. Dundagā mirstot, turienes baznīcas grāmatas norāda, ka mirušās vecums esot 94 gadi, tā ka saskaņā ar šīm ziņām viņa būtu dzimusi ap 1790. g. Uz viņas kapa krusta Valpenes kapsētā stāv, ka viņa dzimusi 1793. g. (Kārlis Barons savā 1884. g. 22. marta vēstulē Dundagas radiem pieprasa ziņas par Eņģeles vecumu, lai šos datus iecirstu krustā, ko Barona ģi-

mene Pēterburgā savai vecmāmiņai gatavo; radi minējuši par dzimšanas gadu 1793.) Visbeidzot — Enģeles meitas (Lizes) meita Paulīne Freienberga, dzim. Adamoviča, liecina: Baronu Enģele bērnu bērniem stāstījusi, ka Napoleona kara laikā, frančiem 1812. g. ienākot Kurzemē, viņa bijusi meitenes gados. No visām šim ziņām lielākā ticamība ziedojama, protams, kristīšanas ierakstam.

Enģelei divi brāļi (Jānis un Viļums), kas par viņu vecāki, un četras māsas, Ilze, kas par Enģeli vecāka (kristīta 1789. g.), un Katrīne, Mariķe un Kristīne, kas par Enģeli jaunākas. Saskaņā ar 1816. g. revīziju, Enģeles tēvs 13 g. vecāks par māti, kurai minētā revīzijā 48 g., kamēr tēvam 61 g. 1811. g. revīzija rāda, ka Krišjānis nav ilgi noturējies Āleslaukos par saimnieku: revīzijā viņš apzīmēts vārdiem „ehemals Wirth“, un norādīts, ka ģimenes lielākā daļa noiet uz Pladarām, kur Juris Barons būs ar Enģeli iepazīties. Vēlāk Enģele aiziet uz Maikužām par kalponi (darba meitu).

Enģeles vecāki lieli dziesmu mīlētāji. Juris un Enģele diezgan līdzīgi — abi vidēja auguma, zilām acīm. Par savu ģeneāloģiju ar J. Lapīnu runādams, Barons norāda, ka no mātes mantojis labsirdību un ķermeņa izturību. Māte mirst ievērojamā vecumā, dzimtbūšanas un klaušu laiku smagie darbi nav spējuši nelaikā salauzt viņas veselību; Krišjānis — 88 g. vecs; citi Baronu Enģeles bērni mirst, sasnieguši apmēram tikpat daudz gadus, vispār piedzīvojuši lielu vecumu. No tēva viņš mantojis lielu atmiņas spēju, darba izturību un disciplīnu. Bet daba tēvam bijusi tāpat kā mātei jūtīga. Reiz viņš, ar pātagu vicinādams, nositis zvirbuli; par sevi sašutis, viņš iesaucies: „Kādēļ es gan nevainīgo putniņu nositu! Tas bij nežēlīgi un netaisni!“

Tēvs bijis stingrs pret sevi un citiem un nesavtīgs. Viņš mīlējis dievvārdus, sestdienas vakaros un svētdienas rītos pulcinājis ģimeni uz pārtariem. Arī mūzikas cienītājs viņš bijis; pa vaļas brīžiem viņš spēlējis cimboli. Sabiedrībā tēvs bijis jautrs un mīlējis pieklājīgus jokus. Viņš nepīpojis un nedzēris; svētkos gan brūvējis alu, bet tikai ko viesus pacienāt, pats baudījis tikai neraudzētu misu.

Lasīt un rakstīt tēvs nepratis, bet grāmatas mīlētājs. Viņš uztaisījis skapīti, kur ievietot metalla apkalumiem greznoto ģimenes bībeli, illūstrētu „Dziesmu un lūgšanu grāmatu“ jeb tā sauc. „Nuku“*), pāra jaunākās dziesmu grāmatas, lielo un mazo sprēdīšu grāmatu (laikam Manceļa un Bankava), Vecā Stendera „Svētos stāstus“ jeb mazo bībeli (to sauķi arī par pusbībeli), dažus kalendārus, pāra citas laicīgas grāmatas un pat dažus „Latviešu Avīžu“ numurus (avīzi tēvs gan neabonējis).

Turpretī māte mācējusi lasīt. Šai mākslā viņa ielauzījies labu laiku pēc kāzām, grūtākos dzīves brīžos, kad viņa, bērniem slimojot, pati slimodama, bērnu pūlīti un lopiņus kopdama, dzinusies pēc garīga atbalsta; vīrs viņai izpatīkdams nopircis „Nuku“, bet kad mājās neviens lasīt nemācējis, tad pati svētdienās aiztecējusi pie skrīvera „gaspaziņas“, kas burtus un lasīšanu ierādījusi. Tādā kārtā Krišjāņa māte ir viena no tām retajām kļaušu laiku latviešu sievietēm, kas prot lasīt. Viņas jaunības laikā latviešiem Kurzemē vēl gandrīz nekur skolu nav, un kad tās sāk iekārtot, tad to dara vispirms, rūpējoties par zēniem. Viens no pirmajiem, kas par meiteņu skološanu sāka rūpēties, bija Meldzeres dzimtkungs Dortzens, kas 1841. g., kādu krogu par skolu pārbūvējis, dod arī meitenēm iespēju iegūt elementāro izglītību.

Enģele ierāda arī savai vecākajai meitai lasīšanas mākslu; viņa ir turklāt krietna audzinātāja, šai darbā tā turas pie principa, ka bērni vingrināmi pašdarbībā un patstāvībā jau dzīves agrumā. Kad vajadzīgs, viņa bērnus iekuļ rīkstēm, kad vajadzīgs — žēlo un apmīlo.

Māte Krišjānim jeb Krišjānam tāpat kā viņa brālim un māsām stāv tuvāk nekā tēvs. Kāpēc? Vien-

*) Par „nuku grāmatām“ sk. „Etnografiskas ziņas par latviešiem“ II, 142.

kārši tāpēc, ka tas ikdienas darbā ārpus mājas. Tas sevišķi sakāms par to laiku, kad Juris vairs nav par kalpu.

Pladaru kalpa jeb bandinieka kārtā Juris vēl 1823. gadā, jo viņa pirmo četru bērnu piedzimšana ievesta baznīcas grāmatās, apzīmējot tēvu Juri par Pladaru bandinieku; ceturtais meitas Kristīnes kristīšanu Struteles mācītājs reģistrē 1823. g. tā: „Kristine Pladdaru bd. Jurra un Engelles m. D. 13. p. Trin.“ Turpretī pirmajam dēlam piedzimsot 1827. g., ģimene jau Maikužās, ko norāda šis ieraksts: „Ans, Maikuschu bandka Jurra in Engeles d., geb. den 19-ten, getauft den 25-ten May“ (pirmo četru bērnu dzimšanas mēnesis un diena nav reģistrēti). Tā kā arī 1826. g. revīzija norāda, ka Juris Maikužās, jāpieņem, ka tēva tēvu mājas viņš pametis ap 1825. g. Maikužās par bandinieku Juris nodzīvo kādus desmit gadus. Barona atmiņās teikts: „Maikužās par kalpu tēvs nodzīvoja kādus pāri desmit gadus,“ t. i. kādus 20 gadus, kas gan, kā redzam, īsti nesaskan ar dokumentu liecībām, kuŗas uzskatāmas par drošākām.

Kādu dienu 1835. g. Maikužās atnāk vēsts, ka Jurim jāierodas muižā pie Franka. Kunga savādo dabu visi zina; ir novērots, ka ikvienam, ko sauc tādā ārkārtējā veidā uz muižu, gaidāms smags pēriens. Tēvs tīrumā, un kad tas vakarā pārnāk, māte viņam raudādama paziņo Franka pavēli. Bet tēvs atteic: „Nekādas vainas neapzinos, tādēļ mana sirds mierīga, lai nāk, kas nākdams. Bet ceru visu labu.“ Kungs otrā rītā saņēma Juri laipni un grib to iecelt par vagaru, jo vecais vagars nomiris; algu kungs sola lielāku nekā priekšgājējam. Tēvam vagara smagais un nepateicīgais uzdevums zināms, tāpēc viņš kungam atsaka, aizbildinādamies ar to, ka esot vienkāršs kalpa vīrs, neprotot arī ne lasīt, ne rakstīt un šauboties, vai tāpēc spēsot amatu izpildīt. Kad kungs ietiepjas, Juris izlūdzas vienu

dienu, lai aprunātos ar sievu. Franks to atļauj, domādams, ka Juŗa sieva, tīkodama vagarienes goda, vīru paskubinās amatu pieņemt. Tēvs dodas uz māju svilpodams. Uz ceļa viņš satiek savus lielākos bērņus, kas viņam panākušies pretī, domādami, ka tie piekautajam tēvam palīdzēs mājā nokļūt. Vecāki nosprieduši, ka vagara vietu nevar uzņemt. Bet Franks palicis pie sava. Kungam nedrīkst daudz pretī runāt, un tā Juris kļuvis par Struteles (baznīcas grāmatās: Lielstruteles jeb Struteles lielās muižas) vagaru. (Strutelē pavisam četri vagari.) Viņa vecākās meitas atgriežas par kalponēm (darba meitām) Pladarās, kur Katrīne 1839. g. apprecas.

Lasīt un rakstīt nemācēdams, Juris izpalīdzas ar labu atmiņu, kas tam kā lielas muižas vagaram ļoti vajadzīga, lai viņš varētu dot dzimtkungam drošu un pilnīgu pārskatu par muižas saimniecību. Vienā ziņā Juris neder par muižas dienderi (ierēdņi): ja gadās kādu darbinieku muižā sodīt ar kļaušu laikos parasto pērienu, tad vagars pārnāk mājā drūmu seju un ar galvas sāpēm: viņš varējis būt stingrs, bet bardzība bijusi tam pretīga. Algu viņš saņem gandrīz vienīgi graudā jeb deputātē, dabūdams tāpat kā pārējie dienderi zināmu vairumu labības un pat iesalu alus brūvēšanai; Krišjāņa vecākiem ierādīts arī sakņu dārzs, un muižas laidarā tiem izmitina govī un pāŗa aitu.

Franks Juri cienī. Arī gājēji mierā ar jauno vagaru. Bet lai vagara autoritāti paceltu vēl augstāk, kungs dāvina Jurim spoŗus zābakus. Pamanījis, ka Juris joprojām staigā pastalās, kungs noskaiŗas un viņam stingri noprasa: „Kāpēc tu par apsmieklu staigā atkal pastalās?” — „Ja es jums nederu ar pastalām,” Juris nopūŗas, „tad lai labāk kļūstu atkal par bandinieku.” Frankam ļoti negribas meklēt citu vagaru, kad jau ŗis pats ģakls un godīgs, tāpēc kungs izliekas, ka pārmetumu izteicis tikai pa jokam: „Jur', Jur', tu esi tas vīrs, ko mana sirds mīlē. Ne-

saki nekā. Saproti — tā jau bija tikai mana šarpā natūra." Tad arī Juris paskaidro, ka zābakus lie dzies nēsāt nevis spītēdams, bet tāpēc, ka viņu stīv- odere grauz kāju.

Redzams, ka Krišjāņa Barona priekšteči grūtajos dzimtbūšanas un klaušu laikos izceļas pārējo stru- telnieku starpā ar savām darba spējām, lielāku ro- sību un uzņēmību. Pat tad, kad Krišjāņa tēvu un tēva brāli izspiež laukā no saimnieku kārtas, viņi atslīd tikai nelielu laiku atpakaļ gājējos, bet pēc tam, pierādījuši krietnu darba prasānu un veiksmi, kļūst pa kvalificētiem muižas vīriem, un viens pat dodas uz Rīgu, kur kļūst par neatkarīgu un turīgu cilvēku. Anša sasniegums ievērojams, jo no 466 strutelnieku dvēselēm, kuŗas minētas 1826. g. revī- zijā, tikai viena vienīga persona (kāds Frīdrihs Kunstmanis) atrodama rubrikā „freie Ackerbautrei- bende"; bet arī šo vīru 1848. g. izslēdz no šīs kārtas un pielīdzina pārējiem pagasta ļaudīm.

Baroni cienī izglītību, mīļo grāmatas. Ārkārtī- tīgie apstākļi, kādos Krišjāņa māte mācās lasīt, no- rāda pat uz šai virzienā ļoti attīstītiem dzinuļiem. Un tēvs neilgi priekš savas nāves, jau uz slimības gultas gulēdams, mātei piekodina, Krišjāni bez sko- las neatstāt.

Pirmās skolas Kurzemē bija nodibinātas, tikai tu- vumā vēl nebija nevienas. Juris Barons. bija uzņēmis vēsti par kaut kur atvērtām tālajām tautskolām kā saldu evāņgeliju un nu devās pie tēviem, atstādams pakaļpalicējiem nevis laicīgas mantas, ko gadi maitā, bet lielu pienākumu, kas sola augļus nākotnē. No senča mutes bija atskanējis nākotnes sauciens.

II.

Bērnība.

Pladaru, vēlāk Maikužu bandiniekam (beigās Struteles vagaram) Jurim un viņa sievai Engelei astoņi bērni, sešas meitas un divi dēli. Meitu vārdi šādi: Anna, Katrīne, Made, Kristīne, Līze, Marija. No tām Anna vecākā, tā dzimusi 1818. g. (mir. 1908. g.), kamēr jaunākā Marija jeb Maņa, kas dzimusi 1832. gada 24. nov. (mir. 1910. g.); Katrīne dzim. 1819. g., Made 1821. g., Kristīne 1823. g. (mir. 1893. g.), Līze 1829. g. novembrī (mir. 1916. g.). Dēli saucas Ansis un Krišjānis. Ansis, vecākais, dzimis 1827. g. 19. maijā (mir. 1912. g.). Krišjānis, jaunākais (viņš arī visā ģimenē jaunākais, pēdelītis), dzimis 1835. g. 31. oktobrī (pēc vecā stila 19. okt.) Struteles muižā. Attiecīgs baznīcas ieraksts skan tā:

„Jahr und Monat, Tag und Stunde der Geburt: 1835. Oktober neunzehnten um 4 Uhr abend. Tag der Taufe: November zehn. Krischjahnis, Strutteles muischas waggara Jurra Baron un Engeles d. Die Eltern sind lutherischen Confession. Getauft in der Struttelschen Kirche vom Pastor Kupffer zu Strutteln. Pathen: 1. Krischjahn Lehman, Anņu bndks. 2. Griete Gutman, ķesteņa sieva“.

Ar uzvārdu „Baron“ vispār pirmo reizi sastopamies taisni 1835. gadā, pie tam vienā laikā gan muižas, gan baznīcas grāmatās. Kristīšanas ieraksts rāda arī, ka Juris, par vagaru ticis, nav kļuvis lepns, par krusttēvu viņš aicina kalpu. Pats vagars ir par

krusttēvu vēlāk Pladaru saimnieka dēlam, vagariene — bandinieka Lēmaņa dēlam.

Strutelē Baroni nodzīvo tikai kādus četrus gadus, jo Franks nomirst, par muižas pārvaldnieku ir pāra gadus Otokars fon Hernalds, tas, aiziedams uz Īli, savu muižu, ņem Juri līdz. Pārvadāšanās laikā Krišjānis ir pustreša gada vecs. Tāpēc jāpieņem, ka par Struteles laikiem viņš dzīvē skaidrākus personīgus iespaidus līdzī nepaņem.

Toties labi viņš atceras ģešes periodu. Tēvs, sestdienas vakarā no darba pārnācis, notur ģimenei vakara pātarus, kas sākas ar dziesmu, tad nāk vakara lūgšana, tad atkal dziesma, un beidzot tēvreize; vakara pātari nav gaŗi, bet mazais zēns, ģimenei dziedot meldijā „Ēs Dievam pavēl manu liet’”

Salds miedzīņ! tev' es saņemu
In acis drīz aizdarīšu,

iemieg.

Svētdienas rīta pātari gaŗāki, jo nolasāms arī tās svētdienas sprediķis. Uz tiem agri ceļas, jo daži no lielākajiem grib aizkļūt pēc tam baznīcā uz diev-vārdiem.

No bērniem ģešes laikos jau četri vecākie ģimenes ligzdu atstājuši, aiziedami lielajā dzīvē. Kriša mā-sas Katrīne un Made jau 1839. g. apprecējušās. Anna un Kristīne kalpo pie kungiem un, ģimenei apciemodamas, lutina pastarīti ar cukura graudiņiem. No pārējiem četriem bērniem arī Ansis mājā tikai svētdienās, jo viņš iet skolā pie ģešes mežkunga Vi-tes, bet, pēdējam nomirstot, Stirnu muižā (tā atro-das starp ģi un Lielauci, pie Lielauces ezera) pie vācu kurpnieka Stangenberga, liela žūpas, kas, no kroga nākdams, ziemas naktī pa ceļam salā dabū galu. „Tādas bija toreiz uz zemēm tās skolas un skolotāji,” saka Barons savās atmiņās. „Tā kā citu skolotāju nebija, tad arī viņiem skolēnu netrūka”. Ansis kļūst vēlāk muižā par pavāru, bet, ģimenei

Struteles baznīca.

Dundagas pils Kr. Barona zēna gados.

Baron, in the name of your public interest in making
known to the public the results of the researches
made by the author in the year 1840, has the honor
to publish in your name the following report of the
author, to which the public will be interested in
knowing the results, and the author will be
happy to receive the same.

Baron, in the name of your public interest in making
known to the public the results of the researches
made by the author in the year 1840, has the honor
to publish in your name the following report of the
author, to which the public will be interested in
knowing the results, and the author will be
happy to receive the same.

Baron

Kr. Barona raksts pagastiskola.

1845. g. no Īles aizejot, nonāk Griezes muižā, pāri Ventai. Tur viņš vīra gadus apprecas, iepērk mājas (Griezes Jaunzemjus) un piedzīvo lielu vecumu un bērnu bērnus. Arī Ansis prot iekārot sabiedrībā cienījamu stāvokli: ilgu gadu no vietas viņš ir Griezes pagasta vecākais (1867—1880). Kopā ar Ansi Griezē pēc 1845. g. dzīvo kādu laiku (4 gadus) pie kungiem par istabas meitu arī Krišjāņa vecākā māsa Anna, kamēr 1849. g. viņu aizprec uz Dundagu.

Mazākie bērni palīdz mātei mājā, gan iedami cūkganos, gan darbodamies citur saimniecībā. Krišam gadās dzīvot vairāk kopā ar Maņu (Mariju), kas no bērniem viņam gadu ziņā tuvākā. Viņi abi klejo pa pagalmu un laukiem. Saēdušies drīgenes, viņi reiz sāk ķerstīt aitas, apgalvodami, ka tām pie astēm esot veģi; veģus bērni toreiz reti redzēja. Citu reizi māte met krāsni maizi. Aizelsies pieskrien Krišņš: „Mamm, mamm, nospļāunies, lai tev nepiemetas drudzis. Maris pakārās.“

Enģele sabijusies, lize viņai izkrīt no rokām, viņa skrien laukā, un Krišņš tai pa priekšu. Tiešām: Marai, kāpjot pār sētiņu, svārku mala aizķērusies mieta galā, meitene vaimanā, ko spēj. Zīmīgs Krišņa domu gājiens šai nopietnajā brīdī: jāglābj, protams, māsa, bet jāgādā arī, lai mātei no bailēm kas nepiemetas, tāpēc mazais filozofs vispirms paskubina māti nospļauties.

Vecāko māsu Annu žēlodams, viņš citā reizē ar bažām vēro, ka tā taisās braukt kunga kučierim līdz uz Jelgavu. Meitenei jāsēž, protams, kučierim līdzās uz bukas. Puikam ienāk prātā, ka māsa var no bukas novelties, un viņš, pa logu izkāries, sauc: „Kučier, piesien to meiteni!“

Pēc Līzes un Marijas cūkganu kāрта pienāk arī Krišam. Ganāmo nav daudz: vepri, cūka, laiku pa laikam kāds sivēns, tāpēc zēnam vaļas diezgan nodarboties arī ar citām lietām. Vēja un ūdens sudmaļņas taisot, šūpoles kaņot, makšķerējot un stabulī-Baumanis, Krišjānis Barons. 2

tes maucot, vējā un saulē vairojas Krišam miesas izturība. Vienatnē ar dabu viņam attīstās arī novērošanas spēja un pētīšanas dziņa. Cūkas, vecās Kurzemes sugas kustoņus, plakanas, asu muguru, stipriem, bieziem sāniem, viņš tā izmācījis, ka tās viņam seko, bet kad viņš kur apmetas, tad nelaužas prom; diķa ieļomē tās peldinādams, viņš ieķeras, pats peldēt nemācēdams, lielajai cūkai astē un peld līdz...

Moderniekam cūku liels bars, tās ir citzemnieces, lielas, apaļas, pusplikas. Cūkgane, pusaudžu meitene, cerēdama puiku aizdzīt no labākajām ganībām, laiž savus ganāmos Kriša pulciņam virsū, lai šo saplūkā. Bet iznākums otrāds, meitene drīz sāk vaimanāt, puika ar pūlēm cūkas izšķīr; nu modernieka cūkgane liek puikam mieru.

Ģimenē tāds paradums, ka vecākie bērni māca jaunākos lasīt. Tikai Annu mācījusi no „Nukas” pati māte. Mājās zēns dzird, ka Līze māca Mariju ābecē. Burtošana viņam šķiet jocīga, tāda „babelēšana” viņam atgādina mēdīšanos. Lasāmos gabalus daudzkārt noklausījies, viņš tos zina no galvas. Burtus viņš pa to pašu laiku iemācījies. Arī burtošana izrādās lieka: tīri nemanot viņš iemācījies lasīt. Piecu gadu vecumā viņš jau lasa tekoši.

No grāmatām viņu sevišķi interesē lielā bībele. Bet māte liedz to no skapīša izņemt, atrunādamās, ka zēns vēl neprotot lasīt. Kad reiz neviena nav istabā, viņš pakāpjas uz krēsla līdz skapītim, jo šis pakārts diezgan augstu pie sienas, un paņem bībeli. Atradis, ka arī šie vārdi viņam saprotami, viņš grāmatu atkal novieto skapītī, otrā dienā atklāj savu māku mātei un nu drīkst bībeli lasīt cik patīkas.

Bet vairāk viņam patīk pusbībele un „Nuka”, jo tais, cik viņš pats vēlāk atceras, ir bildes. Tur bijis redzams Absalons, kas ar saviem lielajiem matiem karājas zaros. Bet visdziļāk atmiņā iespiežas

bilde, kas illūstrē šos vecākās dziesmu grāmatās sastopamos vārdus:

Še, eita līdz uz elli
In skataities, kā velli,
Tos ļaudis vārdzina.

Atmiņās viņš skatu tēlo tā: „Bildes vidū bija liela krāsns, no kuņas mutes šāvās ārā liesmas. Krāsns priekšā stāvēja liels pliks vells ar ragiem uz pieres un asti pakalā. Viņš turēja rokā lielu pannu, uz kuņas sēdēja sakumpis pliks nabaga grēcinieks. Šo pannu līdz ar grēcinieku kā cepeti lielais vells šāva krāsni iekšā. Labajā pusē stāvēja uz pavārda liels katls, pilns ar kūpošu, tā tad verdošu ūdeni, un ūdenī līdz kaklam sēdēja kāds cits grēcinieks ar pliku pauri un vārījās. Mazi vellēni ar radziņiem pierē un astītēm pakalā kurināja apakš katla uguni un bikstīja pagales. Citi vēl nesa jaunu malku klāt. Kreisajā pusē bij vairāk vellu dažāda auguma, gan lieli, gan mazi, bet ar ko tie nodarbojās, to esmu aizmirsis.“ Bet tāpat kā illūstrācija, kas šo pastardienas dziesmu ievada, Krišam neaizmirstas pati dziesma, kas ir vācu korāļa „Kommt her, ihr Menschenkinder“ tulkojums un dziedama meldijā: „O Welt, ich will dich lassen“. Viņa iesākās tā:

Še kopā, ļaudis, nāciet,
Jūs, grēcinieki, sāciet
Tās mokas klausīties,
Kas tiem tur virsū spiežas,
Kas še no Dieva griežas,
No Dieva vārda atstāj'šies.

Še eita līdz uz elli
In skataities kā velli
Tos ļaudis vārdzina.
Tās mokas nevar saprast,
Ne viens var galu atrast,
Kad beigtos šāda sodība.

Tu jašu maizes prasies,
 Bet maizes vietā rasies
 Tev izsalkums in bads:
 Ja vīkšies dzert tu prasīt,
 Tur nebūs ūdens lāsīt,
 Bet sērgs in zilais uguns pats.

Dziesmai pavisam 18 pantīņi, beidzami vēl daudz nejaukāki par nupat citētajiem. Visur tā viņam prātā.

Muižā piedzimis, Krišs nepazīst pirti, jo kungi mazgājas vannā, bet par gājējiem un diendeļiem tie šai ziņā nekā nebija gādājuši. Kad četru gadu vecumā puiku iaved lielajiem līdzī pirmo reizi tuvējo māju pirti, tam jau izģērbjoties kļūst savādi ap dūšu, redzot, ka durvīm paveŗoties, no pirts gāžas laukā tvaika mākoņi. Pašā pirti liels karstums. Jā, viss saskan: lūk, no akmeņiem kŗauta krāsns, tās mutē uguntiņa tikko mirgō miglā; bet lāvā kādu briesmīgi peŗ... Mātei ieŗukstējis ausī: „Tā jau ir tā elle!” viņš steidzas no pirts ārā.

Māte pati ļoti cienī tīrību un audzina arī bērņus šai tikumā. No tiem visdedzīgākais tīrības sludinātājs ir Krišs, tāpēc pārējie viņu sauc par vācieti; pat Marijai viņš mēdz uzsaukt: „Maŗa, noslauk' degunu!” — Kaķim, tāpat kā bērņiem, savs dreijāts koka šķīvis: bērņus šķīvjus spodrīna ikdienas, kamēr kaķa trauks stāv dažbrīd nemazgāts. Kad reiz Krišam viņa šķīvis neizliekas diezgan tīrs, viņš neēd, pie sevis bubinādams: „Kaķa šķīvis!”

Zināmā pārspilējumā zēns nonāk arī savās pirmajās patstāvības gaitās. Lieta tā, ka pirmajos gados māte gatavo bērņam sviestmaizi no sava sviesta bunduŗa. Vēlāk viņa izsniedz bērņam īpašu bunduŗi, ieliekot tur sviestu veselai nedēļai. Bunduŗi pirmo reiz dabūjis, Krišs kŗauj biezu sviesta kārtu uz savas maizes, kā arī pabaŗo no sava bunduŗa Maŗu un kaķi. Bet jau ceturtdien trauks tukšs. Nu zēns

noprot, ka bijis par daudz kārs un izšķērdīgs. Māte izliekas, ka viņa nekā nemana, un puikam līdz pirmdienai jāizsitas šā un tā. Otru nedēļu viņš triepj uz maizes plānu sviesta kārtiņu, nedod vairs ne māsai, ne kaķim. Citai pirmdienai atnākot, bundulī sviests vēl pusē, jaunajam sviestam nav vietas. Zēns redz, ka arī par daudz skopam būt nav labi, visur vajaga noprast mēru.

Pulēdamās bērnus audzināt patstāvībā un pašdarbībā, māte bērniem arī negādā vis rotaļas, bet zēniem nazi, meitenēm adatu un lupatiņas, ko sevi aplāpīt; Krišs lāpa savas zeķes pats un šuj uz bikšu ceļgaliem ielāpus, tā atzīdams, ka drēbēm ir vērtība.

Ar pirmo bikšu ievalkāšanu gan Krišam iziet nelāgi. Par šo svarīgo apģērba gabalu Barons vēlāk stāsta: „Es, zināms, biju uz to lepns un šķītos jau liels esam. Bet kāds neizpaužams atgadījums pārtrauca vēl uz laiku manu bikšu valkāšanu un pazemināja manu lepību.“

Bet īles laikiem drīz atnāk gals.

Muižas īpašnieks, labi pazīdams vagara gaišo prātu, Jurim nevien uztic muižas ražojumu pārdošanu un saimniecības piederumu iepirkšanu, bet, pats sadomājis muižu pirkt, un paļaudamies uz vagara spriedumu, sūta Kriša tēvu apskatīt piesolītos īpašumus. HERNERS tādā kārtā nopērk GRIEZI, kas atrodas uz Ventas kreisā krasta, augšpus Nigrandes, pie leišu robežām. Juris dodas pavasarī turpu, lai iekārtotu darbus. Atpakaļ braucot, gadās tā, ka ledus Ventā pārrauj prāmja tauvu, plosts apgāžas. Visus, arī tēvu, viņa zirgu un pajūgu gan izglābj, bet, ledainajā ūdenī pārsalis, tēvs pēc mēneša nomirst 48 g. vecumā.

Krišs tai laikā vēl tais gados, kad šī notikuma dziļā nozīme nav pilnīgi izprotama. Arī apbedīšanā 1844. g. maijā, viņš nepiedalās, jo pats saslimis. Tikai vēlāk izveseļojies viņš ar māti noiet īles kapsētā (pie īles baznīcas) un pie kapa kopiņas aptver, ka

zem velēnām guldītais tēvs vairs nekad neatgriezīsies.

Tēvam nomirstot, daži bērni vēl mazi. Bet Her-ners domā, ka Juris jau slimodams viņam nodarījis daudz zaudējumu, jo zāles, ko ārsts parakstījis, kungs pircis par savu naudu. Citādi labais kungs kļūst pēkšņi par cietsirdīgu homo oeconomicus un uzteic Baroniem maizi un dzīvokli. Bet tad viņš nokaunās, atļauj Engelei vēl gadu dzīvot muižas tel-pās un ievākt pavasarī stādītos kartupeļus. Vasara ir auglīga, raža bagātīga, arī pupas, kas kartupeļiem pa vidu sasētas, lieliski savairojušās. Tomēr ilē pa-likšana vairs nav. Ģimene nolemj izklīst. Kriša pieaugušās māsas nu ir visas gan apprecējušās, gan dienestā pie kungiem; Kristīne ir Ciroles muižā (pusceļā starp Bēni un Īli) pie Ostensakeniem, un tur arī māte dabū moderes vietu. Krišs, Maŗa un Līze paliek pie Engeles. Ansis un Anna aiziet uz Griezi.

III

Skolas gadi.

Dobelē un Dundagā.

Gadi pēc tēva nāves atnes Krišjānim daudz grūtu brīžu, kas vārdzina miesu un slāpē gara uguni. Kad māte, gribēdama izpildīt tēva pēdējo (protams, arī savu) vēlēšanos, taisās sūtīt zēnu skolā, tad tā redz, ka šī nodoma piepildīšanos kavē nopietni šķēršļi. Izglītības lietu toreiz Kurzemē bija pametuši novārtā taisni tie vīri, kam bij morāliskais un juridiskais pienākums šo lietu kopt. Bet latviešu tauta slāpa pēc izglītības.

Tikko nebrīvības slogs 19. g. s. pirmajā pusē kļūst vieglāks, tauta atkal parāda cietu gribu un lielu spēju dzīvot intensīvu gaŗa dzīvi. Kad meklēšana pēc nopietnām skolām paliek bez panākuma (visā Auces „ķirspēlē“ pat vēl 1849./50. m. gadā nav nevienas skolas), latvietis pieķeras dzērāja kurpniekam vai citam kādam amatniekam, kas prot vairāk nekā tumsībā pamestie klausu ļaudis.

Tuvākā skola Krišjānim ir pāŗa desmit kilometru tālajā Dobelē, kur ķesteris un ēŗģelnieks Bērs māca vāciski; tur zēns iemācās arī rakstīt gotu un latīņu burtiem. Par audzināšanu īstenībā nevar būt runa, jo, mācības pabeidzis, Bērs atstāj audzēkņus pilnīgi savā vaļā. Pilsētiņas bērni, stundām beidzoties, iet uz mājām. Lauciniekiem jāpaliek skolā. Tie guļ turpat „klasē“, ikvakaru nostiepdami no bēniņiem maisu, ikrītu to atkal nesdami atpakaļ, paši arī ci-

tādi sevi apkopdami. Bez uzraudzības dzīvodami, viņi pa brīvo laiku daudzās pa pilsētiņu un tās apkārtni, peldas Bērzē, kāpelē pa pilsdrupām, dara palaidnības. No lauciniekiem sestdienā arī tuvumnieki dodas pie vecākiem, bet tālākie dzīvo skolā veselu pusgadu.

Pārtiku Krišjānim piegādā māsa Made un māte. Zirga pēc tēva nāves tiem nav, tāpēc visu gaŗo ceļu tās nes uz muguras viņa „maizes kuli“, kur iekšā rupja maize, sviesta trauciņš, putras spainis, retāk gaļas gabaliņš vai rausis. Ēdiens bieži vien maitājies. Deviņi gadi vecais zēns sāk nikuļot, pienācīgi neapkopts, dabū kašķi un utis un beidzot jāpārved atpakaļ Cirolē. Vecākā māsa Anna to paņem pie sevis īles Kanneniekos. Tur viņš atlabojas.

Mirušā īles mežkunga Vites (tā paša, kas mācīja Krišjāņa brāli Ansi) dēls — galdnieks — pēc tam turpinā zēna ielauzīšanu vācu valodā un rakstīšanā; galvenā kārtā zēnam gan te jānodarbojās ar bērnu auklēšanu. Taču „Vater unser“, ko viņš še iemācās, viņam paliek prātā visu mūžu, kamēr vēlāk studenta gadus, izdarīdams Valpenes kapos bērņu ceremoniju, kur tēvreize skaitāma latviski, viņš to nevar veikt bez kļūdas, kas gan tālāko skolu nopelns, jo latviešu bērniem tur pat ticības mācību mācīja vāciski.

Kad zēns desmit gadus vecs, ģimene pārceļas uz Kurzemes ziemeļu stūri. Ciroles īpašnieks Teodors fon Ostensakens mantojis lielo Dundagas muižu no sava radnieka Kārļa Krišjāņa Ostensakena (kas mirst, neatstājis pēcnācējus) un nu pārvācas uz turieni, ņemdams līdzī arī Kristīni un citus ciroliešus. Vienu no pēdējiem, vārdā Kārli Kronbergu, viņš ieceļ par vagaru Dundagas Vecmuižā, bet pēc gada Valpenē, Dundagas mazajā muižā (muižas grāmatās to sauc par „Beihof Walpönen“). Ar šo vīru Kristīne apprecas, bet neaizmirst arī savus tuviniekus, sevišķi jaunākos ģimenes locekļus. Viņas vietā par istabas meitu pie kungiem kļūst Līze, bet Mariju

un Krišjāni Kristīne ņem pati pie sevis; vēlāk Dundagā iekārtojas gandrīz visa Baronu ģimene, tikai Ansis paliek Griezē un Katrīne Strutelē. Arī Katrīne ir vēlāk kā atraitne ar dēlu Miķeli pārcēlusies uz Dundagu un mirusi pie savas māsas Marijas Kužniekos (apbedīta laikam Valpenes kapos).

Dundaga, zemes reljefa ziņā daudz no Īles neatšķirdamās, tomēr, salīdzinot ar Īli, ir Kurzemes nomalē. Zeme smilšaina, labāk par kviešiem tur padodas rudzi, kartupeļi, auzas. Aļamzemes Dundagā samērā mazāk nekā Īlē, sevišķi zemnieku mājās, kur vēl šobrīd no kādu 500 pūrvieta lielas kopplatības tīrumiem tikai apmēram 150 pūrvieta. Labāks stāvoklis muižā. Dundagas muiža, protams, grandiozāka nekā Īle; klētis, staļļi milzīgi lieli, visur masīvas akmens un ķieģeļu celtnes, bet tām visām sniezas pāri pils skaistā parka malā. Par šo pili daudz teiku, kuŗas dzird arī Krišjānis. Dzīli prātā viņam iespīežas stāsts par zaļo jaunavu, kas savā lielajā ziņkārībā pazudina visu pils īpašnieku sugu. (Teika atrodamā Barona rakstā „Dundaga“, kas iespiests „Pēterburgas Avīžu“ 1862. g. 20., 21. un 22. n-rā.) Pils vairākkārt degusi un atjaunota, bet vēl mūsu dienās ir impozanta celtnē. Tai vidū kā gredzenā pagalms, bet uz pils velvēto vārtu augšas augšpusē bareljefa veidā Ostensakenu vapenis, ko tagad ņemusi savā apsardzībā Pieminekļu valde. Tālu redzama baltā četrstūrainā pils uz zaļo koku fona. Visapkārt muižai, sevišķi uz Ventspils pusi, pagājušā gadsimtena sākumā gandrīz viens nepārtraukts mežs, kur ilgi patvēries vilks un pat lācis. Vēl šodien, pa 1932. g. būvēto dzelzceļu no Ventspils uz Dundagu braucot, tev šķiet, ka mežu masīvam, kas visapkārt, nekad nebūs gala; vienīgi upju ielejās, kas, ceļu krustodamas, dodas uz pāra desmit kilometru tālo jūru, tu redzi mājas un druvas. Uz pilsētām ved cauri mežiem divi lielceļi — viens uz Ventspili, otrs uz Talsiem.

Savrūpības zīmi liktenis te uzspiedis nevien zemei, bet arī ļaudīm. Dundziniēks vēl tagad runā tāmnieku dialektā; uz katra soļa dzirdama īpatnēja frazeoloģija. Šo no seniem avotiem joprojām dzidri verdošo valodu padarījuši nemirstīgu divi turienes dzejnieki — Ernests Dinsberģis un Fricis Kārkluvāls. Par Dinsberģa dzejoli uzskata „Pēterburgas Avīzēs“ (1862. g.) ievietoto dzejoli „Bēn glabb'tes“. Dinsberģim vēl vairāki citi šai izloksnē uzrakstīti darbiņi. Bet Kārkluvāla darbs ir krājuma „Sēta, Daba, Pasaule“ 7. burtnīcā iespiestais dzejolis

Soussien laike.

Meits un sievs, vīr, puišķan, meitan,
Nu tik šorp pie sien kroušen!
Darb Diev sveitib mums ir teitan,
Bare līgsmeb vien mūs dzen:

Trīn, nāč te,
Tēč, tu e,
Mazjan, kraps,
Sacērt lap's,
Viens, div, trīs,
Mēs it drīz
Gale taps.

Anšēl, pasrauges kur Loses?
Klab'kels klabnes kakle, klo!
Ko tu, bleids, a Pron's tā ploses,
Kā mums tupeš ceļas, ro! Etc.

Izglītots dundziniēks ar jums sarunājas, protams, labā literāriskā valodā. Bet savējo vidū viņš joprojām turas pie šīs jaukās izloksnes.

Arī Krišjānim tā liekas ļoti neparasta, jo viņš nāk no apvidus, kur runā diezgan skaidrā vidus dialektā.

Tomēr vairāk viņu nodarbina tās dzīves ainas, kur izceļas jo skaidri kārtu un tautību starpība. Zēns jau tik liels, ka, muižas dzīvi vērodams, sa-

duŗas ar jautājumiem, kas viņu nodarbina vēlāk visu mūŗu. Mazmuiŗiņā, kur Kronbergs par vagaru, zēns redz parasto klauŗu ainu: „Pie Valpenes piederēja vairāk kā desmit saimnieku. Tie sūtīja muiŗā darbiniekus un darbinieces lauku apstrādāŗšanai, rijas kulŗšanai un citiem darbiem, bez tam vēl „lopu meitas“ lopu apkopŗšanai un ganīŗšanai. Gaŗos ziemas vakaros viņas dziedādamas vērpa lielajai muiŗai zināmu svaru pakulu dzijas“.

Valpene ir desmit kilometrus no Dundagas. Mazmuiŗa saredzama jau no Dundagas — Talsu lielceļa (dundzinieki saka: diŗceļa). Tagad Valpeni var redzēt arī, braucot vilcienā pa Dundagas-Stendes ŗaurslieŗu dzelzceļu, kas ŗai apvidū vilkts puslīdz paralēli lielceļam. No tagadējās Plintiņu stacijas līdz muiŗiņai kādi divi kilometri. Valpene meŗa malā. Akmens ērbēģis vēl ŗo baltū dienu no ārpusē uzglabājiem visumā tāds pats, kāds tas bijis Kriŗjāna bērniņā; seviŗķi austrumu gals. Mājas ziemeļu fasādi tagad vērotāja acij atrauj glitumdārŗiņa krūmi. Agrāk to tur nav bijis, mājas priekŗa ziemeļpusē bijusi klaja, un pie durvīm varējis piebraukt pajūgs. Logi, kas vēl no veciem laikiem uzglabājuŗies, ir ar daudz sīkām rūtiņām. Ērbēģim no lielceļa puses tuvojoties, pa labi ir lielas akmens kūtis, pa kreisi diŗķis. Kūtis apņēmuŗas laidaru, kam vidū vēl tagad manāma milzīga vircas bedres vieta. Diŗķis agrāk bijis vairāk pūrvietu liels, ūdens tur tīŗām uzturēts augstā līmenī, tur braukuŗi ar laivu. Bez lielā diŗķa vēl divi mazāki. Arī Valpenē ganīdamas cūkas, Kriŗŗ ganāmpulku diŗķi peldinājis. Par ŗim gana gaitām viņŗ stāsta vēlāk Bandreviŗam un citiem. Bez tam Valpenē lec acis liels vecā kapu kalnā ierakts pagrabs, tas kādus simts soļus gaŗŗ un divām durvīm.

Ērbēģa iekŗienē viena no svarīgākām vietām dūmu istaba ēkas vidū. Dūmistabā ķēdēs pakārti četri katli. No istabām mājas galos iet uz augŗ-istabām otrajā (paŗobeles) stāvā divējas trepes.

Kronbergi dzīvojuši rietumu galā, Enģele — austrumu galā. Arī Krišs, precētai māsai Kristīnei piepalīdzēdams, vairāk nodzīvojis pa Kronbergu galu. Vagars visu dienu dzīvojis pa lauku, viņa sieva vadījusi lopu kopšanu — Valpenē bijušas kādas 80 slaucamas govīs. Krišs bieži uzskatījis šūpulī māsas atvases. Lai mazo bērnu nekostu mušas, pieveer logu slēgus. Istabā dienas gaisma iespiežas tikai pa slēgu šķirbām, un šai gaismā uzcītīgais Krišs lasa kādu grāmatu, bojādams, protams, sev acis.

Citādi fiziski Krišs labi attīstās, pieaugdams nevien spēkā, bet arī veiklībā. Kad ganos visi bēg no sirdīgā auna, Krišs paliek mierīgs uz vietas. Auns atvēzējies drāžas viņām virsū, bet viņš palecas uz augšu un paliek sveikā; un tā vairākkārt, kamēr briesmonis nokusis.

Pašā Dundagas lielajā muižā, pie māsas ciemodamies, viņš redz arī tautību un šķiru savrupību: „Vācieši turējās savā starpā kopā un sastādīja savu īpašu vācu draudzi ar vācu dievkalpošanu. Vācieši gan ieņēma tās augstākās vietas, bet skaita ziņā latvieši bij stipri pārsvarā un jutās par ne mazāk svarīgiem faktoriem muižas saimniecībā un pārvaldībā. Tā dabiski cēlās divi līdztiesīgas, līdzsvarīgas grupas, partijas, kas šķīrās pēc tautībām.“ Iespaidi, ko Barons ieguvis Dundagā dzīvodams, plašāk tēloti stāstā „Vectēva precības“, kas iespiests „Pēterburgas Avīžu“ 1863. g. 4. un 6. n-rā pielikumos. Jau zēna gados Barons saredz, ka latviešu un vāciešu attiecības zaudēs šķiru attiecību raksturu tikai tad, ja latvieši spēs vāciešiem nostāties līdzās kā tauta, kurā atrodamī visu šķiru pārstāvji. Tad nevienam nebūs pamata latviešus identificēt ar kādu šķiru. Latviešu vidū bija jārodas arī izglītotiem vīriem. Bet tas bija viegli pasakāms, grūti izdarāms. Jaunais Barons redz šo vajadzību, bet viņš redz arī kavēkļus, kas šīs vajadzības apmierināšanai stājas ceļā. Uz laukiem, ja bija, tad bija tikai paša zemākā tipa sko-

las. Tur mācības bija latviešu valodā. Kas gribēja izglītību paplašināt, tam vajadzēja doties uz pilsētu skoloties. Nelaime nu bija tā, ka pilsētas vāciskajās skolās iedami, latvieši pārvācojās; bet par to turpmāk.

Dundagā no 1844.—1855. g. darbojas par ārstu latviešu patriots Dr. J. Bārs, kas nekaunās no savas latviskās izcelšanās. Iespējams, ka Barons skolas gados dzirdējis par Bāra patriotismu (1848. g. Dinsbergis, Barona skolotājs, Bāru apdzejo „Latviešu Avīzēs”), kas arī Baronu būtu ietekmējis uz savas tautības cienīšanu *).

Dundagā Krišjānis sāk iet arī pirmajā istajā skolā. Tā ir nesen nodibinātā Kubula skola (tagad Dinsberģa pamatskola). „Vēlāk „Pēterburgas Avīzēs” Barons, rakstīdams par Dundagu, veltī dažas vietas arī šai skolai. Tā nav visai lāgā vietā uzcelta (tagad, kad lielie meži ap skolu nocirsti un skolai apkārt druvas, apkārtne diezgan jauka), un Barons liek ceļiniekam brīnīties par dīvaino vietas izvēli: „Nevaram papriekš īsti izprast, priekš kādas vajadzības šī divdesmit asis gaŗā koka ēka še mežā, pašā purvainā mežā uzbūvēta. Tik pašā tuvumā ap ēku mežs izlists un mērens sakņu dārziņš un pašā durvju priekšā arī puķu dārziņš ar retiem augļu kokiem ietaisīts. Kā rādās, šo placīti strādīgas rokas ar mōkām varējušas purveķļa valstībai atraut. Istabā ieraugām starp grāmatām sēdot stipru pusmūža vīru, kā bārda jau drusku iesirmēj'se. Šis vīrs ir tas visiem latviešiem pazīstamais dziesminieks E. Dūnsberģis.” — „Šis mūsu dziesminieks, še klusā vientulībā dzīvodams, neapnicis strādā no agra rīta līdz vēlai naktij, saviem dziesmu gariem kalpodams.” Jā, Kubula skola tais laikos bija tāļu pazīstama labo skolotāju dēļ. Par skolas priekšnieku

*) Par Bāru sk. „Izglītības Ministrija Mēnešrakstā” (1930) prof. L. Bērziņa rakstu.

tur bij Ernsts Dinsberģis (dz. 1816. g., m. 1902. g.), sākumā mācītāja kučieris, kas pats pirmo izglītību bija ieguvis no Dundagas mācītāja Glēzera, par skolotāju sācis darboties 1838. g., pēc tam papildinājies ieslavētajā Cīravas-Dzērves skolā pie Bergmaņa. Dinsberģis pazīstams arī kā rakstnieks; par līdzdarbību „Pēterburgas Avīzēs“ viņu 1863. g. atstādina no amata un izraida no Dundagas, kur viņš gan pēc dažiem gadiem atkal atgriežas.

Dinsberģim par palīgu bija Fridrihs Mālberģis, (dz. 1824., m. 1907. g.), kas bija beidzis tikko (1840. g.) nodibināto Irlavas semināru; Mālberģis pazīstams ar saviem dzejas darbiem, kas pretēji Stendera un viņa epigonu ziņgēm jau iederas mākslas dzejā.

Skolā mācības notiek galvenā kārtā latviešu valodā un Barona skolas gados tikai ziemu no Mārtiņiem līdz Jurgiem, kamēr citās skolās reizēm bija arī vasarā mācības (vēlāk arī Kubula skolā mācās vasaras skolēni). Kubula skolas nozīmi apkārtnes ļaudis augstu vērtējuši, tur nākuši pat pieauguši saimnieku bērni, arī mācītāja istabmeita.

Skolas diena norit tā. Bērni ceļas pusseptiņos, nomazgājas, un septiņos ir rīta lūgšana, kuņai seko katķisma stunda; astoņos brokastis; deviņos sākas rēķināšana... Krišam mājas seši kilometri no skolas, tāpēc arī pēcpusdienā, mācībām beidzoties, viņš paliek skolā un guļ tur pa nakti. Skolēni izpilda arī šādus tādus darbus skolas saimniecībā. Kad ziemā ātri kļūst tumšs, skolēni mācās katrs pie savas svečītes. Turīgākajiem līdz pat sava sveču lādīte. Skolēns izņem no turienes sveci, aizdedzina un turpat lādītē iestiprina; kad uguns vairs nav vajadzīga, tad nodzēsto sveci atkal noglabā lādītē. Toreiz sveces lēja katrā mājā. Dinsberģim viena liela tauku svece, to viņš iededzina rīta un vakara lūgšanā.

Skolēni radināti lielā rūpībā, kārtībā un tīrībā.

Barona grāmatas pilnīgi tīras un veselas vēl šodien, nevienas lapas tur netrūkst, neviens stūris nav noplēsts vai noziests, tur neatrodam arī gandrīz nekādu ar zīmuli vai tinti rakstītu piezīmju. Redzams, ka grāmatas augstu cienītas. Tas pats sakāms par pārējiem skolas piederumiem. Rakstu darbi izpildīti ļoti glītā rokkrastā, neviena tintes traipa, nevienas nevīžības. To vislabāk liecina 1848. g. „Prohwes-raksti“, kur Barons un viņa skolas biedri pavasarī aizejot, 23. aprīlī (Jurģa dienā) ierakstījuši kādus bībeles izteicienus papriekšu latviešu un tad vācu valodā. Krišjānis ierakstījis pirmajā un otrajā lapā šos tekstus:

Rungš! tu effi mumš par patwehrumu us raddu raddeem, pirmš tee falni tappusch, un tu to semmi un to pašauli biji šataišijiš, effi tu muhschigi muhscham taš štīprais Deewš. Kas tu tohs zilwekuš par pihschiem darri, un šakti: Utgreesietees atpakkal, juhš zilweku behrni. Jo tuhštoschi gaddi irr tawâ priekschâ it lâ ta deena, kas waffar pagahjusi, un lâ weenas nahtš waffiš.

Dundagaš škohlâ tai 23-šchâ April 1848.

R. Baron.

Ich bin der Weinstock, ihr seid die Reben. Wer in mir bleibet, und ich in ihm, der bringet viele Frucht; denn ohne mich können ihr nichts thun. Wer nicht in mir bleibet, der wird weggeworfen, wie eine Rebe, und verdorret, und man sammelt sie, und wirft sie in das Feuer, und muß brennen. So ihr in mir bleibet, und meine Worte in euch bleiben, werdet ihr bitten, was ihr wollet, und das wird euch widerfahren.

Schule Dondangen den 23-ten April 1848.

C. Baron.

Šur tur redzamas arī zīmes, kas radušās, ar nagu novelkot līnijas.

Tais pašos 1848. g. „Prohwes-rakstos“ atrodami citu 36 skolēnu (to starpā 8 skolnieču) ierakstījumi, no tiem daži

vienīgi latviešu valodā. Viens otrs savu vārdu parakstījis jau labai latviešu valodai tīkamā garā: kāds zēns parakstījis: „K. Rosenthals“; kāda meitene: „Hermine Breede“, viņa rakstījusi arī: „Dungas skolā“.

Krišjānis skolēnu starpā viens no mazākajiem, bet gudrībā par visiem pārāks. Latviešu valodu mācījušies no Vecā Stendeņa grāmatām, vācu — no Špīsa *). Bez tam Dinsbergis licis bībeli izlasīt vāciski un mācījis vācu valodā ģeografiju. Krišjānis esot mācījies arī spēlēt.

Drīz vien Krišjānis ir valpenieku starpā pats izglītotākais, un tie viņam tāpēc dod dažu delikātu uzdevumu.

Reiz Kronbergs grib pārdot govī. Bet kad miesnieks maz sola, norunā vārīt govš gaļas zupu, vest uz tirgu un par naudu pārdot izsalkušajiem tirdzniekiem. Domāts — darīts. Kristīne vāra, spēcīgu vīru pieliek veikalā par rīkotāju, bet Krišjāni, kas labs rēķinātājs, par kasieri. Lai tirdzniekus iekārdinātu, dod ikvienam zupas strēbējam mēriņu degvīna. Bet paēduši un padzēruši, viņi negrib maksāt, sāk ar vīru strīdēties, viens no „freišlukeriem“ metas bēgt, vīrs dodas to ķert, bet pa to laiku nozūd arī pārējie... Un kad vakarā pienāk Kronbergs, tad naudas Kriša somā gluži maz, un Kronbergs nožēlo, ka nav govī pārdevis miesniekam.

Pēc pāra gadiem skolotājs Krišjāņa svainim Kronbergam ziņo, ka zēnam skolā vairs nav ko mācīties; jauno Baronu vajagot sūtīt pilsētas skolā.

Dundaga Baronam mīļa visu mūžu, lai gan viņš, darbiem apkrauts, tur pēc 1862. g. atgriezies tikai reizi (1898. g.). Tais uzmetumos, kas rakstīti gan studenta gados, gan Maskavas laikā, vairākkārt minēts Dundagas vārds. Viņš tur fantazē par posi „Dondangen wie es weint und lacht“, runā par kup-

*) Špīsa latviešu un vācu mācības grāmatas lietotas Kurzemes skolās līdz pat 1885. g.; studenta gados apceļodams Latviju, Barons apciemo arī Špīsu Zemītē (Kurzemē).

leju „Die Dondanger sind lust'ge Leut'." Vienā vietā viņš raksta vācu valodā, ka viņš esot jau sen ilgojies redzēt Dundagu, kāda tā izskatās putnam, kad tas laižas augstu gaisā. „Bieži esmu veltīgi pārdomājis, kā to izdarīt, kamēr tas man beidzot tīri necerētā kārtā izdevās," viņš saka. „Ar sagatavošanās darbiem un palīglīdzekļiem jūs nemaz neiepazīstinājis, tūliņ attēlošu sava pārdrošā darba rezultātus. Sākumā viss man šķita aizaudzis zaļumiem, kas visur vijās, tā ka man bija ilgi jāmeklē pazīstams izejas punkts. Tāpēc man neizdevās uztvert ko veselu, noapaļotu, es steidzos fiksēt tikai to, kas visvairāk lēca acīs." Te uzmetums pārtrūkst. Mēs nezinām, kādu Barons redzējis Dundagu šai vizijā. Drošs un raksturīgs tikai tas, ka sapnī un nomodā viņš garā diezgan bieži Dundagā visu mūžu, lai gan viņš tur nav piedzimis, lai gan Kubula skolā viņš atšķīrās no citiem taisni ar to, ka runā un raksta labā vidus izloksnē, kamēr skolotājs mokās, pārējos skolēnus pūlēdamies kaut cik ielauzīt vidus izloksnē. Enģele līdz mūža galam runā nepareizā dundzinieku izloksnē. Bet Dundagā sapulcējušies gandrīz visi Krišjāņa tuvinieki, un tas apstākļi apvij šo mežos noslēpto novadu ar spožu staru vaiņagu, padarīdams Dundagu par otru Krišjāņa dzimteni, kuŗas dūmi vilina Baronu tāpat kā Odisejas varoņus sauc mājās dzimtā pavarda dūmi. Mīlēdams tuviniekus, neaizmirzdams Dundagu, Barons mēcās kalpot latviešu tautai. Reālizēdams mazos ideālus, viņš nobriest lieliem darbiem.

Vēlāk, kamēr viņa sieva Dārta vēl dzīva, viņš vēlējies, lai viņus abus apglabā Dundagā, Dingu ģimenes kapos. Bet kad sievu, kas mirst 1914. g. jūnijā, paglabā Rīgā, viņš par Dundagas kapiem vairs nerunā.

IV

Skolas gadi.

Ventspilī.

Aprīļa pilsēta dundadzniekiem Ventspils, tā ir no Dundagas 70 kilometru. Šai pilsētā Barons nokļūst 1848. g. rudenī. Uz skolu Krišjāni aizved Kronbergs, kas no radiem turīgākais un arī vēlāk jaunekli daudz pabalsta.

Ventspils ainas vēlāk tēlodams, Barons norāda, ka ielas bijušas smilšainas, nebruģētas. „Tolaik tik viens ielas gabals baznīcas priekšā lepojās ar savu apaļu laukakmeņu nelīdzenu, bedraiņu bruģi. Kājniekiem gareniski pa pašu ielas vidu bija labu soli atstatu viens no otra nolikti lieli plakani akmeņi, kas augstāki pacēlās par pašu bruģi. Pa tiem gājējs, veikli balansēdams, lēkāja no viena platakmeņa uz otru. To prata un spēja godam izdarīt tikai īsts ventspilnieks; svešnieks atrada par labāku brist pa dubļiem nekā šādu laipu laipot. Kritisks stāvoklis radās, kad divi pretimgājēji satikās. Tas beidzās allaž tā, ka vismaz viens no tiem dabūja pa dubļiem pabradāties, ja ne pat tais pavilāties. Trotuāru gar ielas malām, zināms, arī nekādu nebija; ielu iero-bežoja zemi nameļi, kuŗu durvis un logi atvērās taisni uz ielu. Tāpēc ne reti gadījās, ka garām gājējam iznācējs no nama iegrūda ar durvīm sānos vai nosita tam cepuri no galvas.” Pa ielu laipodams, Barons reiz izsit netišām žīdu rabīnam loga rūti. Zēnu noved elementārskolā.

Skolas nams saglabājies vēl šobrīd, un tur patla-

ban mitinās Ventspils pilsētas 2. pamatskola. Ēka, kamēr vien ventspilnieki atceras, lietota skolu vajadzībām. Tādi paši norādījumi atrodami zemes grāmatās. No 1903. g. šais telpās un nama piebūvē, kas celta jaunākos laikos, bijusi Ventspils sieviešu ģimnazija. Nams ir vienstāvu, jau krietni vecs. No iekšpuses tas atgādina Kubula skolu ar saviem zemiem griestiem un lielajām klasēm, kurās diezgan nepilnīgi apgaismo itin kā zem jūmta paslēptie logi.

Ir jau septembris, mācības jau sākušās, kad skolā ienāk Kronbergs ar Krišjāni, tāpēc skolotājs Andrējs Ansītis (Andreas Ansitt) viņu sākumā liedzas uzņemt. Zēns neprot arī krieviski. Bet kad Krišjānis pārējās mācībās pierāda pārbaudījumā labas sekmes, viņu ieliek otrajā (zemākajā) klasē, pie kam viņam uzdod panākt skolēnus, kuriem krievu valodas zināšanas jau diezgan prāvas.

Viņš ātri iemācās krieviski. Pavisam vieglas viņam šķiet arī citas mācības, jo šais priekšmetos viņš zina vairāk nekā otrajā klasē vajadzīgs.

Pēc pusgada viņu pārceļ uz pirmo klasi. Te viņš kļūst par primusu. "Primusam piekriņ svarīga loma," stāsta Barons. "Tas bija nevien pirmais mācībā, tas bija arī savas klases kārtībnieks un uzraugs sevišķi, kad skolotājs neatradās klasē. Pie niķīgiem pilsētas puikām tā nebija viegla lieta. Puikas respektēja jeb atzina vairāk fizisku nekā garīgu pārkumu. Reiz vakarā pa repetīcijas stundām daži skolēni bija savvērējušies mani ķircināt un nodzēsa uguni. Tumsā lielākais ķērās man klāt, bet arī es to jo stingri satvēru un nesaudzīgi savaldīju. Tā arī izdevās drīz atkal atjaunot kārtību. Un, brīnums, šāda uzstāšanās pārvērta manu galveno pretinieku par uzticamu draugu."

Ventspilnieku puikām liekas jocīgi arī Krišjāņa zābaki, kuriem lieli stulmi. Puikas staigā viņam

pakaļ un met aiz stulmiem akmentiņus. Bet arī ar šiem resgaļiem viņš tiek galā.

Zēna sekmes un drosmi raksturo arī kāds cits notikums, ko Barons tēlo tā: „Gadījās, ka skolu direktors Belago no Jelgavas apmeklēja Ventspils skolas. Galvenais priekšmets, kuņā viņš pats allaž eksāminēja, bija aritmētika. Skolotājs izsauca mani pie lielās tāpeles, jo uz mani viņš jo drošāk palaidās. Starp citu nācās pārvērst zināmu skaitu četrvertu, četveriku un garnicu kopā par garnicām un otrādi, no lielāka garnicu skaita izvilkt pilnos četrvertus un četverikus. Uzdevums gluži vienkāršs un man viegls. Bet Belago teica, ka manā rēķinā esot kļūda. Es pastāvēju uz savu pareizīgumu. Viņš rēķināja četverikā 10 garnicas, bet es tikai 8. Beidzot skolotājs Ansītis izšķīra mūsu starpību man par labu, parādīdams Vestberga rēķinu grāmatā, ka četverikam tiešām tikai 8 garnicas.“

Šī grāmata vēl tagad glabājas Dundagas Kužniekos pie Kronberga dēla dēla Teodora. Tā saucas „Handbuch der Arithmetik zum Gebrauche für Elementar- und Kreisschulen und zum Selbstunterrichte“ (von H. Westberg, 2. Auflage, Mitau, 1846).

Tāpat uzglabājušās krievu valodas mācības grāmatas: 1) Хрестоматія для перевода съ нѣмецкаго языка на русскій. Составленная учителемъ Б. Благовѣщенскимъ. Изданіе второе, исправленное и умноженое. Введена въ употребленіе въ учебныхъ заведеніяхъ остзейскихъ провинцій. Дерптъ, 1844. Uz priekšlapas uzraksts „Chr. Baron“; uz titullapas Barons licis ar tinti akcentus titula tekstam, jo, mācoties krievu valodu, taisni pareiza akcentēšana ir viena no visgrūtākajām lietām.

2) Упражненія въ чтеніи и переводахъ съ русскаго языка на нѣмецкій въ двухъ частяхъ, изданныя учителемъ русскаго языка Викторомъ Лютовымъ. Часть I. Митава, 1846. Uz priekšlapas uzraksti ar vienu un to pašu (Barona) rok-rakstu „Kronberg“ un „Baron“; šo grāmatu acimredzot izlietojis vēlāk arī Kronberga dēls.

No Ventspils laikiem uzglabājusies arī ģeografijas grāmata „Kurzer Unterricht in der Erdbeschreibung nach einer

stufenweisen Fortsetzung" (10. Auflage. Vermehrt und verbessert von A. E. Preuss. Nach dessen Tode auf's Neue durchgesehen von T. Kahle. Königsberg, bei August Wilhelm Unzer, 1848).

Visas mācības skolā māca vācu valodā. Ārpus elementārskolas kursa Krišjānis mācās algebru un ģeometriju kopā ar Ansīša privātskolniekiem. Jādūmā, ka par brīvu, jo Barons atmiņās par šīm stundām liecina: "Ansītis atļāva arī man tur piedalīties." Šis skolotājs ir arī tas, kas ieteic Kronbergam sievas brāli sūtīt pēc elementārskolas absolvēšanas vietējā apriņķa skolā kā nākošā augstākā mācības iestādē. Vēlāk Ansītis ilgus gadus vada Liepājas pilsētas pirmo elementārskolu.

Elementārskolas laikā Krišjānis dzīvo pie kādas Gerka (Goerka) kundzes.

Priekš iestāšanās apriņķa skolā Krišjānis iet turpat Ventspilī iesvētīšanas mācībā. Viņu iesvētī pilsētas draudzē mācītājs Rezons (Raison) 1850. g. 16. aprīlī (arī Dundagas baznīcas grāmatās šī iesvētīšana atzīmēta, nesaskan tikai gadi. Dundagas dati nepareizi saka, ka iesvētīšana notikusi "1851. Palm.", t. i. 1851. g. Pūpolu svētdienā). Zēns Ventspils baznīcas grāmatās saucas Christoph Baron (Dundagā mācītājs viņu dēvējis par Krišu Baronu). Par viņa tēvu sacīts, ka tas bijis "Wirtschaftsaufseher zu Strutteln". Iesvētīšanas mācības kursu izņēmdams, Krišjānis uzrādījis labas sekmes lasīšanā, rakstīšanā un katķismā.

Aprīņķa skolu vada inspektora vietas izpildītājs Gotlībs Eduards Heinrichs Tichteris, ārzemnieks. Barons savās atmiņās viņu sauc par Trichterī. Skolas ēka bijusi tur, kur tagad Ventspils pilsētas 7. (žīdu) pamatskola. Vecā ēka savā laikā nojaukta.

Vēlākos gados, kad Barona Ventspilī vairs nav, aprīņķa skola pārcēlusies uz citām telpām tagadējā Pils ielā. Aprīņķa skolas tipam iznīkstot, daļu no tās inventāra saņem Ventspils pilsētas skola. Kad Latvijas valdībai Ventspils skolas pārņemot, pārdēvē skolu par pilsētas 1. pamatskolu, kā mantojums no Barona laiku aprīņķa skolas 1. pamat-

skolai paliek vairāk desmiti skolas bibliotēkas grāmatu ar zīmogiem „Kreisschule zu Windau“. Vienu 1818. g. izdotu ģeografijas atlantu ar tādu pašu zīmogu 1. pamatskolas priekšniekam pienes arī kāds strādnieks, kas grāmatu atradis bēniņos tai namā, kur aprīņa skola Pils ielā mitinājusies. Šī bibliotēka raksturo Barona laiku aprīņa skolu ar to, ka vairāk kā četras piektdaļas no grāmatām ir vācu valodā un iespiestas ārzemēs, galvenā kārtā Vācijā.

Arī aprīņa skola zināšanas sniedz audzēkņiem vācu valodā. Tā bija tā Baltijas īpatnība, ko muižniecība un garīdzniecība gribēja vēl ilgi par vari uzturēt spēkā.

Zēns aprīņa skolā iestājas otrajā (zemākajā) klasē, bet, to beidzis, spiests gandrīz izglītošanos pārtraukt, jo svainim kļūst par grūtu viņu tik ilgi sūtīt skolā. Jau Krišjāņa tēvs bija lolojis sapni — izmācīt dēlu par galdnieka meistarū. Šis amats Krišjānim patik. Viņš visu mūžu vaļas brīžos nodarbojas ar koka lietu pagatavošanu. Nu Kronbergs grib zēnu nodot amatā. Šo nodomu nereālizē tikai tāpēc, ka aprīņa skolas skolotājs Pauls Gustavs Külbergis (vēlāk Jelgavas aprīņa skolas un reālskolas vadītājs) Krišjānim solās dot par velti pansiju.

Tā tomēr neiznāk gluži par velti. Skolotāja sieva, nevarēdama satikt ar kalponēm, tās bieži maina. Pa starplaikiem kalpones vieta tad jāvz-pilda Krišjānim. Bet viņš patlaban aprīņa skolas augstākajā klasē. Tuvojas gala pārbaudījumi. Sapņodams par vēl tālāku skološanos ģimnazijā, zēns citīgi mācās latīņu un grieķu valodu. Tādos apstākļos kalpones pienākumi viņu ļoti kavē. Viņš beidzot iepazīstina ar savu postu Ansīti, un tas gādā, lai Külbergi zēnu nenokalpinātu.

Arī Ventspils laiki nav bijuši labvēlīgi Barona acu gaišumam. Naudu taupot, viņš vakaros dedzina pašlietas tauku sveces un, tādā nepietiekošā apgaismojumā nakti lasīdams un mācīdamies (jo dienu viņš apkrauts citiem darbiem), tura grāmatu

tuvu acīm. Viņš drīz mana, ka kļūst tuvredzīgs. Baznīcā viņš vairs nesaredz no tāluma dziesmu numuru tāfelītes skaitļus. Skolā viņš savu nelaimi ilgi slēpj, līdz tā atklājās kādā dziedāšanas stundā, kad Baronam liek lasīt uz lielās tāfeles uzrakstītās notis. Nespēdams no savas vietas notis izšķirt, viņš izliekas nemākam un lūdz vienu biedru, lai šis tam pasakot priekšā. Kad biedrs cieš kiusu, Barons mēģina notis uzminēt, bet viņam nelaimējas. Dabūjis zināt, ka zēns tuvredzīgs, skolotājs viņu piesauc tāfelei tuvumā. Skolotājs viņu skubina tuvredzības dēļ nenoskumt.

Brilles viņš skolas gados tomēr nesāk nesāt. Savu rīcību viņš izskaidro tā: „Brilles toreiz skolēni un vispār jaunekļi nevalkāja; to turēja par vecīšu paradumu, un priekšlaiku neviens negribēja vecs būt.”

Brīvlaikos Krišjānis sastopams atkal Dundagā māsas vīra mājās. Māsas meitiņa Minna šūpuli, Krišjānim tā jāšūpo. Logs aizklāts. Jauneklim atkal garlaicīgi. Lai nebūtu bez darba jāsež, viņš, ar kāju kustinādams šūpuli, no koka izgriež kādas lietīņas. Tad šūpulis reizēm neviļus paliek nekustināts. Bet Minna dzirdējusi, ka māte likusi Krišam bērnu šūpot. Meitiņa tam sīkā balstiņā uzsauca: „Kriš, šūpo bērnu!” Kad viņa izaug liela, Barons, atcerēdamies Dundagas laikus, tai reiz atsūta kartiņu ar tādu pašu uzrakstu...

Ventspilī dzīvodams viņš vasaru Ventā un jūrā peldas un brauc ar laivu, bet ziemu skrien slidas, ko tam kāds matrozis iedāvina.

Kad Barons jau taisās aprinķa skolu nobeigt (1851. g.), Ventspilī ierodas Baltijas ģenerālgubernātors Suvorovs. Tas bija īsts krievu cilvēks, kam bieži ar vietējo vācu muižniecību iznāca saskriešanās tādēļ, ka tas, sargādams valsts intereses, nespēja bez nopietniem iebildumiem akceptēt muižnieku separāto rīcību. Šai ziņā viņš atgādināja Pau-

lučiju. Turpretī Suvorova priekštecis Pālens, vācu patriots, muižniecībai bija paticis. Suvorovs Ventspilī apskata arī skolas, tur apjautādamies pēc krietnākajiem skolēniem. Krievu valodas stundā viņam stāda priekšā Baronu — tas pelnot, ka viņu atbalstot tālākai izglītošanai.

Ar Suvorova palīdzību jau Kr. Valdemārs bija 1849. g. iekļuvis Liepājas ģimnazijā. Ģenerālgubernātoru ieinteresē arī Barons. Suvorovs liek pierakstīt viņa vārdu, kā arī to, pie kāda pagasta tas piederīgs. Skolotāji nezinādami, ka zēns ir tāpat kā viņa tēvs pierakstīts pie Īles pagasta, uzdod viņu par Dundagas pagasta piederīgo. Ģenerālgubernātors nu vēstulē Ostensakenu uzaicina — jauno censoni atbalstīt.

Muižnieka atbilde skan tā: pirmkārt, zēns nesot Dundagas pagasta piederīgais; otrkārt, Ostensakens atrodot par nevajadzīgu un pat nederīgu tādu zemnieka bērna augstāku skološanu.*) Tā doma bija visas vācietības doma, daudzās variācijās to atkārtoja gan muižniecība, gan garīdzniecība. Vēl 1855. g. Brāže savā gabaliņā „Noch ein Wort über den zweckmässigen Unterricht der Bauernkinder in unseren Landschulen“ grib latviešus atstāt tādā stāvoklī, lai tiem nerastos vīri, kas tos vadītu ārā no kārtas šauruma uz tautu.

Krievs Suvorovs domā citādi: viņš Ostensakenam atbild, ka šo aicinājis pabalstīt centīgu skolēnu, nevis dot padomu, kas latviešu bērniem derīgs, kas nederīgs. Ģenerālgubernātorā kanceleja pieprasījusi no apriņķa skolas direktora ziņas par to, pie kāda pagasta Barons īsti piederīgs. Nu Suvorovs mēģinājis Barona izglītošanā ieinteresēt Īles kungu Herneru.

Jaunais Herners ir Grotuza — kāda Ventspils apkārtnes muižas (Sarkanmuižas) īpašnieka — mei-

*) Ostensakens gan uzskatīts par skolu draugu.

tas līgavainis. Svinēdams savu saderināšanos ar Grotuza jaunkundzi, HERNERS grib aprunāties šai lietā ar nākošo sievas tēvu, kā arī redzēt pašu Baronu.

Savu vizīti Barons tēlo atmiņās: „Noliktās svētdienas rītā apvilku savas labākās drēbes: priekš 10 gadiem mirušā tēva brāļa biezās matroža drēbes biksas, tumši zilus pašaustus svārkus ar raibi, eļļas krāsām apdrukātu nātņu oderi (tāda toreiz bija modē Dundagā) un drusku nošķobījušos zābakus. Aizgājām abi ar Tichteri kopā uz Grotuza muižiņu. Tichteris gāja pa parādes durim kungu istabās, es pa mellajām durim ķēķī. Sulaiņi skraidīja uz priekšu un atpakaļ un nesa kūpošas bļodas no ķēķa ēdamistabā. Tur dzirdēja nažus un dakšiņas trinkšķam un šampanjas vīna buteles korķi sprāgstam. Es iespiedos kādā tukšā kaktā, lai nebūtu sulaiņiem pa kājām. Pēc kāda laika dzīvā kustība norima. Durvis uz ēdamo istabu atdarījās, un mani sauca ieiet. Ieiedams, kā mācēju, paklanījos un apstājos istabas vidū. Jutu, ka visu klātesošo acis vērstas uz mani. Man blakām piestājās Grotuza jaunākā meita un teica uz tēvu, kas jo tuvāk stāvēja: „Ak, papīņ, tas jau nevar tik visai daudz maksāt, izmācīt viņu par tautskolotāju.” — „Bērns,” atbildēja Gr., „tu nezini, ko tu runā; viņš jau tagad vairāk zina, nekā tautskolotājam vajadzīgs, viņš matēmatiku, ģeografiju un citus priekšmetus labāk un vairāk zina nekā tu.” Skuķis nosarka un atgāja pie malas. Mani žēlīgi atlaida un lika ķēķī pamielot ar goda maltītes atliekām.

Šaubās par manas audiences sekmēm gāju uz mājām, kamēr Tichteris vēl palika pie kungiem viesojoties. Otrā dienā T. man pasludināja, ka f. HERNERS mani solījies ar naudu pabalstīt, lai es varētu ģimnaziju apmeklēt.“

HERNERS nebija spējis pretoties ģenerālgubernātorā un līgavas pamudinājumiem.

Skolas gadi.

Jelgavā.

Vasaras mēnešus pavadījis kā vienmēr Dundagā, 1852. g. rudenī Barons var doties uz Jelgavu.

Jau Ventspilī Barons apliecina savu tēvu tēvu tautību, lai gan aprinķa skolā lielākā daļa skolēnu ir vācieši, un pat nevācieši mīl uzdoties par vāciešiem. Krišjānis arī Jelgavā pasaka skaidri, ka ir latvietis.

Laika gars bija latviešu attīstībai labvēlīgs. Ja dzimtbūšanas un kļūstu laiku tumsība tos nebija pazudinājusi, tad 19. g. s. vidū, sevišķi sākot ar 1855. g., tie sāka iet attīstībā milzu soļiem uz priekšu.

Neredzīgā Indriķa dzejas recenzēdams, kāds vācu autors 1807. g. bija teicis: „Nebrīnīsimies par to, ka dzejoļus taisa akls latvietis; brīnišķīgāk būtu, ja redzīgs to darītu.”

Tagad apstākļi bija kļuvuši savādāki. Kur vien tēvi varēja palīdzēt, tur skološanās sekmējās. Protams, joprojām smagas bija izglītības gaitas tādiem kā Barons. Tēvs viņam miris, māte tam neko nespēj līdzēt. Viņš iet cauri visu sūro latviešu tautas „skolu”. Kad kāds skolas gads galā, viņš var gan priecāties par sasniegumiem, bet viņam arī jānoskumst, ka šis laikam pēdējais skolas gads, jo tiešām katru pavasari viņa piederīgie pārrunā jautājumu par viņa laišanu amatā, un tā, protams, nav savienojama ar tālāku skološanos.

Bet zvaigznes bija viņam nolikušas tādu ceļu, par ko viņa piederīgie ne sapņot nesapņoja. Viņam bija iedzimta spēja, kā zaļam asnam sisties uz augšu. Arī laime viņam nāca palīgā. Grūtības tam nekā nepadarīja, satikušās ar viņa sīkstumu, tāpat kā bangas sabrūk klints priekšā. Tāda cīņa raksturo arī viņa Jelgavas gadus.

Zemgales metropoli no Dundagas šķir 170 kilometru. Tas ir pāra reizes garāks ceļa gabals nekā no Dundagas līdz Ventspilij. Uz ģimnaziju viņš brauc caur Kuldīgu ar žīdu ormani „plānvāgenā”, īpatnējā diližansā, lielā ar zēgeldrānu slēgtā orē, kopā ar pieciem citiem pasažieriem. Aprīņa skolas direktors viņam iedevis ieteikšanas vēstuli, kas Jelgavā nododama Tichteņa paziņam notāram Pasta ielā. Notāra kundze iekārtojusi skolēniem pansiju, tur uzņem arī Krišjāni.

Jelgavas ģimnazija tais laikos viena no pašām slavenākajām toreizējo Baltijas guberņu mācības iestādēm. Savā laikā tai bijis pat augstskolas raksturs. Viņa dibināta 1775. g. Līdz 1795. g. viņa saukusies Academia Petrina, 1775.—1806. g. viņu dēvē par Gymnasium academicum, 1806.—1820. g. viņa ir trīsklasīga Gymnasium illustre, no 1839. g. — Jelgavas guberņas ģimnazija, kur mācības notiek vācu valodā.

Ģimnazijas direktors — Aleksandrs Belago, ko Krišjānis pazīst jau no Ventspils laikiem, kad minētais kungs tur revidē skolas, jo ģimnazijas direktors valsts padomnieks Belago ir ex officio arī visu Kurzemes guberņas skolu direktors.

Baronam Jelgavā nonākot, Belago ir pašos spēka gados — 43 g. vecs. Par direktoru tas ir jau no 1847. g.; sešus gadus priekš tam viņš darbojies turpat inspektora amatā. Izcelšanās ziņā viņš īsts krievu vīrs — krievu muižnieka dēls. Bērībā viņš dzīvojis Maskavā, vēlāk kļuvis par flotes virsnieku, tad studējis Tērbatas vāciskajā augstskolā slavenā prof. Struves vadībā astronomiju, lai beigās pārietu no kara resora skolu resorā.

Baltijas guberņu īpatnības pārveido arī šo krievu cilvēku: Krievijā dzīvodams, publisku iestādi pārvaldīdams, viņš tomēr spiests arī oficiālo korespondenci bieži veikt vācu valodā.

Par inspektoru ir grāfs Vilhelms Naļeč-Račinskis. Tas drusciņ vecāks par direktoru, dzimis te pat Cenas muižā pie Jelgavas, jaunībā arī bijis virsnieks (kavalerijā).

Račinskis vēlāk (1861. g.) kļūst par ģimnazijas direktoru.

Krievu valodu ģimnazijā Barona laikā māca virsskolotājs Ivans Davidenko, pareizticīgo garīdznieka dēls, un skolotājs Golotuzovs, kas sarakstījis dažas brošūras par krievu valodas mācīšanas jautājumiem, šais grāmatinās samierinādamies ar to dīvaino stāvokli, ka valsts (krievu) valodai ģimnazijā bija sekundāra nozīme, bet uz privilēģiju pamata domnēja mazās, bet politiski veiclās minoritātes (vācu) valoda. No pārējiem Barona skolotājiem atzīmējami: Ernsts Augusts Pfingstens, vācu valodas virsskolotājs; grieķu valodas virsskolotājs Kārlis Heinrichs Johans fon Paukers, kas dzimis Jelgavā skolotāju ģimenē, beidzis Jelgavas ģimnaziju un Tērbatas augstskolas filoloģijas fakultāti, savā speciālitātē papildinājies dažās Vācijas augstskolās, 1850. g. iegūst Tērbatā maģistra gradu, no 1850. līdz 1861. g. darbojas Jelgavā un pēc tam kļūst par literātūrvēstures, pārdarbības un vecklasiskās filoloģijas profesoru Tērbatā; un virsskolotājs Augusts Vilhelms Napjerskis, Jaunpiebalgas mācītāja dēls, kas beidzis Pēterburgas augstskolu, māca matemātiku un astronomiju.

Ģimnazijas piecas klases saucas: kvinta, kvarta, terciņa, sekunda, prima; no tām prima — augstākā, kvinta — zemākā. Barons grib iekļūt terciņā. Pārbaudījumi rāda, ka gandrīz visās mācībās viņš šai klasei labi sagatavots, tikai vecajās valodās nē; jo latīņu valodu viņš mācījies pusgadu, grieķu — vēl

mazāk. Sekmes visumā atzīst par pietiekošām, viņu uzņem tercijā.

Jelgavas ģimnazija kursa ziņā apmierina gan tagadējās klasiskās ģimnazijas, gan arī reālskolas prasības vienīgi ar to ierunu, ka mūsu dienās reālskolā izņem krietni pamatīgāku fizikas kursu (toreizējā Jelgavas ģimnazijā fizikai ierādītas stundas tikai primā un turklāt tikai divas nedēļā). Ģimnazija, kur Barons mācās, tāpēc uzskatāma par ļoti vispusīgu mācības iestādi.

Tercijā 1852./3. m. g. Barons mācās latīņu valodu 7 stundas nedēļā, jālasa Ovids; grieķu valodai tai pašā klasē 4 nedēļas stundas; krievu valodai — 6; matēmatikai — 5; bez tam jāmācās vēl virkne citu priekšmetu.

Sarunā ar J. Lapiņu Barons mūža galā izteicies, ka, cik viņš atceroties, no toreizējiem ģimnazistiem tikai četri bijuši latvieši, viņa klasē tikai viens (Johans Fridrichs Freibergs, vēlāk Barona studiju biedrs Tērbatā, pēc tam mācītājs Kuldigā). Ģimnazijā toreiz mācījies arī Juris Alunāns (no 1848. līdz 1854. g.). Bet viņš Baronam vienu klasi priekšā, un tiem neizdodas tuvāk iepazīties. Barons reiz uzmeklējis viņa dzīvokli, bet Alunāna nebijis mājā. Pēc tam tuvināšanās mēģinājums nav atkārtots. Pārējie ir vācieši, bez tam daudz poļu, kas, negribdami pārkrievoties (jo Polijā pēc poļu dumpjiem skolās valdīja rusifikātoriska tendence), braukuši labāk uz Jelgavas vācisko ģimnaziju.

Skolēnu nelatvisko sastāvu labi raksturo tas, ka pat 1864. g. no 260 skolēniem tur zemnieku kārtas piederīgo tikai 12, kamēr tai pašā gadā Tērbatas universitātē no 560 studentiem zemnieku kārtas piederīgo 199 (tā tad daudz lielāks procents), bet visā Krievijā no 4084 studentiem ir 570 zemnieki.

Pirmo gadu Barons mācās ar Hernera pabalstu. 1852. g. otrā pusē viņš dabū no Hernera 87 rubļus, 1853. g. pirmajā pusē — 96 rubļus.

Bet kad mācības gads galā, labvēlis pabalstu nākotnē vairs nesola. Atnācis atkal viens no tiem kritiskajiem brīžiem, ar kādiem tik bagāta visa Barona skološanās gaita. Viņš tomēr rudenī atkal dodas uz Jelgavu.

1853./4. māc. gads grūts un piedzīvojumiem bagāts. Tikko Barons ieradies skolā (augusta sākumā), Jelgavai uzkrīt kāda tais laikos diezgan izplatīta nelaime. Šo notikumu vislabāk tēlo paša Krišjāņa vēstule, kas adresēta dundziniekiem. Tā labi raksturo arī viņa garīgās attīstības fazi ģimnazista gados. Tā interesanta arī kā vispār vecākā vēstule, kas līdz mūsu dienām saglabājusies no diezgan plašās Barona korespondences. Viņš raksta:

„Mitau, den 27. August 53.

Mīļi radi un vecāki!

Nu Jūs gan jau atkal bļausiet, ka es pa ilgu aizkavēju, pie Jums rakstīt. Zināms, pie tādiem baiga laikiem, kādi mūs šogad Jelgavā aizmeklēja, būtu man Jums gan ātrāki jāraksta bijis, bet tas šā un tā aizkavējās, ka es Jums ātrāki nevarēju rakstīt. Jūs gan jau būsiet dzirdējuši, ka tā kolēra slimība, ko mēs šogad Jelgavā nemaz vairs negaidījām, itin ātri mums uzbruka virsū. Toreiz, kad es atbraucu, vēl viss bij labi, no kolēras neko vēl nedzirdēja. Visi skolas bērni sanāca, un skola iesākās. Bet otrā nedēļā ļaudis jau sāka mirt, un kolēra nu bija klāt. No iesākuma mira ikdienas mazākais kādi 15. Kādām dienām 20 līdz 30 un vairāk. Slimi tapa ikdienas kādi 50 vai 60 līdz 70. Citi no tiem tapa veseli, citi mira, un citi vēl tagad iekš Lazareti. Tas lielākais pulks skolas bērnu aizbrauca projām, un tik kādi reti palika te; bet skola taču netapa slēgta, jo tas bija no augstākas skolas valdīšanas aizliegts. Vairāk kā nedēļu ar to skolas turēšanu gan nekas nebija, jo mēs atlikuši palikām labāki mājā, nekā kad mēs būtu domājuši tādā

laikā uz skolu iet. Bet nu tas Direktors to pavēlēšanu lika izsludināt, ka tiem pilsētā palikušiem skolās-bērniem nebūs ilgāki mājā palikt, un tiem aizbraukušiem tik līdz 1. September vaļa ir, kur viņiem tad arī vajag atrasties skolā. Es gan arī būtu bēdzis no Jelgavas ārā, vai uz Ventu, vai uz Dundagu, bet tas jau, kā Jūs zināt, ķeras pie maka, un kur es nabags to gan varu ņemt. Un to nezina, vai Jūs mani būtu uzņēmuši, vai ne. Es tāpēc paliku tepat, pavēlējot sevi tam mīļam Tēvam debesīs, jo viņš ir spēcīgs un varens, mūs visās vietās un visos laikos žēlīgi izsargāt, un bez viņa ziņas mums mats no galvas nekritīs; tas pats man līdz šim ir žēlīgi glābis. Tagad tik kādi reti vēl pa dienu mirst, un vairāk no tiem, kas no iesākuma ir saslimuši un tagad lazarētē gul. Tā kolēra jau uz beigām ir un drīz pavisam iznīks."

Uzšķīruši tā gada „Latviešu Avīžu“ numurus, redzam, ka Krišjānis nav pārspīlējis sērgas briesmas. Laikraksta 34. n-rā lasām: „Jelgavā ar Kolēra-sērgu līdz 19-tai August dienai ir sasirguši: 379 cilvēki, veseli tapuši 74 cilvēki, nomiruši 120 cilvēki, un vēl slimi 185 cilvēki. Jums mīļ. lasītājiem šo reizi to pielikumu ne varam dot tādēļ, ka tas vīrs, kas tās „Latv. Avīz.“ rakstu-zīmes līdz šim salicis, ar nāvi aizgājis un vietnieka nav!“ Līdz 24. augustam sasirguši 501, nomiruši 183 cilvēki. 35. n-rā laikraksts saka: „Nu paldies Dievam sērga paliek lēna un retāki kāds iesirgst.“

Pavisam 1853. g. sērgā nomira 206 jelgavnieki.

Vēstuli dundziniekiem ģimnazists nobeidz ar šiem vārdiem: „Ar Dievu. Jūsu Christoph.“

Jelgavas ierašas stingri reglamentē ģimnazistu apģērbu un apavus. Kad 1854. g. mirst Tērbatas apgabala kurātors Krafštrēms, skolu augstākais pārlūks Baltijas guberņās, šo gadījumu atzīmē arī ģimnazija. Akts dokumentos raksturots lakōniski: „Ge-

bet in voller Uniform". Un taisni ūniformas jau-tājums Krišjānim nepatīkams, jo viņš kaujas ar līdzekļu trūkumu. No mājas viņam atsūta zilu paš-austu uzvalku. Par to viņš 1853. g. rudenī mātei raksta: uzvalks esot citādi labs, tikai krāsojot veļu... Vēlāk (1856. g.), raksturodams mājnīe-kiem Tērbatas apstākļus, viņš par studentu apģērbu un apaviem saka, ka tie esot ļoti vienkārši: „Jel-gavā ne mūžam tā nevar iet, ja negrib no citiem izsmiets tapt.“

Sekundā Baronam jālasa latīņu valodā Virgilijs, Cicerons, Livijs; latīņu valodai 8 stundas nedēļā. Grieķu valodai — 5 stundas, vācu valodai — 3, krievu valodai — 5, matēmatikai — 4, vēsturei — 3.

1853. g. decembrī viņam piešķir pus stipendiju. No citiem latviešu ģimnazistiem tais gados bieži dabū stipendiju Freibergs, retāk — Zakranovics.

Bet stipendija vien, protams, visus Krišjāņa iz-devumus nesedz. Viņš kļūst par privātstundu sko-lotāju. Kādu brīdi palīdz radi. Ģimnazijā viņš dabū brīvu skolu un vēl beidzamos gados pilnu stipendiju, ko liecina direktora 1856. g. 27. janv. izsniegtais atestāts. Viņam gadās vēlāk repetītora vieta pie diviem poļu skolniekiem, ārsta dēliem; te viņš dabū dzīvokli un paplānu uzturu. Tādā kārtā viņš nobeidz sekundu.

Bet atkal nākotnes izredzes neskaidras. Tad viņš atceras, ka daži vecāki bieži lūdz ģimnazijas inspektoru vai citus skolotājus, lai tie viņiem reko-mandē spējīgus repetītorus. Vispirms viņš tuvojas šai lietā savam privātinspektoram (klases audzinā-tājam) un grieķu valodas skolotājam Paukeram, kas viņam daudzējādā ziņā izlicies labvēlīgs. Skolēnu laikam pārpratis, domādams, ka tas no viņa paša cerē dabūt reālu pabalstu, Paukers aprāda, ka Ba-rons esot aplam darījis, ģimnazijā iestādamies bez līdzekļiem.

Turpretī ģimnazijas inspektors Račinskis (Ra-

Milau, den 27. August 53.

Milti raddi un werzari!

Nu Tuhs gan jaw atkal blaupet, ka es pa
ilga aiskawepi, pee Lums rakfikt. Sinnams pee tah.
dom baiga laikem, kahdi muhs fihogadd telgawā
aismekleja, buhtu man Lums gan aktraki jarak.
fta hijis, bet tas fha un ta aiskawejahs, ka
es Lums aktraki newarjeu rakfikt. Tuhs gan
jaw buhtet ofirdijphi, ka ta kohlera flimmiba,
ko mehs fihogadd telgawā nemaf wairs nigaidi.
jam, ittin aktri mums usbrukka wirfu. Tu
reif, kad es abtrauzu, wehl wirf bij labbi, no
kohleras ne ko wehl ne ofirdija. Wiffi fihoklas
kehrni fanakza un fihokla esakkahs. Bet
aktri nedellā fawdis jaw fakka mirt un
kohlera nu bija klakt. No esakkuma
mirra indeenas mafakais kahdi 15. Kahdahom
deenahm 20 lihof 30. un wairak. Slimmi
tappa indeenas kahdi 50, woi 60 lihof 70.
Titti no teem tappa weffeli, zitti mirra un
zitti wehl taggad eekfih Lafaretti. Tas
leelakais pulks fihoklas kehrnu aiskauza
prohjam, un tik kahdi retti palikka te;
bet fihokla talpshu netappa flehglā, jo tas

Jelgavas ģimnāzija.

Terbatas universitāte.

czinsky) jaunekli nosūta pie Jelgavas policijmeistara majora Johanna Klēbeka. Tas meklē poļu muižnieka Koscialkovska diviem zēniem skolotāju, kas tos pa vasaru sagatavotu — vienu Jelgavas ģimnazijas kvintai, otru kvartai. Alga — 100 rubļi. Policijmeistars sagādā arī vedēju, kas Baronu nogādātu pie minētā muižnieka. Pirmo nakti Barons ar ormani pārguļ Bauskā kādā viesnīcā, otro — pie Klēbekam pazīstama Kauņas guberņas muižnieka Holšteina, un tikai trešā dienā tie nonāk Visokijdvorā, Koscialkovsku muižā.

Šis ceļš iespiežas Baronam prātā arī tai ziņā, ka tas no važona mutes dzird par Krišjāni Valdemāru, kuŗa „300 stāsti etc.” jau devuši Baronam norādījumus, kāda ir izglītota to laiku latvieša misija. Važonis bijis agrāk par policistu. „Gaŗu laiku kavējot, viņš nēmās man stāstīt dažādus atgadījumus iz savas policista prakses, starp citu arī par kādu slepenu sazvērnieku biedrību „Ostseeentwässerungsgesellschaft““, raksta Barons atmiņās. „Sazvērnieki nodomājuši vismaz kādu daļu no Baltijas jūras nosusināt, lai caur to rastos jauna brīva zeme, kuŗu varētu zemniekiem pārdot par dzimtu īpašumu. Un tas esot pret mūsu zemes likumiem, jo tiesība valdīt zemi Kurzemē piederot vienīgi muižniekiem.*) Bet policija arī bijusi modrīga un visā drīzumā visus dalībniekus kādā viņu sapulcē notvērusi un ar visiem biedru sarakstiem un protokoliem apcietinājusi un tiesai nodevusi. Tiesas priekšā tie arī neliegušies un vaļsirdīgi atzinušies savā noziegumā, kādēļ tie sodīti tikai ar brīdinājumu. Galvenajam viņu vadonim Ēdoles skrīverim Valdemāram gan bijusi sava vieta jāatstāj un no turienes jāaiziet.”

To vasaru Barons visu mūžu labi atceras: „Es ar saviem diviem mācekļiem dzīvoju atsevišķā mā-

*) Tikai 1863. g. likums atvēlēja Kurzemes zemniekiem iegādāties zemi par īpašumu. A. B.

jinā uz upes krasta. Mums bija savs īpašs apkalpotājs. Gaŗo vasaras dienu mēs samērīgi iedalījām starp darbu un atpūtu. Cēlāmiem agri un tūlīt gājām peldēties upē, kas muižai garām tek. Tad, kafiju iebaudījuši, sākām savas stundas. Ar mazu pārtraukumu brokastā strādājām līdz pusdienai. Pusdienas galds bija allaŗ bagātīgi klāts. Maltiti paēduši, gājām plašā, labi koptā dārzā panaŗkot ogas un citus augļus. Tad gājām atkal pie mūsu skolas darbiem un strādājām līdz palaunagam. Pēc palaunaga mums apsedloja 3 zirģus, un mēs izjājām tālu jo tālu visu apkārtni. Pārjājuši peldējāmiem, tad ēdām vakariņas un pastaigājāmiem drusku vēl pa dārzu. Tā dienu rosīgi pavadījuši, gulējām cietu, spirdzinoŗu mieģu.

Pa svētdienām vai nu mēs braucām ciemā pie apkārtējiem kaimiņiem, vai kaimiņi ciemojās pie mums. Neaizmirsām arī baznīcas apmeklēt, kur bija labi koŗa dziedātāji un jautri ērģeļu spēlētāji.

Mazas neērtības bija valodas ziņā. Mani abi skolēni pietiekoŗi runāja vāciski. Labi vāciski runāja arī vecā kundze, t. i. Koscialkovska māte. Citi visi runāja tikai poliski. Saruna ar tiem bija pus poliska, pus krieviska: viņi runāja poliski, ko es daudz maz sapratu, un es atbildēju krieviski, ko viņi saprata. Jaunā K. kundze runāja tikai poliski un franciski; ar to man bija grūti saprasties. Saimniecību vadīja vecā kundze. Viņa man bija labvēlīga. Redzēdama manu trūcīģo veģu, viņa lika man uzŗūt pusduci labu, smalku kreķlu un arī citādi mani, nabaga zēnu, pabalstīja.

Koscialkovsku dzimtai ir Kauņas ģubernā daudz zaru. Savu pirmtģvu viņi atvasina no senajiem leiŗu bajāriem, bet tagad viņi visi pārpoģoti.

Augusta sākumā Koscialkovskis aizveda savus dģlus līdz ar mani ērtā, ar pāris labiem zirģiem aizģģgtā kariatģ uz Jelģavu un nodeva mūs visus trīs pansijā pie policijmeistara Klģbeka. Koscial-

kovska dēli iestājās ģimnazijā, un es paliku pie viņiem par repetītoru un uzraugu.”

Pats mācīdamies ģimnazijas primā un gatavodamies abitūrijam, viņš nu jutās materiāli gan labi apgādāts, bet repetītora un uzrauga pienākumi viņu tā kavē mācībās, ka viņš tuvumā noirē sev atsevišķu istabu, kur mācās reizēm līdz pat rīta agrumam. Īzmācījies viņš nāk mājās. Tas notiek parasti pēc pusnakts. Mājā viņš iekļūst pa sētas pusi; viņam arī pašam sava atslēga.

Reiz pārskatīšanās dēļ citu atslēgu paņēmis, viņš nevar mājā iekļūt. Tai laikā tur dzīvo arī jauna Klēbeku radniece, kas gatavojas arī uz kādiem pārbaudījumiem. Viņš redz: jaunkundzes istabā spīd uguns, tur laikam vēl mācās. Viņš piezvana cerībā, ka jaunkundze, būdama vēl nomodā, viņu ielaidīs. Viss klusu joprojām. Viņš zvana vēlreiz. Drīz visa māja kājās. Durvīs parādās pats Klēbeks, domādams, ka izcēlies atkal kāds ugunsgrēks, jo jau iepriekšējā naktī viņa miegs iztraucēts uguns nelaiemes dēļ. Policijmeistars noskaišas. Bet kad vēlāk viss noskaidrojas, Barons ar Klēbeku atkal salabst, jo policijmeistars lāga vīrs.

Baronam kā stipendiātam — pabalstāmam skolēnam — arī pienākums ģimnazijas bibliotēkāra skolotāja Engelmaņa vadībā kārtot skolas bibliotēku. Pie lasīšanas gan Barons nevaļas dēļ netiek. Viņu tomēr interesē latviešu vēsture un ģimnazijas labi iekārtotā observātorija, kas atrodas ģimnazijas ēkas tornītī. Ka arī ģimnazijas skolotāji par latviešu senatni parādījuši zināmu vēsturnieka interesi, to rāda vācu valodas virsskolotāja Pfingstena runa 1843. g. absolventu izlaidšanas aktā. Viņas tītuls skan „Über die Feste der alten Letten“, tā iespiesta 20 lpp. biezā brošūrā; Pfingstens apskata Jurgū, Līgo svētku, blūķa vakaru, veļu laika u. c. ceremonijas.

Ziemas brīvdienās tāpat kā Ventspils laikos Barons mēģina paciemoties Dundagā, bet ceļš līdz tuvienei tik tāls, ka īsos ziemas brīvlaikus (no 15. līdz 31. decembrim) viņš pa lielākai daļai pavada tepat Jelgavā. Vienu tādu piedzīvojumiem bagātu ceļojumu uz lapu tabakas vezuma slapjdraņķī tēlo Barons savas atmiņu grāmatas 7. nodaļā.

Sākot ar 1854. jūniju Baronam piešķir trīs semestrus pilnu stipendiju. Pirmā ģimnazisti mācās latīņu valodu tāpat kā sekundā astoņas stundas nedēļā; no tām divas ziedo Cicerona filozofiskajām, smagākajām runām, divas — Tacitam, divas — Horācijam, vienā plaši izņemts syntaxis ornata, atlikušajā vienā stundā rakstīti ektemporāļi. Cik ļoti uzsvērtā ģimnazijā klasiskā izglītība, to rāda arī grieķu valodas septiņas stundas primā; no tām sintaksei viena, Tukididam, Demostenam un Platōnam divas, Iliadai viena, Sofokla traģēdijām viena un Jaunajai derībai reliģijas skolotāja vadībā viena stunda.

Uzglabājies grieķiskais Jaunās Derības eksemplārs, ko Barons ģimnazijā lietājis (Novum testamentum Graece. Ex recensione Augusti Hahnii. Denuo editum. Editio stereotypa. Lipsiae. Sumtibus et typis caroli Tauchnitii. 1841. Uz titullapas stūra ar Barona rokrakstu: „Baron“).

Tāpat uzglabājušās Sofokla traģēdijas.

(Sophoclis tragoediae. Ad optimorum librorum fidem accurate recensuit C. H. Weise. Tom. II. Antigone. Oedipus Col. Trachiniae. Philoctetes. Lipsiae. Sumtibus et typis caroli Tauchnitii. 1841. Augšstūrī: „Baron“. Lugā TPAXINIAI no 532. rindas līdz beigām Barona rakstītas piezīmes sīkiem burtiem ar zīmuli un tinti.)

Grieķu tekstus apstrādājot, Barons lietā vācu - grieķu vārdnīcu, kas pirktā pa vecam (Deutsch-Griechisches Wörterbuch. M. J. A. E. Schmidt. 2. Auflage. Leipzig, 1850).

Klasiskās pasaules studēšanai lietāts arī attiecīgs atlants (Historisch-geographischer Atlas der alten Welt von Kiepert, Weimar, 1851). Šī grāmata iesieta cietos vākos. Uz vāka uzlīpināta balta lapa, uz tās Barona rokrakstā ar tinti: „Kiepert, Atlas der alten Welt. Baron“. Atlantā iekšā uz dažām lappusēm Barons uzrakstījis ar zīmuli sīkiem burtiem dažas chronoloģijas piezīmes.

Bez šīm uzglabājušās vēl šādas grāmatas, kuras Barons ģimnazijā lietājis:

1. Grundzüge der Neuhochdeutschen Grammatik für untere und mittlere Klassen höherer Bildungsanstalten von Friedrich Bauer. Nördlingen. Verlag der C. M. Beck'schen Buchhandlung, 1850. Uz priekšlapas apakšā pa labi ieraksts „Chr. Baron“.

2. Krummacher, Bibelkatechismus, 1854.

3. Schulatlas, Gotha, 1849.

Viņš pats vēlāk piemin vēl sekošas ģimnazijas laika grāmatas:

1. Joh. Heinr. Kurtz, Lehrbuch der Kirchengeschichte. Mitau, 1852.

2. Tullii Ciceronis Opera omnia ededit Noble. T. VI: Epistolae ad diversos et ad Quintum fratrem. Lipsiae, 1849.

3. Q. Horatii Flacci Opera. Recensuit C. Herm. Weise. Lipsiae, 1843.

4. Joh. Heinr. Voss, Des Qu. Horatius Flaccus Werke. 3. Ausgabe. Braunschweig, MDCCCXXII.

5. Titus Livius Röm. Geschichte. Übers. von Dr. Oertel. In 8 Bänden. 3. Aufl. Stuttgart, 1844. B. I (Buch 1—3), B. II (Buch 4—7), B. IV (Buch 22—25). Sasietas vienā sējumā.

6. Titus Livius Röm. Geschichte. Übers. von Dr. Oertel. In 8 Bänden. 3. Aufl. Stuttgart, 1844. B. V (Buch 26—29), B. VI (Buch 30—35), B. VII (Buch 36—40). Sasietas vienā sējumā.

7. Homeri Ilias. T. II. Rhapsodia XIII—XXIV. Lipsiae, 1839.

8. Homeri Odyssea. T. I. Rhapsodia I—XII. Lipsiae, 1839.

9. Xenophontis Cyropaedia. T. I. Lipsiae, 1839.

10. Xenophontis Historia Graece. T. IV. Lipsiae, 1840.

Maskavas laikos Baronam vēl manuskripts „C. Baron, Geometrie. Manuscript nach den Vorlesungen v. Napiersky“.

Gala pārbaudījumiem un tradicionālajam absolventu izlaišanas aktam 1855. g. decembrī tuvojoties, skolas direktors tāpat kā agrākos gadus liek vācu valodā iespiest un Jelgavas prominentākajām personām un absolventu vecākiem piesūtīt brošūru, kas saucas „Einladungsschrift zum Actus im Gymnasium zu Mitau“. Tā satur direktora parakstītu ielūgumu uz pārbaudījumiem (tie publiski) un aktu, kā arī akta programmu un aktā nolasāmās virssko-

lotāja Nikoļiča runas „Ueber die practische Seite des Unterrichts im Russischen“ novilkumu. Pārbaudījumi sākušies trešdien 7. decembrī plkst. 8 no rīta, akts — otrdien 20. decembrī plkst. 11 no rīta. Aktu atklāj ar korāli „Sei getreu in deinen Leiden“, tam seko lūgšana, Nikoļiča runa, tad runā skolēni (Kēnigsfests latīniski, viens no Ostensakeniem krieviski, Freibergs grieķiski un primas audzēknis Hofmanis vāciski), Belago dod pārskatu par skolas darbību un svinīgi atlaiž jaunekļus, izsniegdams viņiem gatavības apliecību. Galā visi dzied atkal korāli „Grosser Gott, mächtiger Gott! Wende ab jede Noth!“ un „Боже, царя храни!“.

Nav brīnums, ka šai atmosfērā daudzi izglītoti latvieši (vēlāk arī Freibergs) gāja savai tautai zudumā. Toties milzīgi daudz gara spēka un sīkstuma bijis tiem, kas šais apstākļos savus senčus neaizmirsā un nenoliedza.

Ģimnaziju Barons absolvē cum laude ar pirmā n-ra atestātu („mit dem Absolventen-Zeugnisse № Eins“). Pavisam tai semestrī skolu beidz desmit jaunekļi:

1. Krišjānis Barons. Ģimnazijas vēsturnieks K. Danenbergs savā grāmatā „Zur Geschichte und Statistik des Gymnasiums zu Mitau“, uzskaitīdams absolventus, saka, ka Barons esot zemnieka dēls (Sohn eines Landmanns); manuskriptā viņš par Baronu raksta: „Vater Bauer“. Te atzīmējamās Danenberga kļūdas: Barons nav dzimis Ilē (šo nepareizību atkārtoti arī Draviņ-Dravnieka konversācijas vārdnīca, šauruma „Tērbatas universitāte 1632—1932“ un citur); Barons nav kļuvis par lauksaimnieku, lai gan Danenbergs par viņa tālākām gaitām saka: „stud. mat. astr. 56—60, wurde Landwirt in Kurland“.

2. Johans Fridrihs Freibergs, latviešu zemnieka dēls.

3. Juliuss Kenigsfests, žīdu pilsoņa dēls.

4. Himšs Krōls, žīdu pilsoņa dēls.
5. Feliciāns Michņevičs, muižnieka dēls no Viļņas, polis.
6. Fridrichs Alberts Eižens Ostensakens, vācu barona dēls.
7. Voldemārs Ernsts Joachims Ostensakens, vācu barona dēls.
8. Kārlis Johans Pēteris Eižens Plencers-Plencendorfs, mežkungu dēls, vācietis.
9. Kārlis Vilhelms Šēferis, vācietis.
10. Sigismunds Viktors Sivickis, poļu muižnieka dēls.

Par to, ka Barons skolu absolvējis ar uzslavu, viņam tiesība, valsts dienestā iestājoties, ietikt tūlīn 14. rangklasē; šo ģimnazijas skolotāju konferences 1855. g. 17. decembra lēmumu apstiprina 1856. g. 13. janvārī kurātors.

Par šo tiesību „Сводъ законовъ российской имперіи” (1857. g. izdevums) III. sējums nosaka I grāmatas 97. §, ka ģimnazijas audzēkņi, kas beiguši pilnu mācības kursu ģimnazijā un izlaidumā dabūjuši atestātu ar uzslavu, dabū, civīlresoros iestājoties, 14. klases titulu, ja tie mācījušies grieķu valodu. 98. § nosaka, ka šī tiesība arī tiem, kas nav izcelšanās ziņā krievi, ja vien vecāki ir Krievijas pavalstnieki; piezīmēts, ka tas sevišķi sakāms par Tērbatas mācības apgabala ģimnazistiem. Gan šīs pašas grāmatas 4. § saka, ka valsts dienestā var iekļūt tikai zināmu kārtu locekļi, bet jau 5. § saka, ka šo tiesību var iegūt arī, sasniedzot attiecīgu izglītības pakāpi. 10. § nosaka, ka gatavības apliecība ar uzslavu dod jau pati par sevi tiesību iestāties valsts dienestā; t. i. atestāta īpašnieks nav vairs sevišķi eksāminējams un cenzējams, bet viņš bez ierunām uzskatāms par valsts dienesta kandidātu (uzņemšana valsts dienestā atkarīga, protams, arī no vakancēm u. t. t.). Kara resorā 14. rangklase, ja tā bij izpelnīta ģimnazijā, deva vēl jūtāmākas tiesības: šai rangklasē ieskaitītie absolventi varēja gada laikā kļūt par virsniekiem pat tad, ja virsnieku nebija trūkums (172. §).

Saskaņā ar noteikumiem Barons nu izslēdzams arī no galvas naudas maksātāju saraksta (olkada) un ieskaitāms eksemtos. Par šīs procedūras kār-

tošanu rūpējas pati ģimnazija, Baronam tikai jāpienes pagasta izsniegtā atlaišanas zīme. „Devos pats kājām uz Īli,“ Barons stāsta. „Vispirms bija jādabū atļauja no paša Īles kunga fon Hernera. Aizgāju uz viņa netālu no baznīcas augstu kalna galā celto jauno pili. Fon HERNERS bija mājā un pieņēma mani, ģimnazijas abiturientu, nopietni un laipni izpildīja bez ierunas manu lūgumu. Viņš apvaicājās arī, kādā fakultātē es domājot iestāties. Kad teicu, ka matēmatika mans mīļākais priekšmets, fon HERNERS piebilda, ka matēmatika esot par daudz abstrakta zinība, un ka matēmatikim esot dzīvē maz izredzes uz piemērīgi ienesīgu vietu. Un maize taču katram esot jāpelna. Atvadoties viņš mani pacienāja pat ar cigāru, lai gan es vēl nebiju nekāds īsts smēķētājs.

Ar kunga atļaujas zīmi gāju pie pagasta skrīvera Bornkampfa, ko ļaudis saukāja par Burkānu, kas man tad izdeva rakstu par atlaišanu no pagasta.“

Ar to Barons izklūst no klaušu cilvēka stāvokļa, kuŗā viņš vēl visu laiku bijis, jo ģimnazijā iesniegtais 1852. g. 16. augusta „atests“, ko parakstījusi pagasta tiesa un muižas īpašnieks HERNERS, vēl joprojām saka, ka Krišjānis vēl muižas cilvēks („zu den Hofesleuten des Privatgutes Ihlen ... verzeichnet worden ist).“ Kādas „brīvības“ ir šiem cilvēkiem, kuŗus sauc par „Hofesleute“ vai „Hofesdomestiquen“, rāda 1855. g. 16. jūnijā izrakstīta „atlaišanas zīme“ (Entlassungs-Zeugniss), kas izsniegta Krišjānim no pagasta tiesas ar muižas policijas resp. Hernera piekrišanu jo muižas policiju saskaņā ar noteikumiem reprezentē muižas īpašnieks. Šī zīme atļauj ģimnazistam dzīvot līdz 1856. g. Jūrgiem ārpus Īles pagasta robežām, bet piekodina, ka pēc minētā termiņa viņam jāatgriežas tūlīn Īlē un jāizlūdzas atlaišanas atjaunošana („um eine erneuerte Entlassung zu bitten“).

Tā ka Barons atlaišanas zīmi sameklē tikai

1856. g. vasarā, bet universitātē iestājas jau janvārī, Baronam un universitātes rektoram Hafneram iznāk nepatīkšanas. Barona atlaišanas zīmes lietā 1856. g. rudenī notiek gara sarakstīšanās kuratora un rektora starpā. Bradke 16. sept. raksta vācu valodā:

Tērbatas ķeizariskās universitātes rektora kgm.

Christiāns Barons, kas pēc Jelgavas ģimnazijas kursa beigšanas pagājušā gada beigās atzīts par cienīgu saņemt, iestājoties civildienestā, 14. rangklasi, ir, pēc tam, kad viņš pa to starpu studentu skaitā iestājies, patlaban kuratora kancelejai iesniedzis pagasta atlaišanas zīmi ar to nolūku, lai viņu varētu izslēgt no nodokļu maksātāju kārtas.

Tā kā pagasta atlaišanas zīme izgatavota š. g. 11. augustā, bet Barons, kā no direktorijas š. g. 4. februāra raksta 104 redzams, jau janvārī uzņemts par studentu, lūdzu Jūsu Ekselenci ziņot, vai un kādu pagasta atlaišanas apliecību viņš piensies, viņu uzņemot par studentu, un ja tas nav noticis, tad uz kāda pamata viņš uzņemts bez atlaišanas zīmes.

Senātors Bradke.

Kancelejas direktors (paraksts).

Klaušu laikos cilvēka kustības brīvība tik aprobežota, ka bez attiecīgas atlaišanas zīmes viņš nedrīkst ārpus sava pagasta dzīvot.

Bradkem rektors Hafners 19. sept. atbild:

Kuratora kgm.

Sakarā ar Jūsu Ekselences š. m. 16. d. rakstu 1732, pagodinot vispadevīgi ziņot, ka tur minētais Christiāns Barons, lūgdams, lai viņu immatrikulē, bija piensies šē kōpijā pievienoto sava pagasta pagaidu atlaišanas zīmi, derīgu līdz š. g. 23. aprīlim, un viņam ticis atkārtoti norādīts, lai viņš apgādā

pie laika un, proti, vēlākais līdz šī mēn. 15. d. pilnīgu un formālu atlaišanas zīmi, ko viņš tagad arī ir dabūjis.

Hafners.

Uzskatīdams, ka universitāte, uzņemdamā par studentu tādu personu, kurai nav uzņemšanas brīdī bijis atlaišanas zīmes ar pietiekoši garu termiņu, ne arī apliecības par izslēgšanu no nodokļu maksātāju kārtas, rīkojusies nepareizi, kurātors 22. sept. dod rektoram sekošu norādījumu:

„Tā kā pie Jūsu Ekselences š. mēn. 19. d. raksta 438 pievienotais studenta Barona atestāts neatbilst tādai atlaišanas apliecībai, kur pagasts piekristu viņa izslēgšanai no nodokļu maksātāju kārtas, bet formas un satura ziņā ir vienīgi apliecība par to, ka viņam atļauts pagaidām dzīvot ārpus pagasta, es lūdzu Jūsu Ekselenci gādāt, ka nākotnē netiktu citas apliecības pieņemtas, kā vienīgi likumīgie pagastu atlaišanas atestāti.“

Revīzijas sarakstu papildinājumā*) šis notikums fiksēts ar šādu ierakstu: „Krischjahn des Jurre Sohn Bahron. Selbiger ist auf Befehl Eines Kurl. Kameralhofes vom 26-ten Septbr. a. c. № 1582 nach abgehaltenen Examen bei dem Mitauschen Gymnasium, solchemnach bei dem Eintritte in den Civildienst auf den Rang der XIV Classe ein Recht erlangt hat, aus dem Bauernoklad des Privatgutes Ihlen vom Anfange 1857 delirt worden“. Uz šo ierakstu atsaucas savukārt 1858. g. revīzijas saraksti, kur par Krišjāni teikts: „Selbiger ist laut Oklad Nachtrag vom 17-ten Oktober 1856 aus dem Bauernoklad des Gutes Ihlen für immer delirt worden“. Šos dokumentus apstiprinājis pagasta tiesas skrīveris Georgs Heinrichs Bornkampfs ar savu parakstu, bet pagasta vecākais un trīs piesēdētāji, rakstīt nemācēdami, ar krustiņiem...

*) 1856. g.

Kādā kārtā Barona ģimnazista gaitas financētas Jelgavas gados, to tēlo viņš pats kādā Pēterburgas laikos veidotā kopsavilkumā. Tur redzams, ka no Hernera viņš saņēmis

1852. g.	30. jūlijā	15 rb.,
" "	4. augustā	12 "
" "	28. "	40 "
" "	20. septembrī	15 "
" "	6. decembrī	5 "
1853. "	25. janvārī	51 "
" "	12. augustā	40 "
" "	26. septembrī	5 "

pavisam 183 rubļus. No Kronberga viņš saņēmis

1852. g.	25. jūlijā	16 rb.,
1853. g.	3. augustā	2 "
1854. g.	5. martā	20 "
1855. g.	1. janvārī	10 "
" g.	2. septembrī	10 "

pavisam 58 rubļus. No Treieņa (māsas Annas vīra) viņš saņēmis

1854. g.	7. janvārī	10 rb.,
1855. g.	1. janvārī	4 "

pavisam 14 rubļus. No brāļa Anša viņš saņēmis

1852. g.	30. augustā	10 rb.,
" g.	26. septembrī	1 "
1854. g.	7. janvārī	3 "
" g.	3. februārī	10 "
1855. g.	2. septembrī	10 "

pavisam 34 rubļus. Kopā no šiem četriem labvēļiem viņš ģimnazijas laikā saņēmis 289 rubļus. Turpretī pa šiem gadiem viņš izdevis 433 rubļus, tā ka 144 rubļus viņš ar stipendijām un privātsundām piepelnījis klāt. Salīdzinot izdevumus un labvēļu pabalsta summas pa gadiem redzam:

1852. g.	saņemts pabalsts	114 rb.,	izdots	94 rb.,
1853. g.	"	"	98	" " 115 "
1854. g.	"	"	43	" " 87 "
1855. g.	"	"	34	" " 135 "

Visšaurāk Krišjānis Jelgavā dzīvojis 1854. g. Bet pēdējā ģimnazista gadā viņš jau gandrīz pilnīgi nostājies, tā sakot, uz savām kājām, darbodamies par Koscialkovska zēnu repetītoru un uzraugu un dzīvodams kopā ar tiem pie policijmeistara pansijā.

Ziemsvētkos 1855. gadā Barons priecīgs dodas uz Dundagu. Te viņš dzird, ka Kubula skolā Dinsbergi un citus dundadzniekus apciemojis Valdemārs, toreiz jau students. No tiem, kas ar Valdemāru tikušies, viņš dabū ziņas par šī vīra ieskatu un mērķu īsto dabu. Latviešu tautas emancipācijas kustības pamati Baronam sāk noskaidroties, viņš sāk iesilt par savas tautas svēto lietu.

Tērbatā.

Studijas.

Durvis uz augstskolu nu Baronam vaļā. Bet klāt vecā nelaime — līdzekļu trūkums. Tad atkal parādās tas sīkstums, kas Barona personā raksturo īstenībā visu latviešu tautu, un pašu Baronu dara par paraugu ikvienam censonim. Viņš netic tam, ka galvenās grūtības jau pārciestas, un ka to gaida gaišas dienas. Taisni otrādi — viņš visu laiku rūdīties miesā un bruņojies morāliski, pareizi sprieždams, ka ceļš joprojām būs nelīdzens. Viņu iekvēlinājis Valdemāra „manifests“, „300 stāstu“ evanģēlijs. Viņš tic darba nākamībai, tic, ka viss iegūstams tikai paša spēkiem, darbā ieliekot sirdi, un šī iekšķīgā spēka viņam, paldies Dievam, papildnam. Bet viņa dziņai nav pamatā personīgi motīvi. Viņa dziņām raksturs, kas iet pāri individam, to nesamīdams, bet tam norādīdams ceļu uz personības augstāku pakāpi — uz tautu. Te meklējami tie pamati, uz kuriem būvēta viņa darba jēga. Darbu ne algai, bet padarīšanai! Ģimnaziju beidzis, Barons mana, ka viņš vēl nav tas īsti izglītotais vīrs, kādu sevišķi tais laikos latviešiem vispār bija ļoti maz. Latvieši šai ziņā bija atkrituši no citām kultūrtautām. Vai viņi tās varēja panākt? Protams. Kas par to, ka viņu gaidīja cīņas un tikai cīņas.

Jau pati latviešu augstākā izglītošanās valdošai šķirai šķiet bīstama, jo izglītība vairo cilvēka dzi-

ves cīņas ieročus. Skaitā necīgā vācu minoritāte bija kungu lomā vienīgi tāpēc, ka gandrīz vienīgi šo svešnieku rokās bija visi zemes īpašumi un iespēja iegūt labu izglītību, šīs abas lietas pie tam monopōla veidā — īpašumu ziņā formāli, bet skolu ziņā vismaz faktiski. Bet tikko īpašumi nāktu arī latviešu rokās, tikko latviešu starpā rastos izglītoti ļaudis, vāciešiem draudēja panīkšana, jo viņi spēja dominēt tikai tik ilgi, kamēr pārējās tautības bija nabadzībā un gara tumsībā. Dundagas mācītājs Glēzers, kam nopelni Dinsberga izglītošanā par skolotāju un Kubula skolas nodibināšanā, saka Kronbergam, kad Krišjānis tajās studēt: „Kur tad mūsu bērni lai paliek, ja jūsējie ies studēt.“ Tas pats maizes naids tēlots arī citā vācu mācītāju sarunā, kas uzrakstīta K. Kundziņa sen. autobiografijā „Mans dzīves gājieni“. Tur tēlotā mācītāju sākumā Bārbeles mācītājs Grīners uzsauc amata brāļiem: vajagot rūpēties, lai mācītāju (gandrīz visi mācītāji bija vācieši) dēli kļūtu par teologiem un Rīgas latviešu biedrības — Kalniņa un citu jaunlatviešu — dzimums neiespiestos mācītāju vietās. Tādu pašu liecību par Baltijas vāciešu tālredzību sniedz arī cenzors Remiķis: „Interesanta ir tā laika latviešiem labvēlīgo vāciešu psiholoģija: no vienas puses viņi bieži vien materiāli pabalstīja latvju jaunekli cīņā pēc izglītības, no otras — nepielaida līdz gala mērķim, augstskolas diplomam. Viņi baidījās, ka veselīgais un darbā norūdītais latvietis ar augstskolas izglītību būs vāciem bīstams pretinieks oikonomiskā cīņā.“ (Skat. E. Prūsas rakstu par Remiķi „Izglītības Ministrijas Mēnešraksta“ 1925. g. 1. n-rā.)

Dabūjis no māsas vīra Treiera simts rubļus un vēl kādu mazāku summu no pārējiem radiem, Barons tūlī pēc ģimnazijas absolvēšanas 1856. g. janvārī brauc kopā ar citiem absolventiem un pārā piedzīvojušiem studentiem uz Tērbatu, kur gandrīz

visi tā laika vairāk izglītotie Baltijas guberņu ļaudis smēlās augstāko izglītību.

Vispirms Treiers viņu „aizpasto“ uz Jelgavu. Tur viņš uzkavējas divi dienas, kamēr salasās Tērbatas braucēji, un tad visi laiž uz Rīgu. Šo ceļu pasta zirgos viņš apraksta tā: „Vislētāk iznāca braukšana katram, ja brauca kopā vienos ratos 5 pasažieri ar troiku vai lielā kulbā 8 pasažieri ar 5 zirgiem. Viens no braucējiem, allaž kāds vecāks, jau piedzīvojis students, uzņēmās tā sauktā rentmeistara jeb kaznačeja lomu, t. i. viņš rūpējas par to, ka stacijās iejūgtu drīz jaunus zirgus un pārvietotu bagāžu jaunos ratos, samaksā pēc takses pasta zirgu turētājiem par zirgiem un ratiem, izdod pasta pušiem dzeļamas naudas un vispār ved rēķinu par izdevumiem, kuŗus tad (repartē) līdzīgi izdala uz katru līdzbraucēju.“

Vēstulē, ko viņš, Tērbatā nokļuvis, raksta brālim Ansim, tālākās gaitas tēlotas tā: „Rīgā mēs pusdienā aiznācām un dabūjām sagaidīt līdz vakaram, jo visi zirgi bija izsūtīti ar stafetēm. Tas laiks toreiz bija bezgalīgi nejauks, krita tāds slapjš sniegs zemē, kas tūlīt par ūdeni palika, un tāpēc dubļi tais šaurās ielās bija līdz acīm. Pie tāda laika es necik daudz nedabūju pa Rīgu apskatīties. No Rīgas līdz Dorpatu mums vairāk nekādas vērā liekamas lietas netrāpījās, mēs tik sēdējām lielās pasta kamanās un braucām dienu un nakti no vienas vietas. To 11. Jan. mēs ietapām Dorpatā un kādas pāri dienas es piemājoju pie viena pazīstama arī no Latvīšu kārtas, kamēr pats uznomāju vienu kambari. Tanī kambarī mēs divi mājojam; tas otrs ir arī no Jelgavas ģimnazijas un arī Latvietis.“

Gandrīz visus četrus Tērbatas gadus Krišjānis nodzīvo vienā un tai pašā vietā — Pēterburgas ielā 23, Zīgeļa (vēlāk atraitnes Zīgeles) mājā.

Ūniversitātes kancelejā pieteicoties jāiesniedz raksts, no kuŗa redzams, ka vecāki atļauj jauneklim

studēt. Vēl tagad Igaunijas valsts centrālā archīvā Tērbatā glabājas ūniversitātes dokumentos Barona aktī atļauja, ko Krišjānim devusi māte:

„Dass ich meinem Sohne Christian Baron die Erlaubniss gebe, auf der Universität zu Dorpat ein ihm beliebiges Fach zu studieren, bescheinige ich hiermit.

E. Baron.

Dondangen d. 14. Jan. 1856.“

Ūniversitātē sākot ar 1849. g. uzņēma par studentiem vienīgi tos ģimnaziju absolventus, kam sekmes, cik to varēja no atestāta spriest, bija sasniegušas zināmu līmeni; kam bija krievu valodā 3. n-rs, to neuzņēma (labākais n-rs bija 1.). Bez tam iestājoties bija jāiztur kollokvijs ģimnazijas kursa apmērā galvenajos ģimnazijas priekšmetos. Prof. Etingens aspirantus eksaminē reliģijā, Merklins — vecajās valodās, Rosbergs — krievu valodā, Ratlefs — vēsturē un ģeografijā, Hemlings — matēmatikā un lektors Rīmenšneiders — vācu valodā. J. Alunāns šo kollokviju pirmajā reizē neveic, un lai iekļūtu ūniversitātē, spiests vēl reizi eksaminēties gadu vēlāk reizē ar Baronu.

Ir ziņas, ka Barons kādu laiku domājis par iestāšanos medicīnas fakultātē. Puse no tā laika Tērbatas studentiem bija mediķi. Tomēr 1856. g. 21. janvārī viņš immatrikulējas fizikas un matēmatikas fakultātes matēmatikas nodaļā.

Immatrikulācijas aktā viņš dabū no rektora Hafnera matrikulu, ūniversitātes noteikumu („Vorschrift für die Studierenden“) eksemplāru, zīmi, ar kuŗu var pierakstīties uz lekcijām, un lekciju sarakstu; rektors viņam, tāpat kā ikvienam jaunajam, spiež roku. Vēl rektors dod šādus tādus vispārīgus aizrādījumus, un jaunie ievesti studentu kārtā. Tad jaunie izvēlas priekšmetus, kuŗus tie šai semestrī grib klausīties, un iet pie kāda profesora, kas izvēli

apstiprina. Ar izpildīto pierakstīšanās zīmi students iet uz kasi, kur samaksā lekciju (toreiz: kolēģiju) naudu.

Noteikumu par to, kāda darbanorma studentam gadā jāveic, nebija. Kā visur, tāpat ir Tērbatā — dažs mācās, dažs nemācās, apmeklē vai neapmeklē lekcijas. Barona pirmajos studiju gados profesori semestra beigās viņiem ieraksta lekciju grāmatiņā, ka students lekcijās nācis kārtīgi. Tad kurātors Bradke, nebūdam mierā ar daudzu studentu darba ekstensīvo gaitu, 1858. g. profesoriem aizrāda, ka atzīme par lekciju kārtīgu klausīšanos nav tik lēti izsniedzama, un kursa eksāmenos ievērojama lielāka stingrība.

Barons nav laisko starpā. Kad „stud. math. Christian Baron” 1856. g. 2. jūnijā lūdz stipendiju, lūgumu ievēro, piešķirot 14 rubļus un 30 kapeikas sudrabā no 1856. g. II semestra stipendiju summām; uzglabājies lūgums, kā arī kurātorā 1856. g. 7. sept. atbilde stipendiju sadalīšanas aktā. Uzglabājušās ziņas par to, ka arī 1857. g. abos semestros Baronam piešķirta tikpat liela „kroņa stipendija” (kurātorā 1857. g. 12. marta un 10. sept. raksti).

Fizikas un matēmatikas fakultāte bija ūniversitātē dabūjusi patstāvību tikai 1850. g. 13. martā; priekš tam viņa bija bijusi filozofijas fakultātes nodaļa. Matēmatikas zinātnes Tērbatā bija uz augsta līmeņa pacēlis jau profesors Strūve, viens no ievērojamākajiem sava laika astronomiem, zinātnieks, kuŗa vārds bija pazīstams visā pasaulē.

Par fakultātes dekānu Barona laikā bija prof. A. Pecolds, technologs; pārējie fakultātes mācības spēki bija: botaniķis A. Bunge, astronoms H. Medlers, fizikālis L. Kemcs, praktiskajā matēmatikā F. Mindings, ķīmijā K. Šmits, tīrajā matēmatikā P. Hemlings, minerāloģijā K. Grēvinks, zooloģijā un

salīdzināmajā anatomijā Grūbe (vēlāk H. Asmuss). Baronam jāklausa arī lekcijas krievu literatūrā. Tiem, kam ģimnazijas atestātā bija krievu valodā 1. n-rs, bija obligātoriski 2 semestri krievu literatūrā un 2 semestri šīs literatūras „praktikumā”; kam atestātā bija 2. n-rs, tiem bija „praktikumā” vēl klāt 1 semestris, kā arī 1 sevišķu semestri bija jāmacās vienkārši krievu valoda; bet tos, kam krievu valodā bija gadījies 3. n-rs, universitātē tais laikos nemaz neuzņēma. Šie noteikumi bija ievesti Krafštrēma laikā 1846. g.; 1849. g. tos vēl pastiprināja.

1859. g. 28. augustā Barons pāriet uz tās pašas fakultātes astronomijas nodaļu.

No mācības grāmatām, ko Barons lietājis universitātē, paglabājušās Dundagā vēl divas:

1. Sammlung von Aufgaben und Lehrsätzen aus der analytischen Geometrie, von L. I. Magnus. Berlin, 1833. 659 lpp.

2. Sammlung von Aufgaben und Lehrsätzen aus der analytischen Geometrie des Raumes, von L. J. Magnus. Erste Abteilung. Berlin, 1837. 517 lpp.

Vēlāk Barons piemin vēl šādas studiju laiku grāmatas:

1. Dr. Oskar Schlömilch, Handbuch der algebraischen Analysis. 2. Aufl. Jena, 1851.

2. O. Forst u. O. Schlömilch, Lehrbuch der analytischen Geometrie. Leipzig, 1855.

3. Dr. Ferd. Minding, Handbuch der Differential- und Integral-Rechnung. Berlin, 1836.

4. Dr. Ferd. Minding, Handbuch der theoretischen Mechanik. Berlin, 1838.

5. Dr. Oskar Schlömilch, Handbuch der Differential- und Integralrechnung. Greifswald, 1847.

6. Joh. Rogner, Materialien aus der höheren Analysis. Gratz, 1853.

7. Dr. O. Schlömilch, Analytische Studien. 1. u. 2. Abteilung. Leipzig, 1848.

8. Carolus Eduardus Senff, Theoremata principalia e Theoria Curvarum et Superficierum. Dorpati Livonorum, MDCCCXXXI.

9. W. Eisenlohr, Lehrbuch der Physik. 7. Auflage. Stuttgart, 1857.

No studenta gadiem viņam vēl Maskavas laikos uzglabājušies divi manuskripti, kam sakars ar matēmatiku. Tos viņš savas bibliotēkas sarakstā titulē tā:

1. C. Baron, Analytische Dioptrik. Manuscript nach prof. Minding.

2. C. Baron, Mathematische Aphorismen. Manuscript.

Tērbatā.

Studentu sadzīve. Universitātes režīms.

Bez universitātes Tērbata būtu mazpilsēta. Apsīdus nav visai tīkams. Cauri pilsētai tek Mētras upe. „Mētra ir neglīta upe,” saka Bose savā (anōnīmajā) grāmatā „Skizzen aus Dorpat”; viņš Tērbatā studējis taisni tai laikā, kad arī Barons tur bija, un studijas beidzis 1857. g. „Gausi, tumšiem, lēniem ūdeņiem viņa slīd gar neizteismīgiem krastiem, vijas asos līkumos pa purvainu zemumu, lēzeniem sūnājiem un pļavām, nelieliem krūmiem. Tikai reti tai pienāk klāt lapu vai skuju koku mežs vai arī tālumā parādās zemnieku mājas; reti uz upi noskatās kāda muiža ar saviem parkiem un sarkanajiem jumtiem.” Pie pašas Tērbatas gan upe nonāk augstienē, bet tālāk atkal tikai pļavas un purvi.

Pašā pilsētā daudz gotisku celtnu. Parka kalnā romantiskas klostera un doma baznīcas mūru atliekas.

Baronam Tērbata šķiet skaista, viņš raksta brālim: „Mūsu pilsātinš ir diezgan smuks, smukāks nekā Jelgava. Viņš ir taisīts uz kalniem uz tādu vīzi, kā Talsi, bet, zināms, viņš ir pulku jaukāks un daudz lielāks nekā Talsi. Gaŗām tek labi dižena upe, ko Embach sauc...”

Ielās dzird vācu un igauņu valodu. Daudzi namsaimnieki profitē gandrīz vienīgi no tā, ka izmitina

studentus. Viesnīcas brīžam pilnas iebraucēju, kas apciemo studentus.

„Te pavisam tā dzīve citāda nekā Jelgavā,“ raksta Krišjānis brālim uz Griezi. „Jelgavā par kosti un mājasvietu maksāja 80 vai 100 rubļus, un tad pašam nekas vairāk nebija jāķimmerējas; bet te tas tā nav: te nomā pats vienu kambari; tad ir pašam ar visām lietām jāierīktojas, jāsapērk šķīvjus, nažus un karotes, tējkanna un kafijkanna un visi citi trauki, jāpērk pašam maize un citas ēdamas lietas. Priekš iztaisīšanas un apkopšanas pieņem tādas sivas, ko mēs Aufwärterinnen saucam, tad tās izkopj to istabu, kurina krāsni, uztaisa gultu, pataisa tēju un kafiju un t. j. pr. Pusdienu mēs liekam nest no traktiera, kur uz mēnesi ir jāmaksā par divi plānām riktēm kādi 3 rubļ. Es ļoti nožēloju, ka es no mājām nepaņēmu līdz kādu gaļas šķiņķi vai kādu sviesta spanni, tie man pārlietam būtu derējuši, un rūme tais lielās kamanās bija ar' diezgan. Te viss diezgan dārgs.“

Citu reizi uz Tērbatu braukdams, Barons ved no Valpenes līdzī veselu saini ar sieriem. Bet atkal nelaime: tie Rīgas pasta stacijas istabā, kur Barons tos pamētis, aiziedams pastaigāties, tik neganti ož, ka, paklausīdams parējo pasažieru protestiem, kučieris tos izliek sētā, kur Barons tos atrod, kad īsi priekš atiešanas atgriežas.

Viss dārgs! — sauc studenti. Tie dzīvo, protams, dažādi — grezni un nabadzīgi, bet liela daļa gan pastāvīgi cieš trūkumu. Bose saka, ka studenta mantība parasti esot viegla kā spalva; pavisam reti nopelnot ko nesējs, transportēdams studenta bagāžu, un ja vispār esot ko transportēt, tad igauņa rati vai kamanas neesot smagi piekļautas.

Apteksne, par ko Barons vēstulē runā, arī parasti igauņiete, sliktām manierēm, bieži neglīta, bet dūšīga un čakla. Viņai uztic gandrīz visu saimniecību, viņai arī sava istabas atslēga; un labi, ja apkopēja

nav ziņkārīga un nerakņājas bez vajadzības pa studenta mantām. Daža visu mūžu nodzīvo studentu vidū. Ir gadījumi, kad, apkopusi tēvu, tā vēlāk kopj arī viņa dēlus, kad tie, ģimnaziju beiguši, ierodas Tērbatā. Viņa brīžam par daudz familiāra; ja students sāk staigāt neceļus, viņa to norāj. Bet viņa arī to sargā no vajātājiem, māna pedeli un kreditorus.

Barons vēstulē runā par pusdienām, kuŗas mēnesī maksā 3 rubļus. Bet laika biedriem zināmi vēl tau-pīgāki studenti, kas ēd pusdienas par vienu rubli un 25 kapeikām mēnesī. Cepeši, ko tiem par šo naudu liek galdā, stingst aitu taukos; gaļa cieta kā āda. Students nav gārdēdis. Bet humora tam nekad netrūkst. Uz galda tam tukša Havannas cigāru kaste; viņš un ciemā atnākušie kommilitoni pīpē pēc kārtas vienīgo pīpi, kas kādam pārtikušākam pieder. Uz galda stāv arī viņa pudele, protams, bez viņa. Spartāniskais students ēd rupjmaizi un no viņa pudeles piedzer ūdeni. Skaista ir tā diena, kad viņš no dzimtenes saņem provīzijas saini, vēsts par to ātri apskrien viņa draugus, rīko tādas kā viesības, kuŗās saini to pašu dienu iztukšo. Arī goda dienas students atzīmē, cik iespējams, eleganti.

Kas par to, ka dažs dzīvo kā bezdelīga tieši zem jumta. Kur vakaros spīd Tērbatā pašā augšā namam zem ģēveles uguntiņa, tur visādā ziņā mājō students. Uz durvīm vizītkarte, bieži ar piezīmēm: „Lūdz netraucēt!“ vai: „Runājams no 2—3“, kas norāda, ka students gatavojas uz pārbaudījumu. Korporanta durvis aprakstītas ar konventu un komeršu datumiem, ko tur fuksis, dzīvokļa īpašnieka mājā nesastapis, ar krītu vai ogli uzvelk. Uzrakstus uz durvīm izdara arī pedelis, citēdams studentu pie rektora, vai sindika, vai tiesas priekšā.

Te saduramies ar Tērbatas ūniversitātes autonomiju. Starp citu ūniversitātei bija toreiz sava, no pārējām Tērbatas un visas guberņas tiesu iestādēm

neatkarīga jurisdikcija. Šai ziņā ūniversitātes 1820. g. statūts, kas ar dažiem pārgrozījumiem bija spēkā līdz pat 1865. g., savā 6. § nosaka: „Ūniversitātei ir vienīgā pilnīgā vietējā jurisdikcija un augstākā autoritāte, kas zīmējas uz visiem viņas locekļiem un padotajiem un viņu visu ģimenēm, ja tās dzīvo še.” Civillietās ūniversitātes spriedumi bija pārsūdzami apellācijas kārtībā tikai Krievijas senātā. Turpretī krimināllietās ūniversitāte izdarīja iepriekšējo izmeklēšanu un rezultātus, tiem pievienojot savu uzskatu, nosūtīja tai iestādei, kuŗa lietu iztiesāja.

Studentu dzīvi ūniversitātē un ārpus tās reglamentē 1838. g. noteikumi „Vorschrifte für die Studierenden”. Par šo noteikumu pārkāpšanu studentu varēja sodīt, pie kam par sīkākām pārkāpumiem rektors administratīvā kārtā varēja izsacīt rājienu vai arī uzlikt karceŗa sodu, ne gaŗāku par trim dienām. Rektora sodi nav nekur pārsūdzami. Augstākus sodus piesprieŗ ūniversitātes tiesa, kuŗas priekšsēdis ir rektors, piesēdētāji — juridiskās fakultātes dekāns un sindiks (ūniversitātes padomes kancelejas direktors).

Vispār sodu skāla šāda: rektora rājiens (Verweis); karceŗsods, ne gaŗāks par 3 dienām; ūniversitātes tiesas rājiens; karceŗsods, gaŗāks par 3 dienām; eksmatrikulācija; consilium abeundi; relegācija.

Civillietas, kur prasība nepārsniedz 100 rubļus, izsprieŗ sindiks viens pats; lielākas prasības izsprieŗ rektorāta tiesa. Par studentu parādsaistībām runā noteikumu VI nodaļa (66.—78. §§). Spriedumus izpilda pedeļa institūta locekļi. Barona laikā ir virspedelis, četri pedeļi un viens pedeļa vietnieks. Pedelim jābūt — instrukcija saka — fiziski un morālistiski veselīgam, raksturā cietam, taisnīgam, godīgam; jāved studentu aptekšņu saraksti; jābūt, cik vien iespējams, bieŗi savā rajonā uz ielas, arī nakti;

jāinspicē izpriecas vietas, visi tie stūrīši, kur studenti sapulcējas. Pedeli nedrīkst kavēt, kad viņš grib iekļūt arī studenta dzīvoklī... Pedeļiem zilas ūniformas un pie cepures kokarde. Pedeļi — ūniversitātes policija — raugās, lai studenti kārtīgi uzvedas. Tērbatu pedeļi sadalījuši savā starpā rajonos. Pedelis sevišķi pievakarē mīl doties inspekcijas gājienā. Notvēris kādu studentu, kad šis pārkāpj noteikumus, pedelis drīkst viņu aicināt līdz pie rektora. Ja students neklausā, viņš atvedams ar policijas palīdzību. Tērbatas parastā policija arī uz savu ierosinājumu drīkst studentu vajadzības gadījumā arestēt, bet viņš vedams tad tūlī pie rektora, vēl vakarā — pie virspedeļa, bet ja jau pāri pusnaktij, tad paturams policijas rīcībā līdz rītam, jo parastā policija un parastā tiesa nav studentam augstākā autoritāte, tā ar viņu drīkst disponēt tikai pagaidām. Katru rītu virspedelis dodas pie rektora un viņam ziņo par svarīgāko, kas pēdējās 24 stundās noticis.

Kurātorā Krafštrēma laikā studenti bija sākuši pedeļiem pretoties. Kad pēc Krafštrēma nāves 1854. g. par kurātoru nāk Bradke, tas prot karstgalvjus ar labu nomierināt. Bradke rīkojas tā, kā viņam ķeizars Nikolajs I mācījis; tas teicis: „Vēro galveno, neaizkar parašas, nesacel savilņojumus“. Šīs politikas sekas tās, ka studenti tiešām pierod pie noteikumiem. Tikai ar ūniformas spaidu neiet visai gludi, un kurātors 1855. g. raksta izglītības ministram, ka mundieři gan ievesti, bet formas cepures un zobenus trūcības dēļ nēsā tikai kādi 100—150 studenti, t. i. visus ūniformas noteikumus apmierina tikai apmēram piektā daļā studentu. Bet staigāšanu bez ūniformas noteikumu 119. § noliedz...

Šo punktu Barons pārkāpj 1858. g. jūnijā. Semestris jau tuvu noslēgumam. Dienas karstas. Students, mīlēdams botanizēt, iziet gar Mētras krastu tālu ārā no pilsētas un līdz vakaram vāc ziedus.

Neērto ūniformu viņš, zināms, pametis mājā, viņam mugurā siltajam laikam piemērots vieglāks uzvalks. Atgriežoties viņš satiek pie mājas durvīm pedeli. Formas noteikums smagi pārkāpts, pedelis studentu citē pie rektora. Baronam sašutumā izskrien: "Vai jau pašā vasaras sākumā pūdeļi traki paliek!" Noziegums nu ir divkārtīgs — nonievāts arī pedelis! Baronu soda ar divi dienām karcerī.

Otrreiz ūniformas lietā viņš saskrienas ar noteikumiem tā paša gada rudenī šādos apstākļos. Kad viņš no Dundagas, kur viņš pavadījis brīvdienu beidzamo daļu, steidzas uz Tērbatu, lekciju sākums jau nokavēts. Baronam sirds nemierīga. Aizklūšana uz ūniversitāti nav tik viegla. „Dzelzceļa toreiz uz turieni vēl nebija,“ viņš mūža galā atceras to rudenī. „Vienam ar pasta zirgiem braukt izmaksāja pārāk dārgi. Studenti tālab sadēvēs kopā un brauca pa 5 vai pa 8 vienā pasta kulbā. Tik vēlā laikā jau visi studenti bija aizbraukuši. Atlikās vēl braukt ar diližansu, kas gāja ik nedēļas reiz no Prūšu robežām caur Rīgu un Tērbatu līdz Pēterburgai un atpakaļ. Bet vietu diližansā nevarēja kuŗu katru reizi dabūt; visas allaž jau aizņemtas. Tādēļ jau ilgi iepriekš bija pasta kantorī uz kādu vietu jāabonē. To zinādams, jau laikus nosūtīju vajadzīgo naudu pazīstamam ģimnazistam Rīgā, lai zināmā diližansa braucienā abonē man vietu diližansa iekšpusē. Noteiktā dienā ierados Rīgā. Te nu izrādījās, ka labais draugs nebija vis naudu iemaksājis pasta kantorī, bet izlietojis savās vajadzībās. Pienākušā diližansā visas vietas bija aizņemtas. Tikai kučieris par dārgu naudu solījās saspīesties un pieņemt mani sev blakus uz augstā, neaplātā buka. Biju laimīgs kaut arī šādu neērtu vietu ieņemt, jo citas izejas nebija. Siltā vasaras laikā tāds sēdeklis augstajā bukā būtu tikai pavairojis omulību; bet citādi tas bija vēsā, lietainā rudenī. Brauciens ilga 36 stundas jeb divas nakts un vienu dienu, apstājoties pasta

stacijās tikai, kamēr zirgus pārjūdz. Auksts rudens lietus nemitējās līt visu ceļu; kājām pārceļojot, silto mēteli atstāju Tērbatā. Mans vieglais kamlotmēteli ilgstošā lietū piemirka pilns, palika stīvs un laida ūdeni cauri. Cepures platās malas pildījās ar ūdeni, kas lija man aiz kakla. Vējš appūta mani no visām pusēm. Kad beidzot nonācām Tērbatā, es biju gluži sastindzis un nevarēju cerēt bez nopietnas savārgšanas tikt cauri. Savā dzīvoklī pārnācis, liku kalponei uzvārīt tējmašīnu, kāri dzēru vienu glāzi pēc otras, kamēr mašīnu iztukšoju. Tad iekritu gultā, silti sasedzos un tūlīt aizmigu. Pamodos tikai otrā dienā ap pusdienas laiku un — jutos gluži spīrgts un vesels, bet izsalcis biju kā vilks. Žigli apvilku ērtos ceļa svārkus, aizmirsu, ka pa ilgo vasaras brīvlaiku ūsas un bārda bija pretlikumīgi izaugušas, un steigšos uz restorānu ko iebaudīt. Bet ļaunais liktenis mani vēl nebeidza vajāt, satiku ceļā pedeli. Tas par formas pārkāpumu citēja mani pie rektora. Sods zināms — karceris.“

Soda arī par lekciju kārtīgu neapmeklēšanu, sevišķi par to, ka rudenī par vēlu ierodas Tērbatā un pavasarī par agru nozūd. Nelaime nenāk viena: arī šis punkts sagādā 1858. g. rudenī Baronam nepatīkšanas.

Minētā gada vasarā Barons daudz ceļo pa Vidzemi un Kurzemi. Vasaru ceļā pavadījis, viņš grib kādu laiku nodzīvot pie savējiem Dundagā. Iznāk tā, ka uz universitāti viņš var doties tikai septembra beigās. Brīvdienas jau sen garām. Labi zināms, ka universitātes rigorozās disciplīnas normas, Barons jūt, ka draud lielas nepatīkšanas. „Lai atvainotu savu vēlo ierašanos Tērbatā, izkaulējos no Dundagas ārsta Odiņa izdomātu slimības zīmi,“ viņš stāsta memuāros, „bet tā nebija pilnīgi likumīga“. Noteikumi prasa, lai tādas apliecības pareizību apliecina aprīnka ārsts, un šī apliecinājuma šoreiz trūkst. Matēmatikas studentam jānāk universitātes

tiesas priekšā. Lai runā tiesas protokols, kas skan tulkojumā no vācu valodas tā:

„Lietas numurs: 217.

Tērbatā, 1858. g. 8. oktobrī.

Piedalās:

rektors prof. Dr. Bidera kungs *),
 dekāns prof. Dr. fon Rummela kungs **),
 sindiks prof. Dr. Beizes kungs.
 Speciālprotokols.

Rektora kungs referēja:

Pēc tam, kad students Barons šī gada vasaras brīvdienu sākumā atļauts atvaļinājumā ar pasi, viņš atgriezies tikai septembra beigās un pienuš savas leģitimēšanas nolūkā tikai privātārsta Dr. Odiņa apliecinājumu par to, ka viņš slimojis no š. g. 18. jūlija līdz 17. septembrim ar smagu acu iekaisumu un tā sekām. Tā ka viņš, referents, stud. Baronu nav brīvdienu termiņa pārkāpšanas dēļ varējis uzskatīt par aizbildinātu, viņš to līcis šodien citēt tiesas priekšā.

Stud. Barona nopratināšana.

Pēc notikušās apspriedes nolēma:

stud. math. Christiānu Baronu par vasaras brīvdienu termiņa nelegitimētu pārkāpšanu sodīt ar astoņām dienām karcerī nākošās brīvdienās.

Šīs lietas materiāli ievietoti aktī „Studenti prombūtnē bez rektora ziņas“.

Sodus par šiem pārkāpumiem apvieno vienā kopīgā, jo viens no pārkāpumiem izdarīts vecā semestra beigās, otrs — jaunā sākumā. Bet tā ka karceris pastāvīgi aizņemts, soda izciešanu parasti

*) F. Biders ir rektors no 1858. g. 1. janvāra. A. B.

***) K. Rummels — Baltijas provinču tiesību profesors.
 A. B.

atliek uz tādu laiku, kad Tērbatā studentu maz; tā universitātes tiesas spriedums soda izpildīšanu nosaka arī šoreiz: „nākošās brīvdienās“.

Karceris ir universitātes bēniņos. Tur sargs uzved Baronu. Kopēja ienes bēniņu spraugā, kur notiesātajam jāpavada astoņas dienas, segu un spilvenu, uzkopj karceri, atvadās, durvis aizveras, bulta aizšaujas. Ieslodzītais paliek viens. Ziemu te nav nemaz tik briesmīgi. Students lasa, mācās. Gaŗlaiķību nodzenājot, pēti aprakstītās sienas. Bet nejdzīgs ir karceris vasaru, kad bēniņos tropisks karstums.

Lieli noziegumu Barons izdara, tuvredzības dēļ nepasveicinādams toreizējo kurātoru Bradki. Tas studentam noprasa: „Vai tad Jūs savu kurātoru nepazīstiet?“ — „Atvainojos, ka aiz īsredzības viņu nepazīnu,“ stāsta Barons. „Tā šķirāties. Bet kur kurātors, tur arī allaž kāds pedelis tuvumā, un pedelis mani citēja pie rektora Hafnera. Tas mani par manu lielo noziegumu tik tik neiebāza karcerī un atlaida mani ar pamācību, lai valkājot brilles, ka uz priekšu varētu pazīt savu virsniecību.“

Saskaņā ar noteikumiem sodāma bija arī nepieklājība dievkalpojamos; amatpersonu apvainošana; sieviešu apvainošana; logu izdauzīšana; pārliecīga zīpkārība; piedzeršanās; sabiedriskā miera traucēšana; neatļauta satura vēstuļu un uzrakstu publicēšana, neatļaujama uzvešanās ar sievietēm, pieklājīgas jaunavas pavešana (96.—110. §§). Duelis aizliegts (116. §). Studentiem aizliegts bez sevišķas atļaujas sapulcēties (117. §); par šī punkta neievērošanu sodīja pat ar izslēgšanu, jo 19. g. s. trīsdesmito un četrdesmito gadu revolūcijas Vakareiropā, kurās liela loma bija studentiem, bija panākušas to, ka Krievijas valdība sevišķi uz Tērbatas studentiem sāka skatīties neuzticīgi (arī noteikumu V nodaļas 60.—65. § aizliedz visāda veida nelegālas biedrības un sapulces). Nikolajam I vispār likās, ka izglītotam cilvēkam tieksme uz pretvalstisku darbību, tāpēc vņš 1849. g. noteica, ka nevienā universitātē nedrīkst būt vairāk par 300 studentu; šo noteikumu vēlāk mīkstināja, piešķirot zināmām šķirām priekšrocības uz iestāšanos universitātē. Tai gadā, kad Barons absolvē ģimnaziju, visus ierobežojumus

atcēla. 1860. g. atcēla arī noteikumu ka ārpus augstskolas nēsājama ūniforma. 1861. g. atcēla ūniformu pavisam.

Tērbatas ūniversitāte nebija pakļauta 1835. g. izdotajam Krievijas augstskolu normālstatūtam, ūniversitātes dzīvi joprojām reglamentēja tās atsevišķais 1820. g. statūts. Baltijas muižniecība bij pānākusi to, ka ūniversitātei bija tā pati separātisma zīme, kas jau no seniem laikiem raksturoja visas Baltijas guberņas. Augstākā noteicēja ūniversitātē bija ūniversitātes padome, kas komplektējās no mācības spēkiem; lai tās svarīgākie lēmumi stātos spēkā, bija gan nepieciešams valdības ieceltā Tērbatas mācības apgabala kuratora akcepts.

Ūniversitātes autonomijai un studentu brīvībām naidīgajam kurātoram Krafštrēmam nomirstot un Bradkem par kurātoru kļūstot, gadi pēc 1855. g. kļūst ūniversitātē par Baltijas vāciešu ekspansijas un viņu politikas uzplaukuma laikmetu. No 1858.—1892. g. par rektoriem ir vienīgi Baltijas vācieši. Par rektoru Barona laikā līdz 1857. g. 31. XII. ir E. Hafners (viņš nav profesors), vēlāk Vidzemes skolu direktors un sevišķs cenzors Rīgā. Pēc tam kļūst par rektoru fizioloģijas un patoloģijas profesors Fr. Biders. Prorektorāts, Baronam Tērbatā atnākot, vēl nav nodibināts. 1859. g. kļūst par pirmo prorektoru profesors G. Etingers, chirurģs.

Krafštrēma laikā studentu korporācijas oficiāli neeksistē, jo valdība, iebaidīta no studentu revolūcionārās uzstāšanās ārzemēs, noliedz studentiem apvienoties organizācijās. Faktiski tomēr Tērbatā pastāv un darbojas arī šai spaidu laikā četras korporācijas („Curonia“, „Estonia“, „Livonia“, „Fraternitas Rigenensis“), kurām pamatā novadniecību princips (Landmannschaftlichkeit); pastāv jau arī korporāciju autoritāte — šaržēto konvents.

Bradke grib korporācijas legalizēt. Pirmo reizi valdība viņa priekšlikumu noraida. Pēc maza laika

viņš iesniegumu atkārtu, aizrādīdams, ka korporāciju noliegšana demorālīzē studentus, jo korporācijas faktiski pastāv kā slepenas organizācijas; korporāciju institūtu legalizējot, rodas iespēja studentu organizāciju dzīvi regulēt valdībai vēlamā kārtā. 1855. g. vasarā beidzot korporācijas dabū atļauju „atjaunoties“.

Korporāciju locekļi sapulcējas organizācijas telpās, rīko konventus, dzied, lasāmos vakaros nolasa un iztirzā savus sacerējumus, kā arī prominentu rakstnieku darbus un interesējas par sabiedriskām problēmām.

Korporācijās kā vienīgajā oficiāli atzītajā studentu organizāciju tipā saistītas sekcijās arī ārpus korporācijām stāvošas studentu grupas. Tāpēc korporācijās, sevišķi „Kuronijā“, valda demokratisks un kosmopolītisks gars. Kad 1850. g. dibinātā aristokrātiskā muižnieku korporācija „Baltika“ šai garā negrib iekļauties, šaržēto konvents jauno korporāciju slēdz! Pozitīvais virziens atzīst tikai novadnieciskas savdabības. Stud. theol. E. Ķiploks, kas par Tērbatas korporāciju dzīvi savācis daudz vērtīgu materiālu, saka: „Šādos apstākļos nepastāv arī nacionālas diferencēšanās. Visi studenti jūtas kā viena liela vācu kultūras apaugļota saime.“

Tērbatā valdošā vienkāršības atmosfāra patīkama arī Baronam, un viņš vēstulē sajūsmināts raksta: „Bet kas te brīnum labi, te tā lepnība nemaz nemājo, te katrs iet, kā viņam pie rokas, un kam labs aitu ādu kažoks ar pašu austu vadmalu vai pusvadmalu apvilks, tas ir laimīgs. Un tauku zābakiem var staigāt cik tik tik. Jelgavā ne mūžam tā nevar iet, ja negrib no citiem izsmiets tapt.“

Barona studiju gados latviešu ir Tērbatas universitātē katru gadu kādi 25. Viņi, tāpat kā igauņi, pieslienās pastāvošajām korporācijām. Vēstulē Rīnkai 1912. g. Barons stāsta: „Latviešu korporāciju toreiz Tērbatā vēl nebija, tāpēc latviešu studenti,

pēc savas dzimtenes, piedalījās vai nu pie Curonia's, vai Livonia's, t. i. pie jau pastāvošajām vācu korporācijām jeb landmansāftēm."

Tiešām — tā laika tērbatnieki: Neikens, Auniņš, Zimmers, Baldiņš, Peitāns, Meklers ir „Livonijā”, jo tie ir vidzemnieki, bet Odiņš, Grīnhofs, Zakranovics, būdami kurzemnieki, ir „Kuronijā”; Valdemārs ir līdz 1857. g. 9. oktōbrim „Kuronijas” fechtbodists jeb kandidāts.

Tērbatā.

Latviešu studentu vakarī. Jaunlatvieši.
„Fraternitas Academica Dorpatensis.“

Tūlīņ pēc immatrikulēšanās Barons steidzas uzmeklēt Valdemāru, par kuŗu jau ģimnazijā viņš bija dzirdējis tik pretrunīgas ziņas. No vienas puses — ka viņš ir aģitators, kas grauj pastāvošās iekārtas pamatus; to teica valdošā vācietība. Turpretī liberālākie vācieši un patstāvīgāk domājošie latvieši bija tai uzskatā, ka tas cīnās vienīgi par laika garam piemērotām reformām, nepieder pie tā sauktajiem kaunīgajiem latviešiem, bet ir apzinīgs savas tautas dēls. Ka Valdemārs tiešām lepojas ar to, ka ir latvietis, liecina Baronam kultūrvēsturiskā, latvietību godinošā vizītkarte, ko viņš atrod uz tautsaimniecības studenta Krišjāņa Valdemāra durvīm:

C. Waldemar

Stud. cam.

Latvietis.

Līdz Valdemāra atnākšanai bija Tērbatā tikai viens uzskats: ka Baltijas guberņās ir tikai viena vienīga kultūra, un tā pati vāciska, un ka studentu šķīrošana tautībās tāpēc lieka. Studenti organizējas uz novadniecības (Landmannschaft) principa pamata. Vidzemnieks bija „Livonijā“, uz viņa vizītkartes bija: „Livonus“. Kurzemnieks kā „Kuronijas“ loceklis rakstīja: „Curonus“. Rakstīdams uz savas vizītkartes: „Latvietis“, Valdemārs kļuva par

jaunas ideoloģijas sludinātāju un vecā uzskata noliedzēju.

Jau Valdemāra āriene Baronam imponē. Savās piezīmēs Barons viņu tēlo tā: viņš, abiem iepazīstoties, bijis kādus 30 gadus vecs, augumā lielāks par Baronu, plecīgs, veselīgs izskatā, palielu galvu un platu pieri.

Barons pārliccinājās, ka arī viņu uzskati saskan visos galvenajos jautājumos: proti, ka tauta nav principā identificējama ar šķiru *), kā to vācietība mēģināja nostādīt, gribēdama atrast smalkāku pamatojumu savam privilēģētajam stāvoklim un latviešu un igauņu grūtajam liktenim. Ja vācieši domāja, ka viņu teorija Baltijas apstākļus morāliski legalizē, tad Valdemārs, Barons, J. Alunāns u. c. latviešu studenti, kas 1856. g. lika pamatu Tērbatas latviešu studentu vakariem, visi krietni izglītoti cilvēki, pateica, ka šī sistēma galīgi aplama, tāpēc ka tās teorētiskā puse obskūrantiska, tās nolūks vienīgi — noturēt latviešu tautu zemes valdniekiem patīkamajās dzimtbūšanas laiku gara tumsības robežās. Šī teorija bija latviešiem nodarījusi jau daudz ļauna. Visiem spēkiem tā bij apkaņojusi jauno laiku humāno garu. Tā bij panākusi, ka par 1841. g. dibināto Irlavas semināru daļa muižnieku un mācītāju sāka sūdzēties — tur mācot tādas mācības, kas nākošos skolotājus ceļot pāri tam elementam, no kuŗa tie nākuši, tie protot vairāk nekā lasīt, rakstīt, rēķināt, baznīcā dziedāt kollektes, ērģeles spēlēt, mācīt katķismu un bībelstāstus! *) Izglītots latvietis vāciešu acīs bija *contradictio in adjecto*. Arī daudzi latvieši bija šo uzskatu iecienījuši. Skolās pagājušies, pie mantas tikuši, tie bēgtin bēga no savas ne-

*) Pie tādas identificēšanas gan paši latvieši bija pieraduši: pat Barons savā (Tērbatā 1856. g. februārī) rakstītā vēstulē runā par „Latviešu kārtu“.

*) A. Vičs, „Latviešu skolu vēsture“ II, 159.

Baumanis, Krišjānis Barons.

vāciskās pagātnes, buldurēdami vāciski, apprecēdami vācu sievas, bērņus audzinādami vācu garā, garīgi un materiāli noplicinādami savu tautu par labu apspiedējiem. Tādi kārklu vācieši, pusvācieši, mazvācieši novērojami pat vēl visjaunākajos laikos. Vācu teorija runāja pretī tautības pozitīvajam jēdzienam, kuŗu pamato no senčiem mantotas asinis un etniskā savdabība. Un ja zināmā laikmetā tautības jēdziens bija itin kā sakritis ar šķiras jēdzienu, tad tas norādīja, ka viena tauta otrai grūti dara pāri. Te bija jānovelk vecā, dabiskā robeža, vienalga, vai tas vāciešiem patika, vai nepatika. Liels darbs bija priekšā, un sevišķi latviešu vairāk izglītotajiem cilvēkiem. Vajadzēja pacelt tautas pašapziņu, taisni mācītie vīri nedrīkstēja šķirties no tautas, taisni tiem vajadzēja atklāti apliecināt savu latvietību, pierādīt, ka latvieši nav tas pats, kas ir kalpojošā šķira, vai arī kas ir arājs; ka tos no vāciešiem nešķir vis sociālais stāvoklis vien, arī latvieši var būt augsti izglītoti vai mantīgi, ieņemt augstus posteņus valsts amatos, palikdami tomēr latvieši, t. i. taisīdami savu latvisku politiku. Bet augstie posteņi līdz šim bija bijuši vācu rokās, tie tos ar labu negribēja atdot. Baltijas tautību attiecībās sāka runāt cīņa eksistences dēļ.

Vāciešiem par šīs cīņas metodēm domas dalījās. Vieni bij tai uzskatā, ka nav aprobežojama latviešu cenšanās pēc izglītības un griba vispār tikt uz augšu; pietiek ar to, ka šo avansējošo elementu uzsūc vācietība. Viens no šī uzskata aizstāvētājiem bija mācītājs (vēlāk bīskaps) Valters. Tas jau 1847. g. 10. septembrī Latviešu literāriskās biedrības sapulcē iestājās par to, un 1864. g. aprīlī, landtagu atklājot, sprediķo par to vēl dedzīgāk. Agresīvākie noraidīja šo „kompromisu“. Tie uzsvēra rases tīrības principu, tiem taktiku diktēja viņu misija un itin kā vēsturiskās tiesības. Bet trešie, tie, kas uzskatīja latviešus par tiesīgiem augt savā īpat-

nībā līdz pat vācu un citu tautu kultūrālajam līmenim, bija tādā mazākumā, ka viņiem te nebija nošķiršana; šo vīru starpā lai godam pieminam Vatsonu, Pantēniju u. c. Kr. Barona Ventspils gados „Latviešu Avīzes” — ilgu laiku vienīgais Kurzemē izdots laikraksts, vispār pirmais latv. laikraksts, galvenais latviešu preses orgāns līdz 1856. g. — nonāca mācītāja R. Šulca rokās. Tas bija negants latvietības apkarotājs. Viņa latviešu valodā iznākušie raksti ģeografijā un vēsturē liecina, ka viņš šīs mācības labāk profānizē, nekā sniedz tās latviešu lasītājam tādā gaismā, kas atbilstu laikmeta sasniegumiem šais nozarēs.

Tai laikā, kad Barons nonāk Tērbatā, turienes latviešu studenti jau parāda zināmu rosību. Valdemārs raksta 1855. g. Tērbatā iespiestajai grāmatiņai „Dondangen, Ritterschloß und Privatgut in Kurland, besungen von Jacob Friedrich Bankau nebst einigen Anmerkungen und einem Anhang” pielikumu, kur norāda uz tautā tais laikos vēl paslēptajām tautas gara mantu bagātībām; viņš tur izsaka domas, ka patiesi sagatavots un centīgs pētnieks spētu celt gaismā milzumu tautas dzejas gan pasaku, gan citā veidā. „Latviešu nacionālo dzeju ikviens zinātnieks, kas, nākdams no citām zemēm, ar to netišām sastopas, vērtē tik augstu, ka par šīs dzejas pētīšanā un konstatēšanā patērētām pūlēm jau iepriekš var solīt bagātāko atlīdzību,” saka šai pielikumā Valdemārs. Trūkst tikai īstā vīra, kas šo darbu nevien uzņemtos, bet arī spētu vest galā. „Bez lietpratības un izturības te nekā nevar padarīt — un cik reti atrodamas abas šīs īpašības kopā!”

Šo grāmatiņu Barons brīvdienās aizved uz Valpeni. Viņam, protams, vēl nenāk prātā, ka viņš būs reiz tas tautas aicinātais un vispusīgi apdāvinātais milzis, kuŗu Valdemārs 1855. gadā meklē veltīgi.

Valdemārs jau raksta arī presē, dzejo nevien latviski, bet arī vāciski.

1856. g. iznāk Juŗa Alunāna „Dziesmiņas” paŗa autora izdevumā. Œos dzejoļus uzskata par mŗu mākslas dzejas sākumu. Tŗliŗ Tŗrbatas vācu laikrakstā „Inland” atsaucās Nicas un Bārtavas mācītājs G. Brāŗe. Viņŗ dzejoļus atzŗst par krietniem. Bet viņŗ nemierā ar to, ka Alunāna grāmatiņa adresēta „draugu sirdŗim”, ne „valodas pratējiem”; „ŗstiem tautas draugiem”, bet ne „ŗstiem valodas draugiem”. Kur tad esot tā latvieŗu tauta, kas Œos dzejoļus sapratŗŗot? Vienkārŗu latvieti Alunāna darbi neinteresēŗot, bet varbŗt latvieŗu valodas vācu draugus. Mācŗtājs jŗt, ka te kas nav kārtŗbā. Grāmatiņa acŗmredzot domāta izglŗtotiem latvieŗiem, bet tādu latvieŗu taŗu nevar bŗt, nav latv. tautas, Œis jēdziens nav legāls. Kustŗbu, kas tomēr mēŗina Œai aizliegtajā garā strādat, viņŗ saŗutumā nosauc par „ein junges Lettland”; Œai virzienā iedami, latvieŗi piedzŗvoŗot tikpat nelabu galu kā laivinieks uz Lorelejas klĩts (tas sakarā ar to, ka „Dziesmiņās” atrodama Alunāna tulkojumā Heines „Loreleja”).

Ko tais laikos nozŗmēja vārds „jaunā Latvija”? Parafrāzes ceļā tas cēlies 19. g. s. vidŗ no Eiropas tautu spārnotajiem jēdzieniem „jaunā Italija”, „jaunā Vācija”. Tā bija nokristŗtas revolŗucionārās strāvas, kuŗu mēŗķis bija modināt tautisko apzŗiņu, vācu zemes bŗtu apvienojamas vienā valstŗ, tāpat italieŗu apvidi bŗtu apvienojami, atsvabinot pāpriekŗu Ziemeļitaliju no austrieŗu jŗga. Jaunlatvieŗi tā tad bija tas pats, kas polŗtiski bŗstami ļaudis, pastāvoŗās iekārtas pretinieki. Kādā citā laikraksta „Inland” n-rā bija Brāŗem piemests, ka vārds, kādā viņŗ latvieŗu tautas atmodas kustŗbu nosaucis, esot pārprotams, pat denuncējoŗs. Bet vārds bija dots, Œis vārds bija zŗmŗgs, tas palika, tas iegāja tautā un vēsturē.

Vārdu „jaunlatvieŗi” komentē vēlāk arī „Pēterburgas Avŗzes” 1863. g. 14. n-ra pielikumā Jēŗa un Pēŗa dialogā. Tur Jēŗis, muļķākais, vaicā:

„Klausies! Kad es viņreiz biju Rīgā, tad dzirdēju, ka esot uzīta briesmīga tauta, ko par „jauniem latviešiem“ nosaukuši.“

Pēcis, kas visu zin, viņam paskaidro:

„Redzi, tā lieta ir šī. Senāk atpakaļ Vāczemē izcēlās tas vārds „jaunais vācietis“, kas bizmaņu valodā nozīmē tik daudz kā nebizmani jeb sliktu, skādīgu cilvēku, kas Dievam un valdīšanai esot pretinieks, un ko ar visiem suņiem jārīda.“

Par jaunlatviešiem iesauca vispirms Tērbatas latviešu studentu vakaru dalībniekus. Vakarnieku starpā bez Valdemāra, Alunāna un Barona bijuši vēl šādi studenti: Zīverss, Grīnhofs (vēlāk ārsts), Zakranovics (vēlāk mācītājs Lutriņos, tad Lielaucē), Freibergs (Barona klases biedrs Jelgavas ģimnazijā, vēlāk mācītājs Kuldīgā), Jurjāns (vēlāk ārsts un rosīgs sabiedrisks darbinieks Vecpiebalgā); no nestudentiem — Birzmanis un Kalniņš. Pēc citām (vācu) ziņām vakarniekos bijuši arī Bērziņš, Kurševics, Getlers, Hess, Sonnenbergs, Vinks, kuŗus piemin Aleksandra Bucholca (anōnimā) Leipciģā 1883. g. iznākušā grāmatā „Fünfzig Jahre russischer Verwaltung in den baltischen Provinzen“, kuŗas nolūks ir no vietējo vācu viedokļa kritizēt astoņdesmitajos gados iesākto Baltijas guberņu rusifikāciju; tā rāda, ka vāciešiem bijušas labi zināmas nevien šīs sanāksmes, bet arī viņu darbinieki, jo šai grāmatā saukti vārdā daudz vairāk vakarnieki, nekā Barona atmiņās. Latviešu studentu vakaru dalībniekus Buchholcs sauc „ein engerer Kreis“.

Par Tērbatas latviešu piecdesmito gadu vakarniekiem interesēdamies, 1907. gadā Baronam atraksta F. Milenbachs šādu vēstuli:

„Lai varētu dabūt plašāku pārskatu par latviešu panākumiem augstākās izglītības ziņā, vairākkārt bijis nodomāts savākt biografiskas ziņas par izglītotiem latviešiem Krievijas augstskolās, bet darbs nekad nav galā vests.“

Tagad atkal no jauna esmu ķeries pie šāda darba, kuŗu decembra mēnesī sāks drukāt. Manā krājumā atradīsies c. 2000 biografijas, to starpā c. 240 mirušu. Materiālu mek-

lēdams manam darbam, atradu iekš: „Fünfzig Jahre Russ. Verwaltung in den Baltischen Provinzen, Leipzig, 1883“ šādu piezīmi: „Waldemar trat zum ersten Mal für Trennung der Heimatsgenossen ein, und gründete einen engeren Kreis, dem von den mehr als 30 studierenden Letten 14 beitraten:

- 1) Allunan
- 2) Baron
- 3) Behrsing
- 4) Freiberg
- 5) Kurschewitz
- 6) Sakranowicz
- 7) Getler
- 8) Grünhof
- 9) Hess
- 10) Jurjan
- 11) Sonnenberg
- 12) Kalning
- 13) Wink
- 14) Woldemar.“

Ja Jums laika būtu, laipni Jūs lūgtu, man drīzumā paziņot, ad. p. 4 vai tas nav mācītājs Kuldīgā.

ad. p. 9. Kas tas par Hesu, ko studējis, kur darbojas.

ad. p. 12. Vai par Kalninga likteni Jums kas tālāks nav zināms tāpat par Wink ad. p. 13.

Tās citas biografijas man ir pilnīgas.

Tai pašā grāmatā tiek minēts kāds F. Rodin Tērbatā, bet Alb. Accademicumā to neatradu. Vai Jums būtu kādas ziņas?

Vai Jūs nevarētu uzskaitīt latviešus, kas Jūsu laikā Tērbatā studēja, bet nepiederēja pie Jūsu pulciņa. Ja tādi Jums būtu zināmi, tad lūgtu atzīmēt to studiju priekšmetu, kā arī kur tie vēlāk palikušies.“

Barons viņam vēstulē atbild:

„Mūsu pirmie latviešu vakari Tērbatā nebija nekāda sevišķa nošķiršanās no citiem studentiem; vakara dalībnieki piederēja pie pastāvošām korporācijām un nēma tanīs dalību vispārīgā studentu dzīvē. Kad pēcāk dibinājās jauna korporācija „Frat. Academica Dorpatensis“, tad visi vakarnieki iestājās šai korporācijā, kur daži no tiem (Vald., Zakr. un citi) izpildīja svarīgus amatus. Pie vakarniekiem turpretim piederēja arī daži nestudenti, kas vēl tikai sagatavojās uz universitāti, kā Birzmanis, kas pēcāk aizgāja uz Pēterb. guberņu par mežkungu; tagad jau vairāk gadus atpakaļ miris. Arī Indr. Alunāns bija kādu laiciņu vakarnieku pulkā. —

Vakarnieks Freibergs ir tag. Kuld. mācītājs. Hese manā laikā nav bijis vakarnieks, par viņu nezinu neko teikt.

Viņķis tik bij „Frat. Akad.” biedrs, pie vakarn. nepiederēja. Bet pie vakarniekiem no pašiem pirmiem laikiem piederēja Zīverss, kas, ūnivers. beidzis, iestājās Meža Akad. Pēterb. un pēcāk bija kroņa mežkungs Krievijā, kur priekš ilgiem gadiem atpakaļ mira.

Kalniņš Pēterb. ūnivers. rādās nebeidzis, aizgājis uz zemēm par mājskolotāju (?) iepelnīties kādu grasi naudas, bet drīz miris. —

Rodins nav studējis un manā laikā nebija Tērbatā. Beidzamā laikā tas bija Rīgā pilsētas skolas skolotājs, kur nomira kādus 10 g. atpakaļ.

No citiem, pie mūsu vakariem nepiederošiem latviešiem, atceros Zemmeri, med., livonus †, Neikenu, theol. †, Auniņu, theol., mācītāju Vidz. Citi man tagad neiekrīt prātā.”

Milenbachs šo atbildi iespiež savas grāmatas „Latvieši un latvieses Krievijas augstskolās” 134. lpp., diemžēl vēstules autoru nenosaukdams vārdā, bet tikai piezīmēdams: „Uz manu lūgumu kāds no minētiem 14 kungiem šinī lietā raksta.”

Studentu vakaru galvenais uzdevums — formulēt tautiskos centienus, izstrādāt tautiskās kustības taktiku, pārliecināt neticīgos, stiprināt vājos un pamudināt kūtros. Studenti referē un disputē, kā pacelt tautas labklājību visdažādākos veidos. Nolasa arī daiļdarbus (J. Alunāns), tomēr maz, lai gan trīs sparīgākie vakarnieki — Valdemārs, Alunāns, Barons — bija arī dzejnieki. Galvenie temati sakarā ar laika garu ir politiskie un zinātniskie.

Valdemāram, J. Alunānam un Baronam Tērbatā ierodoties, tā tad sākās notikumi, kas toreizējo korporāciju garā īsti vis vairs neiekļaujas; proti, neiekļaujas tai garā, kas studentus un visus izglītos cilvēkus uzskatīja par vācu kultūras locekļiem. Latviešus sāka saistīt viņu atsevišķās nacionālās interesēs.

Par Tērbatas studentu vakariem daudz rakstīts, bet drošu liecību par tiem nav visai daudz. Svarīga liecība par šo faktu ir jau minētā 1856. g. 15. febr. vēstule, ko Barons raksta brālim Ansim uz Griezi, un tā skan: „Es te arī vēl ar citiem no mūsu tautas esmu iepazinies, un man liels prieks bija, ka mēs latvieši sākam vairāk turēties kopā, nekā tas līdz šim ir bijis.”

Rezultāts: likts pamats Tērbatas latviešu studentu vakariem. Tai pašā vēstulē Barons raksta: „Mums ir arī savas sanāksšanas, kur mēs izrunājamies par šām un tām lietām, kas mūsu tautai varētu derēt par prāta cilāšanu, un kādā modē mēs latvieši jo dienas varētu jo vairāk uz priekšu tapt. Lai Dievs dod savu svētību klāt.”

Vēstulē M. Rinkai 1912. gadā viņš vakarus raksturo tā: „Šais vakaros mēs pārrunājam un pārsriedām sevišķi Baltijas un latviešu dzīvi, apstākļus, trūkumus un vajadzības, vingrinājamies latv. rakstniecībā un apņēmāmies katrs pēc iespējas strādāt tautas druvā, tautas labā, un rūpēties sevišķi par to, lai izglītība un pārticība tautā vairotos. Mēs arī it labi apzinājamies, ka šis darbs nav vieglais, nav tik drīz veicams un prasa daudz pūļu un pacietības, un ka pie tā jāpārvar daudz šķēršļu un pretekļu.”

H. Alunāns priekšvārdā, ko viņš raksta sava brāļa J. Alunāna grāmatiņai „Tautas saimniecība”, liecina, ka vakarnieku „bariņā” bijušas 20—25 personas; viņš saka: „Īpašos vakaros sarunājās par latviešu valodu, kā viņu ikkatrā Kurzemes vidū runā.”

Bet vakaru dalībnieki nav kurzemnieki vien. Nacionālais princips lauž „landmanshaftes” principu — vakarniekos ir arī vidzemnieki (piem., Jurjāns no Ērgļiem). Jaunais princips lauž arī studentu kā universitātes locekļu savrūpību, jo vakaru dalībniekos arī nestudenti.

Tērbatas latviešu studentu pulciņa mūžs nav garš. Kad 1857. g. 7. oktobrī nodibinās korporācija „Fraternitas Academica Dorpatensis”, pulciņš ieplūst jaunajā korporācijā. Vēstulē M. Rinkai Barons šo notikumu tēlo šādā kārtā: „Bet kad nodibinājās jauna vispārīga korporācija „Fraternitas Academica Dorpatensis” (ar krāsām grūn-rot-gold), kas dažas novecojušās studentu dzīves formas atmeta un gribēja vairāk rūpēties par zinātniskiem un progře-

sīviem centieniem, tad tanī kā dibinātāji iestājās arī lielākā daļa no latviešu studentiem, īpaši visi latviešu vakarnieki." To tiešām liecina korporācijas dibinātāju iesniegums Tērbatas universitātes šaržēto konventam 1857. g. otrajā semestrī: iesniegumu parakstījuši vairāki vakarnieki. Trīs pirmie paraksti ir prezidija paraksti; tur atrodams Valdemāra kā otrā šaržētā paraksts. Arī 1912. g. vēstulē Barons raksta: „Valdemārs pat bij viens no šīs korporācijas šaržētiem." No pārējiem 28 parakstiem 4. ir Getlera, 8. — Grīnhofa, 11. — Zonnenberga, 21. — J. Alunāna, 24. — Zakranovica un 27. — Barona. Vēlāk korporācijā uzņem arī pārējos vakarniekus: Zīversu, Hesu, Jurjānu, Freibergu, Kurševicu, Kalniņu u. c. H. Alunāns apstiprina to pašu, proti, ka korporācijas „pirmie iecēlēji" bijuši „šie paši Kurzemes studenti, kas uz latviešu vakaru brīžam sanāca."

Kā izskaidrojams šis vakarnieku solis? E. Ķiploks, kas par šīs korporācijas likteni daudz interesējies, nāk ar šādu hipotezi: „Vakarnieku iestāšanās korporācijā notika, liekas, tamdēļ, ka, pieaugot dalībnieku skaitam, radās vajadzība pēc vairāk noteiktas sadzīves kārtības, apvienošanās formas ar plašākiem mērķiem (paralēle: no Tērbatas latviešu rakstniecības vakariem izauga „Letonija"). Eventuāli otrs motīvs: vēlēšanās legalizēties, atrast saņāksmes oficiālu formu sakarā ar administrācijas spaidiem."

Šis uzskats būs tuvu patiesībai. Krafštrēma laikā vajātās korporācijas bija ilgi un neatlaidīgi centušās panākt savu legalizēšanu, bet bez sekmēm, un kad kurātora Bradkes laikā legalizēšana notiek, korporantu gaviļes lielas.

Saskaņā ar Bradkes 1855. g. izdotajiem noteikumiem par studentu vienīgo atļauto organizēšanās formu kļūst korporācijas. Bet jaunu korporāciju legalizēt — to tiesību šie noteikumi piešķir šaržēto

konventam. Citiem vārdiem — „ārpus vāciski noskaņotajām korporācijām studentu sabiedriskā dzīve nebija iespējama“ (G. Šaurums grāmatas „Tērbatas universitāte 1632—1932“ 111. lpp.).

Noskaidrojams vēl vienīgi jautājums: vai korporācijas dibināšanā nav saskatāma atgriešanās pie tiem principiem, no kuriem vakarnieki bija savā laikā norobežojušies?

Te jāievēro, ka jaunās korporācijas iekārtu daudzējādā ziņā ietekmējušas taisni latviešu studentu vakaru īpatnības. „F. A. D.“ nebij „landmanshafte“. Barons arī vēstulē zīmīgi runā par jaunas vispārīgas korporācijas dibināšanu. Korporācijas locekļi nāk nevien no dažādiem Baltijas apgabaliem, bet pat no Iekškrēvijas guberņām, tā kā novadniecības princips te nav ievērots; ar šo apstākli pārējās šaržēto konvēntā apvienotās korporācijas nemierā, jo tas runā pretī Tērbatā valdošajam garam. Korporācijas locekļu sastāvs arī tautību ziņā raibs: pārsvarā, protams, vācieši, bet tur ir bez latviešiem vēl igauņi, žīdi un krievi; tikpat kosmopolītisks gan toreiz šai ziņā arī veco korporāciju sastāvs. Ļoti labas attiecības korporācijai ar krievu studentiem — krievu korporācija „Rutēnija“ 1857. g. likvidēdamās par savu mantinieci nozīmē „F. A. D.“.

„Rutēnija“ likvidējās tādēļ, ka viņa neatzina Bradkes apstiprināto „Kronscomment“ sev par saistošu taisni nacionālu motīvu dēļ. 12 krievu studenti parakstīja šo paskaidrojumu: Īuršu būšana un no tās atvasinātais komans esot, kā tas arī vispārīgā komana ievadā norādīts, izcelšanās ziņā vācisks un savā būtībā joprojām specifiski vācisks. Tiem, kas, piederdami citai tautībai, nevar nostāties uz vācu viedokļa, un kam arī nav morāliska pienākuma šo viedokli akcentēt, nedrīkstot vācu tradīciju veidoto formu un institūtu kompleksu uzspiest tādā veidā, kā komans to darot (komans noteica, ka šaržēto konvents, kur vāciešiem pilnīga noteikšana, ir

noteicējs par Tērbatas studentu organizāciju likteņiem). Komana spaidu krievu studenti uzskatot par savas tautības degradēšanu.

Turpretī citas korporācijas, kur valda vācieši, nesapņem jauno organizāciju visai labvēlīgi, tomēr savā saimē uzņem. „Kuronijas“ devīze gan latviešu izteiciens: „Sirds — kurzemnieku gods“; šīs korporācijas iekārta demokrātiska, ko var sacīt arī par citām lielākajām tā perioda korporācijām, pat tik demokrātiska, ka tās 1856. g. panāk vīzdegunīgās 1850. g. nodibinātās muižnieku korporācijas „Baltika“ slēgšanu. Arī „Livonijā“ latvieši kā atsevišķas personas ieredzēti; Rob. Auniņš (teologs, vēlāk mācītājs Cēsvainē), tur pat šaržētais, bet no latviešu lietām turas tālu. Jo kā „Kuronijā“, tā „Livonijā“ valdošais gars nepieļauj diskusijas par nacionālajiem jautājumiem, tam liekas, ka latviešu un igauņu zemēs viss šai ziņā kārtībā. „F. A. D.“, kur vakarniekiem lielāka noteikšana, nav tik rigorōza.

Barona vārds korporācijas locekļu sarakstos figūrē trīs semestrus (1857. II, 1858. I un II). Viņš rediģē kādu laiku korporācijas lapu, kur pats raksta atjautīgus aktuālus gabaliņus. Viena no viņa tais laikos sacerētajām un avīzē ievietotajām humoristiskajām dzejām sākusies tā:

Im uralten Aegypterland,
Wie allen Leuten wohlbekannt,
War alles extra wohlbestellt,
Ich erzähl's euch, wenn es euch gefällt,

kur, runādams par Ēģiptes apstākļiem, viņš turējis prātā, protams, notikumus Baltijas provincēs.

Kad 1858. g. Valdemārs absolvē universitāti, arī šī latvietības pīlāra korporācijā vairs neredz, jo viņš dodas uz Pēterburgu. Šķīroties korporācija viņam dāvina albumu, kur korporācijas locekļi izdara piemiņas ierakstus. Ko lai Barons tur ieraksta? Valdemārs viņam tuvākais centienu biedrs; un domā-

dams par tām pūlēm un to pacietību, ko latviešu emancipācijas cīņas no saviem pionieriem prasa, Barons grib, lai Valdemārs, praktiskajā lielajā dzīvē aiziedams, savus jaunības ideālus neaizmirst. Viņš grib Valdemāram atgādināt: topi tas, kas tu esi! Tā rodas dzejolis „Kalnu strauts” (viņa vēlākais tituls ir „Upe un cilvēka dzīve”), un to Barons ieraksta Valdemāram albumā.

1921. g. viņš par šo dzejoli ieraksta savā piezīmju burtnīcā šīs ziņas: „Divus pirmos pantus es ierakstīju Valdemāram albūmā, kad viņš, studijas beidzis, atstāja Tērbatu. Saīsinātā veidā dzejolis nodrukāts „Pēt. Avīzēs” zem nedzejiska virsraksta: „Upe un cilvēka dzīve”. Pirmais dzejoļa manuskripts nav uzglabājies.” Turpat viņš to pēc atmiņas rekonstruē. Rekonstruētajam dzejolim trīspadsmit strofu, kamēr „Pēt. Avīzēs” iespiestajam tikai sešas, kuŗas arī iegājušas antoloģijās, skolās, visā tautā, un kuŗas, Vītola komponētas jauktam korim, visās Latvijas malās dzied. Mazāk pazīstamās septiņas strofas dzejiski rāda jaunos Tērbatas studentus cīņā pret pagurumu un idejisku apsikumu, izceļ galvenās dzejnieka un visas tautiskās atmodas rakstura un likteņa pazīmes, jo Baronā un Valdemārā ir tiešām personificēta jaunlatvietība.

Kad strauts pāri klintīm nogāzies dziļuma gruvešos, dzejnieks šais strofās uzstāda šaubu pilno, bet dabīgo jautājumu: kas nu ar avotu notiks?

Vai gaitu savu tas beidzis?
 Vai izšķīdis, izgaisis viss?
 Vai jaunajam censonim tiešām
 Bij nolemts mūžs tik iss?

Jeb spēkā savā salauzts,
 Tas kūtri aplklusis,
 Un apakšā mūklaino leju
 Par purvu pārvērtis?

Atbilde skan tā:

Nē, lāse pie lāsītes lasās,
Un jauns tam rodas spars;
Uz cīņu tālāk tas dodas,
Tam iedzimis varoņu gars.

Bet straujumu savu tas valda,
Un lieki nemutuļo,
Krāj klusi dziļumā spēkus,
Kas uzvaru izkaņo.

Un ceļā tas sastop biedrus,
Kas līdzī cīnījušies,
Un plašā, draudzīgā strāvā
Tie saplūst, tos vieno pats Dievs.

Rekonstruētās strofas noslēdzas gaišā izskaņā, kur dzejnieks, skatīdamies garā pāri laikiem nākotnē, redz iemiesojamies tos sapņus, par kuriem viņš runā dzejoļa sākumā, pieminēdams paradīzi:

Līkst dārzos ābeļu zari
Aiz augļu pilnības,
Un ogu ķekaru sagša
Slēpj ogu mētaras.

Un zeltītu vārpu jūra
Tur druvās viļņojas,
Un pļavās smaržīgas kaudzes
Jo augstu paceļas.

Dzejoli autors mūža pievakarē komentē tā*):
„Ko gan es gribēju ar šo dzejolīti savam draugam izteikt un pie sirds likt?“ — „Domas dzejolī šādas. Personificētais strauts instinktīvi apzinās savas dabas un savas dzīves uzdevumu, zina, ka viņš ar savu valgumu druvām vajadzīgs, un ka viņa pienākums ir šo valgumu druvām nest, bez kuņa tām arī pie citādi auglīgām īpašībām jānokalst. Tas „sapņo“

*) Vēstulē 1912. g. M. Rinkai.

(tas iedomājas, tas garā, fantazijā redz), ka tur lejā varētu būt ziedošais, skaistais Ēdenes dārzs (paradīze), kur tagad aiz sausuma pat dzīvības koks kalst. Tādēļ tas strauji dodas uz leju, pārvar visus šķēršļus, līdz sasniedz savu mērķi un izpilda savu dzīves uzdevumu, druvām un pļavām par svētību un sev par apmierinājumu.

Ar šo no cilvēcīgām jūtām apgaroto dabas ainu varētu lasītājs jau arī apmierināties, tālāk nedomājīs. Bet varbūt dzejolis dažu lasītāju uzvedina, šo dabas ainu pielīdzināt kādas tautas vai vispār cilvēces dzīvei, kalnu strautā ieraugot kāda censonā simbolu, kas nesavtīgi savai tautai vai cilvēcei par labu strādā un cieš. Jeb vēl plašāki ņemot, kalna strauts nozīmētu cilvēces „labo ģeniju“, kas pēc ilgām cīņām ar „tumsības varu“ beidzot ievēdis cilvēci laimīgā stāvoklī, paradīzē, t. i. tai attīstības stāvoklī, kādu tā pēc savas dabas spējīga sasniegt.“

1859. g. korporācijā vēl ir J. Alunāns. Barons saka, ka korporācijā ap to laiku ieplūduši nevēlami elementi. Arī J. Alunāns dabū ciest sakarā ar to, ka kāds korporācijas loceklis (vācietis), par kuŗu viņš galvojis, kļūst naudas lietās „nehonors“. Vispār korporācijas apstākļi tā sametas, ka „F. A. D.“ 1861. g. sākumā likvidējas. Korporācijas neveiksmju dēļ daži viņas locekļi kļūst vispār pret korporācijām rezervēti un liedzas padoties oficiālajam „komanam“ (Kronscomment), bet tad arī Barons jau pametīs Tērbatu. Šai lietā kāds bijušais korporants Baronam raksta pēc korporācijas likvidēšanas, ka korporācijas locekļi mitējušies padoties komanam. („Die Academica, die zulezt aus 20 Mann bestand, hat sich rucken lassen.“)

Arī latviešu vakarnieku pulciņš izklīst, dalībniekiem no Tērbatas aizejot dzīvē. Kamēr Valdemārs, Alunāns un Barons joprojām cinās par latviešu lietu, daudzi citi kļūst par politiski indiferentiem savas profesijas darbiniekiem. Zīverss un Sonnenbergs,

kuŗi aiziet uz Iekŗskrieviju, gan uztur vēl kādu laiku sakarus ar Valdemāra grupu, bet Baltijā palikuŗie pavisam apklūst (Getlers, Hess, Kurŗevics), vai arī pieslienas vācieŗiem (Freibergs un Zakranovics; pēdējais vēlāk ir sīvs latvieŗu nacionālistu apkarotājs).

Tērbatā tomēr tautas emancipācijas idejas uguns tādēļ nenodziest, ko nupat minētais „akadēmiķis“ var Baronam priecīgs vēstīt. („Hier in Dorpat ist jetzt eine neue Generation von Patrioten, die nicht geringeres Interesse für ihr lett. Vaterland haben, als die alte Generation.“) Tērbatas latvieŗi joprojām dara vācietībai rūpes. Denuncēdams „Pēterburgas Avīŗu“ laikā vienu no viņiem (F. Rodinu, dundadznieku, Barona skolas biedru Kubula skolā; Rodins nav students), Kurzemes gubernātors Breverns citē ŗo augsti dzejiska dedzīguma pilno vietu no kādas Rodina vēstules, kas nākusi ŗandarmerijas rokās: „Es laidīŗos kā svētais gars pa ūdens virsu, lai radītu jaunu zemi, kur būs visādi ļaudis, bet nebūs neviena muiŗnieka.“

Tērbatā.

Barona pirmie soļi rakstniecībā. Studiju pārtraukšana.

Tērbatas latviešu studenti ap 1856. g. cītīgi meklē arī sakarus ar lielo presi. Tie saprot, ka tautas vajadzības nav apmierināmas platonisku disputu veidā, sevišķi ja tie notiek, piedaloties tikai lielākais 10—15 izglītotiem vīriem. Bija jārūnā tāda valoda, ko tauta un pasaule sadzird. Kontakts ar laikrakstiem drīz nodibināts, jaunlatviešiem rodas iespēja rakstīt pat vācu preses organos (laikrakstos „Inland“, „Rigasche Zeitung“ u. c.). Drusciņ vēlāk nodibinātas arī saites ar ārzemēm, tā ka jau 1860. g. Valdemārs vai sacīt: „Mūsu sakari ar ārzemēm vairojas ikdienas; tur visu brīvi pārrunā.“

„Latviešu Avīzēs“ valda kristīgi konservatīvs gars, tāpēc viņi kļūst par līdzstrādniekiem Leitāna vadītajā „Mājas Viesī“, kas sāk iznākt 1856. g. jūlijā kā nedēļas laikraksts un šai ziņā līdzinājās „Latviešu Avīzēm“, bet no pēdējām atšķiņas ar lielāku formātu (lai gan cena tā pati) un, galvenais, ar liberālu garu. Jaunais laikraksts uzdrošinās aizkart vācu mācītāju kultūrtrēģeriskās misijas monopōlu. Pirmajos gados „M. Viesī“ par līdzstrādniekiem gandrīz vienīgi latvieši. Laubes I. vēlāk pareizi saka: „„Mājas Viesī“ varētum nosaukt par „Pēterburgas Avīžu“ priekšteci īpaši tāpēc, ka tie paši vīri, kas ar saviem rakstiem bija rotājuši „Mājas Viesī“, vēlāk dibināja un vadīja „Pēterburgas Avīzes“.“ Līdz-

strādnieku starpā jau daudzi ar augstskolas izglītību. Tie recenzijās uzdrošinās aizrādīt uz vācu autoru laviešu valodā sarakstīto darbu satura un valodas aplamībām un nepilnībām. Parādās dzejoļi, kur uzslavē tos vīrus,

Kam tik par latvju dēliem tīriem
Vēl teikties, kaut jo mācīti.

Parādās raksti, kuŗos pārrunāti ļoti aktuāli ar agrārās iekārtas pārgrozību saistīti sociāli jautājumi. (J. Alunāna raksts „Kāds vārds par kalpiem“.) Netrūkst arī rakstu par zinātniskiem jautājumiem (Barona), kas ziņu drošumā un valodas veiksmē nesalīdzināmi pārāki par līdzīga rakstura Šulca darbiem, jo, kā kāds „M. Viesa“ līdzstrādnieks priecīgs dzejo:

Valoda tur riktīga,
Nav vairs vācu mieta;
Vaicāt nekam vajaga:
Kā būs prast šo vietu?

Pirmais Barona raksts „M. Viesī“ saucas „Zvaigznes“; tas ir vispār pirmais iespiestais Barona raksts un atrodams 1856. g. 13. un 14. n-rā. Tam seko vēl virkne citu populārzinātnisku gabaliņu. Redzams, ka Barons ātri iedzīvojas Tērbatas spīrgtajā garā. Jau pirmajā studiju gadā viņš ķeras pie latviešu studentu vakaru atzinumu realizēšanas, piedalīdamies ar saviem rakstiem jaunā latviešu laikraksta „Mājas Viesa“ satura komplektēšanā. Jaunajam rakstniekam tikai 20 gadu, viņa formālā izglītība gandrīz simtprocentīgi vāciska, bet viņa latviskie pamati, izrādās, joprojām droši, senči viņa dvēselē dzīvi, viņš savas tautas stāvokli apskata no šim jautājumam immanenta viedokļa. Ko viņš redz?

Vispirms viņš redz, ka vietējā vācietība — pāēdušais — nesaprot vai arī negrib saprast gara un laicīgās maizes izsalkušo latviešu tautu. Vakarnieki

spiesti arī kritizēt mācītāja G. Brāzes un mācītāja R. Šulca uzskatu, ka tā laika latviešu stāvoklis neesot smādējams. Abi mācītāji taču populārizē pat to domu, ka piemēram Kurzemes zemnieku liktenis uzskatāms par apskaužamu, un tie to dara taisni tais gados, kad, pārējām Eiropas tautām ieejot nacionālas atmodas fazē, vēl arvien vācu jūgā smokošās latviešu tautas nākotne kļūst pavisam apdraudēta. Zemniekam, muižnieka „maizes tēvam”, nav tiesības iegūt zemi par īpašumu; zemnieku vēl 1860. g. likumi uzskata tikai par zemes piederumu, likums zemniekiem kā zemes rekvizītēm aprobežo kustības brīvību: minētā gada Vidzemes zemnieku likumu 359. § nosaka, ka muižnieks resp. „valsts tiesa saviem valsts locekļiem pases pavisam var liegt, kad šādi kavēkļi ronas: . . . 3) kad valstei pašai trūkums pie darba ļaudīm”.

Bet latvieša dvēselei par kungu uzmeties vācu mācītājs, kas latviešu valodu prot vāji. To ieceļ amatā vai nu muižnieks kā baznīcas patrons prievātmuižās, vai konsistorija kroņa muižās. No vācu kungiem atkarīgais draudzes gans, pats arī vācietis, tikai ļoti reti lec patronam acīs.

Tāpēc par labu mācītāju jau bija uzskatāms sociālos jautājumos indiferents vīrs, kas rāda zemniekam ceļu vienīgi uz debesīm; cilvēkam, kas publicē muižas rīkojumus, piedalās, kaut arī netieši, laulāšanas atļauju spaidā un citos līdzīgos muižnieku pasākumos, kunga kalpam draudze nespēja uzticēties. Tā, neiemantodama ļaužu dvēseles, luterāņu baznīca 19. g. s. pirmajā pusē kļūst par stagnējošu organismu. Prestiža trūkums tik liels, ka ļaudis Lejaskurzemē viegli padodas pat teoloģiski neizglītotu amatnieku sludinātam sektantismam. Latvieši Vidzemē pieķeras hernhūtiešiem, kā arī labprāt pārīet pareizticībā. Bet ne viena, ne otra, ne trešā konfesija savā akcentētajā vienpusībā ļaudis neapmierina. Barons redz, ka vācu mācītāji arī latviešu li-

terātūru taisās pataisīt par anachronismu: 19. g. s. piecdesmitajos gados grāmatu tirgus pārplūdināts reliģiska satura traktātiem.

Tādā garā tai laikā darbojas „Latviešu Avīzes”. 1822. g. nodibinātas, tās sākumā Vatsona un Pantēnija vadībā latviešu attīstībai labvēlīgas, bet kād 1849. g. laikraksts nāk R. Šulca rokās, atpakaļrāpības gars kā sērga pārņem arī latviešu vienīgo laikrakstu. Šis pats šulcs kļūst arī par 1824. g. nodibinātās Latviešu literāriskās biedrības (sākumā Latviešu draugu biedrības) prezidentu. Biedrība grib būt noteicēja par latviešu gara dzīves nākotni, kā arī reprezentēt un pārstāvēt mūsu tautas garīgās vajadzības uz ārieni. Bet ja šo lietu vada šulcs, tad varam gan labi iedomāties, kādā veidā tas notiek (latviešiem šai biedrībā nav, protams, itin nekāda noteikšana). Lai latvieši nepaliktu citām tautām par daudz pakaļ taisni tai laikmetā, kad cilvēce milzu soļiem iet uz priekšu sevišķi dabas zinībās, rakstniecība bija ievadāma citos ūdeņos. Baronu, kas pats studē šīs zinības, tērbatnieki tāpēc uzskata par tautai labvēlīga likteņa aicinātu darbinieku mūsu literātūrā; un viņš, šis tā laika latviešu literātūras „jaunais vārvs”, no vecajiem arī strikti norobežojas, konstatēdams un apmierinādams tās vajadzības, kuŗas līdzšinējie latviešu aizbildņi vai nu ignorējuši, vai arī iztulkojuši tā, kā mācītājs šulcs, kas ieteic ar latviešu skološanu nesteigties, jo skolām vajagot kalpot „mūsu *) mērķiem”, lai neatrautu darba rokas lauksaimniecībā, un lai mazinātos darba algas. Kas šulcam par to daļas, ka viņš tādā kārtā perina tumsību? Barons, kam tautas progress ir sirds lieta, droši norāda uz šo apstākli jau savā pirmajā rakstā „Zvaigznes”, kas iespiests „Mājas Viesa” 1856. g. 13. un 14. n-rā. Par latviešos toreiz plaši izplatītās mānticības cēloņiem viņš tur

*) Vācu. A. B.

saka: „Daudz no šiem māņu ticības izperējumiem nav īsti mūsu tautas bērni, bet mums no svešiem tā kā dzeguzes ola ligzdā ielikti, un uzauguši un spēkā pieņēmušies mums tik mokas un raizes dara. Bet nu ir laiks, ka šos ar daudz citiem mums no svešiem uzspiestiem netikumiem atmetam.“ Tāpat kā pasaules pirmajā radīšanas dienā arī Barona pirmajā darbā skan sauciens: lai top gaisma! Gausos viņš turpat brīdina: „Kas padomu nepieņem, tam arī nevar palīdzēt, un kas neatdara acis, tam arī gaišā dienā tumša nakts rādās.“ Gara gaismas uzvaru viņš apliecina vēsturiskā pārskatā, kur rāda, „kā cilvēki no vecu veciem laikiem ar zvaigznēm iepazīlušies un ko par šiem debess spidekļiem sprieduši,“ rāda astronomijas attīstības ceļu un beidzot „Mājas Viesa“ lasītājus iepazīstina ar visjaunākajiem uzskatiem par debess fiziku un mēchaniku.

Vai šī problēmatika lasītājiem nebija par smagu? Domājams, ka nē. Barons jau savos pirmajos darbos pierāda krietnas dialektiķa dāvanas. Laikraksta nākošajos (18. un 19.) n-ros ievietots viņa gabals „Saule“, kur viņš nokāpj lejā pie pavisam neizglītotā lasītāja, noklausās vecā Pētera iebildumus: „Bet redzēju veco Pēteri pirmīt šķību ģīmi taisām? Ā, zinu gan to vainu, tam nepatika, ka teicu, saule liekot zemi ap sevi tecēt. Viņš savā prātā domā: nu tas gan mums grib niekus iestāstīt, bet paldies Dievam vēl ikviens, kam Dievs acis devis, katru baltu dieniņu var redzēt, ka saule ap zemi tek un ne zeme ap sauli.“ Pētera šaubas viņš izklidina, illūstrēdams savus apgalvojumus ar elementāriem ikdienišķās dzīves piemēriem. Barons prot iespraust ļoti nopietnās vietās arī pa humora niansei. Lai ieinteresētu lasītājus svarīgam ekskursam, viņš saka: „Nu, vecais Pēteri, mums tā kājām vien jāiet, un saimnieks ne baznīcā nedod ķēvi braukt; vai netīk tagad ar mani izvizināties?“ Zinātnieka valoda tā nav, no zinātnieka valodas Baronam jāizvairās.

Bet zinātni populārizēt toreiz varēja vienīgi šādā piemērošanās kārtā. Šī māksla Baronam ir. 1856. g. „Mājas Viesī“ atrodams arī viņa raksts „Skriešana pa gaisu“ (24. un 26. n-rā).

Visi trīs 1856. g. publicētie Barona raksti dabaszinātniska satura. Šis žanrs toreiz mūsu rakstniecībā vēl pilnīgi bērna autiņos. Zināmas aprindas apšaubā šādu rakstu vajadzību. Vēl pavisam neizkopta tādu speciālāku žanru terminoloģija. Lai šie raksti sasniegtu autora sprauto mērķi, autoram nepieciešamas paidagoga dāvanas. Bet šaubām jaunais students jau pāri, augstās prasības tikai vairo viņa darba sparū. Nākošā gadā viņš turpina darbu jau pasāktajā virzienā vēl centīgāk. 1857. g. 15. un 16. n-rā parādās viņa raksts „Planētas jeb gājējas zvaigznes, kas mūsu saulei pieder un ap to riņķo.“ 18. n-rā Barona raksts „Nieki, kas nav nieki, jeb zemes un viņas iedzīvotāju aprakstīšana no kāda mēnesnieka.“ Te viņš rikojas tāpat, kā savā laikā astronomijas populārizētājs Flamarijons: Barons ieinteresē lasītājus tādā kārtā, ka liek mēness iedzīvotājam nonākt zemes virsū un brīnīties par zemes fiziku un cilvēku sugas savādajiem, ne visai jaukajiem tikumiem. Bet arī lasītājam šī fantazija liek izrauties laukā no kāda atsevišķa viedokļa šaurības un dod jēdzienu par relatīvitāti. 19. un 20. n-rā rakstīdams par komētām, Barons atkal uzkrīt māņticībai, šoreiz par šo nebūšanu irōnizēdams. Pasaulē esot ieviesies uzskats, ka ar komētām saistīta kāda nelaime. Reiz „kad lēti nekas ļauns nenotikās, tad tīri it nemierīga palika. Tā kādu reiz komēta rādījās, bet nekāda nelaime nedz tuvo, nedz tālu nebij uzejama, un lielas bailes tāpēc ļaudis pārņēma. Te par laimi kādā pilsētā piedzima teļš ar divi galvām un ļaudis aplūsināja.“ Rakstu „Komētas jeb astainas zvaigznes“ viņš noslēdz ar šādu kultūrpolitisku rezumējumu:

„Kas ir pasaules daba un viņas likumi māņu ti-

cīgiem? Viņi tais neierauga visgudra un spēcīga Dieva mājokli, bet tumšu baidekļu vietu, ko viņu māņu pilla sirds perinājusi; tie nevar nekādas tīrus priekus no tās smelties, viņu gars pie viņas jauku-
miem nevar pacilāties, viņiem turpretī jābēg no šīs spoku alas, kas tos visur slepeni uzgaida un pret kuņiem viņi jūt sevi nespēcīgus un vājus. Kas tik drusku no ikdienas būšanas savāds un ar ko tie nav jau apraduši, tas tiem tūlīt bailes un briesmas sirdī ceļ, tie vairs nav viņu mīļā radītāja, bet dusmīgā atriebēja darbi. Vēl tumšāk es jums šo lietu varētu priekš acīm stādīt, taču lai labāki nogriežam savas acis no šīs bēdīgās lietas. Laimīgs, kas caur dabas prātīgu aplūkošanu no šiem māņu ceļiem top pasargāts! Dabas mācības un dabas mācību izplatīšana līdz pat zemākām ļaužu šķirām ir tas ierocis, caur ko šī māņu ticības čūska, kas daudzkārtīgā gīmī un mums pašiem nezinot mūsu vidū mīt, var patiesi galēta kļūt. Tiešām nāks laiks, kur tā būs pārvarēta un vairs savu galvu neuzcels."

"Dzīvu radijumu valoda dabā" un "Starku dzīve, valoda un tikumi" iespiesti tā paša gada 23. un 37. n-rā. Rakstā "Pērkons" (28. n-rā) lasītāju ievada elektrības parādību izpratnē, sniedzot arī praktiskus aizrādījumus par laba zibeņa „novērsēja” iekārtošanas tehniku.

"Mājas Viesī" Barons ievieto arī rakstu „Igaunu tautas dziesmas" (1857. g. 7. un 8. n-rā), kur vērojama interese par folkloru. Par igauņu tautas gara mantām runādams, viņš atceras arī mūsējās un par „šo dārgo vectēvu” piemiņu saka: „Mūsu tautas dziesmas gan maz vēl iekrātas un daudz diemžēl ar laiku no ļaužu mutēm zudušas un aizmirstas, bet kas ar prātu un saprašānu pūliņu netaupītu, tas ir vēl daudz dārgas dziesmu un stāstu mantas mums varētu gaismā celt, jo nevien daudz vecas jaukas dziesmas ļaudis mīt, kas visiem nav pazīstamas, bet vēl ikdienas mūsu jautrās meitas un mundri

ganu puisi, ar darbu, dziesmu un ziņu iedevēju vienmēr apiedamies, dažas patiesi jaukas jaunas dziesmiņas uzvelk, kas tiem viegli un nezinot no sirds un mutes tek un pie sirds un ļaužu mutēs iet."

Jau te iezīmējas, ka Barona darbībai divi virzieni: viens, kas runā par mantojumu, ko derētu apkopt; otrs, kas skatās nākotnē un runā par progresu. Tie abi savijas organiskā celtnieciskā procesā, tie abi kopā runā par tautas augšanu. Barona centieniem pamatā nav fiksa ideja. Viņš nedomā atsacīties no tautas mūža veidotajām tradīcijām, viņš tās atzīst pat par viņas esenciālu piederumu, jo dziesmām, kas tautai „viegli un nezinot no sirds un mutes tek un pie sirds un ļaužu mutēs iet,” tik tāpēc tāds spēks, ka viņās iemiesots tas īpatnējais, vienreizīgais, kas ļaudis organizē tautās un tautu no tautas atšķir. Tradīcijas nodibina jēdzienu par to, kas skaists un tikumīgs, un ja japāņiem savs skaistuma un tikuma ideāls, bet mums savs, tad tāpēc, ka dažādām tradīcijām korespondē arī dažādi ideāli, kaut arī tie būtu vienas un tās pašas katēgorijas ideāli.

Šis šķietamais duālisms, kas progresam liek pamatā tradīcijas, piemīt arī Valdemāram. Arī viņš, rakstīdams pielikumu Bankaua poēmai „Dondangen, Ritterschloß und Privatgut in Kurland”, bažījās par to, ka mūsu tautas gara mantas varētu iet bojā. Kā Barons, tā Valdemārs ir par šo mantu vērtību vienos prātos un augstās domās un vēlāk to vareni apliecina darbos, izraudami šos — Ausekļa vārdiem sakot — „tautas gara greznumus” iznīcībai tieši no rokām.

Lieli interesi par tautas tradīcijām izrāda Tērbatas laikā arī Alunāns; viņa darbos par šo jautājumu vērojama pamatīgāka iedziļināšanās nekā to pašu gadu attiecīgos Barona un Valdemāra rakstos. Viņš arī agrāk nekā Barons sāk darboties „Mājas Viesī” (Alunāns 1856. g. 8. n-rā, Barons — 13.).

Arī Barona pirmos dzejoļus iespiež „Mājas Viesis” jau 1857. g. Vienā no tiem („Dziesmu iemantošana”) izlietoti igauņu daiņu motīvi, ievērojot arī minēto dainu stilistikas un metrikas savdabības, kas liecina par attiecīgām studijām.

Latviešu literatūra sāk attīstīties virzienā, kas vācietību pārsteidz. „M. Viesa” parādīšanos Brāze novērtē tādiem vārdiem: „Viņa uznākšana bija īstenībā negaidīta, tas parādījās jau seglots un bruņots.” — „Sagatavošanās darbi bija te bijuši ģimenes noslēpums, tāpēc dažs labs literatūras draugs par šo lapu dabūja ko zināt tikai tad, kad Kurzemē, cik mums zināms, to gandrīz vienīgi ar skolotāju palīdzību jau izplatīja. Tāpat, cik mums zināms, līdzšinējie galvenie latviešu literatūras veicinātāji nebija iepazīstināti ne ar viņa programmu, ne uzaicināti par līdzstrādniekiem; tie, kas līdz šim izplatīja tautā lasāmo vielu, nebija arī uzaicināti rūpēties par lapas ievešanu tautā” *). Laikraksta gars autoram nepatīkams, tas Brāžem sarielj ar savu latviski akcentēto brīvdomīgo garu. Buchholcs vēlāk savukārt piemet jaunlatviešiem, ka tie ignōrējuši to, ko vācieši veikuši, un saukuši vācu ekspancijas paņēmienu par nekultūrāliem. „Apdomīgākos, kas „Mājas Viesim” teica, ka latvieši nekad neiekaņos nacionālu patstāvību, ka tie nav tauta, bet tikai kārta, provinces zemnieku kārta, izsmēja,” vācu autors sūdzas. Arī viņš nav mierā, ka jaunlatvieši sevi uzskata par vienīgi kompetentiem latviešu literatūras tiesnešiem.

Cīņa sākusies. Zeiferts savā rakstniecības vēsturē liek tai nodaļai, kur viņš raksta par Baronu, virsrakstu „Cīņas”. Jaunlatvieši parāda savu lielo temperāmentu un ideālismu. Barons ieiet savā elementā — darbā, kas darāms tautas labā. Viņš bieži atrodams Tērbatas ūniversitātes plašajā, labi iekār-

*) „Baltische Monatsschrift” 1861., November.

totajā un studentiem viegli pieejamajā bibliotēkā. „Mani sevišķi interesēja chronikas, vēsturiski un etnografiski raksti par Baltiju,“ viņš saka. Viņa „fachstudijums“ joprojām gan matēmatika, sevišķi astronomija, bet jau manāma ievirze tai elementā, kam viņš sevi ziedo mūža otrajā pusē, veidodams „Latvju Dainas“.

Tērbatnieki bija „Mājas Viesim“ sagādājuši tās sekmes, kas laikrakstu padarīja kādu brīdi par populārāko latviešu preses organu. Kas līdz tam laikam bija padarīts, tas neietvēra gandrīz nekā no tautas īpatnības. Šī laikraksta nopelns bija tas, ka te izcēla latviešiem tuvo problēmatiku un to apstrādāja viņiem pieņemamā garā. Bet ilgi tas tā nevarēja iet. Tikai pāra gadus Tērbatas vakarnieki dod „M. Viesim“ to toni, kas sacēla tādu uztraukumu „Latviešu Avīžu“ aprindās, kā māc. Šulcs 1856. g. saviem amata brāļiem uzsauc litografētā cirkulārā: „Brāļi iekš Kristus! Mūsu pašu intereses prasa, ir pēdējais laiks, ka visiem līdzekļiem izvairāties no mums draudošajām briesmām!“ Viņš ļoti pareizi aprāda, ka vācietībai nepatīkamie notikumi nav atsevišķu karstgalvju izlēciens, lieta daudz nopietnāka: „Ne „Mājas Viesis“ mums bīstams, bet gan zināmas kustības tautā.“ — „Tagad, brāļi, tagad, citādi būs par vēlu!“ Garīdzniecība tad nu arī laiž klajā lielu pulku garīga satura brošūru. Tās saucas „Ceļš uz debesīm“ vai tamlīdzīgi. No visām tām grāmatām, kas vispār latv. valodā bija parādījušās līdz 1860. g., šie traktāti sastāda veselu trešdaļu.

Par „M. Viesi“ iesniedz valdības iestādēm sūdzības. Par ģenerālgubernātoru vēl ir latviešiem labvēlīgais Suvorovs, tāpēc šiem pūļņiem nav panākumu.

Bet viena vārīga vieta „Mājas Viesim“ tomēr ir — viņa izdevēji bija vācieši un pusvācieši, un redaktors bija savā laikā par daudz ieaudzis vācu pro-

tektorāta garā. Laikrakstu vadība sabijās un iestūrēja „M. Viesī” atpakaļ tais publicistikas ūdeņos, kur jau pieticīgi mājoja „L. Avīzes”. Jau 1857. gada otrā pusē Barons spiests savu darbību „M. Viesī” izbeigt, jo atziņas, ko viņa raksti pauž, laikrakstam šķiet par daudz brīvdomīgas. Arī citiem jaunlatviešiem šī laikraksta durvis aizveras, un viņi ir kādus gadus pavisam ārpus tā laika latviešu preses. „M. Viesī” sāk rakstīt cita gara ļaudis, piemēram mācītājs Berkholcs, Brāže u. c. latviešu nacionālās lietas pretinieki. Jau 1858. g. arī tur sludina, ka latvieši nav uzskatāmi par tautu un tamlīdzīgi.

Studēdams Barons saraksta un izdod toreizējo Baltijas guberņu (Kurzemes, Vidzemes un Igaunijas) ģeografiju (1859. g.). Tā saucas „Mūsu tēvzemes aprakstīšana” un ir pirmais darbs šai nozarē tai ziņā, ka to veidojis latvietis no latvieša viedokļa. Savās atmiņās Barons šo darbu sauc par fizisku ģeografiju. Šis apzīmējums pilnīgi atbilst grāmatas pirmajam nodalījumam. Bet šai grāmatai ir pielikums „Kurzemes un Vidzemes tautas un kaimiņu tautas, viņu būšana un valodas”. Pielikumā norāda latviešu vietu citu tautu starpā; latviešu valodas lielo vecumu; ka tāpēc tie latvieši esot apsmejami, kas no savas valodas kaunoties, sevišķi ja tie esot mācīti vīri, jo viņu pienākums esot būt nemācītiem par priekšzīmi: „Tad arī atvērsies acis tiem pamulķiem puskoka lēcējiem, kas tautai par negodu tūlīt kaunās būt latvieši, līdz tie iemācās puslīdz vāciski pamuldēt.” Fiziskās ģeografijas daļā noteiktā un kuplā valodā ziņas par robežām (minot arī iedzīvotāju kopskaitu un kā tas sadalās galveno tautību un ticību starpā), par kalniem, ūdeņiem, administratīvo iedalījumu, pilsētām, par mūsu zemi kā senlaiku jūras dibenu, par zemes virskārtu un slāņiem, kas atrodami zem tās, par minerāliem, par flōru un faunu, galveno vērību piegriežot kultūragiem un mājkustoņiem, par atmosfairiskiem ap-

stākļiem (diezgan sīkos meteoroloģiskos datos salīdzināts vietējais klimats ar attiecīgiem Maskavas, Pēterburgas, Vācijas, Francijas, Anglijas apstākļiem). Piebilsts, ka šādi raksti ļoti vajadzīgi, skubināti izglītotie latvieši šai virzienā centīgāk darboties: „Lai nerūpējas par to, ka dažas ziņas būs par augstām priekš lasītājiem: ja pāri simti tās nesaņems, taču trāpīsies arī šis vai tas, kam tie prātu un galvu cilās un acis atvērs, un — iesākums būs diezgan, jo katrs iesākums mūžam mazs, bet augtin aug“ *). Ar šāda rakstura sacerējumiem Barons un viņa centienu biedri pierādīja, ka latviešu valoda ir pietiekoši komūnikātīva pat tad, ja vajaga iztirzāt nopietnus speciālus jautājumus. Citiem vārdiem — latviešu valodai ir visas tās īpašības, kas valodu dara par darīšanu valodu pat inteliģentu ļaužu starpā. Tas nepatika vietējo vāciešu galvenajiem ideologiem, kas vācietības rīcību latviešu zemē bija attaisnojuši, pamatodamies taisni uz pretējo, proti uz to, ka latviešus īpatnēji kultūrālo dotību trūkums var pielīdzināt gandrīz vai mežoniem; ka angļu rīcību Austrālijā, tā vāciešu rīcību Latvijā attaisnojot kultūrtrēģeru misija.

Interesanti salīdzināt Barona darbu ar attiecīgām mācītāja šulca grāmatām. Ģeografijā bija minētais mācītājs 1854. g. (tā tad piecus gadus priekš „Mūsu tēvzemes aprakstīšanas“ parādīšanās) sarakstījis 67 lpp. biezu grāmatiņu „Eiropas latviešu landkartes izstāstīšana“, kur latviešiem tā laika Eiropa tēlota visaugstākā mērā subjektīvi un tendenciōzi, piemēram aprādot, ka Vakareiropā valda tīri vai pastāvīgs bads un tikumu pagrimšana: Italijai, kur zeme radīta tik jauka kā paradīze, Dievs, sodīdams turienes ļaudis, kas esot pārdroši laupītāji un slepkavas,

*) Līdzīgs pamudinājums arī Barona rakstīnā „Goda alga“ Austruma 1887. g. 3. n-rā, kur izklāstīti nosacijumi, kas jāievēro tiem, kuŗi cer saņemt Maskavas latv. pulciņa prēmiju par zinātniskiem darbiem latv. valodā.

par viņu grēkiem un māņticību esot uzlaidis visādu indīgus kukaiņus un čūskas, turklāt Dievs ierīkojis tur arī divus briesmīgus ugunsvēmēja kalnus, kas pilsētas, zemi un ļaudis briesmīgā nāvē nomaitājis; Vācijā iztika esot grūta un „knapa”, ļaudis, pārtiku meklējami, dodoties uz ārzemēm. „Redzi, kāda dzīve citās zemēs,” uzsauc latvietim Šulcs. „Kas nekaiš tevīm savā tēvu zemē palikt, kur dzimis un audzis. Ja tevi ar dzišanu izdzītu, tad tik ar asarām un brēkšanu ietu!” Spāģis par šo obskūrantismu zīmīgi ironizē: „Cik laimīgs Kurzemes zemnieks, ka to nedzen uz Vāciju un tam tur nevajaga raudāt un žēloties!” Tādā pašā garā Šulcs tēlo Spāniju, Franciju un citas valstis. Grāmatīņu viņš noslēdz ar tādu morāli: „Paldievs Dievam, ka tādā zemē un pie tādiem ļaudīm nedzīvojam!” Kāds latviešu autors, Šulca laika biedrs, par šo dīvaino „izstāstīšanu” saka: „Vai varam domāt, ka šādas lietas no Itālijas tad pazudīs, kad ļaudis ir tur būs uzsākuši Dievam jo patīkamu dzīvi? Ja tā būtu, tad jau netrūktu tādu biedekļu un tādu briesmu lietu ir daudz citās valstīs, kur ļaudis tādi paši un vietām vēl jo nīknākā tumsībā snauz nekā Itālijā. Neliekamies tāpēc apmuļķināties un ticam labāk it droši, prātīgi ļaudis būdami, ka tie kādā zemē iestādīti dabas likumi un brīnumi cilvēkiem no žēlīga Dieva nav vis nolikti par bargiem soģiem un atriebējiem, bet ka ar tādām lietām pavisam jo savāda ziņa nekā šule mācītājs stāsta.”

Šulcs te piepilda to, ko viņš bija citiem tā laika autoriem ieteicis, proti, ka ar latviešiem jārunā kā ar bērniem, „tiem piena vajaga, ne cietas barības**”).

Baronam citādi centieni — viņš nepaliek pie minimālā, viņš grib apmierināt tautas vajadzības visā pilnībā, jo sevišķi viņa studiju gados vēl nebija iemesla zūdīties, ka latviešiem izglītības par daudz.

*) „Latviešu Avīze”, 1851. g. 27. n-rs.

Tomēr piemērotās robežās turas arī Barons. Bet kā no uguns sargājas viņš no faktiskām aplamībām. Ģeoloģiskos un meteoroloģiskos apstākļus viņš izskaidro tā, kā to darīja tā laika zinātnieki; protams, populārā valodā. No šulca rakstiem šai ziņā runā lielākā tumsība. Kur viņam kā luterāņu garīdzniekam sevišķi vajadzēja apkarot māņticību (to viņš piemet katoļiem), tur viņš apzinīgi saved parādības pavisam neticamās sakarībās. Kamēr Baronam prātā tautas attīstīšana, šulca īstais nolūks, kā jau redzējām, ir sasniegt citu efektu. Baidīdams ar Dieva sodu, sliktiem ļaudīm, indīgām čūskām un ugunsvēmēja kalniem, viņš cerē atņemt latvietim tieksmi skatīties pāri Kurzemes un Vidzemes robežām. Te bija ieinteresētas visas Baltijā dominējošās aprindas. Muižniecībai nepatīkama bija stichijiskā latviešu dziņa meklēt zemi un laimi ārpus Baltijas kādā „siltajā” zemē. Arī Vakareiropas notikumi — muižniecībai liekas — latviešus samaitā, sevišķi zemnieku brīvības Prūsijā. Buchholes runā par proklamācijām, kuŗas no vakariem Kurzemē ievāzājot, un kuŗās Vācijai piešķirta brīvības cīņu pioniera loma šai dziesmā:

Wisse! Deutschland ist erstanden,
Und der Geist der Freiheit glüht!

Garīdzniecību uzbudināja ar šo „sulto” zemju meklēšanu saistīta pāreja pareizticībā. Bada nemierni 1845. g. un nākošajos gados vēl visiem bija svaigā atmiņā. Bija darāms viss, kas ļaudis spētu noturēt muižniekam un mācītājam vēlamās robežās. Šos nolūkus šulca ģeografija veicināt veicināja. Baronam turpretī blakus nolūku nebija, viņa vienīgais mērķis bija „cilāt” latviešu garu visos virzienos; gara barību latviešiem izvēlēdamies, viņš turējās pie uzskata, ka latviešiem, kas bija toreiz palikuši izglītībā pakal dažām Eiropas tautām, nokavētais jāatgūst, intensīvi asimilējot visu to, kas

bija pasaulē pierādījis par derīgu. Ja zināšanas derēja vācietim, tad tās derēja arī latvietim. Šulcs tā nedomāja, un te viņu uzskati šķīrās. Barona „Mūsu tēvzemes aprakstīšana“ uzskatāma par vienu no pašiem pirmajiem objektīvajiem zinātniska satura darbiem latviešu valodā.

Lai iepazītos tuvāk ar savu dzimto zemi, 1858. gada vasarā viņš ceļo piecas nedēļas kājām no Tērbatas uz Dundagu. Īpaši Vidzemi viņš grib uzmanīgāk apskatīt, jo ar Kurzemi viņš diezgan pamatīgi iepazinies jau pirmajos skolas gados, kamēr ceļu no Tērbatas līdz Rīgai viņš līdz tam laikam veicis vienīgi pasta zirgiem. Igaunu daļā viņam par ceļa biedru ir fizikas students Juris Kalniņš, arī „F. A. D.“ loceklis. Valkā viņi izšķīras — Kalniņš dodas uz Ēveli pie vecākiem, Barons uzmeklē skolotāju semināru, kur iepazīstas ar Cimzi un Zvaigznīti*); pirmais tur ir par direktoru, otrs — par skolotāju. Tad viņš iet uz Smilteni, Raunu un Vecpiebalgu. Piebaldzēnos viņš pakavējas ilgāk. Ceturtdienas vakarā sasniedz Piebalgas baznīckrogu, viņš, pa apvidu botanizēdams, gaida svētdienu, lai dabūtu redzēt šos raksturā, parašās, tērpos un izloksnē īpatnējos ļaudis pulcējamies baznīcā un krogā, jo nedēļas vidū tie izklīduši kur kuņķis darbā. Pirmdien viņš iet tālāk uz Ērgļiem, kur toreiz pa vasarām mājojis studentu vakarnieks un Barona korporācijas biedrs mediķis Jānis Jurjāns. Kopā ar Baronu tas brauc brāļa zirgā uz Krustpili; pie Glazmankas viņi ceļas pāri Aiviekstei. Nakti viņi pārģuļ krogā Daugavas tuvumā, rītā šķīras — Jurjāns dodas zirgā gar Daugavmalu uz augšu, Barons kājām — uz leju. Viņš drīz sasniedz Aiviekstes grīvu, ceļas otrreiz pāri upei, pārģuļ Stukmaņu (Pļaviņu) krogā nakti, ceļas pāri Daugavai un, tur-

*) Zvaigznītis vēlāk kādu laiku ir „Pēterburgas Avīžu“ līdzstrādnieks.

J. Kalniņš korporācijas cepurē.

Kr. Valdemārs Pēterburgas laikos.

Maskavas latviešu grupa.

rons studijas pārtrauc naudas līdzekļu trūkuma dēļ.

„Mani naudas līdzekļi pa studiju laiku bija allaž vāji, cik nu man to kuŗu reizi laimējās savākt no saviem nebagātiem radiem,“ saka vēlāk Barons.

„Manā beidzamā studiju gadā arī šie avoti bija izsīkuši.“ Studiju laikā viņa galvenais atbalstītājs bijis Treieris. Tas no savas mežziņa palīga algas Krišjānim $4\frac{1}{2}$ gadu laikā atlicina 312 rubļus. Arī Kronbergs palīdz, tai pašā laikā izsniedzams 220 rubļus. No kāda Pēterberga Krišjānis saņem 90 rubļus, no brāļa Anša 33 rubļus, no māsas Līzes vīra Adamoviča 20 rubļus, no Hernera 1859. g. pavasarī 50 rbļ. Par universitātes laika izdevumiem Barons sniedz sekošu pārskatu:

1856. g. izdoti	196 rbļ.,
1857. g. "	186 "
1585. g. "	156 "
1859. g. "	193 "
1860. g. "	155 "

pavisam 886 rbļ. No Kurzemes saņemtie līdzekļi šo summu tomēr nesedz, tā ka jāpieņem, ka viņš vai nu starpību (kādus 150 rbļ.) piepelnījis, vai arī iedzīvojies Tērbatā parādos. Uz pēdējo varbūtību norāda tas fakts, ka vēl pēc Tērbatas atstāšanas (Tērbatu viņš galīgi atstāj 1860. g. 9. jūnijā) viņš dabū no Treiera 50 rbļ. (10. jūlijā); iespējams, ka eventuāla parāda nokārtošanai. Par Tērbatas laika parādiem liecina daži uzmetumi arī Barona tā laika piezīmes.

Universitātes noteikumi tādi, ka students nevar no Terbatas aizbraukt, iekams nav par šo studentu vietējā laikrakstā „Dörptsche Zeitung“ publicēta proklama, kuŗā viņa kreditori uzaicināti savas prasības četru nedēļu laikā pieteikt universitātes tiesai. Kreditoru likumīgās prasības nokārtojamas vai nu parādu tūlīņ samaksājot, vai arī sameklējot „kaventi“ jeb galvotāju. „Dörptsche Zeitung“ 1860. g. 14. maija n-rā tad nu atrodam šādu sludinājumu:

Baumanis, Krišjānis Barons.

„Von Einem Kaiserlichen Universitäts-Gerichte zu Dorpat werden, nach §§ 11 u. 69 der Vorschriften für die Studierenden, alle Diejenigen, welche an die Herren: ... Heinr. Abels, math. Christian Baron, oec. Jul. Balding... aus der Zeit ihres Aufenthalts auf dieser Universität aus irgend einem Grunde herrührende gesetzliche Forderungen haben sollten, aufgefordert, sich damit binnen vier Wochen a dato, sub poena praeclusi, bei dem Kaiserlichen Universitäts-Gerichte zu melden...“

Dorpat, den 13. Mai 1860.“

Sludinājums ar rektora un notāra parakstu iespiests trijos laikraksta n-ros (56., 57. un 58).

Barons aiziet no Tērbatas, savas saistības nokārjis. To liecina šī apliecība, kas norakstā uzglabājusies Tērbatas universitātes archīvā:

„Keizariskās Tērbatas universitātes kanceleja ar šo apliecina, ka š. g. 9. jūnijā aizgājušais stud. math. Christiāns Barons sakarā ar savu aiziešanu no universitātes vajadzīgo praestanda nokārtojis universitātes tiesā.

Tērbatā, 1860. g. 14. oktobrī.

In fidem: notārs A. L. Vulfiuss.“ *)

Vēl Barons cerē, ka viņam varbūt gadīsies tāda pati laime kā Jelgavas laikos — kāda mājskolotāja vai repetitora vieta. Personām, kas viņu varētu rekomandēt, viņš dara zināmu, ka vietu meklē, bet pats dodas jūnijā uz Valpeni. Taču vasara paiet, un vietas nav. Viņš vairs neatgriežas Tērbatā.

Tērbatas gadu nozīme Barona garīgajā augšanā ļoti liela. Jau pašā sākumā viņa jaunie universitātes draugi viņu stiprina tais idejās, kurām viņš ar apbrīnojamu ciešumu paliek uzticīgs līdz pat pēdējam elpas vilcienam. Vēl vairāk — kas Jelgavā tikai slepena jausma, to te Tērbatā kopīgajā va-

*) Tulkojums no vācu valodas.

karnieku kalvē un pirmo cīņu speltē norūda un kaldina par konkrētu suģestējošu tēlu. Meklēdams savai dzīvei dziļāku nozīmi, Barons, Tērbatā ieradies, steidzas pie Valdemāra, kas, jau savā dzīves laikā kļuvis latviešu zemēs legendārs, dabīgi vērs uz sevi ikviena latvieša skatu. Un Barons savas dzīves nozīmi atrod tautībā: tur bija darba lauks, kas, līdz tam laikam pamests atmatā, gaidīt gaidīja darbiniekus un solīja nesavtīgam un pašai ziedīgā censonim mūžības algu.

Tautas apgaismotāja un tautas lietas cīnītāja postenī nostājies, Barons tomēr joprojām top, daudz mācīdamies universitātē un vispār dzīvē. Fakultāte, ko viņš izvēlas, uzspiež savu zīmogu viņa medītācījas veidam, kas kļūst dabaszinātnisks. To uzsver pats Barons. Viņš cienī kritizējošu objektīvu enciklopēdistu dzīves gudrību, kas slēdzienu veido nevis a priori, bet bagātīgas pieredzes ceļā. Visu mūžu viņam mīla astronomija. Bet savos meklējumos viņš klausā citai balsij, tur runā viņa senči, viņa asins dogmats. Tādā kārtā viņā apvienotas divi skolas, viņš ir dialektiķis un tomēr ideālists; viņš ir ģeniāls techniķis un gaišs, nesatricināms savos dzīves pamatos. Četros Tērbatas gados Barons noskaidro, kas ir viņa resp. viņa tautas lietas pretinieki un kaitētāji, un vācu muižniecībai un luterāņu garīdzniecībai viņš neuzticas pēc tam visu mūžu. Šīs divi reprezentatīvākās Baltijas provinču varas drīz vien pierāda, ka viņš spriedis pareizi. Tā ka varu var lauzt tikai pretvara, viņš kopā ar pārējiem dedzīgākajiem vakarniekiem noskaidro arī, kas ir tā pretvara. Baltijas prominēto aprindu privilēģētajam seperātismam runā pretī Krievijas valsts intereses. Šī pretruna dod jaunlatviešiem rokās taktikas atslēgas. Šī pretruna izmantojama.

Atkal Dundagā (Valpenē).

Negribēdams arī dundzinieku pusē bez darba dzīvot, Barons nodibina māsas Kristīnes pajumtē radu un paziņu bērniem skolu. Skolēnu nav daudz — ne vairāk kā desmit. No tiem vēl šodien dzīvs Kārlis Treieris, Krišjāņa māsas Annas dēls, kas sauc vārdā arī pārējos Barona audzēkņus: Teodoru Treieri, Kārli Kronbergu, Minnu Kronbergu, Lizeti Kronbergu, Dundagas muižas skrīvera Johansona dēlu, Vecmuižas rentnieka Freidenfelda dēlu un Krišu Freivaldu. No skolēniem pēdējais ir laiskākais un nerātņākais. Viņa vedekla par sava vīra tēva gaitām Barona privātskolā stāsta šādu anekdotu: kad Barons vienu dienu Freivaldu Krišu saņēmis stingrāk, šis otru rītu sadomājis nemaz vairs skolā neiet, no mājām gan izgājis, bet drīz atgriezies, žēlodamies, ka uz Valpeni netiekot, jo ceļā saticis vilku.

Mācības notiek Valpenes ērbēga dienvidrītu stūpa istabā. Uzglabājušās vēl tagad grāmatas, no kurām Barons radu bērnus mācījis. Tām visām Barons savā raksturīgajā sīkajā, bet skaidrajā rokrakstā priekšlapā ierakstījis vai nu „Kronberg“, vai „Treuer“. Kurss bijis plašs. Vēsturi mācījis no Veltera grāmatām „Lehrbuch der Weltgeschichte“; izņemts krietns matēmatikas kurss; bērniem bijis arī daudz jāvingro.

Bijis arī nodoms bērniem mācīt mūziku, bet nekas neiznācis. Taču mūzika Valpenē tad bieži atskan. Kristīnes vīrs spēlē armoņikas, viņa dēls — vijoli.

Valpenes saimniecība tā nostādīta, ka galvenā vē-
rība piegriezta lopkopībai un piensaimniecībai. No
piena produktiem visvairāk gatavoti sieri, kas sūtīti
Dundagas kunga uzdevumā uz Rīgu. Sieri sisti divi
reizes nedēļā — trešdienā un sestdienā. Pēc sieru
izsišanas reizēm vakarā dejots — vasaru laukā,
ziemu — ērbēga lielajā istabā, kas mājas vidū; tur
ķieģeļu grīda, tur arī turēti pātari. Eņģeļi reizēm
liek Krišjānim lasīt sprediķi. Bet viņš lasa par
ātru. Viņai patīk, kad lasa „rimti rāmi“, tāpēc pa-
rasti pātarus Valpenē notur Freivalds, kas pārnāk
uz Valpeni tāpēc, ka saimniekošana pa mājām, ko
viņš no Dundagas kunga saņēmis, neveicas; tas arī
apstāv Valpenes kapos (tie ir kilometru no muiži-
ņas, Dundagas-Talsu lielceļa malā) aizgājējus. Un
arī kapos Barons nespēj Freivaldu izkonkurēt —
1860. g. apbedot radnieka Vitolberga meitiņu, Ba-
rons izpilda pie kapa attiecīgo ceremoniju, bet kad
latviski no galvas jānoskaita tēvreize, te viņam mi-
sējas, jo skolās viņš lūgšanas mācījies tikai vācu
valodā. „Sāku ar paceltu balsi skaitīt, cerēdams, ka
pēc paraduma citi bērnieki man piebalsos, un es
tiem atļaušu skaitīt tālāk līdz beigām. Bet šoreiz
citi klusēja, man nācās vienam lūgšanu turpināt. Jau
trešā lūgumā pārstatīju teksta vārdu kārtību, teik-
dams: „Tavs vārds lai notiek kā virs zemes, tā arī
debesīs“. Gan sajutu nepareizību, bet sapratu arī,
ka pārlabot kļūdu būtu nevietā. Tālab skaitīju bez
stostīšanās tālāk un tiku laimīgi galā. Bet piere bija
jānoslauka, tā bija drusku norasojuši“.

Par skolu, ko Barons Valpenē nodibinājis, dabū
dzirdēt un sāk interesēties arī Dundagas mācītājs
Glēzers, un viņš reiz iegriežas Valpenē, lai pats sa-
vām acīm pārliecinātos, kas tur notiek. Mācītājs Ba-
rona pasākumam nav simpatizējis (nav zināms, kā-
dēl).

Arī citi dundzinieki grib ar Baronu iepazīties.
Bieži Valpenē atnāk mežziņa palīgs šaršiņš, kas lepnis

ar savu šaušanas mākslu. Viņš mēģina studentam tuvoties. Abu sarunu tēlo Kārlis Treieris.

„Vai nevariet iemācīt kalendāru taisīt?“ vairāk-kārt uzmācies junkurs (tā Dundagā sauc mežkunga palīgu).

Beidzot Barons jau izlicies, ka būtu ar mieru, tikai vēl ievaicājies:

„Cik ilgi gribat mācīties?“

„Taču pāra stundas,“ prātojis apmulsušais Šaršīņš.

Barons nosminējis.

„Tad būtu gan jābrīnas, ja pāra stundās jūs varētu to iemācīties, ko es tikai četros gados.“ —

Kalendāra taisīšana Baronam tomēr sirds lieta, jo te viņš var izmantot savas zināšanas astronomijā. Vēlāk „Pēterburgas Avīzēs“ viņš (1863. g. 8. n-rā), par Lieldienu datuma aprēķināšanu runādams, saka: „Kam patīk, un kas māk drusku rēķināt, priekš tā nākošo reizi došu mācību, kādā vīzē katrs bez lielas skunstes var Lieldienas uz priekšu aprēķināt.“ Taču pie kalendāra lietām viņam izdodas atgriezties tikai 1865. g. 6. n-rā, kur viņš vienā vienīgā lappusē iepazīstina lasītājus ar pilnīgu nākošo 30 gadu kalendāru. Vecumdienās viņš Martai Rinkai Milgrāvī dāvina uz papes uzvilktu „Kalendāriju uz visiem laikiem pagātnē, tagadnē un nākotnē“, kur tēlots uz divām folio lappusēm vecā stila gada iedalījums veseliem 160 gadiem (1800—1960). Barona atstātajos papīros atrodami vairāki uzmetumi, kur redzams, ka viņu daudz nodarbinājusi problēma par to, kā vienkāršiem līdzekļiem, tomēr pilnīgi attēlojams kalendārs. Barona ģimenē vēl tagad uzglabājies kastītes veidā iekārtots „mūžīgs kalendārs“.

Valpenē Baronu apciemo arī Jānis Getlers, kas viņam korporācijas biedrs. Getlers kuldīdznieks, studē jurisprudenci (1862. g. viņš studijas beidz ar

kandidāta grādu). Viņu Valpenē visi iemīļo. Viņš stāsta muižas puisiem un meitām gabalus no Iliādas un Odisejas, bet tie šo sauc par balto kungu, jo viņš staigā baltos svārkos. Viņš nodzīvo pie Barona Valpenē veselu vasaru.

„Pēterburgas Avizes“.

Dibināšana. Pirmie numuri. Redaktori.

Dundziniekos dzīvodams, Barons sarakstās ar agrākajiem tērbatniekiem. Valdemārs un Alunāns ir Pēterburgā. Pēdējais, lai gan Tērbatā tautsaimniecības fakultāti beidzis ar otrās šķiras kandidāta (graduēta studenta) gradu, vēl turpina izglītību Pēterburgas mežniecības institūtā. Valdemārs turpretī jūtas savu formālo izglītību nobeidzis un droši dodas praktiskās, lielās dzīves mutuļos. Viņa raksti par Krievijas jūrniecību (arī speciāli latviešu un igauņu attiecībām pret jūrniecību un vispār Baltijas jautājumam veltītais un 1857. g. Tērbatā publicētais darbs „Über die Heranziehung der Letten und Esten zum Seewesen etc.“ labvēlīgi novērtēti galma un valdības aprindās. 1858. g. nonācis galvas pilsetā, Valdemārs sākumā darbojas žurnālistikā, bet 1859. g. kļūst par ierēdni finanču ministrijā. Par viņa protežētāju kļūst ģenerāladmirālis lielknazs Konstantīns Nikolajevičs. Valdemāram uztic speciālu uzdevumu veikšanu Baltijā, tur viņš pēti gan jūrniecības apstākļus, gan skolu stāvokli, un valdība norāda, ka zemes (vācisko) iestāžu pienākums visādā ziņā veicināt Valdemāra misiju, neliegt viņam atbalstu, ļaujot ieskatīties attiecīgos materiālos. Vēl neviens latvietis pēdējos gadu simteņos Baltijas problēmas kārtošanā nebija darbojies tik labvēlīgos apstākļos. Valdība akceptē Valdemāra ziņojumus un spriedumus, Valdemāra lietpratēja slava aug, un viņš

un reizē ar viņu arī jaunlatviešu kustība nokļūst tās pretvaras aizvējā, kuŗa vienīgā viņiem cīņā ar Baltijas vācu varām spēj tiešām palīdzēt. Valdemāram draudzīgi daudzi krievu valstsvīri. Baltijas ģenerālgubernātors Suvorovs ir viņa labvēlis jau no tiem laikiem, kad Suvorovs viņam tāpat kā vēlāk Baronom palīdz iekļūt ģimnazijā; un ka vāciešiem nepatīkamajam Valdemāram veicas, par to ģenerālgubernātoram, īstam krievu cilvēkam, prieks.

Apstākļi šķiet nobrieduši un labvēlīgi, un Valdemārs liek Rīgas un Pēterburgas latviešiem priekšā — dibināt krievu galvas pilsētā latviešiem laikrakstu, jo „Mājas Viesis” bija nostājies nacionālajai lietai nepienemamā pozīcijā.

Pēterburgas latvieši tobrīd kļūst par lieciniekiem tai sajūsmā, kas valda krievu liberāļos sakārā ar ķeizara Aleksandra II 1861. g. 19. februārī (v. st.) pasludināto zemnieku atlaišanu no dzimtbūšanas. „Tad nu gan katrs var saprast,” saka Valdemārs, „cik lieliski mēs Krievijas pavalstnieki uzgavilējam Pēterburgā, redzēdami, ka Krievijā svabadības dāvāšana izdevās daudz vieglāki un labāki. It īpaši Pēterburgā, kā valsts galvas pilsētā, kur šo vareno notikumu ar visiem viņa smalkumiem ikdienas apsprieda, īpaši tur vispārīga ievēriība pagriezās uz pārļabošanām, kas caur dzimtbūšanas atcelšanu bij cerasamas“.*)

Tiem izdevība arī smalki iepazīties ar likuma īpatnībām. Piemēram, likums paredz, ka muižnieks spiests dot zemniekiem mūžīgā lietošanā zināmu vairumu lauku, pļavu un ganību. Baltijas muižniekiem šī reforma nepatīkama, lai gan tā skaŗ tikai krievu guberņas un uz Baltiju nezīmējas. Rodas bažas, ka 1861. g. likums varētu pamudināt arī latviešus uz radikālākām prasībām. Šo ļoti svarīgo reformu vācietības padādā ejošie latviešu laikraksti, protams,

*) „Pēterburgas Avīžu piemiņa”, III lpp.

nedrīkst pienācīgi apgaismot. Ir tā, kā Baronas saka: „Ka Krievijā zemniekiem arī zeme piešķirta, to, no Dieva puses, nedrīkstēja teikt, jo tā būtu mūsu bezzemnieku uzmusināšana“. „Latviešu valodas draugi“ svarīgos notikumus tā izskaidroja, ka muižnieki jau 1816.—19. g., tā tad tepat priekš pussimts gadiem esot Baltijā saskaņā ar Aleksandru I izveduši dzīvē visus tos labumus, kurus krievu zemnieks tikai tagad iegūst; zemes piešķiršanu tie labprāt noklusē.

Noskaņojums krievu sabiedrībā šai reformu laikā uzskatāms par labvēlīgu jaunlatvietības centieniem. Valdemārs un viņa domu biedri taisās enerģiski rosināties. Bet latviešiem nav pašiem, tā sakot, mēles, tautas atmodas darbinieku rakstus neiespiež nevienā tā laika latviešu laikrakstā, jo „Latviešu Avīzes“ jau sen rokās Latviešu draugu biedrībai, ko komplektēja galvenā kārtā vācu mācītāji, bet „M. Viesis“ tikko šķīries no jaunlatviešiem. Jaunajam laikrakstam vajadzēja klūt par laikmeta progresīvā gara paudēju, tam vajadzēja arī ventilēt to sasmakušo gaisu, kas sāk atkal apņemt tautas garu pēc „M. Viesa“ pārņemšanas vācu pusē. Ar draudiem un represijām vācieši toreiz terorizē latviešu patstāvīgākos darbiniekus. Latviešu literāriskajā biedrībā vāciskais vairākums neuzņem par biedru B. Dīriķi, bet A. Leitānu izslēdz (pēdējo gan drīz uzņem atpakaļ, jo tas savus pārkāpumus nožēlo). Visiem spēkiem vācieši kavē latviešu pašu literāriskās (rakstnieku un valodnieku) biedrības dibināšanu.

Vislabāk patiktu jaunlatviešiem — jauno laikrakstu dibināt Rīgā. Latviešu zeme tiem svēta zeme, tur tie gribētu arī liet savus sviedrus. Kāds krievu dzejnieks saka: nejutīgajām miesām gan esot vienāla, kur tās trūdot, tomēr cilvēkam esot vēlēšanās beidzot atdusēties mīļajā novadā. Bet jaunlatviešu slava tiem laupa iespēju strādāt tēvzemē savām spējām piemērotu un tautai tobrīd nepieciešamu darbu. Pat Suvorovs atzīstas, ka Baltijas privilēģēto ap-

rindu spēku viņš nespējot salauzt. Laikraksta jautājumu jaunlatvieši vēl pārrunā, kad pienāk ziņa, ka arī Suvorovs no Rīgas aiziet un viņa vietā iesēžas vācu patriots Līvens. Tad arī Valdemāra centienu biedri noprot, ka tautas atmodas kustību visizdevīgāk diriģēt no Pēterburgas, kur vāciešiem gan arī liela noteikšana, tomēr mazāka nekā Rīgā. Rīdnieki ar Bernhardu Dīriki priekšgalā atbalsta nodomu arī materiāli. Kā Alunāns liecina, tie aizdod 300 rubļu sudrabā; noruna tāda, ka šo summu tie prasīs atpakaļ tad, ja laikraksts dos peļņu; kāds Bušs-Krūmiņš ziedojis 500 rubļu. Par redaktoru izrauga Juri Alunānu, kas no Mežniecības institūta izstājies.

Alunāns, lūgdams caur Pēterburgas cenzūras komiteju, lai izglītības ministrija viņam izsniedz „Pēterburgas Avīžu” koncesiju, min diplomātiski šādus motīvus: „Arī latvieši mana vajadzību pēc izglītības, sevišķi no tā laika, kad mūsu visžēlīgais ķeizars izsacījis tos cēlos vārdus, ka tam viņa uzticamo pavalstnieku izglītība stāv tuvu pie sirds. Abas latviešu valodā jau pastāvošās avīzes neapmierina tautas vajadzības. Viņa meklē daudzpusību un dažādību, un tas sasniedzams vienīgi, iznākot vairākiem laikrakstiem reizē. Tāpēc konkurence latviešu žurnālistikā veicinātu tautas izglītību. Ar dažu Pēterburgā dzīvojošu pārtikušu latviešu palīdzību es vēlos šē Pēterburgā izdot jaunu latviešu nedēļas laikrakstu ar nosaukumu „Pēterburgas Avīzes”.”

Lūgumā izklāstīta arī laikraksta programma; tā visumā līdzinās vēlāk prospektā ievietotajai, „Ziņās par Pēterburgas jaunām latviešu avīzēm” grozīta tikai programmas punktu kārtība, kā arī saturs izsacīts vienkāršākiem vārdiem, sevišķi izvairoties no svešvārdiem. Jaunajā laikrakstā paredzēts publicēt:

- 1) jaunus likumus un valdības ziņojumus;
- 2) ziņas par iekšzemes un ārzemju notikumiem un apstākļiem, sevišķi tās, kas interesētu lauciniekus;

3) rakstus par lauksaimniecību un rūpniecību (prospektā: amatniecību);

4) dabaszinātniskus rakstus;

5) rakstus par tautsaimniecības parādībām un pamatjēdzieniem;

6) tēlojumus no vēstures, lai lasītājus noskaņotu patriotiskā garā (prospektā šī punkta nav);

7) gabalus no ģeografijas un etnografijas;

8) rakstus par skolām;

9) kritikas par rakstiem, kas iznākuši latviešu valodā, vai arī kas zīmējas uz latviešiem un latviešu valodu;

10) sīkumus, jokus, dzejoļus;

11) tirgus ziņas;

12) sludinājumus.

Kad sākumā Alunāna lūgumu noraida, Valdemāra inspīrētā Pēterburgas cenzūras vadība ieteic jauno laikrakstu izglītības ministrijai tik siltiem vārdiem, ka laikraksta iznākšanai beidzot nav vairs nekādu kavēkļu.

Par „Pēterburgas Avīžu” redaktoru apstiprina Alunānu, bet kolēģiju sekretāru Krišjāni Valdemāru valdība ieceļ par šā laikraksta un vispār Pēterburgas latviešu izdevumu cenzoru. Ko vairāk latvieši varēja vēlēties?

1861. g. beigās Alunāns ar vēstuli Baronu aicina uz Pēterburgu par avīzes pastāvīgu līdzstrādnieku, pie tam aizrādīdams, ka Pēterburgas ūniversitātē Barons varbūt varēšot nobeigt savas studijas.

Baronam prieks par vēstuli, protams, liels. Radu bērnu skološanai pienācis gals. Viņš saņem par savām pūlēm 181 rubli, kas sanāk tā:

Kronbergs maksā	100	rb.
Treieris	50	”
Freidenfelds	10	”
Johansonis	18	”
vēl no kāda vecmuižn.	3	”

Klāt 1862. g. maijs. Kronbergs Krišjāni aizved zirgos uz Rīgu. Tālāk viņš brauc pa tikko uzbūvēto Rīgas-Daugavpils dzelzceļu, un tad ar Pēterburgas-Varšavas vīleļienu uz Krievijas metropoli, kur nonāk 1862. g. 25. maijā.

Bet Alunānu viņš tur neatrod. Tas ārstējas Novo-Ļisinas muižā (Pēterburgas guberņā), kur par rentnieku ir latvietis J. Olmanis. Tur pāra mēnešus nodzīvo arī Barons. Tur sagatavots arī „Pēterburgas Avīžu” prospekts, ko 20. jūnijā izsūta uz visiem latviešu novadiem. Tas saucas „Ziņas par Pēterburgas jaunām latviešu avīzēm”.

Prospekts liecina, ka avīzes izdevēji pie pasākuma neķeras vieglu sirdi. Tie labi apzinās atbildību, ko tie uzņemas. Vispirms: vai tāds jauns laikraksts maz latviešiem vajadzīgs? „Pēterb. Av.” izdevēji ir tolerantī, viņi atzīst, ka arī „Latv. Avīze” un „M. Viesis” šo to darījuši latviešu labā. Bet latviešos nobriedusi prasība pēc tāda laikraksta, kādi ir krieviem, vāciešiem, frančiem, angļiem, pēc laikraksta, kas rīkojas droši, ir konsekvents netaisnības un māņu pretinieks, neskata vīru no cepures, bet pasaka ikvienam to, ko viņš pelnījis.

Tomēr laikraksts solās ievērot, ka miers baro, nemiers posta. „Pēterburgas Avīzes” solās gādāt par to, „lai pastāv un aug draugu prāts starp vāciešiem un latviešiem kā draugu tautām, kas vienas ticības biedri, viena ķeizara pavalstnieki, un kas abi iemīl krietnus tikumus, gaismu un gudrību”. Jaunlatvieši nav šovinisti. Draugi Valdemāram no dažādām tautībām. „Valdemārs bija silts patriots, bet ar zināmu kosmopolitismu,” stāsta Barons. „Viņš labprāt sagājās ar cittautiešiem, un starp liberālajiem vāciešiem gan Tērbatā, gan Pēterpilī un vēlāk Maskavā viņam bija daudz draugu. Viņa attiecības ar liberālajām vācu aprindām tēlo tas apstākļi, ka viņš pat vienu laiku Pēterpilī bija par vācu avīzes „St. Pet. Zeitung” redaktoru.”

„Bet miers nav miegs,“ saka tālāk prospekts, „mierīgam cilvēkam nebūt nevajaga gulēt un snaust garīgā miegā; viņš var savas domas izteikt droši un skaidri; kas to grib par ļaunu ņemt, tas nepazīst to pasaules daļu, ko sauc par Eiropu, un kuņģā tas tik ilgi dzīvojis.“

Pret tiem, kas šaubās, vai latviešiem ir tik izglītoti lasītāji un rakstītāji un izteiksmīga valoda, kāda nepieciešama, lai realizētu tāda eiropejiska laikraksta nodomus, izdevēji izsaka pārliecību, ka tas viss latviešiem ir. „Vāc zemē arī priekš simts un divdesmit gadiem vēl domāja, ka vācu valoda nebūt nederot, kad gribot ko smalki izteikt un par augstām lietām runāt. Vācu lielmaņi tai laikā un Lutera laikos turēja vācu valodu par rupjāko.“ *)

Pieskardamies šulca („Latviešu Avīzēs“) izteiktajiem uzskatiem, ka latviešu tauta pielīdzināma bērnam, kam derīga vienīgi bērna barība, jaunā laikraksta izdevēji saka: „„P. Avīzēm“ arī pienākas ar laiku skaidrāki un gruntīgāki pārrunāt par zemnieku kārtu un kas tas ir par pienu, ar ko tā jābaņo.“ Avīze grib pierādīt šulca, Brāžes, Berkholca un c. „labvēļu“ uzskatu maldīgumu: „Tai, kas zin, izdosies drīz gruntīgi pierādīt, ka jau mūsu dienās latvieši nav „bauņu“ tauta vien, ka neviena tauta nav un nevar būt īpaša ļaužu kārtā jeb slaka, kā daudzi dakteri, mācītāji, bagāti kopmaņi, augsti tiesas vīri, ja pat muižnieki ir latvieši, un tikai tādēļ vien daži no šiem kaunās būt par latviešiem, ka šo lietu nav gruntīgi pārdomājuši, un tādēļ, ka mūsu latviešu (un mūsu zemes gabala vāciešu) raksti līdz šim arvienu mēdz sajaukt zemnieku kārtu ar latviešu tautu.“

Laikraksta pirmais numurs iznāk 14. jūlijā (prospektā solīts 1. jūlijā) lielā eksemplāru skaitā. Vienu

*) Līdzīgā garā „P. Avīzes“ vēlāk runā par somu valodas godā celšanu — arī „piņņu“ valoda bijusi sākumā „neielocīta“.

no veidiem, kādā tas nonāk tautā, pats laikraksts tēlo tā:

„Pirmu „Pēterburgas Avīzes“ numuru „Mājas Viesa“ apgādātāji paši uzņēmās pielikt pie savām avīzēm klāt, parādīdami caur šo draugu prātu, ka tiem skaudība pret jauno darbu negul vis sirdī, bet ka tie grib uzticīgi palīdzēt labai jaunai uzsākšanai“. Ka „M. Viesis“ tiešām izplatījis „Pēt. Avīžu“ paraugnumuru, to apliecina arī pats „M. Viesis“.

Alunāns joprojām nevesels, dzīvo ārpus Pēterburgas un pirmo 10—15 numuru veidošanā nevar piedalīties, visus darbus veic Valdemārs ar Baronu. Pirmā n-ra ievadā Dinsberga (Barona bijušā skolotāja) dzelolis „Prieka cerība uz tām jaunām avīzēm,“ kur uzsvērts:

Prieks ar, ka pats tas gādātājs

Ir istais latvietis;

abu pārējo latviešu laikrakstu izdevēji nebija latvieši. („L. Avīzes“ pat subsidēja muižnieki.)

Cītīgi līdzstrādnieki K. Biezbārdis, J. Zvaigznīte, Indriķis Alunāns, B. Dīriķis, J. Ruģēns, K. Daugulis, J. Frīdmanis, J. Olmanis, Strombergis u. c. „Pēt. Avīzēs“ debitē 1865. g. arī Brīvzemnieks. Rakstī sākumā lielāko tiesu bez parakstiem. To var izskaidrot divējādi. Bezparaksta artikulos laikraksti mēdz izsacīt domas, par kurām redakcija, tā sakot, stāv un krīt. „Pēterburgas Avīzēs“ raksti bez autoru parakstiem iespiesti droši vien arī tāpēc, ka tādā kārtā cerēja paglābt dažu autoru no vajāšanām. Ka līdzdarbībai varēja būt ļoti smagas sekas, to norāda tas apstāklis, ka Dinsberģi atlaida no skolotāja vietas un izraidīja no Dundagas uz Jaunjelgavu; līdzīgs liktenis bija vēl dažiem citiem.

Par „Pēterburgas Av.“ galveno darbinieku uzskatāms Barons. Tas sakāms sevišķi par tiem gadiem, kas seko Alunāna galīgai aizbraukšanai no Pēterburgas (1863. g. sākumā; viņš mirst piederīgo mājās Zemgalē 1864. g. 18. aprīlī).

Jau tai laikā, kad tikko dabūta laikraksta koncesija, Juris Alunāns tā sabeidzis veselību, ka nav ko domāt par viņa nopietnāku līdzdarbību laikrakstā, un darba smagums jau no paša sākuma gulstas uz Barona pleciem. Tāpēc Alunāns 1862. g. 28. augustā iesniedz virscenzūras komitejai sekošu lūgumu: „Slimība mani spiež pagaidām atteikties no „Pēterburgas Avīžu“ redaktora pienākumiem, un, cik tas no manis atkarīgs, tos uzlikt līdz manas izveseļošanās brīdim manam universitātes biedram Christiānam Baronam. Tāpēc, es, apakšā parakstījies, lūdzu vispadevīgi virscenzūras komiteju necelt iebildumus pret to, ka „P. Av.“ rediģēšanu nododu Christiānam Baronam, kas ir laikraksta līdzstrādnieks, jau studenta gados latviešiem sarakstījis vairākus populārus gabalus, un pret kuŗa dzīves veidu no morāles viedokļa nevar nekā iebilst.“ Citā rakstā Barons izsaka savu gatavību redaktora pienākumus pagaidām uzņemt. Šis raksts skan latviešu tulkojumā tā:

„Virscenzūras komitejai

Sv. Pēterburgā.

Ļatviešu laikraksta „Pēterburgas Avīzes“ rediģēšanu, no kuŗas mans draugs Alunāns grib pagaidām slimības dēļ atteikties, esmu labprāt ar mieru uz viņa vēlēšanos pārņemt un še pievienoju divi atestātus par manu kvalifikāciju.

Christiāns Barons.

Sv. Pēterburgā

1862. g. 27. augustā.

Adr.: Vasilija salas 4. līn. 5.“

Īsos vārdos viņu rekomandē jūrlietu mācīto komitejai piekomandētais flotes 1. ranga kapteinis Freigangs.

Pamatīgāka ir Valdemāra rekomendācija: „Par Christiānu Barona kungu varu liecināt vienīgi to, ka

viņu ļoti labi pazinu Tērbatas universitātē; ka viņš dedzīgi nodarbojās ar matemātiku un citām zinātnēm (kamēr savu trūcīgo apstākļu dēļ bija spiests savas studijas pārtraukt); ka viņš, Barons, bija universitātes biedru starpā pazīstams kā kluss, miermīlīgs un apdāvināts jauneklis, jau toreiz viņš izdeva latviešu valodā dažus sacerējumus, kas sagādājuši latviešiem skaidras ziņas par zvaigžņotām debesīm. Neticu, ka kāds būtu spējīgs Barona kungu apvainot tikumu vai citos trūkumos; politikai viņš līdz šim laikam bijis svešs. Christiāns M. d. Valdemārs, „Pēterburgas Avīžu” cenzors.”

Laikraksta rediģēšanu iestādes tomēr Baronam neuztic. Tad lūdz, lai par redaktoru pielaiž Valdemāru, bet jautājuma izšķiršana novilcinās vairāk kā gadu, un tikai 1863. g. 16. decembrī Pēterburgas cenzūras komiteja paziņo, ka arī Valdemārs nav par redaktoru apstiprināts. Valdemāra zvaigzne Pēterburgā jau bija sākusi norietēt.

Galveno triecienu viņa prestižam dod viņa organizētā zemes iepirkšanas lieta Novgorodas guberņā. Šī lieta tam sagādā lielu vilšanos, lielus materiālus un morāliskus zaudējumus. 1865. g. viņu pratina priekšniecības uzdevumā žandarmu korpusa apakšpalkavnieks un beigās liek parakstīties, ka Valdemāram „nākotnē nebūs nekādu sakaru ar Baltijas guberņu latviešiem”: par Valdemāru ienākusi sūdzība, ka viņa sludinājumi („Pēterburgas Avīzēs” 1863. g. 23. n-rā un citur) par Novgorodas guberņā pērkamo zemi radījuši Kurzemes, sevišķi Ventspils un Talsu apriņķa latviešu zemniekos dziņu pirt šo zemi un aizceļot no Kurzemes (šo pratināšanu apgaismo Barona archīvā atrodami 8 jautājumi, ko minētais žandarmu virsnieks Valdemāram uzstādījis, un Valdemāra atbildes). Beigās gan konstatē, ka Valdemāra rīcībā nav saskatāma nelikumība, bet pa izmeklēšanas laiku uz Valdemāru guļ politiska musinātāja ēna, ko liecina uz nepatiesiem apgalvojumiem

dibinātie un neiecietīgā, inkriminējošā garā redigētie jautājumi, piemēram:

„2) Ar ko Jūs pamatojāt savu solījumu, ka tie, kas zemi nopirks, un uz tās apmetīsies, būs 25 gadus atsvabināti no nodokļiem, bet no rekrūšu došanas būs pavisam brīvi?

3) No kādiem avotiem Jūs domājat kolonistus apgādāt ar ceļa naudu, ar dzīvokļiem un saimniecības piederumiem un bez tam trūcīgiem strādniekiem ierādīt katram 20 pūrvietas par brīvu?“ —

„8) Pēterburgā pastāv biedrība, kas sauca „Jaunā latvietība“, un kuŗas priekšgalā esiet Jūs; lūdzu paskaidrot, kur notiek šīs biedrības sanāksmes, ko biedrība dara, un kas ir tās locekļi?“

Šī informācija padara arī Valdemāra augstos draugus atturīgākus. Musinātāju un nelegālistu nevarēja iekšlietu ministrs par redaktoru apstiprināt. Bet laikraksts nevar palikt bez atbildīga redaktora, tāpēc cenzūras eksemplārus pēc Alunāna atteikšanās paraksta Valdemārs (šie eksemplāri — gan ne visi — tagad glabājas Valsts vēsturiskajā archīvā Rīgā). Sākot ar 1863. g. 22. n-ru, atrodam arī iespiestu: „atbildēdams redaktors C. Voldemar“. 1863. g. sākumā redaktora atkal nepiemin; bet cenzūras eksemplārus Valdemārs turpina parakstīt arī vēl tad, kad jau zināms, ka viņa kandidātūra redaktora amatam nav ieguvusi iekšlietu ministra piekrišanu. Šis savādais un bīstamais stāvoklis turpinās visu pārējo avīzes pastāvēšanas laiku. Ka te „Pēterburgas Avīzēm“ tomēr nepatikšanas nerodas, tas pirmajā laikā izskaidrojams vienīgi šādā kārtā: koncesijas saturs laikraksta pretiniekiem vēl nebija pazīstams. Kad ģenerālgubernātors lūdz no laikraksta izdevējiem koncesijas norakstu, tie lūgumu kavējas izpildīt. Minēto norakstu viņš tomēr beidzot dabū no iekšlietu ministrijas. Bet ne Pēterburgā, ne Rīgā arī pēc tam neviens par atbildīgā redaktora personu, liekas, nepainterējas. Taču kādu laiku atbildīgā redaktora

vārds no izplatāmajiem eksemplāriem nozūd, lai 1863. g. laikrakstā (zem Alunāna nāves ziņas) atkal parādītos V. vārds; šoreiz gan iespiests vienkārši „redaktors C. Voldemar“, un tā tas paliek līdz laikraksta likvidēšanai. Tā gandrīz visu „Pēterburgas Avīžu“ pastāvēšanas laiku redaktora jautājums laikrakstā galvenos darbiniekus ļoti nervozē. Un tomēr šis ir tikai viens no tiem daudzajiem jautājumiem, kas viņiem pa naktīm laupa miegu.

Vācieši par to, kas oficiāli bijis par „Pēterburgas Avīžu“ atbildīgo redaktoru, vēl ap 1870. g. liekas esam neskaidrībā, jo Augusts Dēbners (Döbner) savā darbā „Dritte Fortsetzung des chronologischen Conspects der lettischen Literatur, die Jahre 1856 — 1868 umfassend“, kas atrodams „Magazin“ XIV, 3. burtņīcā, par laikrakstu saka: „Par šīs katru nedēļu lielas kvartas formātā iznākošās avīzes redaktoru sauca sevi daudzos rakstiskos sūtījumos C. Volde-mārs“. („Als Redacteurs dieser in großem Quart-format wöchentlich in einem Bogen erschienenen Zeitschrift nannte sich in zahlreichen brieflichen Sendungen C. Woldemar.“) Tikai 1885. g. Buch-holcs savā grāmatā „Fünfzig Jahre etc.“ zin par Valdemāru teikt 248. lpp.: „Šim jaunajam ērglim spārni nebija apgriezti, t. i. cenzūra, kurai laikraksts bija padots, bija tikai nomināla, jo tam par cenzoru bija norīkots pats Chr. Voldemārs.“ Tālāk turpat teikts, ka laikraksts iznācis „G. Alunāna, Chr. Barona un Voldemāra (cenzora!) redakcijā!“

Valdemārs ļoti nodarbināts citās lietās, viņam mazāk vaļas laikrakstam piestrādāt, bet viņš vienmēr tā tuvumā, virzienu dodams un ceļu līdzinā-dams. Kad vajaga, viņš uzdodas arī par atbil-dīgo redaktoru. Cik „Pēterburgas Avīzēs“ Valde-māra darba, un cik Barona, to īstenībā nevar pasa-cīt. Entūziasms un kopīgi ideāli sakausē abu pūli-nus viengabalainā lējumā. Āronu Matīsam šo viru kopdarbs atgādina Lutera un Melanchtona baznīcas

reformācijas darbu, Barons ir Valdemāra Melanchtons *).

Barona stāvokli laikrakstā precīzē Valdemārs vēstulē, ko viņš 1885. g. 15. maijā raksta „Rotas” redaktoram J. Kļaviņam; tur sacīts: „No 1862. g. beigām līdz 1865. g. jūnijam Barons bija faktiskais redaktors.” Pašā „Pēterburgas Avīžu” sākumā Barons vēl nav redaktors, kā Valdemārs turpat liecina, „lai gan tas jau toreiz dažus slavenus rakstus deva.” Barons visu laiku tomēr redakcijas sastāvā. Laubes Indriķis „Rotas” 1885. g. 12. n-rā rakstā „Kristjāns Barons” saka: „Kad viņš šo avīzi pilnīgi iesāka rediģēt, to pēc mēneša dienas nezinām pateikt, bet to pēc patiesības varam droši liecināt, ka viņš, reiz redakcijas darbus savā rokā ņēmis, tos uzcītīgi un uzticīgi valdījis un vadījis, neapnicis strādādams un nepiekusis domādams līdz pašam galam, kamēr „Pēt. Avīzes” beidza iznākt. Pēc mūsu jaunības drauga nelaiķa Stromberga *) vārdiem Barons jau nodarbojies ar redakcijas darbiem, kad vēl J. Alunāns bijis Pēterburgā, vismazākais šā rakstus caurlūkojis. Cik tālu viņš tos stilizējis un rediģējis (vārdus un domas kārtojis), to Stromberģis nezināja skaidri pateikt.” Stromberga liecība svaiga, jo Laubes I. ar Stromberģi par šo lietu runājis 1867. gadā, kad no „Pēt. Av.” likvidēšanās pagājuši tikai 2 gadi.

Barons rūpējas arī par to, lai laikraksts pastāvētu. Kad 1863. g. vidū „P. A.” četrus mēnešus aizliedz, Valdemārs grib laikrakstu slēgt. „Tikai Barons aizstāvēja „Pēterb. Avīžu” tālāko dzīvību, un tam nu es nodevu pavisam faktisko redakciju,” viņš saka minētās vēstules citā vietā. Zeiferts šo abu pīlāru lomu raksturo tā — Valdemārs uzskatāms par avīzes dibinātāju, saturētāju, aizstāvi, Barons īstais saimnieks un īstais kalps. Valdemārs darbojas re-

*) Ārons, „K. Valdemārs” 23.

*) Laikrakstā ekspeditora. A. B.

dzamā vietā, Barons, darbā ieracies, nav itin kā saskatāms.

Barons viens no pašiem ievērojamākajiem latviešu redaktoriem. Laikraksts meklē un iekārto plašus sakarus ar latviešiem dzimtenē. Bet korespondentu raksti lielāko tiesu pārstrādājami. Gausie un šaubīgie ar vēstuļu palīdzību jāpamudina. Laikraksta rediģēšana bija liela māksla tai ziņā, ka jārūnā apdomīgi, tomēr tā, lai laikraksta slejās lasītājs iepazītos ar to, ko jaunlatviešu idejas paudēji grib pasacīt. Ko nevar pateikt tieši, to ietērpj humorā. (Bilenšteins vēlāk konstatēdams, ka latvieši esot rutinēti izsmējēji, dainu humoru tomēr akceptē, bet par „Pēt. Avīžu” zobgalībām domā, ka tās esot bijušas pāri mēram). Ļaudis bija iemīlojuši arī „Pēt. Avīžu” „pasta tašu”, kur redakcija, itin kā sarunādamās ar korespondentiem un lasītājiem, pasaka nevainīgu seju dažu kodolīgu patiesību, kas latviešus sildīja ticībā gaišākai nākotnei. Ka laikraksts latviešus dzimtenē spēj gan modināt lielai aktivitātei, to liecina turpat „Pasta tašā” atrodamais aizrādījums: „Jāteic tiem daži vārdi, kas mums atsūtījuši it jaukus rakstus, ka tik tādēļ vien nevaram ieņemt avīzēs, ka tie pēc mūsu prāta pa daudz sīvi. Avīžnieks, mierīgs cilvēks, mieru un labprātību starp visiem lasītājiem, kungiem un kalpiem, mācītājiem un skolmeistariem, pilsētniekiem un lauciniekiem gribēdams kopt un uzturēt, nevar tādus sīvus rakstus brūķēt, kaut tie tik daudz no visām pusēm piesūtīti.”

Barona piezīmēs atrodams arī noraksts no kādas dziesmas, ko Pēterburgas latviešu darbiniekam Grīntālam no Drabužiem tai laikā (1863. g. beigās) atsūtījis kāds J. Vilips. Tā zīmīga tai ziņā, ka dod liecību par dzimtenē dzīvojošo latviešu pacilāto, pat kareivīgo gara stāvokli. Arī šis sacerējums, kas saucas „Latviešu Jāņa dienas dziesma 1863”, nav laikrakstā ievietots. Še dziesmas teksts:

Raug, Jāņa diena atkal klāt,
 Un līgo atskan simtu kārt,
 Uz Jāņiem visi priecājas
 Pēc vecu vecas ierašas.

Raug, puķītes tur pļaviņā
 Un dažā strautu maliņā;
 Tās atpleš savas actiņas
 Un priecina tās sirsnīgas.

Dažs putniņš, ligzdu atstādams,
 Ved savus bērņus lēkādams
 Uz klajumu un rāda tiem,
 Ka platības nu diezgan šiem.

Lai nu gan dažās maliņās
 Tur līgo skan pēc ierašas,
 Un dabas jaukums priecina,
 Uz līksmošanu skubina;

Tak latvjiem šogad piederas
 Pēc viņu īstas būšanas
 Šo Jāņ'dien' vadīt skumīgi
 Un dziesmas dziedāt bēdīgi.

Tiem trūvu drēbēs jāgērbjas
 Un bēdīgi jānopūšas,
 Jo viņu brīvīb's būšanas
 No Jāņ'dien's šogad zudušas.

Tas vecais riebīgs vergu valgs,
 Kas nīkt bij sācis kā slikts tvaiks,
 No šīs dienas tas latvjiem jauns
 Un sāk tos saistīt kā kāds ļauns.

Ja nezini, tad paskaties
 Un paragrāpi tu lūkojies
 To trīs simts piecdesmit devītu
 Likumos Vidzemes zemnieku. *)

*) 359. § aprobežo zemnieku kustības brīvību.

Tas neskan vairs kā brīvniekam,
 Bet skaidri jau kā saistītam:
 Tu nevar' darīt vairs neko,
 Ar tev tik darīs šo vai to.

Tu maza, vāja latvju tauta,
 Tu spiesta, šausta, saistīta,
 Tavs vārds tev piekrīt mocekle,
 Nebūt nekā vairs latvietē.

Raug' citu tautu brīvības
 Pieaug arvien iekš spēcības,
 Bet tev iet rektes atsprākļu
 No brīvības uz verdzību.

Tev jānolād kā Ijabam
 Dzimtdiena tavam dzimumam.
 Nelaimīgs ir, kas piedzimis,
 Šai zemē tapis latvietis.

Tev glābšanas un taisnības
 Daudz vairāk būt' iekš pasaules,
 Ja lopu kārtā piedzimis,
 Tu būt' iekš citas zemītes.

Ja Dievs iekš debess paties' ir,
 Kas alg' pēc darbiem katram šķir,
 Un dvēsele pēc miršanas
 Top saukt' pie algas ņemšanas,

Tad vēlu tev, kas pirmais bij,
 Kas padom' dev, lai latvjus rij,
 Lai tev uz mūžu mūžību
 Tur brīvestība pazustu! —

Lāsti, kas šo dziesmu noslēdz, zīmējas acimredzot
 uz vācu muižniecību, kas šos likumus inspīrējusi.

Kamēr cenzūra Valdemāra rokās, parādās zīmī-
 gākie „Pēt. Avīžu” raksti. Tie tiešām pilda to, kas
 prospektā solīts. Tie savā drošajā valodā pārspēj

visu līdz tam laikam rakstos iespiesto. Tā ka Valdemāram un līdz ar viņu laikrakstam, ļoti vajadzīgs krievu atbalsts, „P. Avīzes“ izceļ centrālās valdības rīcību un apskata daudzus notikumus oficiālajā apgaismojumā; tādā kārtā cēlušies tie gabali, kur ne visai simpatiski tēloti neatkarības cīņu dalībnieki tā laika poļu dumpjos. Poļu dumpinieku cildināšana varēja nostādīt arī latviešus nelojālu pavalstnieku lomā, un tad kontakts ar valdību būtu pagalam, vēl ļaunāk — jaunlatviešus vajātu nevien vācieši, bet arī krievi. Izdevīgāk bija izmantot vietējās (Baltijas guberņu) un centrālās varas pretešķības, piemēram, atmaskojot muižniecības separātismu. Muižniecība nebija bijusi uzticīga nevienai valdībai, viņa vienmēr bija tirgojusies ar valsts labumu. Zviedru laikos Vidzemē un hercoga laikos Kurzemē valsts nodevēji no muižnieku vidus bija gājuši ceļus, kas, no valsts drošības viedokļa raugoties, ved taisni uz karātavām. Arī Barona laikos muižniecībā tādu reālpolitiķu nav retums. Daudz muižnieki Vācijas militārā vai diplomātiskā dienestā (piemēram Edmunds Heikings, kas sarakstās ar Bīlenšteinu). Krievu nacionālistiem šie apstākļi nav gluži sveši. Tie tāpēc pretešķības, kas latviešu un vāciešu starpā, vēro labprāt. Krievu laikrakstos tāpēc arī var parādīties „Pēterburgas Avīzēm“ tik labvēlīgi artikuli, kādi ir Andreja Vasiļjeva (pēc dažām ziņām zem šī pseudonima slēpies Freigangs) raksti laikrakstā „Кронштадтскій Вѣстникъ“. Šie raksti droši vien Valdemāra inspīrēti, tomēr svarīgs tas fakts, ka krievi atzīst jauno laikrakstu par atbalstāmu, tā sprieddami minētā preses organā 1862. g. 28. sept. numurā: „Nelabvēlība, kas zināmā partijā radusies pret jauno laikrakstu, var noderēt šai latviešu avīzei par viņas simpatiskuma lielisku pierādījumu un mēru. Un tā ka nelabvēlība nemitējas pieaugt, indīgie uzbrukumi kļūst spēcīgāki un spēcīgāki, jānāk pie slēdziena, ka latviešu avīze kļūst ar katru numuru labāka un la-

bāka**). Šīs domas krievu žurnālistā modinot tas negatīvais, ko viņš dzird vācu spriedumā. Daudz pozitīva viņš saskata arī tieši „Pēterb. Avīzēs”. Kā īstam krievu cilvēkam viņam darot prieku tas, ka kristīgi konservatīvā „L. Avīžu” gara vietā „Pēterburgas Avīzēs” valda cenšanās — latviešu tautas masas iepazīstināt ar latviešu kā Krievijas pavalstnieku valstisko dzīvi, valstiskajiem pienākumiem, šīs vērtīgās zināšanas tautai sniedzot populārā formā. Vasiļjevam patīkams arī tas apstāklis, ka latvieši esot pieskaitāmi slavu tautu grupai. Kā reālpolitiķis viņš augstu vērtē latviešus kā krievu kara un civilās flotes jūrnieku kodolu, jo latvieši apdzīvo lielāko daļu no tais laikos krieviem piederošās Baltijas jūras piekrastes.

Arī jaunlatvieši reālpolitiķi — no krievu un vācu pretešībām varēja ko mantot. Ja vāci meklē un dabū atbalstu galmā un valdībā, tad kāpēc latvieši nevarētu tāpat rīkoties? Pati muižniecība bija jaunlatviešiem rādījusi, kādus cīņas līdzekļus der izvēlēties. Tie nodibina tāpēc kontaktu nevien ar galma un valdības aprindām, bet arī ar krievu sabiedrību šī vārda plašākā nozīmē, ar krievu laikrakstiem, ar slavofilu organiem, sevišķi ar „Dņņ”, kas greizi skatās uz Baltijas muižniecības tieksmēm legalizēt Kurzemē, Vidzemē, Igaunijā tādus institūtus, kas padarītu šīs guberņas neatkarīgākas no centrālās valdības (piemēram Baltijas muižnieku adresē Aleksandram II 1863. g. 17. aprīlī apliecinātas gan padevības jūtas, tomēr izceltas vācu privilēģijas — valodas un iestāžu atšķirība no krievisko guberņu attiecīgās iekārtas).

Tik delikātos apstākļos vadot „Pēt. Avīzes” kopā ar Valdemāru, kas iezīmē laikraksta lielās politikas līnijas, arī Baronam brīžam jāpierāda politika spē-

*) No Spāga vācu tulkojuma grāmatā „Zustände des freien Bauernstandes in Kurland II”.

jas. Publicista dzirkstele Baronā tiešām nenodzieš līdz pat mūža galam. Pēc „Pēt. Avīžu” izbeigšanās atmetis aktīvai publicistikai ar roku, viņš mīl joprojām lasīt laikrakstus, bet kad acis kļūst pavisam vājā, liek lai citi viņam tos lasa priekšā.

„Pēterburgas Avīzes“.

Sūdzības par laikrakstu. Cenzūra.

Kā vācieši motivē savu nemieru ar „Pēterburgas Avīzēm“? Arī viņiem te divējāda pieeja. Savos laikrakstos, ev. lut. sinodē, landtagos, visur, kur viņiem šķiet, ka viņi vienatnē, tie izceļ Baltijas muižniecības un garīdzniecības nelāgo stāvoki, savu personīgo interešu apdraudēšanu. Latviešu zemnieks sācis taisīt politiku, kas var atraut maizi ja ne tūliņ toreizējai „kungu“ paaudzei, tad šīs paaudzes pēcnācējiem. „Kur mūsu bērni lai paliek, ja jūsējie ies studēt?“ ir intimākā vaļsirdība, ko muižnieks vai mācītājs pasaka latvietim. Kamēr „Latv. Avīzes“ griezušas latvieša vēribu gandrīz vienīgi uz to labklājību, kas to gaida viņā saulē, „Pēt. Avīzes“ norāda, ka vērts nodibināt arī nevācu starpā laicīgo labklājību, kuŗa līdz tam laikam bijusi vācietības privilēģija. Valdošām aprindām cīņas sparū dod tas apstākļi, ka tās cīnās par savām privilēģijām, dažādos ceļos iemantotām pirmdzimtības tiesībām, kuŗas nu apdraudētas.

Uz ārieni argumentācija skan savādāk. Vispirms: „Pēt. Avīzes“ sludinot nekristīgas mācības, materiālismu. „Latviešu Avīzēm“, kas sašutušas par „P. Avīžu“ vispusību, laikraksts atbild materiālisma lietā: „Rakstītāju, kas 42. n-rā Jelg. latv. avīzēs tik droši zin izteikt, ka mūsu avīzēs „Materiālisms“ atrodams, lūdzam pasacīt nākošā reizē, vai visās mūsu vācu avīzēs arī Materiālisms atrodas, jo visas tās

runā par pasauli un pasaules lietām vien, un it reti par debess lietām. Tā arī krievu un citu tautu avīzes. Lūdzam, lai izteic nākošā reizē skaidrāk, kāpēc latviešu avīzēm būs pagalam citādām būt, kā visu citu tautu avīzēm" (1862. g. 17. n-rā).

Zakranovics, kas, pēc studiju beigšanas mācītāja vietu meklēdams, kļuvis uzskatos daudz apdomīgāks, atturīgāks un mērenāks, tāpat kā daudzi viņa latviešu tautības laika biedri, Kurzemes mācītāju sinodes pamudināts, raksta Valdemāram vēstuli, kur dažā ziņā izpaužas jau dzirdētais „Latviešu Avīžu“ sauciens. Zakranovics nemierā gan vairāk ar to, ka daži jaunā laikraksta līdzstrādnieki paužot materiālistisku pasaules uzskatu: „Kamdēļ bij vajadzīgi tie pa pusei nesaprustie, pa pusei nesaprotamie Kanta un Hēgeļa filozofijas atstāstījumi?“ Viņš domā, ka „Pēt. Avīžu“ vadītājus esot apstulbinājis ārkārtīgi lielais abonentu skaits, brīdina, lai Valdemārs un citi nesakūdot „lielo lasītāju baru uz prasībām, par kurām vēl nemaz nevar zināt, cik tālu un cik drīz tās būs izpildāms, tādēļ ka viņu apmierināšanai īsti vajadzīga došana no augšienes un nevis tikai kampšana no apakšas.“ Šai interesantajā dokumentā Zakranovics tomēr spiests atzīt, ka jaunlatvieši strādājot sekmīgi. Šī vēstule „Pēt. Avīžu“ dalībnieku pārliecību neietekmē. Vāciešiem neizdodas sasaištīt ar muižniecību un garīdzniecību „diese bäuerliche kleine Élite“ (par šiem mēģinājumiem skati arī Juriņa Samarina rakstu VIII sējuma 140. un 141. lpp.). Pie šīs vēstules tomēr der pakavēties. Tās bažas, ko izsaka Zakranovics, „Pēt. Av.“ vadītāji jau dzirdējuši no citām pusēm. Jau „Pēt. Avīžu“ 1862. g. 2. n-rā ir raksts „Valstību un tautību ziņas“, kur šis pats jautājums tā formulēts:

„Dažs labs sacis: avīzes tikai par laicīgām lietām ziņu dodot un par mūžīgām maz runājot. Un īpaši šīs avīzes mazāk runāšot par misijona darbiem, par kristīgu draudzi, par Dieva vārda mācību.“

„Pēt. Avīzes“ atbild, ka svētos rakstos nevajag pārprast; ka Dievs grīb, lai cilvēks virs zemes ilgi dzīvotu un tam tur labi klātos: „Tā ir grēcīga aplamība šo pasauli ar viņas mantām apsmādēt, pats sev savu krustu uzlikt caur kūtrību, nesaprašanu u. t. t. un tad uz augšu skatīdamies sacīt: tur, tur, tur būs visām bēdām gals. Tas ir grēks. Tev būs še virs zemes mantas sakrāt; tev būs par tavu labklāšanu gādāt; tev būs tavas miesas veselību un spirtumu, un — ar' vēl klāt pielikt — jaukumu, visu, visu, kas pie viņas pieder, vērā ņemt, jo tava miesa ir tava gara mājoklis. Par visām lietām: tev būs pie tavu brāļu, tavu tuvāku miesīgas un garīgas dzīvības daļu ņemt, tu nedrīksti tā vientulībā atrauties sacīdams: kas man par to būs? es pats par sevi.“

Liberālāko vāciešu aprindas „Pēt. Avīžu“ virzienu neuzskata par materiālistisku. Jaunā laikraksta vaina esot tikai tā, ka daži nepatīk viņa vispusība. Tērbatas „Inland“ savā 1862. g. 32. n-rā, atzīmējama „Pēt. Avīžu“ debiju un salīdzinājuma jauno laikrakstu ar abiem jau pastāvošajiem, objektīvi liecina: „Abiem vecajiem latviešu laikrakstiem bija tiešām daudz trūkumu; daudz tie cieta, bez kritikas izvēlēdamies lasāmvielu, lauciniekiem kavēdami laiku ar visādām politiskām lapālijām, kas neinteresēja pat izglītotu lasītāju, kur nu vēl zemnieku. Protams, lielāks nopelns ir zemniekam iemācīt dabas un viņas dzīves, tīruma un viņa kopšanas saprātīgus likumus, bet nevis tam stāstīt, kad portugāļu princis precēsies ar itaļu princesi, vai arī kas angļu parlamentā spriests par Ķīnas jautājumu u. t. t.“

Redzams, ka viedokļa ziņā „Inlandei“ laba saskaņa ar „Pēt. Avīzēm“, „Inlandei“ nav tā savtīgu blakus motīvu aptumšotā skata, kas Rīgas vācu laikrakstam „Rigasche Zeitung“, kad šis 1862. g. 187. n-rā nosauc vispusīga latviešu preses organa dibināšanu par pārgru. Šo uzbrukumu „Pēt. Avī-

zes" atsit ļoti rāmā garā. Par to, ka „Rig. Z.” arī humora pielikuma „Dzirksteles” parādīšanos atzīst par pārspīlēti agru, jaunais laikraksts saka savā 1862. g. 6. n-rā: „Tās latviešiem nemaz nevajagot, tā vēl esot par agri. Te nu redzam, ka rakstītājs grib gulēt un snaust vēl ilgāk; viņam viss par agri. Par to ne pušplēsta vārda nerunā, cik ilgi tas vēl grib snaust, cik ilgi tas pavēlēs visai pasaulei klusu stāvēt un snaust ar viņu.

Tad nu izteiksim no savas puses, ko domājam, tādus rakstus lasot. Rakstītājs nav zinājis, ko rakstījis. Katrs prātīgs „Rīgas Avīzes” lasītājs to pašu atradīs. Varbūt ka viņš ar tādiem rakstiem mūs gan gribētu paskubināt uz piktiem rakstiem. Bet tas velti pūlēsies. Latviešu tauta ir mierīga tauta.”

Ka latvieši par ātru attīstās, to jau Brāže bija tiem piemējis „Baltische Monatsschrift” 1861. g. novembra n-rā rakstā „Ein Blick auf unsere lettische Volksliteratur der letzteren Zeit, besonders die Journalistik”. Barons tam atbild („Inland”, 1862. gada 1. n-rā), ka mācītāja sašutums nepamatots: ja vācietis savu mātes valodu mīlē un kopj, kāpēc tad lai latvietis nedarītu to pašu. „Inland” aizstāv arī vēlāk „P. Avīzes”, nelielgā telpas rakstam „Die lettische Literatur” (1862. g. 36. n-rā), kur atspēkota tā paša laikraksta 34. n-rā ievietotā „P. Avīzēm” naidīgā korespondence, kas saka: „Mēs pateicamies laikrakstam „Rigasche Zeitung” par to, ka tas atsedzis itin kā miera mīļotājas latviešu partijlapas liekuļošanu, un vēlamies, lai tas notiktu arī citos (latviešu) laikrakstos, tad vilks avju drānās kļūs visiem pazīstams”; minētā korespondencē „P. Avīžu” darbiniekus sauc par „blēdīgiem praviešiem” un „neaicinātiem preses darbiniekiem”, kas „piekopjot neaicinātu publicistiku”. „Die lettische Literatur” atbild šim korespondentam apmēram to pašu, ko „Pēterburgas Avīzes” laikrakstas „Rigasche Zeitung”, proti, ka jaunā laikraksta pretiniekiem viss

izliekoties par agru, droši vien arī Vecais Stenders ar savu pagājušā 18. g. simtenī sarakstīto „Augsto gudrības grāmatu“. Ar to 1862. g. Tērbatas vācu laikrakstā domu izmaiņa šai lietā izbeidzas. Latviešiem šai disputā paliek gala vārds.

Kad „Rigasche Zeitung“ turpina vēl savā 301. n-rā aizkart „P. Avīžu“ centienus, šīs atbild sevišķā pielikumā „Wieder einmal die deutsche „Rigasche Zeitung“ und die „St. Petersburger lettische Zeitung““, kur vācu valodā aprāda (gribēdamas informēt vietējos vāciešus), ka jaunlatviešu nolūks vienīgi — izglītību latviešos pacelt tik augstu, lai „Rigasche Zeitung“ tos vairs neuzdrošinātos pielīdzināt eskimosiem, kā šis vācu organs bija darījis savā 187. n-rā, teikdams: „Tautas gars sevišķi pirmajās attīstības stadijās (tā tad kā eskimosiem) ir bērnišķīgi jūtīgs un kuls un prasa maigu, rūpīgu rīcību: tur ātri izaug par kaitīgām nezālēm smalkākās sēklas, kas nobriedušu organismu nespētu ietekmēt,“ kas citiem vārdiem skanēja: latvieši ir galīgi nepilngadīgi, visu zemes lodes apdzīvotāju starpā tikai viņiem vienīgiem var brīvāks vārdiņš kaitēt (kā „Inland“ savā 36. n-rā irōnizē).

Nākošais svarīgais vāciešu iebildums tas, ka laikraksts aicina ļaudis uz pretošanos kungiem, nestrādāšanu, dumpi. „P. Avīžu“ 1862. g. 4. n-rā ievietota šāda saruna: „Kāds kungs sacīja: „Kas man no tam ienākas, ka mans kurpnieks rakstīt un rēķināt prot? voi mani zābaki caur to labāki paliks?“ Kad arī ne zābaki, tad tomēr kurpnieks caur to paliek labāks; jo cilvēks ar nemirstamu dvēseli ir patiesi vēl priekš ko labāks, nekā priekš kunga zābaku lāpīšanas“. Te reagē „Latviešu Avīzes“, kas šai sarunā saskata strādnieku musināšanu; 1862. g. 4. n-rā rakstā „Nāburgu sarunāšanās etc.“ viņas domā, ka „P. Avīžu“ dēļ drīz vairs nekopšot laukus, „paliks badā un beidzot par razbainiekiem“. Jau 42. n-rā „L. Avīzes“ sūdzas: „Kālabad tad avīžu rakstītājiem palauj tādu vaļu?“

Laikrakstu polemika „Pēt. Avīzēm“ dažā ziņā patīkama: jaunlatviešiem nu tiesība un pienākums nākt klajā ar pilnīgu argumentāciju, kuŗa satur smagu pastāvošās iekārtas apsūdzību, un to vāciešiem grūti atspēkot. Buchholcs grāmatā „Fünfzig Jahre etc“ saka, ka publicistika nevarējusi laikrakstu pienācīgi apkarot cenzūras apstākļu dēļ (249. lpp.). Tas saprotams tā, ka polemikā paceltos jautājumus vācieši tiešām neuzdrošinājās iztirzāt vaļsirdīgi: tiem vēl bija prātā širrena liktenis, šo vīru bija valdība no Tērbatas padzinusi tāpēc, ka viņš polemikā ar slavofiliem bija krieviem uzsaucis: rokas nost no Baltijas provincēm!, krievu ekspansija nedrīkstot sniegties tālāk par savām etnografiskajām robežām (Narvu—Pliskavu u. t. t.), Baltijas jautājumus kārtot esot vienīgi vācu misija.

Šo vāciešiem nepatīkamo stāvokli pārrunā arī Kurzemes landtags un sinode. Šo institūtu dokumenti Pasaules kara laikā aizvesti uz Vāciju, un šais archīvos pagaidām attiecīgi pētījumi nav izdarīti. Par laimi Barona uzmetumos atrodam ar oriģinālu gan vēl nesalīdzinātu izrakstu no minētās sinodes protokola („Aus dem Protokoll der kurl. Synode 1862“). Izraksts Barona kladē taisīts ar paša Barona roku un aptver sīkā rakstā 3 kvartas lappuses. Šis izraksts un tā latviskojums ievietots „Krišjāņa Barona atmiņū“ pielikumā; tulkojums L. Adamoviča. Šulcs šai sinodē referējis par „Pēt. Av.“ tendenci šādiem vārdiem:

„Taču mēs vēl neesam kā pienākas lūguši Dievu, kārdinātājs nav atradis mūs pietiekoši modrīgus, — jo viņš varēja no vienas puses bapisma izskatā spert kāju pār mūsu baznīcas sliksni, no otras puses šā laika gara, neticības un materiālisma gara izskatā ar visu spēku mēģināt iespiesties gandrīz visās Kurzemes un Vidzemes draudzēs! Jaunlatvieši — mūsu izglītības un progresa slāpstošās muižas tautas virsotnes — atrada garīdzniekos un muižniekos ne

vienmēr vēlamu atbalstu un vadību, turpretim daudz kavēkļu un nelādzību zemē, pa daļai kļuva tādēļ neuzticības pilni pret garīdzniekiem, muižniekiem un pastāvošiem apstākļiem, beidzot tapa par viņu pretiniekiem. Jaunlatvieši lasījās kopā baros, tapa par naidīgu partiju un tagad atklāti to sludina „Pēterburgas Avīzēs”, kuŗu galvenā tendence ir: griezt zemes tautu vērību uz pastāvošām un iedomātām nelādzībām un iznest ļaudis neuzticību un nemieru pret garīdzniekiem, muižniekiem un vācu pārvaldi, pat nekristīgas mācības.

Tauta palaujas uz šiem vadoņiem un apsveic priecīgi „Pēterburgas Avīzes”, jo viņas izteic un baŗo tautas slepenībā lolotās cerības. Ar to šīs avīzes ir tapušas par bīstamu tautas lapu! Par to pietiekošu liecību sniedz liels vairums izvilkumu no pirmajiem astoņiem „Pēterburgas Avīžu” numuriem. Ir vaļā divi ceļi, lai šo tautai kaitīgo lapu padarītu cik vien iespējams nekaitīgu:

1) Garīdznieki varēja pievienoties muižniekiem, kas jau ir spēruši soļus uz to pusi, un mēģināt panākt augstākā vietā šīs lapas slēgšanu.

2) Lai padarītu nekaitīgas mūsu draudzēs jau iespiedušās nāves zāles, var sniegt pretlīdzekli, vai ārstēšanās līdzekli, gādājot par to, lai „Latviešu Avīžu” 4000 eksemplāros nostādītu patiesību pretim katram „Pēterburgas Avīžu” uzbrukumam un katrai maldū mācībai.

Autors, izpelnījies pateicību ar šo referātu, kur uzstādītie apgalvojumi pierādīti pamatīgi un neatvairāmi ar izrakstītiem gabaliem no pašām „Pēterburgas Avīzēm”, piedāvājās uzņemt šo cīņu, ja garīdznieki viņu šai lietā spēcīgi pabalstītu, un soliņa priecīgi labās lietas uzvaru, norādīdams uz to Kungu, īsto vīru, ko Dievs pats sev izredzējis, jo tas gan paturēšot virsroku.

Pēc debatēm sinode nolemj: „Ar sinodes priekšsēdētāja starpniecību celt šo lietu priekšā Kurzemes

konsistorijai un tai pašā laikā, pievienojot klāt mācītāja šulca sacerēto rakstu, paziņot par to Kurzemes muižniecībai, jo tā esot nodomājusi nākošo mēnesi sanākdamā landtagā nopietni apsvērt vairākus jautājumus, kas aizķer nacionālo iedzīvotāju labklājību. Sinodes priekšsēdētājam priekšā liekot, lūdzta mācītāju šulcu izsniegt savu rakstu žurnālam „Baltische Monatsschrift“, lai tas to laistu klajā, un uzaicināja tos sinodes dalībniekus, kas būtu gatavi pabalstīt mācītāju šulcu kaitīgo mācību nepatiesības pierādīšanā, tūlīt paziņot viņam savus vārdus, lai viņš varētu vienoties ar tiem par speciālu līdzdarbību. Vairāki sinodes locekļi tūlīt paklausīja šim uzaicinājumam“.

Šo Kurzemes 27. sinodes ziņojumu apspriedis, arī Kurzemes landtags 1862. g. 2. novembrī nolemj enerģiskāk rīkoties.

Turpat Barona uzmetumos atrodam arī izrakstu no 1862. gada Kurzemes landtaga protokola. Arī šis izraksts Barona kladē ierakstīts ar Barona roku un aptver sīkā rakstā $4\frac{1}{2}$ kvartas lappuses. Kā šis, tā arī sinodes protokola izraksts, liekas, kladē ienācis sešdesmitajos gados Barona Pēterburgas vai arī pirmajā Maskavas vai tam sekojošā Ostrogoškas laikmetā. Šim apsvērumam par labu runā rokrakstu salīdzinājums, jo līdzās šai kladei uzglabājušies arī daži citi tā laikmeta ar noteiktu datumu apzīmēti Barona rakstu darbi, proti pāra ar Barona roku rakstīti „Pēt. Av.“ manuskripti („Zobugals grib pazīstams tapt un izlaiž pats par sevi ziņu“; viena Brenča un Zvinguļa saruna; fragments no raksta par Krievijas tiesu iekārtu), viņa 1866. g. 9. aprīļa vēstule, kas adresēta viņa brālim Ansim Griezes Jaunzemjos, un mazā kabatas piezīmju grāmatiņā sīki norēķini par summām, kas izdotas ceļam un iepirkumiem ceļojumos no Ostrogoškas uz Maskavu un atpakaļ 1868. g. jūnijā, septembrī un decembrī, 1869. g. janvārī, jūnijā, no 1.—13. septembrim un

no 15.—20. septembrim. Landtaga protokola izrakstu arī tulkojis L. Adamovičs, un kā pats izraksts, tā arī viņa tulkojums iespiests „Krišjāņa Barona atmiņu” pielikumā.

Arī landtags atzīst „P. Av.” tendenci par bīstamu. Par šo jautājumu izrakstā lasām: „Cik nu tas ir tiešām vēlams, ka arī zemnieki visur dabū skaidras ziņas par saviem tiesiskiem apstākļiem, un cik ļoti tādēļ arī latviešu periodiskās literatūras kā izglītības līdzekļu pieaugums būtu apsveicams, tik bīstama izrādījās tūlīt pirmos numuros Pēterburgas latviešu avīžu tendence, kuŗas tā sauktās jaunlatvietības nojēgā un garā neslēpdamās uzsākušas cīņu pret garīdzniekiem, muižniekiem un vācietību vispārīgi. Viņām tūlīt deva krietnu pretsparu mūsu Jelgavas latviešu avīzes, kā arī „Rigasche Zeitung” un „Inland”. Bet šāda atklāta avīžu polemika nevar būt pietiekoša, lai aizsargātu ļaudis no kaitīgu teoriju ietekmes.”

Šai citātā iegūstam interesantu ieskatu jaunlatviešu un Baltijas privilēģēto aprindu cīņas taktikā: „P. Avīzes” cīnās atklāti, „neslēpdamās”, droši izklāsta Baltijas guberņu savādos apstākļus, iepazīstinādamas ar tiem nevien pašus latviešus, bet arī citas tautas; bet „garīdzniecībai, muižniekiem un vācietībai vispārīgi” nepatīk tik plašs forums, tie nepriecājas par atklātu cīņu.

Tomēr „Pēt. Avīžu” panākumi spiež landtagu padomāt arī par savas latviešu preses apkopšanu, tas konstatē: „Lai varētu noturēt līdzsvaru ar Sv. Pēterburgas latviešu avīzi, kas apveltīta ar ārējām priekšrocībām, šejienes avīzei arī vajadzētu apdomāt par ārēju izgreznojumu, proti pagādāt viņjētu zīmējumus un parūpēties par labāku iespiedumu un labāku papīru. Šādam nolūkam būtu vajadzīgs izlietot ik gadus 500 rubļu vairāk. Īre, kas avīzei jāmaksā Jelgavas ģimnazijai, nupat paaugstināta no 80 uz 120 rubļiem. Ja nu pieņem, ka aiz jaunās Sv. Pē-

terburgas avīzes konkurences tagadējais abonentu skaits pamazinājies par apmēram 500, tad pabalsts no zemes puses būtu ar vislielāko pateicību pieņemams. Tādēļ zemei tiek likti priekšā nobalsošanai sekoši jautājumi:

1. jautājums: Vai bruņniecība grib vispārīgi atvēlēt kaut kādu pabalstu Jelgavas latviešu avīzei?

2. jautājums: Vai bruņniecība grib atvēlēt šim nolūkam 500 rubļu ikgadus nākošam....?"

Še izraksts apraujas, mēs nezinām, ko landtags šai lietā nospriedis. Ar landtaga lēmumu mūs iepazīstina (gan netieši) Aug. Dēbnera raksts „Etwas zur Geschichte der lettischen Zeitschriften etc“ „Magazin“ XV sējumā, kur atreferēta šulca runa. 1863. g. 17. sept. Latviešu literāriskās biedrības sēdē. Šulcs priecājas, ka jaunlatviešu kustība neesot mazinājusī „Latviešu Avīžu“ nozīmi, laikraksta abonentu skaits pat pieaudzis par 1050. Viņš gan turpat piebilst: „Naudas upuņus, ko tas prasīja, sedza labprātīgi Kurzemes bruņniecība, tā ka lapu varēja dot par niecīgu cenu — vienu rubli.“ „Latv. Avīžu“ cena nu krietni pazemināta un sasniedz „Pēt. Avīžu“ cenas līmeni. „Latv. Avīzes“ sāk iznākt arī prāvākā formātā.

Tādā kārtā „Pēt. Avīzes“ panāk to, ka šulcam turpat jāatzīstas: „Mūsu latviešu žurnālistika šai gadā tā progresējusi, ka ar viņas nozīmi mūsu provincēs jau jārēķinās.“

Landtaga dalībnieki dabū arī zināt, „ka mūsu muižnieku kārtas pārstāvis jau vērsis augstāko autoritāšu uzmanību uz Sv. Pēterburgas latviešu avīžu neattaisnojamo un nosodāmo virzienu.“ Zīmīgi, ka pārrunājot „P. Avīžu“ vajāšanas jautājumu, landtags mēģina savu lēmumu veidot tā, lai muižniekus vēlāk neuzskatītu par šī kaņģājiņa iniciātoriem. Tāpēc pārrunājot četrus šai lietā iesniegtos priekšlikumus, landtags konstatē: „No abiem pārējiem (Jaunpils un Sakaslejas) delibērorijiem būtu jādod

priekšroka Sakaslejas deliberātorijam, jo tas ieturēts pilnīgi vispārīgā veidā, un izvairās rādīt ceļu, pa kuŗu ejot būtu jāstājas pretim minētās aviēzes revolūcionārai rīcībai. Tādēļ zemes deputāti ieteic atņest pirmo, otro un ceturto deliberātoriju un pieņemt trešo deliberātoriju." —

Tas lokōniski norāda, ka jācēnšas panākt, „lai izbeigtu Sv. Pēterburgas latviešu avižu kūdīšanu un revolūcionāro izturēšanos.“

Īsti oficiālās slīdēs „Pēterburgas Avižu“ vajāšanu ievirza ģenerālgubernātors Līvens. „Jau no pirmiem četriem „Pēt. Av.“ numuriem šulca mācītājs bija sastādījis gaŗu grēku virkni jaunajai lapai, uztiēpjot tai i Dieva zaišošanu, i ticības aizkaršanu, i kungu un valdnieku nicināšanu, i ļaužu musināšanu,“ saka Barons. Ar jaunā laikraksta konkurenta („Latviešu Avižu“) redaktora norādījumiem iepazinies, Līvens 1862. g. 27. septembrī nosūta uz Pēterburgu iekšlietu ministram Valujevam plaši motīvētu sūdzību, kuŗa noslēdzas ar šādu kopsavilkumu:

„Laikraksta kaitīgais virziens sāk jau dot augļus: esmu saņēmis drošas ziņas, ka dažās muižās sāk zemnieku starpā parādīties nemiers ar savu stāvokli un nepaklausības gars, un var sagaidīt, ka laikraksta turpmāka izplatīšana šai apgabalā radīs bīstamu savīļņojumu zemnieku kārtā, kuŗai liela tieksme ticēt iespiēstiem darbiem, sevišķi visam tam, kas nāk klajā Sv. Pēterburgā.

Baltijas ģenerālgubernātora tituls, uzlikdams man par pienākumu rūpēties šais gubernās par miera un klusuma pasargāšanu, dod man arī tiesības ar likumiem līdzekļiem apspiest tos cēloņus, kas spētu iznīcināt šos vispārīgās labklājības galvenos pamatus.

Sakarā ar to es atļaujos griezt Jūsu Ekselences vēribu uz „Pēterburgas Avīzēm“, laikrakstu, kas man uzticētajam apgabalam augstākā mērā kaitīgs, un kuŗa izdošanai Sv. Pēterburgā, pakļaujot laikrakstu

turienes cenzūrai, nav, pēc mana uzskata, likumīga pamata. Saskaņā ar cenz. nolik. 48. § (Lik. kop. XIV sējums, 1857. g.), visu periodisko izdevumu cenzūra Baltijas guberņās uzticēta vietējam ģenerāl-gubernātoram. Gan šo laikrakstu izdod Sv. Pēterburgā, bet tā ka viņš domāts vienīgi Baltijas apgabalam, kur vienīgi iespējams tam atrast lasītājus, nepieciešams viņu pakļaut šejienes periodisko izdevumu cenzūrai; turpretī viņa cenzēšana Sv. Pēterburgā nesaskan acīmredzot ar likuma ideju un mērķi.

Pamatojoties uz to, un lai izbeigtu man uzticētajā apgabalā „Pēterburgas Avīžu“ kaitīgo ietekmi, es uzskatu par savu pienākumu vispadevīgi lūgt Jūsu Ekselenci, lai, pamatojoties uz Visaugstāko pavēli, kas pasludināta cenzūras resoram š. g. 17. maijā ar rakstu 7, laikrakstu vai nu aizliedz, vai arī nodod cenzēšanu uz likumīga pamata man. Pie tam uzskatu par savu pienākumu piezīmēt, ka tai gadījumā, ja šis mans lūgums kaut kādu iemeslu dēļ neizpelnītos ievērības, tuvākā laikā, laikraksta musinošajām idejām vēl vairāk izplatoties un iesakņojoties, jāizceļas nopietnām nekārtībām, kuŗu apspiešanai laikam vajadzēs izlietot bruņotu spēku.“

Sūdzību Līvens motivē, kā jau Barons atmiņās saka, komentējot četrus „Pēterburgas Avīžu“ n-rus (Barons saka: „jau no pirmiem četriem „Pēt. Av.“ numuriem“; īstenībā sūdzībā ņemti materiāli no 1862. g. 2., 3., 4. un 5. n-ra). Atsaukdamiem uz to, ka sevišķi liela valdības uzmanība esot piegriežama tiem iespiestiem darbiem, kas domāti ļaužu zemākajām šķirām, ģenerālgubernātors vispirms apstājas pie pirmajām „Dzirksteles“ (laikraksta pielikuma; to vēlāk pārdēvē par „Zobugalu“; pielikums atrodams katrā otrajā laikraksta n-rā) lappusēm, kur esot ievietotas zemniekiem nesaprotamas lietas; pieminēta satira „Bizes gaudas“, kur „latviešu vērību griež uz to, ka eksistē kāda zināma partija, kas dar-

bojas pretī katram sabiedrības progresam, tomēr veltīgi."

Sūdzībā uzsvērtā laikraksta antireligiskā tendence; šai vietā veikli savirknēti teikumi un pat pusteikumi no 2. un 3. n-ra. Uz „Pēt. Avīžu” pretinieku nekorrekto argumentācijas metodi griež vērību pat Tērbatas vācu laikraksts „Inland”, kas savā 1862. g. 36. n-rā raksta: „Cik taču viegli pagatavot tendenciōzu „tulkojumu”, kas var maldināt latviešu valodas nepratējus.”

Savā atbildē to konstatē arī Valdemārs, teikdams: „No kaut kuŗa krievu mūsu dienu laikraksta 10—12 numuriem var sameklēt materiālu daudz smagākai sūdzībai, ja vien ar tiem rīkosies tādā garā, kā darīts šai gadījumā.”

Ģenerālgubernātors nav mierā ar to, ka jaunais laikraksts izsmejot vācu mācītājus; tāda rīcība mazinot baznīcas prestižu. Baznīca esot laikrakstā tēlota arī kā latviešu attīstības pretiniece. Nevajadzīgi esot norādīts uz šķiru diferencēm, rupji izsakoties par kungiem; lai to pierādītu, sūdzībā starp citu citēta 5. n-ra šī vieta: „Visiem cilvēkiem ir prāts un saprašana, vai nu tas rupjās lupatās jeb zīda drānās piedzimtu. Zināms gan, pie visiem ne vienā mērā, un bieži notiek, ka dažam nabaga bērnam vairāk prāta un saprašanas kā dažam lielkungam. Tādi piemēri nāk katru dienu priekšā.” Lai pierādītu, ka laikraksts musina vienu Baltijas tautu pret otru, sūdzība citē gabaliņu no Barona raksta „Mūžīgs kara lauks”. Krievu valodā (šai valodā sastādīts tas sūdzības raksts, kas nosūtīts uz Pēterburgu, kamēr sūdzības uzmetums sastādīts vācu valodā) šis citāts skan tā: „Борьба, совершающаяся въ природѣ, доказываетъ, что поколѣнія и расы, самыя молодыя, въ то же время самыя крѣпкія, посредствомъ которыхъ вытѣсняются старыя поколѣнія. Въ настоящее время мы ясно видимъ сильныя расы побѣждающими до селѣ господствующія поколѣнія”,

kam gan maz kopīga ar latviešu oriģinālu, kur par kustoņiem teikts: „Vecas, nespēcīgas slakas izmirst un jaunas, mundras nāk viņu vietā,“ bet par cilvēkiem un viņu 5 rasēm runājot norādīts uz 1) Amerikas indiāņu un 2) malajiešu un Austrālijas archipelagu tautu iznīkšanu: „Tās divi pēdējās rādās tās vecākās no šīm slakām un tiešām arī acīm redzot nīkst, kamēr tā jaunākā, kaukazieši, pa visu pasauli izplešas. Ja mēs garā vēl uz priekšu, uz nākošiem laikiem lūkojam, tad ieraugām atkal cilvēku slakas, kas miesīgi un īpaši garīgi pārākas par šinējām“; krievu citāts īstenībā ir, kā te redzams, skaidri tendenciōzs Barona raksta atsevišķu vārdu un paša sūdzības autora piepinumu savārstījums.

Sūdzības vācu uzmetums norāda uz „P. Avīzēm“ naidīgajiem rakstiem „Rigasche Zeitung“ 187. n-rā un „Inland“ 34. n-rā.

Gan sūdzība ir konfidenciāla, tomēr Valdemārs kā laikraksta cenzors dabū ar to iepazīties. Kā cenzoram viņam nu pienākums rehabilitēties, un to viņš dara, iesniedzams cenzūras komitejai paskaidrojumu, kas uzskatāms dažā ziņā arī par Barona darba augli. Šai atbildē noraidīti Līvena slēdzieni, aizrādot, ka tie dibināti gan uz nepatiesībām un kļūdaiņiem latviešu teksta krieviskojumiem, gan arī uz nespēju vai pat nevēlēšanos objektīvi apcerēt Baltijas jautājumu. Paskaidrojumā uzsvērta laikraksta mērenība un norādīts uz Baltijas vāciešu nelojālīti, tai pretī stādot latviešu valstiskumu.

Līvena sūdzībai tomēr ir panākumi. Laikrakstu gan neslēdz, bet laikraksta cenzēšanu izņem no Pēterburgas cenzūras kompetences un nodod ģenerālgubernātoram Rīgā. Gala vārds te bijis izglītības ministram. Cenzūras komiteja paziņo 1862. gada 16. oktobrī ministra lēmumu laikraksta redakcijai.

Tikai pirmie 15 „Pēterburgas Avīžu“ n-ri bija baudījuši ērtības un brīvības, ko tiem sagādāja tas apstākļis, ka laikrakstu cenzēja Pēterburgā un par

cenzoru bija iecelts vīrs, kas varēja sacīt kopā ar savu studiju biedru Zīversu: „Kad mani arī kultu, es nebrēktu, ja tas būtu „Pēt. Av.“ par skādi.“ Šai periodā laikrakstam faktiski nav nekādas cenzūras.

Toties laikraksta stāvoklis kļūst ļoti nelāgs, cenšanās nonākot Līvena rokās. Sūdzētājs bija kļuvis par tiesnesi: tas vien jau liecina, kādas grūtības laikrakstu sagaidīja nākotnē.

Apstākļus, kādos avīze nonāk sākot ar 1862. g. 16. n-ru, raksturo pats Barons: „Pēterburgā drukātā un izdotā avīze tika cenzēta Rīgas ģenerālgubernatora kancelejā no kancelejas direktora Tīdebēla. Tāds stāvoklis jaunās lapas redakcijai bija visai neērts un moku pilns. Ne atsevišķi manuskripti, bet pilnīgi sastādīti un nodrukāti numuri bija cenzūrai sūtāmi. Arī cenzētās lapas atpakaļsūtīšana daudzreiz nokavējās, tā ka numuru nevarēja ikreiz nolikt dienā izlaist un pa pastu izsūtīt.

Dažs numurs atnāca atpakaļ tā sastrīpots, ka bija otrreiz sastādāms un no jauna uz Rīgu sūtāms. Pie kam cenzors bija neapbrīnināms: tas striķēja gluži nevainīgas vietas, kamēr daži pārgalvīgi un aizkaņoši teikumi palika veseli. Žēl, ka cenzora lapas nav uzglabājušās, lai pievestu piemērus*). Pievedīšu tikai pāri piemērus, kas man atmiņā palikuši. Kādā rakstā par Somiju teikts: Viborgā, Piņņu zemē, dzīvoja etc. Pirmais vārds „Viborga“ — dzēsts, un tai vietā uzrakstīts „kādā pilsētā“.

Barona tēlotā aina visumā saskan ar dokumentu liecībām.

Ģenerālgubernators Līvens 1862. g. 20. okt. ar rakstu 641 ziņo redakcijai, ka viņš nevienu noteiktu personu par avīzes cenzoru neieceļ, bet cenzēs laikrakstu pats; ka viņš manuskriptu cenzēšanu atzīst par nepiemērotu, bet prasa iespīestu lokšņu piesūtī-

*) Daži cenzūras n-ri tomēr uzglabājušies. A. B.

šanu; cenzētās loksnes solās redakcijai nekavējoši sūtīt atpakaļ.

Tīdebēls gan nebūs bijis laikraksta cenzors, viņš tikai ziņo redakcijai ģenerālgubernātorā uzdevumā, kādas ir Līvena prasības, jo paša Līvena parakstu uz Valdemāra archīvā atrodamajiem ģenerālgubernātorā kancelejas rakstiem sastopam tikai pāra gadījumos. Tai pašā 20. okt. rakstā arī teikts, ka redakcijai sūta atpakaļ pirmo Rīgā izcenzēto (16.) n-ru ar sevišķu uzdevumu ierēdņa galma padomnieka Hartmaņa parakstītu imprimātūru*). Šis vīrs paraksta cenzētos eksemplārus un ir īstais laikraksta cenzors.

Viņa pirmais darbs ir — nokrāsot ar melnu krāsu vairākas rindas 16. n-ra „Pasta tašā“; no vietām, kas cenzūrai nav pieņemamas, zīmīgākā ir šī: „Vai nu būtu kungs, vai kalps, vienalga“. Rīgas cenzūras svitrojumi tādā formā, kā tie izdarīti 16. n-rā, protams, lasītājam lec acīs un viņu ļoti intrigē, laikraksta slavu dažā ziņā pat vairodami. Tomēr ģenerālgubernātorā kancelejās 1862. g. 3. nov. raksts atļauj izplatīt šo ar melno krāsu korigēto n-ru, jo tas nodrukāts tad, kad rikojums par cenzūras pārceļšanu uz Rīgu redakcijai vēl nav zināms. Kamēr pirmos 15 n-rus noslēdz piezīme: „No cenzūras atļauts“, 16. šai vietā lasām: „No cenzūras atļauts Rīgā.“ Jau 16. n-~~ra~~ izplatīšana jauno cenzūras apstākļu dēļ aizkavējas, par ko laikraksts nākošā (17.) n-rā atvainojas.

Sākot ar 1862. g. 16. n-ru sevišķi „Zobugalam“ jāsaraujas. Bet vēl 1863. g. izdodas laikrakstā ievietot sarunu, kur kāds zobugalu uzrunā tā:

Ak Zobugal, ak zobugal,
Par tevi runā ūberall,
Un es tev mīļi bučotu,
Ja — tevīm zobu nebūtu;

*) Iespiešanas atļauju.

un šis asprātīgi atbild:

Pēc manu zobu zušanas
Man tikai gals vien atliktu.

Jo saliktenis „Zobugals“ dalāms šais divos vārdiņos — „zobu“ un „gals“.

Ģenerālgubernātors šādā vai tādā kārtā viņam tiešām zobus maitā. 1862. g. 18. n-rā pielikumā „Dzirkstele“ ģenerālgubernātora cenzors nosvītro vienu joku par mācītājiem. Tā paša gada 20. un 22. n-ra pielikumā nosvītrots dzejolis „Pavasara roze“, kas Barona „brīvi tulkots pēc Gōthe“; turpat nosvītroti divi joki un Alunāna „Vecā Miķeļa padoms“. 1864. g. 4./6. n-ra pielikumā svītrotas veselas divi lappuses: cenzoram nav paticis Brenča un Zvinguļa dialogs. Savā 1863. g. 27. marta rakstā Tīdebēls ziņo, ka minētā gada „Pēt. Avīžu“ 13. n-ra pielikumā ievietotais „Zobugals“ nav iespējams; Līvenam nav tur patikušas „sarunāšanās“, dialogi, kas minētā pielikumā bijuši. Visvairāk uzkrīdama „Zobugalam“, cenzūra reizēm tā samaitā viņa rakstus, ka tie kļūst pavisam bezsaturīgi. 1863. gada 18. n-ra pielikumā svītrotas šīs mūsu retinātās vietas kādā sarunā, kur tēlots latviešu zemnieku ilgu virziens: „Par visām lietām tiem patīk būt par kroņa ļaudīm un it īpaši par kroņa zemniekiem. Citiem arī jau patīk būt par zemniekiem, kam grunte pašiem piederīga.“

Tad protams, ka ļaudīm patīk būt par zemniekiem, bet ne par vārguļiem.“

Cik „Zobugals“ vāciešiem nepatīkams, to liecina A. Bīlenšteina uzstāšanās pret šai pielikumā itin kā kultivēto zemsirdīgo naidu. Šules par „Zobugalu“ izsaka „Magazin“ XV (1. Stück) 22. lpp. pat tādu spriedumu: „Ne „Pēterburgas Avīzes“ būtu jāapspiež, bet tikai „Zobugals“, jo viņa nevajadzīgie joki un satira, ko nespēj uztvert neviena cenzūra, nemāca, bet rīda.“

Patiesībai par godu gan jāsaka, ka „Pēterburgas Avīzes” turas visu savu pastāvēšanas laiku pie tā, ko laikraksts solījis sākumā, savu humora pielikumu „Dzirkstele” tā raksturodams: „Tā tikai smiesies par tādām ģeķībām, kuŗas katrs par ģeķībām viegli var atzīt; tā nekad neizies uz to, kautkādu cilvēku jeb cilvēku kārtu apsmiet — bet cilvēku un kārtu mierā laizdama, tā tikai visānai ģeķībai un aplamībai kritīs virsū kā stārķis uz vardēm. Tas tik jau ir dabas likums.” Arī nākošos n-ros redakcija uzsver to pašu. „Dzirksteles” resp. „Zobugala” nolūks esot galvenā kārtā — iemācīt latviešu tautu smieties, jo jau daudzus gadsimteņus tā tiešām reti smējusies. 1864. gada 18. janvāra rakstā 151 Līvens šī pielikuma izdošanu nākotnē pavisam aizliedz, jo, laikraksta koncesiju pārbaudījis, viņš atrod, ka iekšlietu ministrija esot savā laikā atļāvusi izdot tikai „Pēterburgas Avīzes”, par „Zobugalu” atļaujā neesot minēts. Latviešiem noliedz smieties...

Hartmanis cenzē „P. Avīzes” beidzot tā, ka gandrīz neviena brīvāka doma tur vairs nespēj patverties. Pat kad avīze referē par tiesībām, ko Aleksandra II reformas piešķir poļu zemniekiem, Tīdebēls nav mierā, atzīdams tiesību daļas uzsvēršanu par latviešu zemnieku musināšanu.

Sakarā ar to laikraksts saņem no cenzoriem šādu norādījumu:

Vidzemes, Igaunijas un Kurzemes
ģenerālgubernātorā pārvalde.

I nodaļa.

1864. g. 8. jūnijā.

261. n-rs.

Rīgā.

Latviešu laikraksta

„Pēterburgas Avīzes” redakcijai.

Viņa ekselences ģenerālgubernātorā kunga uzdevumā augšā minētā redakcija tiek uzaicināta, saskaņā ar ģenerālgubernātorā kungam no redaktora kunga personīgi doto paskaidrojumu, gādāt, ka

Visaugstākais likums par agrāro apstākļu organizēšanu Polijas ķēniņvalstī visā savā pilnībā „Avīzēs” tiku uzņemts un neaprobežots tikai ar tās daļas iespiešanu, kuŗa zīmējas uz zemnieku tiesībām.

Kancelejas direktors A. Thiedeböhl.
Sekretārs (paraksts).

Cenzūra, nedrīkstēdama noliegt „Visaugstākā” likumu publicēšanu, mēģina ar v i s a likuma publicēšanu mīkstināt tās vietas, kas likumā tai šķiet Baltijas apstākļiem bīstamas. Valdemārs gan jau savā 1862. g. 10. okt. Pēterburgas cenzūras komitejai adresētā paskaidrojumā norāda, ka par latviešu sašutuma cēloni nevar būt, protams, reformas Polijā, bet gan Baltijas guberņu zemnieku stāvokļa radikālāku reformu pastāvīga atlikšana. Tai pašā rakstā viņš uzsver, ka taisni savos pirmajos n-ros laikraksts, ko cenzēja Pēterburgā pats Valdemārs, izvaiījās no liberālāku Krievijas un Polijas likumu publicēšanas un viņu salīdzināšanas ar Baltijas guberņu likumiem.

Ja 1864. g. „Pēt. Av.” tos turpretī publicē, tad tās liecina, ka jaunlatviešu cīņas spars nav mazinājies. Būdami sākumā diezgan lojāli pret centrālās valdības cenzūru Pēterburgā, viņi vēlāk strādā pretī vāciskajam Rīgā rezidējošajam ģenerālgubernātoram un viņa cenzūrai, par kuŗu jau minētajā 1862. g. rakstā Valdemārs diplomātiski saka: „Naidam pret jauno laikrakstu tīri teorētiska daba. Domā, ka laikrakstam, ko izdod patriotiskie un izglītotie latvieši, drīz vajadzēs nosvērties savu asinsradnieku Krievijas slavu pusē un pretoties Baltijas guberņu provinciālajai noslēgtībai. Vēl nav pierādījumu, ka avīze turējusies šai virzienā, bet aizdomas gan, un tās izsacītas jau dažos vietējos un ārzemju laikrakstos.”

1862. g. beigās „Pēterburgas Avīzes” aizrāda, ka arī citā ziņā latvieši nevēloties norobežoties no krieviem. Arī viņi gribot baudīt Krievijā tobrīd uz-

plaukstošā liberālisma augļus: „Tas, ka šur tur pasprūk brīvāks vārds, ir mūsu brīvo preses apstākļu tiešas sekas, kas vērojamas visā mūsu presē (arī Baltijas vācu presē tur, kur tā neaizskar Baltijas gubernas, bet Siciliju, Japānu u. t. t.). Ja mūsu Rīgas draudzene grib nēsāt uzpurni, tad tā ir viņas lieta.“ Turpat „P. Avīzes“ norāda, ka latviešu un vācu attiecības derētu jau pie laika ievadīt tai gultnē, kas raksturo zviedru un somu mierīgo sadarbību 19. g. s. Somijā. Bet laikrakstam uzspiestā Rīgas cenzūra pa to laiku sāk korrigēt arvien stingrāk.

Barona rakstam „Ieaudzini bērniem drošu prātu“ „Pēt. Avīžu“ 1863. g. 23. n-rā nosvītrotā teikumam „lai mūsu jaunekļi izaug par vīriem, kādus mūsu laiki pagēr“ otrā pusē. Barona rakstam „Meitu skola Laicēnē“ 1864. g. 4. n-rā cenzūra svītrotā teikumam „pie mums īpaši meiteņu skolas vēl maz ir izkoptas“, lai gan Valdemārs cenzūras loksnē ar tinti ierakstījis šo dažā ziņā nomierinošo piezīmi: „Nach Angaben und auf Wunsch der Pastoren Heerwagen und Treu bearbeitet von Baron.“ 1863. gada 24. n-rā cenzūra izdara svītrojumu arī Valdemāra rakstā „Par zveju Baltijas jūrā“, lai gan šis raksts visā pilnībā jau iespiests krievu valodā izdevumā „Морской Сборникъ“. Par vācu zvejniekiem runādams, autors tur saka, ka tie cienot latviešu zvejnieku izgudrojumus, „lai gan šie par mūsu zvejniekiem daudz vairāk mācīti un savās ierīktēs un rektēs, kas tiem caur likumu dotas, daudz labāk stāv“; mūsu retinājums nosvītrots. Turpat nosvītroti šie divi teikumi, kur izcelti mūsu zvejnieku nopelni: „Būtu tiešām pareizi, ja tie par to labumu tiktu kautkādā vizē apgādāti un viņu dāvana no augstākas puses atzīta. Zināms, ja šie izgudrotāji piederētu augstākām un mācītām ļaužu kārtām, tad jau viņu nopelnums sen būtu visiem zināms kļuvis.“ Cen-

zūra tais domās, ka latviešu lasītājs nav iepazīstināms ar tām lietām, kas atļautas krieviem; un ka kaitīgi būtu latviešu lasītājā radīt pārliecību, ka citas tautas bauda vairāk brīvības, labierīcību, atzīšanas un labvēlības nekā latvieši.

Cenzūrai nepatīk arī „P. Avižu“ norādījums uz to, kas uzskatāms par labu skolotāju un mācītāju, un kas par sliktu; viņai liekas, ka te kritizēta Baltijas garīdzniecība. Kas vainīgs, tas bailīgs. Un Rīgā nosvītro rakstam „Skolas draugi“ (1864. g. 28. un 30. n-ra pielik.), kur runāts par 19. g. s. pirmajā pusē slaveno Karalauču paidagōgu Dinteru*), šīs zīmīgās vietas: „Abi šie vareni mācītāji par nesaprotamām būšanām nemuldēja ārīgos vārdos un sakarsušās jušanās, bet viņu valodā savienojās gaišums, spēks un iekšķīga sajušana. Dažlabs senāk sacīja: mācītājam no ļaudīm cik vien iespējams savrup jāturas, kad tas kā svēts vīrs no savas draudzes grib cienīts tapt, tam nekad citādi kā amata drēbēs un svētā vaigā viņas priekšā jārādās. Tā Dinters nedomāja. Viņam negribējās, lai draudze to kā augstu priesteri apbrīnotu, bet lai tā to kā tēvu mīlētu.“ Beigās svītrots arī: „Zināms, tam arī pretinieku netrūka, kas viņa spēcīga gara virsroku apskauda. Daudz tanī laikā dzīvodami tumsības draugi, kas labprāt cieta verdzību un savu slinkumu piekopa, to vēl pēc nāves nīdēja un vajāja. Tie šo nekaunējās par ticības un cilvēcības postītāju ķēzīt un viņa labas ievēšanas un izdarīšanas varen apsmādēt. Taču tas viss nespēj Dintera labai piemiņai nenieka skādēt.“

Barona stāstā „Samaitāta tirgus braukšana“ cenzoram nepatīk un viņš svītro vietas, kur tēloti tādi ierēdņi kas labprāt ņem kukuļus*); cenzors nav mierā arī ar to, ka vagars salīdzināts ar kungu.

*) Ar Dinteru bijis personīgi pazīstams arī skolu labvēlis Cīravas mācītājs Volters (dz. 1773. g., mir. 1858. g.).

*) Skati šos svītrojumus „Kr. Barona rakstos“ I, 403.

tāpēc svītrots: „un ļaudis no viņa gandrīz vairāk bijās, kā no paša cienīga tēva“.

1863. g. rudenī cenzūra ievēro, ka līdz tam laikam necenzētā „Pasta taša“ palaiž vienu otru brīvāku vārdu; ar savu 1863. g. 27. novembra rakstu 384 Tīdebēls ziņo, ka nākotnē cenzēšanai iesūtāma arī „Pasta taša“. Cits raksts nosaka, ka cenzūrai paziņojami visi autoru vārdi (Līvena norādījums Hartmanim ģenerālgubernātorā 1863. g. 16. decembra rakstā 4539); prasība, kas laikrakstam ļoti nepatīkama. Redakcija šo noteikumu bieži apiet, par rakstu autoriem atzīmējama cenzūras eksemplāros Baronu un Valdemāru.

Rīgas cenzori neapmierinājas ar to vien, ka tie šo to svītro. Daudz vairāk nepatīkšanu tie dara, pretēji Līvena solījumam kavēdamies ar cenzēto lokšņu atpakaļ sūtīšanu. Uz 1864. g. 2. n-ra cenzētās loksnes atrodama ar tinti rakstīta Valdemāra piezīme: „Otro reizi sūtīts, jo numurs vēl līdz 18. janvārim nav atgriezies“ („Zum zweiten Mal geschickt, da die № noch bis zum 18. Januar nicht angekommen ist“). Līdzīga piezīme 1863. g. 30. aprīlī uzrakstīta uz minētā gada 17. n-ra cenzētās loksnes; tur redakcija sūdzas, ka cenzēto eksemplāru tā gaidot jau 2½ nedēļas. Tas kavē laikraksta savlaicīgu iespiešanu un izsūtīšanu un kremt sirdi galvenā kārtā Baronam, jo viņš reizēm arī ekspeditors. „Pēterburgas Avīzēs“ atrodam vairākkārt tādus paziņojumus abonentiem: „Pielikums (vesels bogens) nevar šim n-ram līdz iet tādēļ, ka vēl nav no cenzūras atpakaļ atnācis.“ Vai arī: „Nav redakcijas vaina, ka šis pielikums tik vēlu iznāk.“

Šie apstākļi, protams, abonentu skaitu sāk mazināt. 1863. g. vēl ir 330 abonentu. Abonentu skaits 1864. g. noslīd uz 2600.

Baltijas vācieši mēģina arī citādi „Pēterburgas Avīzēm“ kaitēt. Atbildējams uz dažiem žandarme-

rijas jautājumiem, Valdemārs 1865. g. liecina par laikraksta vajāšanu vēl sekošo:

„Spiestuve jau pagājušā vasarā vairākas dienas apturēta un apgrūtināta tāpēc, ka no Rīgas ģenerālgubernatora kga kancelejas ienākusi šejienes policijai sūdzība, kas policijai jāsaprot tā, ka še kādu latviešu laikrakstu slepeni iespiež un bez cenzūras atļaujas izplata. Un kā toreiz, tā tagad šo latviešu laikrakstu cenzē taisni Rīgas ģenerālgubernatora kga kanceleja. Man kā „Pēt. Avīžu” redaktoram vajadējis jau 10 līdz 15 sūdzību gadījumos laikraksta lietā aizstāvēties vienīgi tāpēc, ka ne visi, taču daudzi no vācu muižniecības un garīdzniecības nīst izglītotā tonī vadītu latviešu laikrakstu, kas pie tam izkopj arī šo valodu, un tad arī laikraksts nevar būt viņu politiskajai nākotnei labvēlīgs. Vēl pagājušā gada beigās bija šejienes kaŗa gubernatoram kņazam Suvorova kgam vienu pēc otras 3 reizes rakstiski norādīts uz šejienes latviešu laikraksta bīstamību. Tad redakcija ar milzīgām pūlēm pārtulkoja viņam vārdu pa vārdam visu to, kas gada trijās ceturtdaļās no Rīgas ģenerālgubernatora kga kancelejas svītrots kā bīstams. Viņa pagatavoja no daudzajām loksņēm biezu grāmatu. Kņazs Suvorovs bija ārkārtīgi izbrīnējies, kad viņš iepazinās ar šīs lietas īsto saturu. Vispār še Pēterburgā nav gandrīz nevienas augstākas instances, kur es jau nebūtu laikraksta bīstamības dēļ apsūdzēts, lai gan tas ir uzmanīgākais laikraksts visā Krievijā un tomēr padots tik smagai un no redakcijas interešu viedokļa dārgai cenzūrai, kā neviens cits visā Krievijā.”

Žandarmerijas jautājumi krievu valodā un Valdemāra atbildes vācu valodā atrodamas ierakstītas kādā Barona kladē ar Barona roku.

Turpat Barons ierakstījis vācu valodā kāda 1864. g. beigās sacerēta raksta tekstu. Tam augšā piezīme iekavās: „Iesniedzot „Pēt. Av.” cenzūras

svītrotu vietu tulkojumu", bet nav adreses. Atbilde žandarmerijai dod norādījumu, ka tāds tulkojums ar pavadrakstu varētu būt nosūtīts Suvorovam. Pavadraksts skan tā:

"Sv. Pēterburgas latviešu laikraksta redakcija apzinās, ka tā kalpo svētai lietai, veicinādama, cik vien ilgi iespējams, šī laikraksta pastāvēšanu, jo tas ir šai valodā vienīgais, kas atbilst normāla laikraksta (kādu laikrakstu citām tautām netrūkst) jēdzienam. Jo vienam no tiem divi pārējiem, kas iznāk šim līdzās, galvenais temats ir baznīcas lietas, un otrs, kas iznāk Rīgā, redaktoraniecīgās izglītības dēļ ikbrīdi saraksta, dienas jautājumus pārsprieždams, tādas aplamības, ka latviešu literātūru tādā kārtā nepelnīti degradē.

Pārlicībā, ka redakcijas patriotiskie centieni pilnīgi pelna valsts uzmodinājumu un uzslavu, redakcija izgatavojusi tulkojumus no tiem avīzes rakstiem, kas vairāk kā pusgada laikā svītroti, ticēdama, ka tādā kārtā par laikraksta itin kā kaitīgo tendenci varēs spriest arī tie, kas latviešu valodu neprot. Svītrotajām vietām taču jāparāda taisni kaitīgais.

Pielikumā šē tā tad seko šī gada 17.—43. n-ros svītrotu gabalu precīzs tulkojums, un pēc tam zināms vairums vēl vecākos laikos svītrotu vietu.

Saprotams, ka cenzora kungs atsevišķos gadījumos var maldīties, t. i. nosvītrot atsevišķas pavisam nevainīgas vietas, ko viņam kā ierēdnim nevar daudz piemest. Šē nav runa par to, bet viņa svītrotumi māca redakcijai pavisam jaunu morāli, ne tādu, ar kādu mēs citkārt mūsu valsts dzīvē sastopamies. Pievienotie tulkojumi ir sacītā tieši liecinieki.

Un 40. n-rā svītrots vesels garš gabals „Brāļu cietisraiba“, un tāpēc šis gabals nav novests līdz galam. Šis sacerējums sava garlaicīgā garuma dēļ palicis nepārtulkots. Tas pats noticis 26. n-rā ar garāku gabalu no „Земледельческая Газета“ „Mēri

kritušo lopu ādas aprakšana ir veltīga (saskaņā ar prof. Rožnova paskaidrojumiem)". Bez tam nav pārtulkoti šur tur sastopami atsevišķi svītroti vārdi un vietīņas, piemēram 21. n-ra sacerējumā „Augu dvēsele“. Ja vajadzīgs, visas šīs vietas var īsā laikā pārtulkot.

Tikko atnākušais 45. n-ra pielikums ir atkal pa pusei svītrots, un svītrotais gabals ir kāds no vācu valodas tulkots sacerējums par brūžiem Kurzēm, to vācu valodā šai gadā izdevis kāds stingri konservētīvs Kurzemes muižnieks. Redakcijai nav ne jausmas, kāpēc šis un vēl daudz tam līdzīgi sacerējumi svītroti, tā tikai redz, ka laikraksta iespēšanas izdevumi tādas svītrotāšanas dēļ aug, jo vienīgi šim laikrakstam piemērotā speciālā Rīgas cenzūra pieņem tikai iespēstus sacerējumus.

Ja no šī iesnieguma varētu secināt, ka laikraksta cenzēšana veicama Pēterburgā labāk nekā Rīgā, tad būtu nevien reālizēts vispārīgais visu valšņu princips, ka centrālā valsts cenzūra kā kompetentākā stādāma pāri vietējai, bet arī tik patriotiskajai latviešu tautīņai parādīta žēlastība baudīt savas literatūras uzplaukumu tādā pašā mērā, kā citiem valstniekiem.“

Suvorovs jūtamam palīdzību jaunlatviešiem nebūs varējis sniegt. Bet vācu spēku augstu vērtēdams un viņa sakaušanai vairs neticēdams, viņš mēģina Valdemāru noskaņot par labu izlīgumam ar vāciešiem, jo pat īstie krievu ļaudis redz, ka cīņa ar Baltijas vietējām varām ļoti grūta, tām par daudz augsti aizbildņi.

Pie Valdemāra vācieši sūta arī viņa studiju biedru un bijušo Tērbatas vakarnieku mācītāju Zakranovicu, kas pats veselus septiņus gadus nedabāja patstāvīga mācītāja vietu tāpēc, ka bija lātvietis*); ēnu uz Zakranovicu bija metusi, protams, viņa

*) K. Kundziņš, „Mans mūža gājiens“ 80.

dalība latviešu studentu vakaros, jo vācietībai par vakarnieku sastāvu noteiktas ziņas. Par to sūdzas arī pats Zakranovics vēstulē, ko viņš, būdams joprojām tikai teoloģijas kandidāts, darbodamies par mājskolotāju barona Hovena ģimenē Jelgavā un gaidīdams mācītāja vietu, raksta Valdemāram „Pēt. Avīžu“ lietā 1862. g. 14. oktobrī: „Par slepenu jaunlatvieti mani turēja un vēl arvienu tur visai daudz, kas uzskatīja par savu pienākumu asi novērot manu izturēšanos. Tikai to bažu dēļ divi mācītāja vietās jau iecelti citi kandidāti, atstumjot mani.“

Garīdzniecība prasa, lai viņš savu padevību vācietības virzienam pierāda darbos. Šulcs viņu mūdina, lai viņš ievada ar Valdemāru sarunas par „Pēt. Avīžu“ ievirzīšanu kristīgi konservatīvos ūdeņos. Viņš nu arī mēģina modināt Valdemārā šaubas par laikraksta uzsāktā virziena svētīgumu, tā rakstīdams: „Bet vai nu ir, neskatoties pagaidām uz atsevišķiem gadījumiem, vai ir lielumā un visumā uzņemts pareizais tonis, un ja to varbūt arī nevarētu noliegt, vai tas ir noturēts? Vai Tu ar „Pēterburgas Avīžu“ uzsāktā virzienu esi pilnīgi vienis prātis?“ Zakranovics piemet laikrakstam, ka tas kaņķojot pret reliģiju: „Itin visos „Pēterburgas Avīžu“ numuros dveš gars, kuŗam reliģiskā ziņā vajaga radīt daudzos nesaprašanu.“ Viņš lūdz neaizkart mācītājus.*) Panākumu šai vēstulei nav.

Cenzūras spaidi „P. Avīzes“ tomēr tik viegli nespēj nomākt. Buchholcs vēlāk sūdzas, ka pat stingrā cenzūra nespējusi svītrot visu vāciešiem nepatīkamo. Cenzūrai bijusi jāgriež vērība mazāk uz rakstu tiešo nozīmi, bet vairāk jālasa „starp rindām“. Svītrots daudz. Tomēr viņš nožēlo: „Tīri faktisko, diemžēl, nevar publikai atraut, jo tad mums būtu viss jāsvītro.“ Ar sašutumu viņš konstatē, ka cenzoram šādos apstākļos grūts darbs, bet autoriem, kas te vainīgi, likums nenosakot nekāda soda.

*) Skatī arī 140. lpp.

Ģenerālgubernātors pa tam 1863. g. pavasarī pa otram lāgam prasa laikraksta slēgšanu. 13. maijā Pēterburgas cenzūras komiteja paziņo laikraksta redakcijai sekošo: „Nemot vērā „Pēterburgas Avīžu“ kaitīgo virzienu, iekšlietu ministra kgs atzina par nepieciešamu šī laikraksta izdošanu četrus mēnešus pārtraukt.“ Līvens gan bija prasījis avīzes slēgšanu uz astoņiem mēnešiem.

„Latviešu Avīzes“ ziņo par savas konkurentes klizmu tā: „Pēterburga. Uz mūsu augsti cien. Ministera kunga Valujeva pavēlēšanu pēc jaunu Cenzūras likumu 12. § priekšrakstiem „Pēterburgas Latviešu Avīzes“ apgādātājiem ir aizliegts šīs „Pēterburgas Latviešu Avīzes“ nākošu 4 mēnešu laikā vēl likt driķēt un ļaudīs izlaist. „Pēterburgas Latv. Avīžu“ lasītāji lai tādēļ šīs negaida.“ *)

„Pēterburgas Avīzes“ šo notikumu var atzīmēt tikai, savu gaitu rudenī atjaunodamas; kārtodams savas saistības ar abonentiem, laikraksts vairākkārt piemin „4 mēnešu stāvēšanu“.

Par laikrakstu apturēšanu nebrīnās ne redakcija, ne lasītāji, jo šis notikums bijis gaidāms. Barona kladē ierakstīta kāda laikrakstā neievietota korespondence, kas šai lietā (vācu valodā) skan: „„Pēt. Av.“ apturēšana mūs ļoti apbēdinājusi, bet ne pārsteigusi, jo tāds solis bija gaidāms pēc tam, kad garīdznieku kungi — Kurzemes un Vidzemes — pēdējā sinodē Jelgavā bija apsolijušies laikrakstam sagādāt kavēkļus, un pēc tam, kad muižniecība 1862. g. 2. nov. Jelgavā bija apņēmusies spert pēdējo soli „Pēt. Avīžu“ nospiešanas virzienā; un mēs, kas to zinājām, esam baidījušies no tā, kas patlaban diemžēl noticis. Lai Dievs dod, ka laikraksts vēl šo reizi spētu izturēt.“

Vācu pusē turpretī cerē, ka laikraksts darbību vairs neatjaunos. Bet stāvoklis joprojām arī viņiem

*) „Latviešu Avīzes“, 1863. g. 22. n-rs.

šķiet nopietns. Šulcs 1863. g. 17. sept. Latviešu literāriskās biedrības sapulcē (viņš ir šīs biedrības prezidents) referē šai lietā: „Jau „Mājas Viesis“ uzstājās sākumā kā partijlapa un deva pirmos pamudinājumus priekšposteņu sadursmēm ar „Latviešu Avīzēm“, kas (sadursmes) pa šo laiku mierīgi beigušās. Bet te pacēlās ar sprādzienu Pēterburgas uguns bumba un sauca augstus un zemus partiju kaŗā, kuŗa karstums tikai tad sāka mazināties, kad šis meteors saplīsa. Nokritušais akmens iesitās dziļi Latvijas zemē un vēl joprojām to smagi spiež. Tas vēl par karstu, lai viņu varētu novākt.“

Valdemārs, Barona atbalstīts, tiešām laikraksta izdošanu rudenī turpina. Kad avīze iznākšanu 10. oktobrī atkal atjauno, pats pirmais numurs pilns kodīgu zobgalību, bet neattapīgais cenzors tur nekā ļauna nesaskata.

„Zobugala“ titulā iespiests 10. okt. n-rā šis daudznozīmīgais dzejolis:

Pēdējā ziemas vara.

„Bargi kungi nevalda
Ilgi savā varā“,
Tā man teica vecītis,
Kas vis nebij narra.

Un ja pavasarā vēl
Aukstais ziemels plosās,
Un ap jauniem ziedīņiem,
Maitādams tos, grozās;

Un ja naktīs briesmīgi
Salnas spēkā pillā
Draudē katram asniņam,
Kas tik galvu cilā;

Un ja dažā l a p i ņ a
Aiziet bālā nāvē,
Un ja dažū pumpuru
Salna izplaukt kavē:

Tad tik varen nebīsties —
 Dienas trīs vai četras
 Paies — un ja vairāk ar' —
 Taču stāsies vētras.

Beidzot maija mēnesis
 Pārvarēs kā nieku
 Visus tādus naidniekus, —
 Zels tad viss ar prieku.

„Līvens gan vēlāk apķērās,” stāsta Barons, „un piesūtīja redakcijai pavēli, ja numurs vēl nebūtu izlaists, to apturēt, jo viņš pats pēc pāris dienām būšot Pēterburgā un došot savus rikojumus. Numurs jau bija izdrukāts un pasta sūtījumiem sapakāts. Zināms, ka šīs pakas negaidīja uz Līvena ierašanos Pēterburgā, bet steidzīgi aizbrauca uz visām pusēm.”

Tomēr cenzūras spaidu sekas tās, ka laikraksta saturs kļūst plānāks.

Barons ne tikai redaktors vien, viņa ziņā bieži arī ekspedīcija. Pirmajā pusgadā abonentu skaits pārsniedza četrus tūkstošus. Tas tiem laikiem milzīgi liels vairums. „Latv. Avīzes” šulca vadībā iziet drusciņ mazākā eksemplāru skaitā, bet te jāņem vērā, ka šulcs ir tehniski vislabākais šīs avīzes vadītājs, priekš un pēc viņa laikraksta tirāža nepārsniedza 2500, un „Latv. Avīzes” protežēja visi, kam mūsu zemē toreiz noteikšana. „Pēt. Avīžu” tirāža rāda, ka izdevēji nav vis vilušies — vajadzība pēc brīvāka vārda, vakareiropejiska laikraksta tiešām nobriedusi. Tie latvieši, kam gadās rokā krievu un vācu laikraksti, redz ka „Latv. Avīzes” gādā vairāk tikai par to, lai, šulca vārdiem sakot, „to laiku vilktu” un, cilvēces progresam ejot vairumā, latvietis paliktu laika garam arvien vairāk pakal. Gaišākās galvas nesaprot, „kāpēc latviešu avīzēm būs pagalam citādām būt kā visu citu tautu avīzēm”). — „Avīzes ir, tā sakot, valstību un tautu mutes un

ausis. Caur viņām var visu dzirdēt, kas tālumā notiek, ar viņām katrs atkal tikpat tālu var aizrunāt". *) Jaunlatvieši, tautai laikrakstu sniegdami, sauc: „Kas dzīvo — lai vēl vienreiz sakām — pie tā var dzīvību manīt, tam ir valoda, tas runā. Lasītājs, še tev nu ir mēle; runā, ja dzīvs esi!“ Un „P. Avīzes“ iegūst laudis tādu piekrišanu, kā vēl neviens cits laikraksts.

To redz arī pretinieki. Šulcs sinodē sūdzas: „Tauta palaujas uz šiem vadoņiem un apsveic priecīgi „P. Avīzes“, jo tās izteic un bafo tautas slepenībā lolotās cerības. Ar to šīs avīzes ir tapušas par bīstamu tautas lapu!“

Laikrakstā, kas iznāk Pēterburgā, latvieši grib saskatīt arī valdības labvēlību. Saskaņā ar ģenerālgubernatora norādījumu, „Pēterburgas Avīžu“ redakcija 1863. g. 19. n-rā spiesta paskaidrot: „Pret dažām neriktīgām domām, kas mūsu lasītāju starpā esot izpletušās, mēs ar ziņu no augstākas puses izsakām, ka mūsu lapa nestāv vis valdīšanas dienestā, nedz arī no valdīšanas kādu palīdzību dabū, nedz kaut kā no valdīšanas tiek rīkota, un ka visi raksti un ziņas, tiklab pašā numurā, kā arī pielikumā, nav uz valdīšanas pavēli, bet vienīgi no mums pašiem — no galvodamas redakcijas — mūsu lapā uzņemti. Mēs to labprāt mūsu lasītājiem darām zināmu, lai gan ticam, ka prātīgie ir bez tam šādas domas neturēs.“

Visiem spēkiem pretinieki mēģina kavēt jaunlatviešu preses organa izplatīšanos. Barons to ekspedīcijā redz visskaidrāk: „Kas atkarīgs no kungiem, no muižas (un kas gan nav atkarīgs!), tas nedrīkstēja šo avīzi abonēt, ja negribēja ciest visādus spaidus. Arī lauku pasta soma nereti šai avīzei bija liegta, un naudas sūtīšana un sarakstīšanās apgrūtināta. Pat daži mācītāji no kanceles biedināja

*) „P. Av.“ 1862. g. 2. n-rā.

savu draudzi šo bezdievīgo avīzi lasīt un ieteica turēt no mācītāja šulca redīgētās „Latv. Avīzes“. Bez tam „Pēt. Av.“ pa divām lāgām gada vidū tika pārtrauktas, un abonenti palika bez savas avīzes un nebija droši, ka avīze neapstājas pavisam.“

Ka laikraksts būtu divi reizes apturēts, tas gan nav pareizi. Turpretī abonentu ietekmēšana no mācītāju puses praktizēta plaši. Barona kladē atrodam „noticis eventuālai izlietošanai (piesūtītas no...)“, kur tēlota Brāzes darbība šai virzienā:

„Jocīga variācija par Brāži attiecībā uz „Pēt. Av.“: 1862. g. Lukševics, viens latvietis, pasūtījis laikrakstu lejasbārtavniekiem. Abonentu skaits bija liels, un tas nepatika Brāžem, tāpēc viņš 1863. g. jaungadā darīja no kanceles zināmu, ka ikviens, kas kādu laikrakstu, arī „Pēt. Av.“, gribot dabūt, varot to caur viņu — Br. — pasūtīt. Bet katram, kas uz šīs publikācijas pamata grib „Pēt. Av.“ pasūtīt, t. i. šai nolūkā pie Brāzes nāk, viņš saka: „Tā ir zemē nosviesta nauda, ko tu par „Pēt. Av.“ izdod. Viņa nomācītais skolotājs (tāpēc viņš jau senāk varēja uz Gramzdi rakstīt: mācītājs ir ar skolotāju še, t. i. Bārtavā, vienos prātos) dara to pašu, tāpēc avīzes noiets šogad Bārtavā mazāks nekā pagājušā gadā.“

Taču ne visi mācītāji tā rīkojas, viņu starpā ir arī tādi, kas laikraksta izplatīšanu sekmē. Dikļu mācītājs J. Neikens (pazīstamais latviešu stāstnieks), kaņģājiem pret „Pēt. Avīzēm“ nepiekrīzdams, pat šķīras no „Latviešu Avīzēm“.

Kamēr Valdemāram jāstaigā uz cenzūras komiteju un citām valsts iestādēm, lai atspēkotu vācu preses un amatpersonu nemitīgās denunciacijas, Barons brižam galīgi pagurst, apkrāviēs redakcijas un ekspedīcijas pienākumiem. Ir reizes, kad viņš spēka trūkumā turpat ekspedīcijā pēc veiktā darba aizsnaužas un noguļ visu nakti uz grīdas. Bet sirdī viņam silti un gaiši, tur ir tautas pavasaris.

To, ka Barons tomēr joprojām dziļi sirds dziļumos glabā ciešu ticību tautas nākotnei, viņš apliecina, „Pēt. Avīzēs“ ievietodams savā laikā Valdemāram dāvināto „Kalna strautu“, kas nu pārdēvēts par „Upi un cilvēka dzīvi“ un, reducēts no 13 strofām uz 6, skan šai lakōniskajā koncepcijā tiešām himniski:

Mazs avots kalnā ceļas
Un saulei pretim smaid',
Un jautri straujus vilņus
Uz krēslu leju raid'.

Tam prātā auglīgas drupas,
Kam spirtas rāsas trūkst;
Viņš sapņo no paradīzes,
Kur dzīvības koks pat žūst.

Bet klintis tam pretī kŗaujas
Un cieti ceļu slēdz:
Jo tumšāki kalnu ēna
Tur apakšā leju sedz.

Te krūts tam vareni ceļas,
Tas droši un lepni plūst
Un gāžas pāri pār klintīm,
Kaut dziļumā iekšā grūst.

Ir dažas klinšu drupas
Ar troksni zemē irst,
Un daļa lāsīte slepen
Kā asara mirdz un birst.

Un lejā ar jaunu spēku
Tas vilņodams tālāk iet —
Un visas malu malas,
Zeļ, zaļo, kuplo, zied.

Baronam dara prieku padarīts darbs, apziņa, ka top liela nākotne.

Barons kā mūsu modernās gara kultūras celmlauzis aug pamazām, viņa tapšana norisinās or-

ganiski. Kurzemes gubernātors Breverns 1864. g., iepazīstinādams ģenerālgubernātoru Līvenu ar itin kā eksistējošas slepenas sabiedrības „Jaunā Latvija“ bīstamajiem mērķiem, raksturo Baronu tā: tas esot apdāvinātākais un izglītotākais jaunlatviešu starpā, uzņemoties pamazām galvenos darbus, ejot uz priekšu apdomīgi, nenomaldoties fiksās idejās, esot praktisks, tikai gala mērķis Baronam esot nepraktisks, jo Brev. uzskata par ūtopiju ideju, ka latvieši varētu kādreiz kļūt patstāvīgi; Līvens šo ziņojumu nosūta uz Pēterburgu iekšlietu ministram Valujevam.

Nekādu biedrību jaunlatvieši nebija nodibinājuši. Nekā pretvalstiska viņu rīcībā nebija. Vāciešu sūdzības tik tālu pamatotas, ka zināmais noskaņojums latviešos bija radies, un ka „Pēt. Av.“ bija kustības priekšgalā, faktiskā organizatora lomā, bet nepamatotas tāpēc, ka kustība turējās legālītātes robežās. Tā izrādīja pat lielas simpatijas krievu tautai un valdībai, cildinādama 1861. g. reformas krievu gubernās. Tāpēc nekādu redzamu pierādījumu vāciešiem pret „Pēt. Av.“ nav. Ir tikai norādījumi, ka latvietība kļuvusi par rosīgu organismu; bet gara dzirkstele tautā nebija taču nekad galīgi apdzisusi.

„Pēterburgas Avīzes“.

Barona raksti laikrakstā.

Barona spalvai pieder daudzi avīzē ievietotie gabali. Bet viņa parakstu atrodam ļoti nedaudz vietās, jo lielum lielākā „Pēt. Av.“ daļa, sevišķi pirmajos gados, pildīta bezparaksta darbiem. Kuŗi no tiem Barona darbi, to viņš vēlāk pa daļai norādījis. Drošs, ka Barons ir zināmu „Pēt. Av.“ ievietotu stāstu un dzejoļu autors. Jau zināma neskaidrība ir par to, kuŗi no laikraksta populārzinātniskajiem, publicistiskajiem un humora gabaliem ir Barona roku darbs. Te izlīdzas ar Barona paša piezīmēm, kuŗas viņš izdarījis savā „P. Av.“ eksemplārā; ar norādījumiem cenzūras loksnēs, kuŗas atrodamas Valsts vēsturiskajā archīvā; ar bibliofila Misiņa atzīmēm, kuŗas tas, pamatodamies uz Barona vēlāko gadu izteicieniem, izdarījis savā „P. Avīžu“ eksemplārā (tas atrodams Rīgas pilsētas Misiņa bibliotēkā). Arī citas zīmes sniedz šai lietā zināmus norādījumus. Šis un tas pa daudzajiem gadu desmitiem pašam Baronam Rīgas laikos, kad viņš šīs ziņas sniedz, protams, aizmirsies, tā ka jāpieņem, ka dažus darbiņus varbūt joprojām neuzskata par Barona rakstiem vienīgi tādēļ, ka neatšifrēts paliek šo gabalu autors; un otrādi — varbūt viens otrs raksts, kam Barona šifra, nav Barona darbs. Daži autori baidījās likt zem rakstiem savus vārdus. Savam manuskriptam galā kāds līdzstrādnieks piesprauž šādu zīmīgu teikumu: „Augšējo gabalu iespiežot, manu vārdu tam

apakšā lūdzu nelikt". („Meinen Namen bitte ich beim Abdrucken obigen Artikel nicht drunten setzen zu wollen.“) Kad Līvens paziņo, ka zem rakstiem obligātoriski liekams autora vārds, var gadīties, ka šos bailīgos sedz ar savu vārdu redaktori, kuņiem, pastāvīgi ar cenzūru strīdoties, vienalga, vai viena nepatikšana vairāk vai mazāk.

Apmērā prāvākie „Pēt. Av“ laikmeta darbi ir Baronam viņa četri stāsti, kas visi laikrakstā arī iespiesti. „Vectēva precības“ atrodam 1863. g. 4. un 6. n-ra pielikumā, „Kas ir noziedzība“ tā paša gada 20., 21. un 22. n-rā, „Samaitāta tirgus braukšana“ 1864. g. 20. un 22. n-ra pielikumā un „Izmānīgs vīrs“ 1865. g. 18. un 20. n-ra pielikumā. Rokrakstā palicis nenobeigtais Merkeļa darba „Vadonis Imants“ tulkojums. Merkelis, tēlodams līgotāju apdziedāšanos, dziesmu tekstus devis nesaistītā valodā; šai vietā Barons ielicis piemērotas tautas dziesmas. Par oriģināliem uzskatāmi stāsti „Vectēva precības“ un „Samaitāta tirgus braukšana“, bet arī tiem dažas lokālīzējumu zīmes.

„Vectēva precībās“ patēlotas muižnieku un zemnieku attiecības; izcelts bagātības un nabadzības pretstats, pie kam skaidri redzams, ka autors jūt līdzī vārgdieņiem; muižas dzīves ainās vērojama augstāko dienderu un „laužu“ diferencēšanās augstākajā un zemākajā šķirā. „Īpaši te bija ietaisījušās divas jo lielas partijas, raksta Barons; „tie augstākie dienderi, kā muižkungs, skrīveris, melderis, ērgelnieks un t. v. c. turējās savā barā kopā; tie zemākie, kā: vagares un citi uzraugi un saimnieki un mežsargi turējās atkal savā starpā kopā. Šī otra partija tik nesen bija cēlusies, kad lielskungs savus ļaudis bij atlaidis jo brīvākus un ar tiem lika apieties pēc taisnības. — Bez tam vēl bija tādi ļaudis, kas, zemākā dienestā būdami, taču negribēja piestāties pie pēdējās partijas, sevi par labākiem domā-

dami, un tādēļ labprāt pieglaudās pie pirmās; bet no šīs, zināms, tapa, tā sakot, priekšnamā turēti."

Autoram augstāko uzpūtība šķiet nesimpatiska; Barons uzsver, ka cilvēki mazāk šķīrojami no izcelšanās un mantas, vairāk no spēju un krietnības vienkārša.

Kolorītu šim darbam dod Barona pieredzējumi jaunības dienās Dundagā. No turienes arī ņemta viela vietu aprakstiem. Stāstā viņš runā par D. (Dundagas) muižu, uz kurieni viņš dodas no „J. pilsāta” (Jelgavas) caur „T. pilsātu” (Talsiem). Par pēdējo viņš stāsta: „Stāvi kalni un dziļas ielejas šie pārmainās, un reiznieka acis un garu ieliksma”; Talsi tiešām kalnainā apvidū. D. ainās tēlotā „vecu vecā bruņinieku pils ar saviem sēriem tumšiem vaiģiem un mazām paslepenām logu acīm un spicu uz augšu paceltu torņa degunu” pilnīgi atgādina tagadējo Dundagas pili, kas pagājušos simts gados gan vairākkārt izpostīta, bet ikreiz rekonstruēta, un kurai vēl šobrīd imponzants bruņinieku pils izskats. Muižkungu mājas, par ko stāstā minēts, vairs nav; tāpat avotiņš parkā zaudējis savu pirmatnību (apbūvēts). V. krogs, kur muižas ļaudis uz Dundagas-Talsu ceļa gaida savu lielkungu no Talsu puses braucam, ir Valpenes krogs, kas kilometru no Valpenes kapsētas uz Talsu pusi. Arī stāsta ievadā teikumi: „Lieldienas bija pavadītas. Caur iesvētīšanu biju lielu cilvēku šķirā uzņemts un jutu sevi pilnīgu vīru” ir reminiscence, jo Barons iesvētīts Pūpoļsvētdienā; te gan laikmeti jaukti: norādījums, ka stāstītājs tobrīd 18 gadus vecs, var patiesi zīmēties uz Jelgavas laikiem, bet iesvētīts Barons Ventspilī 15 gadu vecumā.

Stāstā „Izmaniģis vīrs” rādīts, kā profāns, firsta muižas uzrauga vietu meklējot, izkonkurē agronomu tādā kārtā, ka uzdodas par nelatvieti.

Blēdīgus ierēdņus rāda stāsts „Samaitāta tirgus braukšana”; turpat atrodami humora pilni tirgus skati.

Redzams, ka stāstiem nav sveša tā noskaņa, kas raksturo vispār Barona darbību: nopelti šķiras un rases aizspriedumi, autors labvēlīgs tautas vienkāršajiem slāņiem. Šie stāsti ir tikai nepretenciōza lasāmā viela. Tāpat kā Zvaigznītes darbi, tie vēl nav uzskatāmi par mūsu mākslas prōzas īstajiem sākumiem, bet pieskaitāmi vispār pirmajiem mēģinājumiem latviešu oriģinālrakstniecībā. Līdz 19. g. s. sešdesmitajiem gadiem latviešu stāstniecībā sastopami vai vienīgi tulkoti un lokālizēti darbi.

Avīzē atrodami arī daudzi Barona populārzinātniska rakstura darbi. Te viņš turpina to, ko priekš dažiem gadiem „Mājas Viesī” pasācis. „Pēt. Avīžu” 1862. g. 3. n-rā astronomijas gabaliņā „Krītošas zvaigznes” viņš cenšas, tāpat kā Tērbatas laikos, apgaismot tautu un apkarot māņticību. Šis pats žanrs daudziem citiem Barona sacerējumiem „Pēt. Avīzēs”. 1862. g. 6. n-rā ievietotā rakstā „Jauna komēta jeb astaiņa zvaigzne” tie paši motīvi, kas „Mājas Viesa” 1857. g. gabalā par komētām. Rakstā „Avazaksa kalns” (1862. g. 8. n-rā) aprādīts, ka gada laiku mijai pamatā zemes ass slīpums pret zemes orbitu. 9. n-rā iztirzātas Barona iemīļotās kalendāra problēmas, uzsverot jaunā (Gregora) stila priekšrocības. 1863. g. 8. n-rā apcerēts līdzīgs jautājums, proti par Lieldienu vietu kristīgo kalendāros. Jēcis un Pēcis 1865. g. 6. n-rā pārrunā kalendāra taisīšanas mākslu.

Reprezentētas arī citas dabas zinību nozares. Programmatisks ir Barona raksts „Mūžīgs kaŗa lauks” 1862. g. 5. n-rā. Viņš tur populārizē Darvina mācību, ko patlaban pasaulē cēla vai pēla viena otrai naidīgas gara strāvas pasaules uzskatu cīņā. Sugu attīstība izlases ceļā — tas jaunlatvietim patiesi tīkams temats, jo te var parādīt, ka dabā mūžīga kustība, pastāvīgs kaŗš, nemitīga attīstība. „Šo redzēdams, dažs nopūtīsies,” saka autors, „ka neesot vairs tas miers pasaulē, kas bijis paradīzes dārzā,

kur visi vēl vienprātīgi kopā dzīvoja. Bet labi apdomādami atrodam, ka daba caur šo karu savus radījumus nevien uztur, bet arī pārlabo un pilnīgākus dara. Cilvēks, sev ģeldīgus lopus un stādus audzinādam, ņem priekš vaislas un sēklas tos brangākos un stiprākos, jo no labas zortes nāk laba vaisla. To pašu jo plašākā vīzē dara daba. Tā ir nospriedusi, ka katram savs uzturs ar spēku un gudrību jāpelna; tāpēc tas, kas ar spirtāku miesu un garu dzimis, labāki savu dzīvību uzturēs, nekā viņa ģirpja brālis, kam drīzāk postā jāiet. Apziņa, ka latviešu tauta, kas savos pamatos veselīgāka par saviem deģenerētiem apspiedējiem, var droši skatīties nākotnē, runā uz lasītāju šais slēguma vārdos: „Tāpēc varam ar mierīgu prātu uz šo karu skatīties, jo mūžam tas spēcīgākais, veselīgākais, mundrākais un gudrākais paliek uzvarētājs, un pasaule, lai gan pamazām, taču iet uz priekšu.“

Ar ķīmijas pamatjēdzieniem Barons lasītāju iepazīstina rakstos: „Kas ir gaisis?“ (1862. g. 12. n-rā), „Kas ir uguns, un kas caur degšanu notiekas?“ (1862. g. 13. n-rā), „Ūdens“ (1863. g. 25. n-rā); ar dzīvnieku un stādu fizioloģiju — rakstā „Dzīvnieku un stādu dvesana jeb dvasas vilkšana“ (1862. g. 17. n-rā); ar meteoroloģijas pamatiem 1864. g. rakstos „Gaisa nojēgšana“ (12. n-rā), „Admirālis Ficrojs kā vētras paredzētājs“ (38. n-rā) un „Vējš“ (41. n-rā).

Par Dundagu 1862. g. rakstīdams, viņš izsaka šo cerību: „Varbūt ar šo rakstu būšu pamodinājis kādu veicīgu spalvu, kas mums par citām vietām un viidiem Kurzemē un Vidzemē jaukas ziņas dos.“ Viņa spalvai pieder arī raksti „Pēterburga“, „Vadonis pa Pēterburgu“ un „Bulgārija“ 1863. g. n-ros, „No Harlema jūras Holandē“ 1864. g. 2. n-rā.

Barons ievēro arī tos norādījumus, ko „P. Avizēm“, sakarā ar to parādīšanos 1862. g., dod laikrakstam diezgan labvēlīgā „Inland“: ka latviešu laik-

rakstam derētu gādāt par lauksaimnieciska rakstura sacerējumiem. Šie norādījumi arī saskan ar Barona avīžnieka darba metodi, kas, īsos vārdos saņemot, ir — uzmanīgi vērot tautas izglītības vajadzības un savu rīcību piemērot tām. 1862. g. 12. n-rā viņš iztirzā jautājumu: „Kādā gada laikā būs būves kokus cirst?"; 20. n-rā iepazīstina lasītājus ar Mak-kormika labības plāvēju mašīnu; 1863. g. 10. n-rā ir viņa raksts „Lini un linu gatavošana", kur runā arī par linu kulstītāju mašīnu; tai pašā gadā īpašā pielikumā „Īsa pamācīšana par zemes mērošanu"; 1864. g. 22.—26. n-rā viņa gabals „Dažāda lauku iedalīšanas un apstrādāšanas vīze", kur pārrunāta lauksaimniecības kultūru mijas nozīme; t. p. gada 28.—33. n-rā atrodam viņa rakstu „Kā ceļas dažādi tārpi cilvēku un lopu iekšās"; 1865. g. 19. un 20. n-rā gabalu „Par zemkopību Japānā". Tāpat lauciniekus interesē Barona raksts 1864. g. 13. n-rā „Pases likumi priekš zemniekiem"; šim rakstam viņš rūpīgi sagatavojies, jo Barona kladē ierakstīti viens otram parallēli: vienā lapas pusē „Kurzemes Gubernas Avīzē" 1863. g. 28. sept. n-rā iespiestais pasu reglāments vācu valodā, otrā — kā šules tos tulkojis latviski.

Barona filoloģiska satura raksti ievietoti: laikraksta 1862. g. 12. n-rā „Indoeiropiešu valodas filiālija un īpaši leiši un latvieši", 1864. g. 4. un 6. n-ra pielikumā „Par jauno ortografiju". Arī šai virzienā viņa interese nav vis periferiska, tā meklē dziļāku atbildi; viņu sevišķi nodarbinājis alfabēta un ortografijas jautājums: viņa kladē vairākās lappusēs iztirzāts Milleļa fizioloģiskais alfabēts, sanskrita alfabēts četrās transkripcijās, Grimma likums, pieminot arī attiecīgu literātūru. „Pēt. Avīžu" iespiestajā rakstā par latviešu ortografiju viņš uzstājas pret „dubultiem nesaskaņiem pie īsām zilbēm", kā arī pret h kā garuma zīmi.

Vairākkārt Barons uzsveŗ rakstura audzināšanas nozīmi. „Bērnis no dabas nav nei bailīgs, nei drošs,“ viņš saka, griezdamis vecāku vērību uz to, ka spoku un nelabu garu pasakas, ko bērns mazotnē reizēni dzird, var sakropļot bērna dvēseli; to pašu spēj padarīt arī audzināšanā mantotā māņticība. „Pēt. Avīžu“ 1863. g. 23. n-rā Barona darbs „Ieaudzini bērniem drošu prātu“. Zīmīga tur ir droša prāta dēfinīcija: „Mēs vis neatzīstam to par drošu prātu, ja kāds no neprašības un bez visa skaidra apdoma, jeb nieka lietu dēļ bailēs un grūtībās dodas; bet ja mēs prātīgi pārdomājuši, ar skaidru apziņu grūtumus un pretestības nebēdājam un apkaŗojam, dzīdamies un cenšoties pēc augstākas cilvēcības mērķiem. Šāds drošs prāts ir visu citu tikumu stiprā stute“. Citiem vārdiem: par pozitīvu vērtības katēgoriju atzīstama vienīgi morāles un prāta pamatota drošprātība.

Šos darbus viņa laika biedri vērtēja augstu. Laubes Indriķis, ko uzskata par vienu no mūsu galvenājiem literātūrkritikas celmlauzīiem, 1885. g. „Rotas“ sešos n-ros iztīrādāms Barona darbus, sevišķi „Pēt. Avīžu“ laikmetā, lielu nozīmi piešķīŗ viņa populārzinātniskajiem gabaliņiem. Veseli divdesmit gadi bija pagājuši kopš „Pēt. Av.“ izbeigšanās. Barons daudziem šķīta nozūdis no mūsu aktuālās kultūras dzīves apvāŗšņa. Mūsu kultūras dzīve bija pa šo laiku stipri progresējusi. Par tās centru bija kļuvusi līdzās Maskavai Rīga, kur latvieši bija nostiprinājušies, 1868. g. nodibinādāmi Rīgas latviešu biedrību un „Baltijas Vēstnesi“, kas Dīriķa vadībā ar labām sekmēm turpināja cīņās „Pēt. Avīžu“ garā. Laubes Indriķis nu jaunajiem cīnītājiem norāda uz latviešu tautiskās kustības avotiem un cildina maz daudzīnāto Baronu šiem vārdiem: „Vīrs, kam latviešu sirds pukst krūtīs, kas savu veiklo spalvu tecina saviem tautiešiem par labu un, savu mācīto galvu lauzīdāms, pūlējas savu tautu tuvināt attīstībai un izglītībai, to vezdāms pie gara

gaismas un gara svabadības, tāds vīrs pelna, ka latviešu tauta viņu mīl kā savu dēlu, godā kā krietnu strādnieku". Barona nopelns esot tas, ka viņš nevien pūlējies sarakstīdams labus un derīgus populārus rakstus (tas arī neesot viegli), bet darījis to taisni latviešu valodā; tas „īpaši vēl grūtāk bija tad, kad Barons sāka rakstīt, jo toreiz latviešu rakstu valoda bija maz ielauzīta." Vēl astoņdesmitos gados latviešu zinātniskā un populārzinātniskā literatūra tik nepilnīga, ka Laube skubina Baronu — sakopot un izdot atsevišķā grāmatā „Pēt. Avīžu” populārzinātniskos darbiņus. Laubes spriedums tik pilnīgs un pareizs, ka tas jautājumu par Barona populārzinātnisko rakstu nozīmi spēj izšķirt joprojām arī šobrīd.

Tikpat rūpīgs un tālredzīgs kultūrpolitiķis ir Barons tais rakstos, kas, viņa spalvai pieēdēdami, ievietoti „Pēt. Avīžu” humora un satiras pielikumā.

„Dzirksteles” parādīšanos laikraksta 1862. g. 4. n-ra pielikums pamatoja tā:

„Tik tāl ir ticis ar latviešiem, ka daudz it gudri prāta vīri viņu starpā tur smiekļus, priekus un lustes par grēku. Latviešu tautas dziesmas skan lielāki daļai bēdīgi un skumdīgi. Ja jaunas meitas — tās vienīgās, kuŗas sūrs liktens tā nespiež, kā visus citus — ja tās neuzturētu dziedāšanas garu un prieka prātu ļaužu starpā, tad, kā liekas, dziesmas pavisam izzustu. — Vai nu saprotiet lasītāji mīļie, kāpēc cēlām smieklu avīžu, dzirksteli? To cēlām tāpēc, lai ar laiku latviešu tauta iemācās smieties — tā tauta, kas pašus priekus neprot baudīt bez raudāšanas. Tāpēc jūs citas tautas, kas šos vārdus lasiet, neliedziet, ka latviešiem ar ir smieklu lapiņa. Tā tiem ir vairāk vajadzīga, nekā citām tautām.” Sevišķi uz Barona humoristiskajiem rakstiem nekādā ziņā nav attiecināmi tie Bilenšteina vārdi, kuŗos tas savā autobiografijā nosoda „P. Avīžu” itin kā pārspilēti dzēlīgo ironiju. Personīgi neaizkaroša

ir Barona valoda. Bet kas vainīgs, tas bailīgs, to arī korrektība dzeļ.

Līdzās „Pēt. Avīzēs” iemīļotajam Brencim un Zvingulim Barons uzved savu pārgudrnieku pāri — Jēci un Pēci. Viņu dialogos Jēcis ir naīvais, neizglītotais latvietis, viņa pretstats ir Pēcis. Jēcis jautā, Pēcis atbild. Šis atbildes sniedz Jēcim nevien zināšanas, bet arī spēcina viņa latvietību, darīdamas to kā latvieti pašapzinīgāku. Izskaidrodams procenta jēdzienu, Pēcis to illūstrē ar Kurzemes iedzīvotāju procentuālo iedalījumu tautībās, un kad Jēcis padzird, ka latviešu tur 82%, tad viņš priecīgi pārsteigts izsauca: „To es nemaz nebiju apcerējis, ka latviešu mūsu guberņās tik daudz vairāk par citām tautām.”

Kādā vietā lasītājs skubina Zobugalu:

Uz jaunu gadu, Zobgal, nu
Laid vaļā visā sparā,
Un jāj pie katru arāju,
Un uzsauca latvju garā:

„Ko snaud? ak, celies! Gaisma nāk,
Nu saule ir mums spīdēt sāk,
Jau citas tautas kājās:
Vai tev vien gulēt klājas?”

Zobugals tad nu jāj ar' krustām šķērsām un smēlas „lust' un prieku” sevišķi tad, ja dzird, ka viņu norej:

Tie kvekši, dukši, pakani
Man pēdas dzenāt steidzas,
Jums rāda šādi klabekļi,
Ka jāšana man veicas.

Šis 1862. g. „Pēt. Av.” 20. n-rā iespīestais Barona dzejolis īstenībā ir Ģētes dzejoļa tulkojums. Oriģināls, kas atrodams Barona piezīmē, skan tā:

Wir reiten in die Kreuz und Quer
Nach Freuden und Geschäften;

Doch immer kläfft es hinterher
Und bellt aus allen Kräften.

So will der Spitz aus unserm Stall
Uns immerfort begleiten,
Und seines Bellens lauter Schall
Beweist nur, daß wir reiten.

Pavisam skaidru valodu runā Barona satiriskais dzejolis „Pavasaras salna“, kas atrodams dzejoļu kladē; dzejolim Barons ar zīmuli pierakstījis: „No cenz. striķēts.“ Teksts tiešām šim darbam tāds, ka cenzors nevarēja piekrist dzejoļa ievietošanai laikrakstā:

Reiz pavasaras jaukumā
Vēl ziema gāja sierēt,
Bet jaunais zaļums riebja tai tā:
Tā grib to konfiscierēt;
Un kā tai saule acīs spīst,
Tā gluži grib no dusmām plīst.

Ticēdams ziedoņa uzvarai, Barons dzejoli noslēdz tā:

Drīz visur deij, un čukst, un pukst,
Un svilpo, danco, lēkā;
Tik ziemai sirds kā pūtel's rūgst,
Tā nikni, pikti brēkā:
Pag, pag, jums vēl šo naksniņu,
Es muti cieti bāzīšu!

Satiriskajam dzejolim „Tas ar acīm redzēts siens“ Barons vēlāk piesprauž piezīmi: „Brīva saļīgšana starp muižnieku un zemnieku“. Šai dzejoli tēlots zemnieka — muižnieka maizes tēva — liktenis klaušu laikos: Latvijas iedzīvotājus apgādādams ar maizi, viņš tomēr spiests dzīvot beztiesībā un pusbadā.

„Zobugals“ 15 gadus vēlāk kļūst par „Baltijas Zemkopja“ pielikuma „Zobgala“, bet 40 gadus vē-

lāk — par Zvārguļu Edvarta (Ed. Treumaņa) populārā Zobgala kalendāra prototipu.

Barons un citi „Pēterb. Av.” līdzstrādnieki drīkst gan „Zobugalā” veco kritizēt un uz jauno skubināt tikai ļoti apdomīgos vārdos: to, kas pateikts tiešāk, cenzūra nosvītro. Bet tauta šos satiriskos rakstus iemīļo. Kad citi laikraksta gabali ļaudīm jau sāk aizmirsties, malu malās vēl ilgi runā par Zobugalu, Jēci un Pēci, Brenci un Zvinguli, jo bizmanis, ko šie joki izsmej, atpakaļrāpulis, jauno laiku pretinieks ir arī tautas pretinieks.

No „Pēterburgas Avīzēs” iespiestajiem dzejoļiem daži vēl nav novecojušies šobrīd. No tiem Barona dzejas darbi ir vislabākie. Populārākais Barona dzejolis ir „Upe un cilvēka dzīve”, kas radies jau 1858. g. Tērbatā. (Sk. 91. s. lp.)

Tāpat pazīstami laikrakstā ievietotie dzejoļi „Mūsu manta” un „Divējādas kapenes”. No tulkojumiem pazīstamākais ir Ģētes sentenciōzā strofa par veseri un laktu, kur emfatiskā vieta „Amboß oder Hammer sein” tulkota kongeniāli:

Ja tu āmurs, kal kā zvēro,
Ja tu lakta, cieti klusu.

Barona dzejā daudz dzīves gudrības, tāpat tur daudz ticības labākai nākotnei un palaušanās uz saviem spēkiem. „Upes un cilvēka dzīves” rezumējums atrodams jau tai „Mūsu tēvzemes aprakstīšanas” vietā, kur teikts: „Katrs iesākums ir mūžam mazs, bet augtin aug.” Tāds akcentēts optimisms runā arī no dzejoļa „Mūsu manta”, kur dzejnieks praviētiski sauc šai darba himnā:

Uz priekšu, brāļi, naigi, naigi!
Mums pieder nākamajie laiki!

Tomēr ar to iebildumu, ka nākamība tikai tad būs latviešiem labvēlīga, ja tie, nelepodamies ar tēvu

tēvu sasniegumiem vien, uzskatīs par savu galveno mantu „rokas knašas“.

Pasaules varenos nāve kapā apkārvusi akmeņiem, ķēdēm, mūrīem, saka viņš dzejolī „Divējādas kapenes“, kamēr latviešu vectēvu dusas vietu sedz druva.

Bet akmeņaini svāri grūti
Tiem nenosloga brīvo krūti,
Tos neslēdz mūžam cietumā;
Še jūtam tos ar' mies' un garu,
Tie, pārvarēj'ši nāves varu,
Nāk dēlu dēliem palīgā.

Dzejolis „Bailīgi prātēt etc.“ ir Ģētes dzejoļa „Feiger Gedanken etc.“ tulkojums. No šā, tāpat kā no Barona tulkotā Ģētes dzejoļa „Pavasara roze“ („Sah ein Knab' ein Röslein etc.“) runā uz dzejas baudītāju spārnots cīņas gars; „Pavasara rozī“ cenzors tāpēc nosvītro.

Šo dzejoļu valoda vietām gandrīz ne ar ko neatšķiras no labas mūsdienu latviešu valodas. Plaši paralēliski dzejoļos „Mūsu manta“ un „Divējādas kapenes“, smalkā allēgorija dzejolī „Upe un cilvēka dzīve“ liecina par krietnu kompozīcijas spēju. Arī lakoniski, bet iezīmīgi, bagāti īstiem dzejas līdzekļiem, sevišķi metaforām, šie dzejoļi. No Pēterburgas laikmeta darbiem jau šie ieguldījumi mūsu lirikā vien sagādā Baronam paliekamību. Publicistika novecojas, kad tā zaudē, laikiem aizskrienot, aktuālītāti; tāds pats liktenis asprātībām humorā un satīrā — kas agrāk šķita jocīgs, tas tagad smieklus vairs neizvilina; garāks mūžs lirikas vērtībām.

Visiem Barona tā laika dzejas darbiem gan nav tik augstas pilnības, kāda bija nupat apskatītajiem. Dzejoļos „Pirmā mužiņa“, „Padoms meitiņām“ u. c., naīvi pasekla koncepcija, pat sešdesmito gadu literātūrā tie ne ar ko neizceļas. Barona mūzu īsti spārnojušas vienīgi sīvas cīņas un sūrs darbs. Tas,

pilnīgi pildidams Barona dzīvi, gūst noslīpētu, simmetrisku izteiksmi arī viņa dzejā. Dziļi pārdzīvojumi atstāj pēdas cilvēka miesīgajos vaibstos. Tie uzliek savu zīmi arī mūsu dvēseles dzīvei. Dzejnieka dzīvē tie iemiesojas viņa labākajos sasniegumos.

„Peterburgas Avīzes“.

Laikraksta likvidēšana.

„Pēterburgas Avīžu“ finances, kā J. Alunāna izteikumi rāda, nav bijušas nekādas spīdošas pat laikraksta ziedu laikos (sākumā). 1864. g. beigās tās nonāk tik kritiskā situācijā, ka laikraksta 42. n-rā parādās šāda „izsludināšana“: „Naudu par 6 procentiem meklē palienēt; drošības dēļ klātākas ziņas pie C. Voldemar.“ 1865. gadā Novgorodas lieta laikraksta materiālo stāvokli padara vēl ļaunāku. Arī abonentu skaits sarāvis. To mazinājis tas apstākļi, ka cenzūras dēļ laikraksts reizēm iznāk ar triju nedēļu novēlošanos, un laikraksta ziņas tāpēc zaudējušas publicistiku raksturojošo aktuālitāti; arī laikraksta saturs vispār kļuvis cenzūras strīpojumu dēļ bāls, lai gan vēl 1865. g. „P. Avīzes“ ir joprojām vispusīgākais latviešu laikraksts. 1865. g. vidū „P. Avīzes“ savu gaitu pārtrauc; jau pāra mēnešus tās aicinājušas gada abonentus saņemt atpakaļ naudu par otro pusgadu. Laikrakstam apstājoties, noslēdzas arī pirmais lieliem panākumiem bagātais uzpurēšanās laikmets Barona dzīvē.

A. Dēbners 1872. g. rakstā „Etwas zur Geschichte der lettische Zeitschriften älterer und neuerer Zeit, ins besondere der Latviešu Avīzes“ („Magazin“ XV, 1. burtnīcā), kad kaislības jau druscīņ norimušas, arī no vācu puses nu raksturo laikrakstu un viņa apstāšanos objektīvi šiem vārdiem: „Ten-

dence saskanēja ar laika garu, radija daudzkārt uztraukumu, un lapu drīz nomāca."

Likās, ka vācietība atguvusi cīņas sākumā zaudētās pozīcijas. Bet sēkla bija izsēta. Tā labi dīga un atrada auglīgu zemi. „P. Avīzes“ savos trijos pastāvēšanas gados nebija vis palikušas vienkārši par Pēterburgas laikrakstu, bet kļuvušas sevišķi par Vidzemes un Kurzemes latviešu laikrakstu. „Mājas Viesis“ bija savā laikā sacēlis vācietībā uztraukumu, manifestēdams latviešu neatkarības dziņas; bet vadošās aprindas šo laikrakstu pārvilka savā pusē, Leitāns bija liecāms. „Pēt. Avīzes“ bija pierādījušas, ka latviešu tautas vairākums nav tik **p l a s t i s k s**, tas nebija apmierināts ar „M. Viesa“ kapitulēšanu. „P. Avīžu“ akcentēti latviskajai linijai uzgavilēdams, tas bija apliecinājis, ka tas gatavs sekot tautas nelokāmajiem dabiskajiem vadoņiem. Šī gatavība bija tik liela, ka Valdemārs, Barons u. c. brīžam tikko spēja kustību novaldīt tais robežās, kādas diktēja cīņas taktika. Kamēr vācieši runāja par jaunlatviešu publicistiem kā par neaicinātiem darbiniekiem un atzina „P. Avīzes“ par nevajadzīgām, tauta apliecināja viņu lielo misiju tik karsti, ka laikraksta vadītājiem izgausa visas šaubas.

Verdzības ledus, kas gan vēl joprojām stindzināja dažu latvieša dvēseli, bija sekmīgi kausēts, daudz bija pastrādāts tautas gara izkopšanā, daudz vērtīgi aizrādījumi bija sniegti saimnieciskajā laukā tautas brāļiem. Uz tautas masu bija runāts, un tā bija reagējusi, apsveikdama modinātājus un tiem pateikdamās.

1885. g. Laubes I., raksturodams laikrakstu visumā, dod par „P. Avīzēm“ šo spriedumu: „Tādi raksti ar šādu garu padarīja „Pēt. Avīzi“ par tādu, kāda tā savā laikā bijusi, tagad ir un turpmāk būs, proti par pamata licēju latviešu tautības attīstības, avīžniecības un rakstniecības laikmetam. Kad sarakstītu latviešu rakstniecības vēsturi, tad mums

būtu jāievēro divi laikmeti: viens, kas sākās ar Veco Stenderu, otrs — ar „Pēterburgas Avīzēm“.

Bija nodibināti sakari un pat kopīga fronte ar krievu nacionālistiem. „Pēt. Avīzes“ bija gan apstājušās. Bet neliektas, drīzāk laužtas; pretvara bija izrāvusi spalvu no rokām, kā Velme saka *). Jaunlatvieši savu rīcību nenožēloja un savu garu nenoliedza. „Pēt. Avīzes“ bija notikumus latviešu zemē ievirzījušas tādā posmā, ka vācieši jau apzīmē latviešu preses un literatūras jautājumus par Baltijas vāciešu dzīves aktuālākajiem momentiem (Edmunds Heikings vēstulē Bīlenšteinam; skati Bīlenšteina „Ein glückliches Leben“). Latvieša un viņa apspiedēju attiecības visas pasaules priekšā iegājušas atklātā un dziļā konfliktā.

Darbība „Pēt. Avīzēs“, viens no spožākajiem Barona dzīves posmiem, atradis, diemžēl, nevisai plašu notēlojumu viņa atmiņās, kur tai ziedotas tikai četras lappuses. Relatīvi lielāku vērību šim laikmetam Barons piegriezis mūža pēdējos gados uzrakstītā autobiografijā (vācu valodā), kas, kā viņa vedekla Barona Līna liecina, radusies sakarā ar kādas zinātņu akadēmijas pieprasījumu; „P. Avīzēm“ atvēlētā vairāk kā ceturtdaļa no visas autobiografijas. Tur viņš par „P. A.“ saka: „Tas bija tagadējiem apstākļiem ļoti mērens laikraksts, un tomēr tas bija dūriens vācu lapseņu pudurā.“ Bandrevičam Barons saka: „Tīri brīnums, Baltijas muižniecības landtaga lēmumi, mācītāju sinodes spriedumi nevarēja neko panākt pret mums, pāris latviešiem.“

„Pēterburgas Avīžu“ nozīmi latviešu tautas sešdesmito gadu gara dzīvē un Barona lomu laikraksta redakcijā tēlo laika biedru apgaismojumā „Baltijas Zemkopja“ pielikuma 1. gada gājumā Laubes Indriķis stāstā „Smiltnieku Andrejs“ *). Stāsta varo-

*) „Brīvā Zeme“, 1923. g. 55. n. rā.

*) „Baltijas Zemkopja“ pielikumu 1878. g. 1.—15. nr.; „B. Zemkopi“ rediģē un izdod Māteru Juris.

nis saka laikraksta ekspedītoram Strombergim pielikuma 99. lpp.: „Nevaru ar vārdiem izteikt, cik mīļa man ir Pēterburdzniece. Kauns sakot, bet taisnība jāsaka, es gandrīz biju latviešu valodu aizmirsis, reti no savas dzimtenes domāju — no tēviņas ne runas. Pēterburdzniece bija tā, kas man atgādināja, ka mātes valoda nav piemirstama, ka tā ir kopjama un godājama; Pēterburdzniece bija tā, kas iekš manis modināja tautības apziņu, kas mani mācīja tēviņu mīlēt, godāt, un ja iespējams, priekš tās strādāt. Es vēl tagad nosarkstu domādams, ka līdz šim vēl neko neesmu strādājis, tikai priekš sevis rūpējies un gādājis, kamēr mani tautieši tēvijā smok gara tumšībā un svešnieku spaidos. Taisnību sakot, man ne prātā nebija iešāvies, ka latviešu valodā var tik mācīti un saprotami par zinātnes lietām spriest un rakstīt. Bet ko tik daudz runāt, ar vārdu jāsaka: cepure jānoņem priekš tiem vīriem, kas tā priekš savas tautas strādā.” Kad viņš ar redakcijas vīriem grib, Pēterburgā iebraucis, iepazīties, Strombergis tam apsolās izpalīdzēt teikdams: „Ja nu arī ar visiem nedabūsiet satikties, tad taču ar Barona kungu iepazīsities, kas, tā sakot, ir Pēterburdznieces dvēsele.” „Pēterburgas Avīžu” redakcija tēlota 105. lpp. tā: „Bija maza istabiņa, iz kuŗas latvju tautībai, visai latviešu būšanai pirmie istie gaismas stari ausa, — maza istabiņa ar visādām avīžu lapām un dažādiem rakstiem pilna. Pie galda sēdēja jauns vīrs, varētu sacīt jauneklīs ar nopietnu vaigu un rakstīja, tabakas dziļos mākoņos tērpies, it kā vecais pagānu dievs Ceuss, ap pieri mākoņus sakrājies, valdīdams pār cilvēku dzimumu un dieviem, vajadzīgā brīdī zibeņus zibinēdams, ļaunos saspārdīdams, taisnos aizstāvēdams. Un patiesi! jauneklīs, zilos mākoņos tērpies, rakstīja zibeņus, kas saspārdīja aizspriedumus, kas iztrenkāja varmākas, kas sabiedēja kovārņus, ar vārdu sakot, mūsu laiku Ceuss, iz sirmās pagātnes laikiem uzmodies vecais Pērkons. Tiešām tas tā arī bija: pie galda sēdēja Barons.

Tādas domas Smiltņiekam pa galvu šāvās, kad viņš ar Strombergi Pēterburdznieces redakcijā iegāja un Baronu pie galda sēdam un rakstām ieraudzīja.

Ar Baronu sarunādamies, Smiltņieks drīz vien pārlicinājās, ka tas ir vīrs, kas augstu stāvokli sasniedzis cilvēcībā, kas ar gaišām acīm skatījās uz sadzīves prasījumiem un vajadzībām, skaidri mūžīgos likumus atzīdams, kas valda dabā un sadzīvē, un lai gan viņš daudz nerunāja, tad tomēr viņš maz runādams vairāk sacīja, nekā cits, kas vārdus tā kā iz maisa bej. Strombergim bija taisnība, sakot, ka Barons, kad arī pats dieviem neticot, tomēr esot īsts dieva dēls cilvēku starpā.

Šis Barona raksturojums dibināts uz Stromberga izteikumiem, jo Laubes I. vēlāk (1885. g.) atzīstas, ka Baronu personīgi nepazīstot.

Barona personīgā dzīve Pēterburgā.

Jaunlatviešu kustību vācieši, arī „Pēterburgas Avīzēm” likvidējoties, vairs nespēj iznīdēt, pat ne lokālizēt, jo 1868. g. nodibinātā Rīgas latviešu biedrība un „Baltijas Vēstnesis” ir šavas darbības sākumā jaunā gara bērni*). Vāciešu sūdzības (Kurzemes gubernatora Breverna ziņojums 1864. g., ka jaunlatvieši izveidojuši nelegālu organizāciju) gan panāk, ka Baronu, Valdemāru u. c. policija uzrauga.

Vēstulē brālim Barons 1866. g. aprīlī šo nepatīkamo stāvokli raksturo tā: „Tiesa, ka varen ilgu laiku neesam viens otram rakstījuši, bet tas nebija tālab, kas es Tevi būtu aizmirsis: redzi, tas pagājis laiks, kādi pāri gadi, bija tādi, ka mūsu grāmatas no Pēterburgas uz Kurzemi nereti tika kaut kur pie jums uz pastiem izsmatrītas un citas pavisam pazuda; lai gan mums nekādas apslēptas lietas nav runājamas, tad tomēr tā ir ļoti nepatīkama būšana, un bez tam tas jau tur tika par ienaidnieku uzskatīts, kam no Pēterburgas grāmatas nāca, tāpēc es labāk to laiku pacietos, nemaz nerakstīdams.”

Barona piederīgie, sevišķi māte, Valpenē pa to laiku, nedabūdami par viņu nekādas ziņas, brīžam uzskata viņu jau par mirušu. Kad Pēterburgā dzīvo K. Treieris, tad tas vienā otrā vēstulē informē dundzniekus par Barona gaitām. Bet kad Barons pārceļas uz Maskavu, arī Treieris nezina par viņu vairs daudz nekā stāstīt.

*) Sk. arī A. Bīlenšteina „Ein glückliches Leben” 409.

Treieris, tēlodams 1870. g. mātes brālim Ansim vēstulē savus Pēterburgas piedzīvojumus, atzīstas, ka par otrā mātes brāļa Krišjāņa likteni zina maz: „Par sava otrā onkuļa tagadējo dzīvi esmu gluži neziņā.” — „Cik no citiem izklausinājis esmu, ir: ka viņš pie vietas esot un, kā saka, pie pusmēr labas vietas, bet kādēļ viņš apklusis, nav man zināms, ir arī man puslīdz neizdibinājams. Pēc visām aprakstīšanām, kuŗas par viņu dabūjis esmu, ir viņš tas pats, kas pa vecam, ne par matu pārvērties.” Zīmīga liecība. Arī tā rāda, ka „Pēterburgas Avīžu” grūtības nav optimistu Baronu satriekuŗas. Fotografiski uzņēmumi pat dod pamatu domāt, ka, Pēterburgu pametis, viņš atkal lieliski atkopjas, vismaz no vaiga: kamēr Pēterburgas laikā uzņēmumā viņš izskatās kalsnējs, Ostrogoŗskas perioda fotografijā Barona vaibsti zaudējuŗi asumu, viņš smaidīdams droŗi skatās nākotnē.

Darbos ieracies, Barons savai personīgai dzīvei spēja atlicināt Pēterburgā maz laika. Viņš dzīvo Vasiļijostrova 4. līnijā 5. Barons bija Pēterburgā ieradies 26 gadu vecumā. Krievijas galvas pilsēta viņu saņēma viesmīlīgāk nekā vienu otru citu latvieŗu censoni, jo centienu biedri te bija jau priekŗā. Toreiz latvieŗu Pēterburgā nebija daudz. Vairāk pazīstamie tā laika Pēterburgas latvieŗi bija Valdemārs, Alunāns, D. Cimze (J. Cimzes brālis, skolotājs un „bāŗu tēvs” Sv. Annas bāŗiņu namā, pie viņa dzīvo kādu laiku Alunāns), Baumaņu Kārlis (komponists, sākumā skolotājs Sv. Annas bāŗiņu namā, vēlāk reformātu skolā un citur), D. Grīntāls (viņam liels dzīvoklis, kur viņš iznomā pa istabai citiem latvieŗiem), Grīnbergs, K. Sietiņsons un citi. 1862. g. nodibinātā Pēterburgas latvieŗu lasāmā biedrība, kur par biedriem 58 latvieŗi *), no tiem 2 virsnieki, 2

*) A. Reimanis grāmatā „Baumaņu Kārlis” apgalvo, ka biedru bijis tikai 13, bet ŗis skaitlis nav uzskatāms par ticamu; skati „Pēterb. Avīžu” 1863. g. 1. n-rā ziņas par biedrības sastāvu.

„muižu valdinieki“, 2 „skolas kungi“, 2 saimnieki, 2 laivinieki, 3 tirgotāju palīgi, 4 tirgotāji, 7 amatnieki, 8 kareivji un 26 citi.

Jau pirmā gada beigās tai 342 par naudu iegādātas un ap 100 dāvinātas grāmatas; apgrozījumi Rb. 563,98 lieli; biedriba devusi 600 naktis brīvu pajumti tiem, kas nespēj par dzīvokli samaksāt; 4 ceļa vīriem likstā izpalīdzēts ar 39 rb. 28 kap.; bāra bērniem izsniegts 74 rb. 65 kap.

Draugi Baronu cienī kā vīru, kas maz runā, daudz strādā, un kas piemērots tādu lielu pasākumu veikšanai, kur jāparāda ciets raksturs, liela izturība, pat darba ģeniālitate. Ne algas dēļ viņš strādā, bet lai veiktu darbu godam. Cerības, ka „P. Avīzes“ atmaksāsies, nepiepildījās, un nepiepildījās, protams, arī laikraksta pirmā atbildīgā redaktora J. Alunāna apsvērumi, ka par redaktora pienākumu izpildīšanu varēs saņemt kārtīgu atlīdzību. 1862. gada janvārī J. Alunāns bija šai lietā brālim rakstījis: „Es kā redaktors saņemšu skaidras algas 700 rub. un bez tam vēl procentus no katra tūkstoša, kas būs pārāk par 2000 eksemplāru, kā arī 12 rubļ. par drukas loksni par rakstiem, ko es priekš laikraksta sarakstītu.“ Bet „Tautas saimniecības“ ievadā Indriķis Alunāns 1867. g. par brāli stāsta: „Par redaktoru iestājies, viņš allaž grāmatās rakstīdams šo soli nožēloja, jo teica, ka knapāki dzīvojot, nekā students būdams, lai arī avīžu pirmajā gadā 4000 eksemplārus apstellējās.“

Barons, kā laikraksta līdzstrādnieks saņem no 1862. g. augusta līdz minētā gada beigām 30 rb. mēnesī, sākot ar 1863. g. kā redaktors 60 rb. mēnesī, bet tikai līdz jūnija beigām (vasaru laikraksts bija slēgts), un no 1863. g. septembra līdz laikraksta likvidēšanai 50 rb. mēnesī. Šis ziņas Barons ierakstījis sešdesmito gadu otrajā pusē savā kabatas grāmatīnā.

Barons apdveš visus ar to dvēseles līdzsvaru,

kuŗa netrūkst tiem vīriem, kas piepilda sevi neatlaidīgā darbā. Kad Valdemārs kādu reiz sakarā ar Novgorodas lietu lielā izmisumā grib gāzties no tilta naktī Nevā, Barons viņu no kļūmīgā soļa atrunā, aizrādīdams, ka tai gadījumā, ja viņš tiešām padarītos galu, sabiedrība viņu uzskatītu par vaininieku; par to Valdemārs viņam vēlāk sirsnīgi pateicas. 1864. g. Barons piedalās Valdemāra kāzās. Valdemārs Pēterburgā viņam tuvākais draugs, kamēr vēlāk, Rīgā pārbraucis, viņš visbiežāk satiekas ar Brīvzemnieku. Tās ir kopīgu centienu, kopīga darba draudzības.

Pie Valdemāra viņš iepazīstas ar Dārtu Rudzīti, kas Valdemāra ģimenē iekļuvusi kā Grīntālu paziņa. Viņa vairāk kā divi gadus jaunāka par Baronu (dzimusi 1838. g. 22. janvārī Limbažos). Bērnībā tēvu zaudējusi, viņa 16 gadu vecumā nonāk Rīgā, kļūst tur poļu muižnieka Rudņicka ģimenē par kalponi un kopā ar šo ģimeni nonāk Pēterburgā. Tai laikā, kad viņa ir skolas gados, apvidū, kur viņa dzīvo, nav skolu, tāpēc viņa prot tikai lasīt, bet rakstīt iemācās mūža otrajā pusē. Un Barons apprecas ar šo vienkāršo latviešu jaunavu, kamēr lielākā daļa izglītoto latviešu toreiz par sievietēm izvēlas sabiedriski vai materiāli labi situētas svešautietes. Tā rīkodamies, viņš pierāda, ka kārtu aizspriedumi viņam sveši. Pie šī augstākā gara aristokratijas principa viņš paliek līdz mūža galam.

Baronu Dārta uzskatāma par vienu no ievērojamākajām latviešu sievietēm. Skolā negājusi, tā tomēr pierāda krietnu dzīves pazīšanu, taktu, lielu cilvēcību, līdzcilvēkus valdzina viņas šarms.

K. Treieris, kas viņu pazinis Pēterburgā, stāsta, ka tā mīlējusi glīti ģērbties, bijusi jautra, runīga, drāmatiskos brīžos drošinājusi gan Baronu, gan Valdemāru.

No laika biedriem viņas plašāko un iejūtīgāko raksturojumu devis Kreichbergs, kas iepazīsies ar

Baronmāti Maskavas laikos, kad viņai jau kādi 50 gadi: „Manas acis neviļus apstājās pie mājas saimnieces, kas nemitīgi apkalpo savus viesus; gan mielo tos ar dienišķo maizi, gan ar jautri sprēgājošu un ņipri lēkājošu valodu, kas viegli raisās no viņas lūpām. Stāvs vairāk drukns, nekā slaidis, tomēr elastīgs, norāda uz veselību, izturību, enerģiju; kaut kas no laucinieces svaiguma, spēka un ņipruma. Kustības žiglas, tomēr noapaļotas, vaibstu spēle visai dzīva, ātri mainīga, tāpat kā acu izteiksme. Bet kāds sirds siltums, kāda dabiska jautrība, labvēlība tanīs atspoguļojas! Kādas iekšējas mantas, kādas dvēseles un sirds un prāta vērtības tanīs viz un spīd, tas grūti aprakstāms. Nevar teikt, ka viņas sejas pantī bija pilnīgi sistēmatiski, tomēr pati seja atstāja patīkamu iespaidu. Dārtas Baron augumam un sejai, balsij un žestiem piemita tas daiļums, kas rodas no sirds un dvēseles, no prāta un jūteklju līdzsvara, harmonijas: no lēnprātības, laipnības, no pacietības, padevības, darbīgas un cietējas mīlestības, kas ir katras īstas sievietes košākās rotas. Ar visām nupat minētajām īpašībām, protams, nevarēju tanī reizē iepazīties. Tomēr man tikai patika māma mātes daba un seja, nemaz gaiši neapzinoties tos avotus, no kuriem plūda viņas pievilcība. Tikai vēlāk, kad pašam un maniem biedriem bija jāpiedzīvo dažu-dažādas likstas un grūtības, no kuŗām nav pargāta nabaga studentu dzīve svešā lielā pilsētā, dabūju iepazīties, kas par zelta sirdi, kas par baltu, jūtīgu, visai atsaucīgu dzvēseli ir Barona kundze. Uzskaitīt tos atgadījumus, kur B. nākusi Maskavā studējošai jaunībai palīgā gan ar darbiem, gan vārdiem, gan materiāli, gan morāliski, nemaz nav iespējams. Tādu gadījumu ir visai daudz, un nebūs gan neviena no Maskavas tā laika latviešu studentiem, kas nebūtu cienījis B. kundzi kā savu māti. Šīs jūtas, šī dziļā cieņa un mīlestība atspoguļojās visai reljēfi ne tik daudz krāšņajā vaiņagā, kas tika

nolikts uz B. vēl svaigās kapa kopiņas *), bet lentas uzrakstā — Barona mātei — Maskavas augstskolas audzēkņi. Man pazīstamas maz sievietes, kurās tādā mērā bija attīstīta mātes jūtu sfēra. Šo jūtu bagātība bija tik liela, ka tā plūda pāri pār savas ģimenes šauro riņķi. Tā neapstājās pie pašas dēla vien, bet izplatīja savu svētību pār tiem jaunekļiem un jaunavām, kas pie viņas griezās ar paļāvību un uzticību. Viņas vārdi: „tie visi mani dēli“ (tāpat viņa mēdza saukt savas pazīstamās jaunekles par savām meitām) skanēja it kā fraze, bet nebūt nebija tāda. Kas viņai nāca ar viņasirdību pretim, to viņa saņēma tāpat ar neliekuļotu sirsniību un vaļsirdību.“ **)

Pēc „Pēterb. Avižu“ apstāšanās Barons, cerēdams dabūt skolotāja vietu, noliek mājskolotāja eksāmenu. Viņš reflektē uz vakanci Gatčinas bāriņu skolā, bet izrādās, ka vieta apsolīta citam. Atkal nāk palīgā Valdemāra labā pazišanās ar resorjiem. Sevišķi siltas attiecības viņam ir ar tautas izglītības ministriju, kas viņam 1864. g. liek izpētīt un attēlot Baltijas guberņu skolu stāvokli; šis komandējums ļoti uztrauca ģenerālgubernātoru Līvenu un visu muižniecību. Kad ministrija sāk iespiest pārskatus par ministrijas zinātnisko un skolu iestāžu darbību, ministrs, gribēdams ar šiem pārskatiem iepazīstināt Vakareiropu, uzdod tos tulkot starp citu arī vācu valodā. Te Barons pagaidām dabū tulka un korrektora darbu. Tāpat Baronam jātulko arī tautskolu statūtu projekts (vēlāk arī paši statūti), projekts par krievisku ģimnaziju iekārtošanu Baltijas guberņās (līdz tam laikam turienes ģimnazijās mācību valoda bija vācu) u. c. Tā rodas trīs grāmatas, kurās 1876. g. Barons ieraksta savas personīgās bibliotēkas katalogā ar šiem tituliem:

*) Kreicbergs Baronmāti raksturo sakarā ar viņas bērēm 1914. g. A. B.

**) „Latvija“, 1914. g. 155. n-rā.

1. C. Woldemar u. C. Baron, Übersicht der Thätigkeit des Kais.-russ. Minister. der Volksaufklärung und der ihm untergeordneten Gelehrten und Lehranstalten in den Jahren 1862, 63 u. 64. Aus dem Russischen übersetzt. St. P., 1865.

2. C. Woldemar u. C. Baron. Wortlaut und Erläuterung der neuesten Statuten und États der unter d. M. d. V. A. stehenden Universitäten und Gymnasien, sowie eines Reglem. über die Volksschulen. St. Petersburg, 1866.

3. C. Woldemar u. C. Baron, Reglement der russischen Volksschulen vom 14. Juli 1864, nebst Erläuterung.

Par šiem darbiem Barons saņem no Tautas apgaismošanas ministrijas:

no 1865. g. 1. jūlija līdz 13. decembrim .	186 rub.;
1866. g. janvārī	123 " ,
1866. g. februārī	40 " ,
1866. g. martā	30 " ,
1866. g. aprīlī	120 " ,
1866. g. 24. jūnijā	25 " ,
1866. g. 26. augustā	5 " .

Tanī pašā laikā pa vaļas brīžiem Barons apmeklēja Pēterburgas universitātes bibliotēku, Pēterburgas ķeizarkāziskās ģeografijas biedrības uzdevumā sastādīdams sarakstu, kur minētas grāmatas un atsevišķie periodikas raksti par Baltijas guberņām un to iedzīvotājiem, dažos vārdos pieminot arī rakstu saturu. Izvilkumu no šī saraksta iespiež Krievu ģeografiskā biedrība atsevišķā grāmatiņā, kas saucas: „Указатель сочинений о коренных жителяхъ Прибалтійскаго края“ (1868. g.; uz vāka 1869. g.).

Šai laikā un vēl daudz gadus vēlāk (Maskavā un Voronežas guberņā) Baronam seko slepenpolīcija. Brīžam viņš tai izzūd no apvāršņa, bet Baronu atkal saskatījuši, tā uzmācīgi grozās viņa tuvumā, gan attaisīdama un piesavinādamās viņa vēstules, gan

nekautrēdamās ieteikt pat viņa labiem paziņām, ka no Barona jānorobežojas. Laikraksts bija sagādājis Baronam nevien daudz rūpju, bet arī milzumu nepatikšanu.

Tomēr kad jaunlatviešu vadoņi vēlāk pārceļas uz Maskavu, turienes ģenerālgubernātors, sarīkodams viesības, kur piedalās no Pēterburgas iebrakušais ķeizars, ielūdz tur arī jaunlatvieti Valdemāru.

Novgorodas lieta.

Darbodamies visu laiku labā kontaktā ar Valdemāru, Barons piedalās arī Novgorodas zemes pirkšanā tādā kārtā, ka pērk no parādu apkrautā Valdemāra 74 desetiņas Djerevā, kas atrodas kādus 35 kilometrus no stacijas Babino un kādus 17—18 kilometrus no Novgorodas-Tjichvinas šosejas. Priekškontrakts noslēgts jau 1863. g. Ziemsvētkos.

Mācītājs R. Hazenjēģeris, kas apmeklējis tā laika latviešu kolonistus Djerevā, tēlodams jaunlatviešu pasākuma pamatus un likteni *) vispirms aizrāda, ka zeme tur bijusi gan lēta (Barons par desetiņu apņemas maksāt 10 rubļus), bet nelāga bijusi jau vispirms iekļūšana no stacijas Djerevā. Sešpadsmit verstis pa šoseju viņš nobraucis ratos divi stundās, bet tikpat gaŗo gabalu pa ļoti sliktu zemes ceļu — vienpadsmit stundās. Zeme bijusi nemeliorēta un cietusi pavasaros un rudenos no plūdiem. Ka kolonizēšanas darbs nav veicies tā, kā Valdemārs to bija cerējis, to Hazenjēģeris izskaidro ar kolonistu nepazinīgumu. Ziņai par to, ka Novgorodas guberņā dabūjama par samērā mazu naudu zeme, bijis vienā otrā Kurzemes muižā Baltijas vienpusīgi organizēto agrārapstākļu dēļ tik milzīgs spēks, ka vienā vietā „visi muižas ļaudis aizbēga no muižas“. Hazenjēģeris saka, ka „Rigasche Zeitung“ būtu labi darī-

*) „Izglītības Ministrijas Mēnešraksts“, 1925. g. 11. n-rā: R. Hazenjēģeris, „Latviešu kolonijas Novgorodas guberņā (Atrasts vācu valodā Dundagas baznīcas archīvā 1924. g.).“

jusi, apgaismodama nenormālo Baltijas tā laika agrārpolitiku; bet viņš šaubās, vai konservatīvais vācu laikraksts tādus rakstus uzņemu: „Ja tā uzņemu, tad gribu priecāties. Bet man liekas, „Rigasche Zeitung“ atbildēs „nē“, jo „zemnieks, tas ir pavisam kas cits.“ Stichijiskās ilgās pēc zemes īpašuma uz Novgorodas guberņu atnākuši, apstākļus iepriekš tuvāk nenoskaidrojuši, pat daudzi kalpi, kas varējuši iemaksāt par pērkamo zemi tikai 10 rubļus. „Tas apstākļi, ka daudzi iemaksāja kādu nieciņu un tad tikai sāka saprast, ka vajadzīgs daudz vairāk naudas nekā bija, spieda atstāt iemaksājumus un doties uz citurieni meklēt labāku laimi.“ Valdemārs, palaudamies uz to, ka iemaksu izdarītāji maksājumus kārtos arī turpmāk, vīlies. Viņš Novgorodas pasākuma dēļ tiešām iedzīvojas Pēterburgas laikmeta pēdējos gados lielos parādos. Pasākums arī dod viņa pretiniekiem rokā asu ieroci: tie Valdemāru apsūdz valdībai par latviešu musinātāju. Viņi panāk pat to, ka žandarmerija Valdemāru spiež pārtraukt ar Kurzemes un Vidzemes latviešiem visus sakarus (sk. 129. lpp.). Valdemāram laupa arī iespēju apturēt ļaužu plūšanu uz Krieviju, jo laikrakstiem noliegts Valdemāra paskaidrojumus iespiest, bet viņa vēstules pa lielākai daļai nemaz nenonāk adresātu rokās. Labi domātā lieta tādā kārtā izvērsās par smagu katastrofu: trūkumā nonākušo kolonistu starpā sāk plosīties sērgas, kuņģis daudzi nomirst, pasākuma dalībnieki vispār cieš milzīgus materiālus un morāliskus zaudējumus. Par to, ka Valdemārs pie Novgorodas lietas ķēries visumā apdomīgi, liecina viņa raksts „Zemes pārdošana“ „Pēt. Avīžu“ 1863. g. 23. n-rā, kur zemi sola tikai par skaidru naudu (par 5 sudr. rubļiem pūrvieta), un kur uzsvērts, ka pilnīgi nepieciešami arī lielāki apgrozības līdzekļi: tiem, kas par 500 rb. pērkot zemi, vajagot 1500 rb. liela kapitāla, lai uzceltu ēkas un iegādātos inventāru. Hazenjēģeris aprāda, ka Ļubana (otrā kolonijā) dzīvo labi („kā bruņniecības

muižā"), tur kolōnisti bijuši apdomīgāki un arī apvidus izdevīgāks.

Kopā ar pirkšanas kontrakta izdevumiem (nodevām un dzeņamnaudām) Baronam viņa 74 desetiņas izmaksā 767 rb. 60 kap. 500 rb. viņš iemaksā skaidrā naudā. Šo summu viņš aizņemas no māsas vīra Kronberga. No pirtās zemes Barons 1864. g. 20. septembrī pārdod kurzemniekam J. Štokmanim 34 desetiņas par 10 rb. desetiņā, pie kam Štokmanis iemaksā 50 rb., bet pārējo naudu Barons saņem pamazām nākošo 15 gadu laikā.

Atlikušās 40 desetiņas viņš pārdod Vītolbergim, māsas Mades meitas vīram. Vītolbergis zemi dabū uz parāda, bez tam pirmajos divi gados saņem no Barona aizņēmuma veidā 324 rb. skaidrā naudā, un par 107 rb. 65 kap. Barons viņam sapērk 1864. g. vasarā inventāru (zirgu, ratus, arkļus, ecēšas, izkaptis, zirga lietas, tējmašīnu, traukus, šauteni u. c. piederumus), bez tam Barons viņu vairākkārt apgadā ar pārtiku u. c. īsā laikā izlietojamiem produktiem. Bet Vītolbergis nav tik čakls un rūpīgs zemkopis kā Štokmanis un Baronam nespēj nomaksāt pat sava parāda augļus. Ir tādi gadi, kad Vītolbergis atmaksā tikai 10 rubļus; lielākais, ko viņš gadā atmaksājis, ir 33 rubļi 1883. gadā. Atmaksas laikam gan saņemtas ne visas Barona starpnieka, kāda Pēterburgas advokāta nekārtības dēļ.

Pa to laiku Baronam brīžam jācīnās ar lielām naudas grūtībām, tomēr savus pienākumus viņš pilda ar pedantisku uzmanību. Kabatas grāmatiņā atrodam, ka 1866. g. 22. janvārī viņš nosūtījis Kronbergam 50 rubļus kā augļus par 500 rb. lielo aizņēmumu. 1872. g. 26. februārī viņš raksta K. Treierim vēstuli, kuŗā skumst par to, ka vēl nav atmaksājis Kronbergam parādu: „Savam māsas vīram Kronbergam arī neesmu ilgi rakstījis. Es cerēju vienmēr, ka iekrāšu tik daudz naudas, lai spētu viņam savu parādu nomaksāt, neesmu tomēr diemžēl tik tālu ticis, lai to varētu darīt.“ (Vestules oriģi-

nāls ir vācu valodā.) Aizdoto naudu Kronbergs saņem atpakaļ vēlāk, brīdī, kad tāda krietna summa viņam ļoti noder.

Novgorodas lietas neveiksme Baronu nesatricē. Kad viņa brālis iepērk Griezes Jaunzemjus, viņš Ansim 1866. g. 9. aprīlī raksta: „Tu nu esi gan puslīdz gruntnieks ticis, bet grūti Tev nāksies, to dārgu grunti izmaksāt. Lai Dievs palīdz. Krievzemē zināms zemniekiem ir gluži cita ierīktēšana pie grunts iemantošanas, un tur viņiem tas daudz vieglāki un lētāki no Kroņa ir iegādāties.

Vītolberģis dzīvo uz sava plača dūšīgi uz priekšu, bet zināms jaunu zemi ietaisīt nav viegli; pļavas viņam gan diezgan. Ar Barona naudu viņš iegādājies it brangu istabu, riju un lopu stallus. Rudzi, ko pēru ruden iesēja, bija ļoti smuki iezēluši, lai Dievs dod izdevīgu laiku pie augšanas. Pērn vasar nekas liels nepaauga, jo tais jaunās neizstrādātās zemēs pie tās sliktas vasaras nekas labi neizdevās; bet pērn jau arī no Kurzemes dzird, ka vecās iestrādātās zemēs labība slikti augusi.“

Vēlāk (1872. g.) Barons gan Treierim raksta, ka Vītolberģis nav visai kārtīgi saimniekojis; māsas meitas vīrs gan tagad iztikot tīri labi bez viņa (Barona) atbalsta, „bet ja viņš jau no sākuma būtu bijis sapratīgs, tad viņš tagad dzīvotu jau ļoti labi.“

Barona archīvā uzglabājies plāns, no kuŗa redzams, kādā kārtā Barona īpašums sadalīts abu jauno saimnieku (Štokmaņa un Vītolberģa) starpā. Plāns paša Barona zīmēts, leņķu lielumi Barona roku ierakstīti. Turpat atrodami arī trigonometriski aplēsumi par iedalīto zemju platībām. Uzglabājies arī līgums (купчая крѣпость), kas slēgts Barona un Štokmaņa starpā 1865. g. 28. septembrī; tāpat archīvā ir arī parādzīme, kuŗā Vītolberģis 1875. g. 28. aprīlī apliecinā, ka mājskolotājam Baronam no viņa jādabū vēl 494 rubļi, rakstītnepratēja Vītolberģa vietā parādzīmi uz viņa lūgumu parakstījuši Grīntāls un Grīnbergs.

Maskavā un Ostrogoškā. Barons — Stankeviču mājskolotājs.

Bijušie „Pēterburgas Avīžu“ galvenie darbinieki pamazām nozūd no Pēterburgas apvāršņa. Valdemārs, Barona atbalstīts, atgūst dzīves prieku un, joprojām ticēdams uzņemtā virziena tikumu krietnumam un taktikas pareizībai un jaunlatviešu uzvarai, dodas uz Maskavu (1867. g. janvārī), kur darbojas par jūrniecības un Baltijas jautājumu speciālistu slavofilu avīzē „Московскія Вѣдомости“.

Barons redz, ka Pēterburgā vairs nav palikšana. Trūkst noteikta darba. Bet arī Maskavā Valdemārs rūpējas par saviem centienu biedriem. Uz viņa ierosinājumu Kreimana progimnāzijas skolotājs latvietis Grencions aicina Baronu uz Maskavu, aprādīdams, ka minētā skolā vakanta skolotāja vieta.

1867. g. pirmajā pusē Barons dodas uz turieni. Viņa ģimene — sieva un pusotra gada vecais dēls Kārlis — paliek Pēterburgā, tāpēc viņš saka: „Šķiršanās no Pēterburgas nebija viegla.“

Kreimanim vajadzīgs, izrādās, nevis skolotājs, bet klases pārzinis (класный наставникъ). Bet Baronam Pēterburgā radusies tāda antipatija pret policejisku iekārtu, ka viņš šos pienākumus neuzņemas. Pusgadu viņš pārtiek no privātstundām. Pastāvīgu darbu meklēdams, viņš pieteicas vietu apgādāšanas katoļos. Drīz vieta gadās. „Kādu dienu ienāca,“ raksta Barons, „pie manis stalts, slaiks jauns kungs un rekomandējās kā senā Dundagas

ekonomijas skrīvera Jansona dēls. Kā puikas Dundagā mēs pazināmies*), bet pēc tam ilgus gadus vairs nesatikāmies. Vietu apgādāšanas kantorī lasījis manu vārdu un adresi, viņš mani uzmeklēja. Sabijis kādus gadus par mājskolotāju Krievijā, viņš šo vietu un amatu atstāja un precējās. Viņam bija uzdots gādāt savā vietā citu skolotāju. Viņš priedējās, atradis pazīstamu, kam savu vietu atstāt. Es, zināms, piedāvājumu bez kavēšanās pieņēmu, jo varēju tūlīt no uzticamas puses dabūt man noderīgas ziņas par vietas un sadzīves apstākļiem, un tie nebija ļaunie."

Darba vieta ir Voronežas gubernā pie Ostrogoškas pilsētiņas, Ūderevkas muižā, pie krievu muižnieka Ivana V. Stankeviča. Jūnijā Barons dodas turpu. Voronežu viņš aizsniedz pa dzelzceļu, bet tālāk brauc līdz Ostrogošskai pasta zirgos. Šai ģimenē nodzīvo Barons 26 gadus, tāpēc pakavēsimies brīdi pie pašiem Stankevičiem.

Tie ir bagāti ļaudis, kas ziemu var dzīvot Maskavā, bet vasaru uz laukiem, kur tiem muižā nevien stalts nams, bet arī siltumnīcas un liels parks. Vecajam Stankevičam universitātes izglītība, viņš abonē un lasa vācu, franču, angļu laikrakstus un uzskatu ziņā ir humāns un brīvdomīgs. Viņa vecākais brālis Nikolajs studenta gados pulcina ap sevi topošos krievu literātus. Tas ir 1840.—1850. g. krievu literātūrvēsturē pazīstamais Stankeviča pulciņš. N. V. Stankevičs ir arī sešdesmito gadu zemnieku reformu piekritējs, tā ka Miļutjins viņu iecel reformu komitejā par pastāvīgu locekli (непремѣнный членъ). Jaunākajam brālim Aleksandram Maskavā „salons“, kur krievu un cittautu ievērojamākos māksliniekus vienmēr uzskata par mīļiem viesiem; pirms

*) Šis pats Jansons pieminēts arī vēstulē, ko Barons ģimnazista gados (1853. g. 27. aug.) raksta dundziniekiem; tur teikts: „Rakstat man arī drīz no Jums un arī no Jansona dēla, vai viņš jau aizbraucis, kad un kādā vizē?“

došanās uz Ostrogošsku šiem Stankevičiem stādās priekšā arī Barons.

Ostrogošskas Stankevičiem 8 bērni, četras meitas un četri dēli. Savas trīs audzēknes (ceturtā Stankeviča meita jau apprecējusies) viņš līdzās citām mācībām sevišķi ieinteresē botanikā (stepei un mežiem saskaroties, flōra Ūderevkā sevišķi bagāta) un fizikā (ierīkodams laboratoriju). No dēliem viņa ziņā nodots sākumā Aļeksejs, vēlāk Ivans, kas deviņus gadus par pirmo jaunāks; pārējie jau lieli.

Bez Barona muižā mājō vēl bērnu aukles un divi guvernantes — francūziete un angliete. Viņas arī Baronam māca franču un angļu valodu, par ko viņš viņas ielauza vācu valodā. Angļu gramatikas pamatus studēdams, viņš nopērk attiecīgu elementārkursu (Sindley Murray, Englisch Grammar. A new edition, Leipzig). Mēģinādams lasīt ko par šēkspīru angļu valodā, viņš iegādājas Čārlsa Naita (Charles Knight) grāmatu „The Works of William Shakespeare“ (London, 1868).

Ir Ūderevkā arī atsevišķi skolotāji krievu valodai, ticības mācībām un mūzikai. No tiem Baronam vistuvākais ir mūzikas skolotājs, ar kuŗu viņš apdzīvo kopā veselu mājas galu.

Mācības stundas dienā ir piecas. No tiem laikiem uzglabājies 1869. g. stundu plāns, kur redzams, ka mācības notikušas no 9—12 rīta pusē un no 3—5 pēc pusdienas. Katrīnai Stankevičai, kuŗai tobrīd jau 17 gadi, viņš māca vācu literātūru un domrakstus un aritmētiku, 12 g. vecajai Marijai St. — vācu valodu un aritmētiku, 9 g. vecajai Ļubovai St. — vācu lasīšanu un rakstīšanu un arī aritmētiku.

Bet arī pārējā laikā audzēkņi pastāvīgā Barona uzraudzībā. Dienas kārtība vasarā, kad ģimene Ūderevkā, tāda: sešos no rīta visi skolēni alejā vingro, upē peldas, pārnākuši brokasto, notur stundas, vēl reiz peldas un tad pusdiena. Pēc tam rotaļājas, pastaigājas, braukā un jādelē uz stepi vai

kādu meža stūri, brauc ar laivu, pie kam Barons audzēkņiem ierāda zēģelēšanas mākslu, ko pats iemācījies Ventspilī. Diena nobeidzas atkal ar vingrošanu un peldēšanu. Speciāli ģimnastikai ziedoti otrdienas un ceturtdienas rīti. Ziemas brīvdienās dzīvojot apriņķa pilsētā Ostrogošskā, Barons ieinteresē mazos un lielos slidošanā.

Lielu vērību viņš piegriež tikumiskajai audzināšanai. Stankevičs atzīst, ka Barona audzinātie bērni vecākiem nedarījuši nekādas rūpes. Viņa audzēknis Ivans Stankevičs vēlāk iestājās juridiskajā fakultātē, kļūst par zemstes priekšnieku un beidzot par guberņas muižniecības priekšnieku (предводитель дворянства).

Barons, no Stankevičiem šķīries, vēl ilgi ar saviem audzēkņiem sarakstās. Tie viņam vēlāk ziņo, ka Ūderevkas parkā skolotāja dēstītie ozoli izauguši par kupliem kokiem. Viens no jaunajiem Stankevičiem citā vēstulē lūdz, lai Barons rekomandē viņa bērniem tādu skolotāju, kāds Barons bijis. Viena no Stankeviča meitām, kas apprecas ar kādu štelmacheri, vēlāk uzaicina Baronu pie viņas bērniem par mājskolotāju, bet Barons piedāvājumu noraida (prof. K. Barona liecība).

Arī būdams par mājskolotāju, Barons parāda sevi no labākās puses, arī šos pienākumus viņš veic nevis kā algādzis, laiku vilkdams, bet ieliek darbā dvēseli. Tāda koncentrēšanās vienā darbā raksturo visu Barona dzīvi. Viņš nevar uzreiz izpildīt vairāk amatu, viņa gars nemīl ekspansiju plašuma. Šai ziņā viņš ir pretstats Valdemāram, kas runā par tūkstoš plāniem, taču daudzas idejas pats personīgi nereālizē, bet meklē un atrod tādus darbiniekus, kas nodomus izved godam dzīvē *). Barons tur tikai

*) Brīvzemnieks savās atmiņās saka šai sakarībā: „Valdemārs domāja, ka pie viena darba vien strādājot, cilvēks ātrāk nokūstot, ka viens darbs vien tam varot ātrāk apnikt un padarīt to par vienusīgu.“

vienu konkrētu problēmu acīs un to apstrādā ar ģeniālu pamatīgumu. Kā ideāls pasākuma realizētājs Barons ir neatvietojams darbinieks. To varbūt manīdams, viņš nemeklē palīgus, tie viņam pat nav tīkami, viņš dara viens, viens uzņemas un nes atbildību par darbu, kāds tas izdevies visumā. Vai šai askētiskajai savrupībai un dziņai pēc lielas no-beigtības nebija pamatā godkārība? Tas nav manāms. Laube liecina: „Viņš godu kopj, bet nav godkārīgs.“ To liek teikt Baronam pašam par sevi Fr. Adamovičs savā balādē:

„Man netik ārējs gods un skaļa slava,
Ko veikli runātāji gūst no pūļa,
Un glaimi gaŗām aizslīd manām ausīm.“

Stankeviča ģimenē Barons ir īstenībā vairāk nekā mājskolotājs. Viņam jādalās ar krievu muižnieka ģimeni visās viņas galvenajās rūpēs. Par to viņa dēls Kārlis Barons, tagad prof. Dr. med. Rīgā, sniedz šādas ziņas: „Pēc vasaras brīvdienām viņš vadīja Stankeviča vecākos dēlus uz Maskavu, nodeva skolā un nokārtoja viņu dzīves apstākļus; tāpat pēc mācību beigšanas viņš brauca viņiem pakaļ. Tādās reizēs tēvam deva līdz naudu un veselu reģistri dažādiem iepirkumiem, gan lauksaimniecības, saimniecības un lasamā galda vajadzībām, gan arī dāmu modes piederumiem. Vēlākos gados visa ģimene rudenos devās uz Maskavu un pavasaros atpakaļ; tēvam bija jāvada šīs ekspedīcijas. Viņa rokās tika nodota kase. Viņam bija jāizgādā atsevišķs vagonš, jānodod un jāpārziņa bagāža un jāgādā par visu līdzbraucēju novietošanu vagonos, jo Stankeviču lielajai ģimenei brauca līdz guvernantes un guvernieri, pavārs, sulair, un vesela kalpoņu rinda. Arī tēva un viņa abu jaunāko audzēkņu kopīgo sulaini Pēteri ņēma allaž līdz.

Arī nebaltās dienās, no kuŗām nav pasargāta neviena cilvēka un ģimenes dzīve, izpaudās tēva

ciešā piederībā Stankeviču ģimenei. Vecākā Stankeviču precētā meita saslima un beidzot bija jāved uz ārzemēm veseloties. Stankeviča kundze lūdza tēvu viņas vietā slimo pavadīt līdz Pēterburgai. Slimai uz ārzemēm līdzī brauca viņas vīrs, ārsts. Kad pēc dažiem mēnešiem pārveda viņas mirstīgās atliekas, tēvs atkal brauca pretī, lai nelaiķi pārvestu viņas dzimtenē Ūderevkā."

Deviņdesmitajos gados, jau taisīdamies no Maskavas uz Rīgu pārcelties, Barons kādā vēstulē saka, ka nevarot saprast, kā Stankevičs bez viņa tikšot galā. Reiz Baronam jāveic pat šāds delikats uzdevums: vecākais Stankeviča dēls Maskavā par pārādu nenomaksāšanu ieslodzīts iestādē, kas saukta par „долговое отделение“, un vecais Stankevičs sūta Baronu ar naudu uz Maskavu, lai pērk jauno muižnieku laukā.

Ceļojumi no Ūderevkas uz Maskavu notiek vairākas reizes gadā un nav vis īsie. No Ostrogošskas līdz Voronežai jābrauc pasta zirgos vien vairāk kā 100 kilometru. Tik garā ceļā zirgus maina četras reizes. Takse par katru zirgu un versti 3 kapeikas. Lai no Voronežas nokļūtu pa dzelzceļu Maskavā, vairākkārt ceļā jāpārsēžas no viena vilciena otrā. Pirmā pārsēšanās vieta ir Kozlova, kas no Voronežas 168 verstis. No Kozlovas līdz Ūzani 197 verstis. Maskava no Ūzanas vēl 196 verstis. Pa ceļam, uzkavēdamies staciju bufetēs un citur, nokļīst ekspedīcijas dalībnieki. Tā ka tie nu palikuši svešā stūrī bez līdzekļiem, pat bez dzelzceļa biļetes (visas biļetes Barona rokās), Baronam pa telegrafu jārupējas par noklīdušajiem.

Ceļodams ar Stankeviča dēliem uz Maskavu (kur tie, lielāki paaugušies, iet ģimnazijā), Barons tur izdara Stankevičam tik lielus iepirkumus, ka reizēm tie nav pārvedami pat veselā preču vagonā. Viņam Maskavā jāiepērkas nevien tēja, kafeja (puķiem), vīni (kastēm), bet arī mēbeles, lauksaimnie-

cības mašīnas, reiz pat vesela krāsns. Viņš Maskavā kārtu Stankeviča maksājumus (1869. g. septembrī viņš noved Stankeviča uzdevumā kādam P. N. Grekovam 1500 rub.). Reizēm izdevumu segšanai Barons ved uz Maskavu vērtspapirus, kas tur realizējami (1874. g.). Dažā ceļojumā Barons apgroza 2000 rb. (1868. g. jūnijā, 1874. g. u. c. gadījumos).

Maskavā iebraucis, Barons apmetas reizēm pie turienes latviešiem, reizēm mēbelētā istabā. Bet kad visa ekspedīcija novietojama, tad vajadzīgs vesels mēbelēts dzīvoklis vai arī jāiekārtojas viesnīcā. Viņa piezīmju grāmatiņā atrodam šo apmešanās vietu adreses. („Меблированные комнаты на Срѣтенкѣ, въ д. Малюшина“; „Гостинница Мамонтова на Тверской, противъ Охотнаго ряда“.) Turpat atrodam arī veikalu adreses. Minēts švābes optisko, fizikālo u. c. instrūmentu veikals, veļas un audekla veikals „Британскій магазинъ“, Uilera un Uilsena šujammašīnu fabrikas noliktava, Grizāra trauku magazīna, pulkstenītaisītais Ulkāns, brāļu Popovu tējas magazīna, šūmachera apavu veikals, kosmētikas piederumu firma „A. Siou et Co.“, Bazūnova grāmatnīca.

Lai spētu dot Stankevičam skaidras nolēses par ceļā un Maskavā izdotām summām, Barons piezīmju grāmatiņā sīki reģistrē ikvienu izdevumu. Piemēram braucienā uz Maskavu un atpakaļ no 3.—12. jūnijam 1871. g.*) tur ierakstītas šādas summas:

Turpu braucot:	Rb. K.
Zirgi un dzeļamnaudas līdz Davidovkai	5,64
Andrejam atpakaļbraucienam	3,—
1 otrās klases biļete (David.-Voroņeža)	1,60
1 trešās klases biļete	—,89
Bagāža	—,71
1 otrās klases biļete (Voroņ.-Maskava)	12,59
1 trešās klases biļete	7,08

*) Vasaras brīvdienām sākoties, Barons ved no Maskavas mājā uz Ūderevku Stankeviča dēlus.

Bagāža	5,20
Maltītēm	5,60
Maskavā:	
Viesnīcā kopā ar dzeramnaudām	78,25
Vieglajiem un smagajiem ormaņiem	34,07
Tēja, cukurs, vīns u. t. t.	7,—
Teātrī	9,85
Botaniskajā dārzā	3,20
Telegramma ar estafetēm	5,20

Atpakaļ braucot:

4 pirmās klases biļetes (Mask.-Voroņeža)	66,92
2 trešās klases biļetes	14,16
Bagāža	27,38
Maltītēm	10,01
4 otrās klases biļetes (Voroņeža-David.)	6,40
2 trešās klases biļetes	1,78
Bagāža	4,55
Ivanam un Mironam visā ceļā	5,—
Virves, naglas, 2 kastes	3,95
Dzeramnaudas no David.—Ostrogošskai	1,30

Šai ceļojumā ceļiem vien izdots 320 rb. Turpu Barons brauc kopā ar sulaini Ivanu. Mājā braukdams, Barons ved līdzī Vladimiru un Alekseju, jaunus Stankevičus, bez tam kādu Aleksandru (Sašu) Afanasjevu (arī, liekas muižnieku kārtas, laikam Stankeviča kaimiņa dēlu) un sulaiņus (Mironu un Ivanu). Tai pašā reizē izdarīti iepirkumi saimniecībai par 540 rb.; „bērniem“ pirkumi par 450 rb. Barona personīgie izdevumi šai ceļojumā sasniedz 300 rb., no tiem puse aizsūtīta ģimenei uz Pēterburgu, kur viņš pats darba apstākļu dēļ spēj pavadīt tikai Ziemsvētku atvaļinājumus. Visu šo izdevumu saraksts piezīmju grāmatiņā aptver vairāk kā 100 rindas (4½ lappuses).

Jāievēro, ka šis ceļojums ir viens no šaurākajiem tai ziņā, ka te, pašu Baronu ieskaitot, piedalās

tikai sešas personas. 1874. g. oktobrī Barona vadītajā braucienā piedalās 17 personas, jo, minētā gada septembra sākumā nogādājis Stankeviča dēlus Maskavā, viņš turieni vēlāk vada visas ģimenes pārvāšanās uz turieni.

Līdz pat mūža galam viņš rūpīgi reģistrē arī savus personīgos izdevumus un ieņēmumus, taisīdams turklāt savilkumus un pārskatus. Tie rāda, ka, no Pēterpils aizbraucis, Barons kļūst par lielu smēķētāju. Kamēr 1866. un 1867. g. izdevumu savilkumos izdevumi smēķēšanai vēl nefigurē, sākot ar 1868. g. viņš izdod šim nolūkam prāvas summas, 1869. g. pat 37 rb. 35 kap. Bieži sastopam viņa izdevumu reģistros šo norādījumu: „Par 1 mārc. tabakas un 1000 patroniem“.

Šie reģistri dod ieskatu arī vispār viņa personīgajā dzīvē, cik nu gan, protams, tie spēj to darīt. Turēdams Pēterburgas laikus dziļi sirdī un prātā, viņš 1873. g. liek iesiet „Pēterburgas Avīžu“ 1862. gadagājumu. Cienīdams joprojām jaunlatviešu idejas, viņš to pašu liek darīt ar Valdemāra tikko (1871. g.) iznākušo publicistisko rakstu krājumu „Vaterländisches und Gemeinnütziges“. Viņš abonē ilgus gadus „Baltijas Vēstnesi“, kas savas gaitas uzsāk 1868. g. B. Dīriķa („Pēt. Avīžu“ līdzstrādnieka un cienītāja) vadībā Rīgā; arī „Baltijas Vēstnesi“ viņš liek iesiet. Ostrogošskas laikā viņš iegādājas arī daudz (sevišķi filoloģiska satura) grāmatu,

1876. g. viņa bibliotēkā ir 12 vārdnīcas, 2 no tām ir krievu-vācu, 1 vācu-krievu, 1 krievu-lātviešu (Valdemāra „Русско-Латышский словарь“. Москва, 1872), 1 latīņu-vācu, 1 grieķu-vācu, 1 angļu-vācu un vācu-angļu vienā sējumā, 1 franču-vācu, 1 vācu valodas svešvārdu, K. K. Ulmaņa „Lettisches Wörterbuch“ I (Lett.-deutsches Wörterbuch, Riga, 1872), Fridriha Kuršata „Wörterbuch der Litauischen Sprache“ I (Deutsch-litauisches Wörterbuch, Halle, 1870—1874); A. Bilenšteina „Die lettische Sprache nach ihren Lauten und Formen“ I (Die Lautlehre. Die Wortbildung, Berlin, 1863) un II (Die Wortbeugung, Berlin, 1864); A. Schleichera, „Handbuch der litauischen Sprache“ I un II (Prag,

1856); tā paša autora „Litauische Märchen, Sprichworte, Rätsel und Lieder“, (Weimar, 1857); Brīvēznieka „Латышская народная поэзия“; Valdemāra grāmatas: „Статистико-критический обзоръ вопросовъ касающихся торговаго ф. отя Россіи“ (Москва, 1868), „Aufruf zu praktischer Tätigkeit zur Hebung unseres Seewesens“ (Moskau, 1868) un „Приглашеніе прибрежныхъ жителей взяться за дѣло русскаго мореплаванія. Москва, 1868); Kamilla Kelnera „Kurze Elementargrammatik der Sanskritsprache“ (Mit vergleichender Berücksichtigung d. Griech. u. Latein. Leipzig, 1868); Ivana Sproģa „Памятники латышскаго народнаго творчества“ (Вильна, 1868).

Maskavā nokļuvis, viņš vienu otru reizi noiet teātrī. Diezgan daudz naudas iziet garderobei un tualetei, jo, muižnieku ģimenē dzīvojot, Barons spiests ievērot to „comme il faut“, kas tur valda.

Barona 1876. g. grāmatu saraksts liecina, ka Barona gars pamazām, bet droši atraisās no dabas zinībām un matēmatikas. Rodas interese par valodām, ko rāda arī latviešu-vācu un vācu-latviešu vārdnīcas taisīšana; vēl tagad Barona pultē ieslēgta kastīte ar šīs vārdnīcas materiāliem, apmēram tādām pašām šaurām, gaŗām papīra sloksnītēm, kādas viņš vēlāk lieto, kārtojot tautas dziesmas. Sevišķi latviešu valodas jautājumi viņu interesē. *) Viņš sāk piegriezt lielu vērību folklorai vispār un arī speciāli latviešu folklorai. Šai laikā viņš, paklausīdams Maskavas latviešu uzaicinājumam un savām dziļākām dziņām, arī sāk darboties mūsu dainu druvā.

Stankeviču ģimenē Barons iepazīstas ar komfortu. „Tādā bagātā mājā, zināms, viss bij papildnam,“ viņš saka; „galds allaž bagātīgi klāts ēdieniem un dzērieniem. Pa vārda dienām netrūka šampanjas vīna. Pēc savas līdzšinējās šaurās un trūcīgās dzīves es piepēši jutos pārpilnībā un baudīju visu pilniem malkiem.“

*) Bilenšteina, šleichera un Kuršata grāmatas Barons iegādājies jau 1872. g. oktobrī.

Bet viena viņam šai aristokratiskajā būšanā trūkst — paša ģimenes, kas paliek Pēterburgā līdz pat 1884. gadam, un ar ko visu gaŗo starplaiku viņš satiekas tikai kādu reizi gadā savās brīvdienās. Pēterburgā piedzimst Baroniem vēl divi dēli un meitiņa Anna; tie nomirst bērībā. No Pēterburgas Baronmāte, vīram nezinot, arī aizbrauc ar abiem bērniem pirmo reizi uz Dundagu pie vīra mātes.

Līdz Rīgai viņa brauc kopā ar Pēterburgas latviešiem, kas to brīdi (1880. g.) brauc uz otrajiem vispārīgajiem dziesmu svētkiem. Ventspilī viņa nokļūst ar kuģi. Valpenē pie vīra mātes viņu noved Kr. Barona vecākās māsas dēls K. Treieris, skolotājs Dundagas Ģibzdes skolā; tas viņai bijis Ventspilī pretī.

Krišjāņa mātes satikšanos ar vedeklu Dārtu tēlo Baronu Līna saskaņā ar ģimenes nostāstiem tā:

„Enģeles Baron prieks par dēla bērniem un vedeklu bijis neizsakāms. Vecītei bijušas sniegtas nepareizas ziņas, it kā viņas dēls Krievijā būtu nelaimīgi precējies un tādēļ dzīvotu šķirts no savas ģimenes. Tas viņas sirdi gadiem bija nospiedis un sāpinājis. Izrunāšanās ar vedeklu, kuŗa nebija viskrieviete, kā viņai bija stāstīts, bet latviete, devusi viņai lielu apmierinājumu. Labākais pierādījums pret maldīgām baumnām bijusi vedeklas izturēšanās, kuŗu ne gaŗais ceļš, ne ceļa grūtības nebij atbaidījušas ar bērniem nobraukt pie savas vīra mātes. Vecīte nevarējusi beigt nopriecāties par bērniem, kuŗi, Krievijā dzimuši un auguši, runāja skaidru latviešu valodu, un kuŗu izskatā viņa sazīmēja viņai tik dārgus, pazīstamus sejas pantus. Bet prieks veco māmuļiņu nogurdinājis; viņu novadījuši nosnausties. Arī māti un bērnus noguldījuši kādā augšistabiņā, lai tie atpūstos no ceļa grūtībām. Lai-ciņu gulējusi, māte jutusi, ka kāds viegli tausta viņas gultas segu. Acis atvērusi, viņa ieraudzījusi

vecmāmiņas grumbaino laimīgo vaigu: tai licies, ka viss nule pārdzīvotais tikai sapnis bijis, un viņa tādēļ nākusi pārliecināties.

Enģele Baron toreiz bijusi 88 gadus veca; viņa bijusi gluži salikusi vecenīte, vāju redzi, bet ar labu dzirdi un atmiņu.

Māte pār dāvanu savai vīra mātei aizvedusi skaistu turku lakatu. Enģele Baron vēlējusies, lai ar to aplāžot viņas zārku, kad viņa būšot mirusi, un tad lai lakatu ņemot meita Kristīne par viņas kopšanu. Enģeles Baron zārks jau daudz gadus pirms viņas nāves glabājies uz istabas augšas. Agrāk lauku mājās aizvien stāvēja kāds zārks gatavībā varbūtējai vajadzībai, jo, ja iekrita kāds nāves gadījums, īpaši darba laikā un vasarā, zārku nebij iespējams tik ātri pagatavot, un pilsēta bija tālu. Skaitā tas bijis trešais priekš Enģeles Baron gatavotais zārks, kuŗu māte dabūjusi redzēt, jo divi pirmie bijuši atdoti — viens kaimiņos, otrs rados, kur bijuši miršanas gadījumi un zārki nebijuši gatavībā."

Par Baronu Dārtas pirmo ierašanos Dundagā cirkulē Barona radu starpā vēl tagad šāds nostāsts:

Par dēlu daudz sadomājusies, Enģele kādu nakti sapņo, ka uz galda dēla cepure; bet paša dēla nav. Otru dienu ieradusies no Pēterburgas vedekla ar bērniem.

Baronu Dārta aprauga arī citus radus un nodibina ar tiem sirsnīgas attiecības. Tie Barona sievai iepazīšanās gadījumā par mīlestības zīmi dāvinājuši segas, vadmalu, zeķes un cimodus. Šis labais kontakts raksturo visus Kr. Barona ģimenes turpmākos sakarus ar dundziniekiem.

Enģelei acis tai laikā jau pavisam vājas. Pa logu ieraudzījusi uz staba uzlēcam gaili, kam kupla aste, Enģele prasa: „Kas tur sētā iebrauca ar tik lielu karīti?" Par šiem vārdiem visi nosmaida. Bet jau manāms, ka vecmāmiņas dienas skaitītas. Dārta ap-

sola vīra mātei krustu kapam. Un tiešām vīra māti viņa vairs dzīvu otrreiz 1892. g. Dundagā ciemodamās nesatiek. Solījumu izpildīdama, viņa no Pēterburgas, Baronu Enģelei mirstot, atsūta baltu marmora krustu, ko uzstāda uz aizgājējas kapa Valpenes kapsētā, kur tas vēl šobrīd atrodams. Uz krusta uzraksts: „Še dus Dieva mierā Enģele Baron, dz. 1793. g., mir. 11. janv. 1884. g.“ *). Viņai līdzās paglabāta 1893. g. viņas meita Kristīne un 1895. g. — meitas vīrs Kronbergs.

Valpenes kapi vispār cieši saistīti ar Barona ģimenes vēsturi. Baronu Enģele, viņas bērni un bērnu bērni atdusas kapu vecākajā, vareniem bērziem apaugušajā daļā vārtu tuvumā. Dzelzs vārtus savā laikā kapsētai dāvinājis Kronberģis. Viņš dāvinājis arī vārtos iekaramu kapsētas zvanu, kas kara laikā nozudis. (Kužnieku kapiem, kur atdusas Marija, zvanu dāvinājis Dinsberģis). Vecie kapi pārāug smilgām, koka krustiņi sagāzušies, kapu vietas sāk nozust zālē. Laikiem spītē tikai baltais, gan jau apsūbējušais Enģeles krusts un Kronberģu tumšais granīta krusts. Dienvidos, kur sākas jauniem bērziem pieaugusi jaunā kapsēta, skaists skats uz Valpeni.

No pirmā Dundagas ceļojuma Pēterburgā atgriezušies, Dārta Barontēvam par viesošanos ziņo uz Ūderevku, nosūtīdama viņam arī mātes sveicienus un svētību. „Tēvs bijis ļoti priecīgs par mātes ceļojumu un viņai sirsnīgi pateicies,” stāsta Baronu Līna. Vēstulē Treierim 1880. g. decembrī Barons viņam stāsta, ka patlaban ciemojoties Pēterburgā pie savējiem, kas tikko pārbraukusi no Kurzemes: „Tie man katru dienu stāsta par savu vasaras izbrauk-

*) Ieraksts baznīcas grāmatās netaisni apzīmē par „Walpönen Witwe Engel Baron, Arrendators Großmutter“, jo Valpeni rentē sākumā Enģeles meitas vīrs Kronbergs, vēlāk viņa dēls (bet kad Dundagas kungs rentes līgumu vairs nepagarina, viņi pārceļas uz Kužniekiem).

šanu un īpaši par savu ciemošanos pie Jums un citiem radiem. Es nevaru Jums diezgan pateikties par to draugu prātu, ko Jūs manai sievai un bērniem rādījuši. Visi mēs Jums un Jūsu ģimijai sūtam daudz sirsnīgas labas dienas un vēlām laimes uz jaunu gadu. Īpaši mana vecene nebeidz slavēt Jūsu mīlu sieviņu, kas tik laipna pret viņu bijusi."

Un tā visi labie ārējie apstākļi gan lutina Barona miesu, bet tas, ka, no savas ģimenes šķirts, viņš dzīvo visu laiku zināmā sirds nemierā, nav noliedzams. Raksturīga šai ziņā vēstule, ko viņš sievai 1871. g. 13. martā no Ostrogošskas raksta rūpīgi zīmētiem iespiestiem burtiem, jo Baronu Dārta vēl rakstīt nemācēja un rakstītus burtus, protams, nepazina. Tur viņš žēlojas: „Ar ilgošanos gaidīju no Tevis grāmatu, vai Karluša*) jau pavisam izvesēlojies, bet līdz šim brīžam neko nevaru sagaidīt; man bail, ka jūs abi neesat slimi, tāpēc raksti man drīz kā jums klājas. Es esmu, paldies Dievam, itin vesels un man iet labi manā vietā, ka varu pilnīgi ar mieru būt; tikai garš laiks, ka nevaru ar jums saīksties un saredzēties."

Tomēr gluži bez humora viņš nav arī šai skumjā brīdī; viņš parakstās tā: „Es palieku jūsu uzticīgs vecis."

Šīs vēstules fotografija ievietota „Krišjāņa Barona atmiņās" L. Barones sakopojumā 1924. g. pie 110. lp. Kr. Barona archīvā atrodas vēl kāda vēstule ar tādu pašu rakstu.

Ostrogošskā, tālu projam no dzimtenes, šķirts no savējiem, Barons ir un paliek tas pats Barons, kas no nepatīkšanām un pūlēm nebaidīdamies, Pēter-

*) Dēls. A. B.

burgā sauca, vispārībai gandrīz neredzams, tautu uz atmodu. Viņš neaizmirst arī pēc tam savu tautu. Vaļas brīžos viņš sastāda vācu-latviešu un latviešu-vācu vārdnīcu, kas gan atklātībā neparādas, jo Barons dabū zināt, ka J. Draviņ-Dravnieks Jelgavā pa to laiku sācis izdot savu vārdnīcu.

Maskavas latviešu vakari.

Jau 1871. g. ziemu Barons pavada kopā ar Stankevičiem Maskavā, ko liecina ieraksti viņa piezīmju grāmatiņā no 1871. g. oktōbra līdz 1872. g. maija beigām; arī 1872. g. 26. febr. vēstulē Treierim viņš saka: „Esmu, paldies Dievam, bijis vienmēr vesels, man vēl tā pati vieta un dzīvoju šo ziemu ar visu ģimeni Maskavā, kur mēs līdz maijam paliksim.“ (Viņš runā par Stankeviču ģimeni.) Tai pašā vēstulē viņš saka: „Vasaru dzīvosim atkal uz laukiem, lai nākošā rudenī varbūt atkal atgrieztos Maskavā.“ Tiešām — arī nākošo ziemu viņš dzīvo Maskavā, tāpat visas tai sekojošās. (1876. g. maijā viņš no Maskavas raksta Treierim: „Oktōbra mēnesī mēs allaž atkal braucam uz Maskavu un paliekam tur pa ziemu līdz pavasarim, un tad mana adrese ir: Большая Никитская, д. Новиковой, кв. Станкевича“.)

Taisni ziemu dzīve Maskavā sit augstu vilni. Tad tur ir studenti un skolotāji, darbojas opera un teātri. Darbojoties par jauno Stankeviču repititoru un uzraugu, Baronam atliek vaļas piedalīties Maskavas latviešu sadzīvē, kas ziemu sevišķi intensīva. Iniciātive te joprojām Valdemāra rokās. Treieris, nezinādams mātes brāļa adresi, bet daudz dzirdēdams par Valdemāru, atjauno korespondenci ar Baronu tādā kārtā, ka adresē pirmo vēstuli Valdemāram ar piezīmi, ka tā nododama Baronam. (Barons Treierim pēc tam atbild: „Tavu vēstuli es saņēmu no Valdemāra kga.“) Maskavā Valdemārs

pulcina latviešus tāpat, kā viņš to bija darījis Tērbatā un Pēterburgā.

Tautiskā kustība, „Pēterburgas Avīzēm“ apstājoties, bija palikusi bez organizācijas. Bija atkal jā-rāda, kādā virzienā cīņa vedama, jāsadala pienākumi, kustība jāievada atkal tādās sliedēs, kas dod pārskatāmību un garantē panākumus. Šai nolūkā latvieši sāk pulcēties vispirms pie Valdemāra, kam plašāks privātdzīvoklis. Sestdienas vakaros tur sanāk dedzīgākie latvietības apustuļi. K. Barons, Kr. Kalniņš (studē Maskavas universitātē tieslietas, vēlāk advokāts, no 1875. g. Rīgas latv. biedrības priekšnieks; dz. 1847., mir. 1885. g.), A. Bandrevičs (Maskavas telefona kantora priekšnieks, vēlāk žurnālists; dzimis 1850., miris 1935. g.), F. Brīvzemnieks (sākumā mērnieks, vēlāk žurnālists, tad skolotājs, no 1887. g. tautskolu inspektors sākumā Lejaskurzēmē, beidzot Rīgā; dz. 1846., miris 1907. g.). J. Krodziņiņš (studē filoloģiju, vēlāk vācu valodas virsskolotājs, viens no mūsu pirmajiem vēsturniekiem, beidzamos mūža gadus Latvijas valsts arcīva pārzinis, dzimis 1851., miris 1924. g.); A. šlēziņš (Kuivu Andrejs; studē filoloģiju, vēlāk cenzors Rīgā; dzimis 1845., miris 1892. g.) ir šo vakaru dalībnieki jau 70. gadu sākumā.

Latviešu pulciņam bijusi vajadzība pēc naudas līdzekļiem. To norāda Barona piezīme izdevumu reģistrī: „M. L. Biedrībai“.

1876. g. februārī deviņi vakarnieki kopīgi nofotografējas. šis uzņēmums uzglabājies. Uz tā redzam Brīvzemnieku, Baronu, Valdemāru, Bandreviču, Andersonu, šlēziņu, Lešnikovu, Krodziņieku un P. Sietiņsonu.

Vakarnieku rindās iestājas vēl A. Zandbergs (žurnālists, vēlāk ārsts; dz. 1857. g., miris 1935. g.), J. Čakste (pirmais Latvijas valsts prezidents, dz. 1859., miris 1927. g.), M. Siliņš (tagad Valsts etnografiskā muzeja direktors, dz. 1861. g.), J. Velme (beidzis Tērbatas universitātes filoloģijas fakultāti,

„Austrums“ dibinātājs un vadītājs no 1885. līdz 1902. g.; dz. 1855. g., miris 1928. g.), J. Kreicbergs (tagad notārs Rīgā, dz. 1864. g.), P. Kalniņš (medikis), J. Vinklers u. c. Vakarniekos piedalās gan drīz visi tā laika Maskavas latviešu studenti, jo vakarnieki tos pēc iespējas pabalsta, pie tam nevien morālistiski, bet arī materiāli, rekomandējami studentus par privātstundu pasniedzējiem vai palīdzēdami citādā veidā. Ka Maskavas latviešu studentu stāvoklis nav spožais, to rāda daudzas liecības. Liels studentu labvēlis ir Brīvēznieks. Kad viņš aizgājis uz Kurzemi par tautskolu inspektoru, Barona K. viņam studentu lietā raksta: „Jūs paši ziniat, cik grūti, cik bezgalīgi grūti iet mūsu studentiem. Nekur palīdzību ņemt. Kad Jūs vēl te būtu! Bet kamēr Jūs projām, mums daudz kas trūkst. Pie Jums katrs atrada palīdzību un labu padomu, bet tagad, kur tagad lai iet? Tagad katrs durvis aizslēdz, bet nevis atslēdz. Šoruden pienāca atkal daudz jaunu studentu un visi māzturīgi.“*)

Bijuši gadījumi, kad sanāksmē piedalījušies kādi 30 cilvēki. „Sapulcēties tādā kārtā toreiz nebija bez riska,“ liecina kāds dalībnieks. „Tādēļ sapulces noturēja pārmaiņus pie Valdemāra, Velmes, Krodziņieka, Bandreviča, Barona, bet visbiežāk pie Brīvēznieka. Kā policija skatījās uz tādu pulcēšanos, raksturo sekoša saruna. Mājas sētnieks griezās pie studenta Barona**) ar jautājumu pēc viņa uzvārda; uz viņa atbildi, viņu saucot Barons, sētnieks atbildējis: „Tā ir Jūsu kārtā, bet kāds ir Jūsu vārds?“ Kad students jautāja, kam viņam tas vajadzīgs, sētnieks atzinies, ka policija likusi izzināt. Kad sapulcējoties atkal, lai bez kavēšanās viņai ziņojot; samaksāšot par važoni.“ Vakarniekus, sanāksmei

*) Ž. Unams, „Brīvēznieks“ II, 83.

**) Kr. Barona dēla Kārļa. A. B.

beidzoties, tāpēc laiduši laukā reizēm pa vienam, lai lielais pulks nelektu acīs.

Tomēr vakaros var piedalīties ikviens, kuŗu interesē latviešu lieta.*) Dažas ziņas gan norāda, ka iekļūšana vakaros nav bijusi tik vienkārša; par sanāksmju locekļiem uzņemti tikai politiski pārbaudīti latvieši, bijis jādod svinīgs solījums visādā veidā atbalstīt vakarniekus un kalpot tautai, pēc tam ar sanāksmju jauno dalībnieku sadzerta brālība; kam nav bijis latvisks uzvārds, tam tas, vakarniekos iestājoties, dots, un Krīgeris kļuvis par Krodzinieku, Treilands par Brīvzemnieku un tamlīdzīgi.***) Stiprāki alkoholiski dzērieni par alu nav lietoti, un arī alus tikai, jaunu biedru uzņemot. Kārlis Barons raksturo šai ziņā sanāksmes tā: „Viņas bija vienkāršībā tērptas, pasniegta tika tēja un sviestmaizes.“

Vakari turpinās kādus divdesmit gadus. Norises ziņā sanāksmes atgādina Tērbatas studentu vakarus — tāpat nolasa referātus, tos pārrunā, to visu darot, lai dalībnieku ievadītu tautas atmodas garā un tādā kārtā no latviešu intelligences izveidotu aktīvus latvietības cīnītājus.

Barons gan Maskavas vakaros tāpat kā citās sanāksmēs visā savā dzīvē maz runā, vairāk klausās.

Šais vakaros jaunlatvieši nodibina arī dažas dziļākas personīgas draudzības. Te ceļi ciešāk satek arī Baronam ar Brīvzemnieku.

Jau 1881. g., nomirstot Barona meitīņai Annai, ģimene taisās pārcelties uz Maskavu. Par to viņš 1883. g. raksta Treierim: „Mana sieviņa šoruden taisījās pārnākt uz Maskavu dzīvot, bet beidzot taču palikās Pēterburgā, jo dēlam Kārlim bez šī gada vēl tikai viens gads ģimnazijas un tādēļ negri-

*) „Kr. Barona atmiņas“, 91.

**) Ž. Unams, „Brīvzemnieks“ II, 16.

bam viņu atstāt vienu Pēterburgā. Tad arī šinī lietā viss paliek pa vecam."

Barona ģimene, no Pēterburgas 1884. g. Maskavā iebraukusi, saņem uz savu galvu dzīvokli pretī Pestītāja Kristus baznīcai. Bet Barontēvs ar darījumu nav mierā, viņš atzīst, ka vieta par mitru (zemu), plūdos nedrošu, un tie noīrē citu 3 istabu dzīvokli Stolovij pereulkā iepretī Stankeviču mājoklim, tā ka Barons savējos var ikdienas apraudzīt.

Šai laikā viņam ir 49 gadi. Viņa dēls beidzis ģimnaziju Pēterburgā un sāk Maskavas universitātē studēt. Baronu dzīvokli bieži sastopami ievērojamākie Maskavas latvieši, tur ierodas, tikko Maskavā iebraukusi, arī latviešu studentu jaunatne. Kreicbergs savu iepazīšanos ar Baroniem viņu Maskavas dzīvoklī tēlo „Latvijas” 1914. g. 155. n-rā: „Drīz vien ierodos ar dažiem citiem studentiem Barona dzīvoklī, kas atradās kādā klusā ieliņā, mazas koka mājiņas otrā stāvā. Jau pie durvīm dzirdam jautrus smieklus. Saņem mūs students Barons un stāda mani priekšā kādai pusmūža dāmai, kas tikko no paplātes bija pasniegusi viesiem — studentiem — tēju. Šī dāma — Barona kundze — mani saņem un apsveicina tik silti, tik sirsnīgi, it kā es būtu sen gaidīts, rets viesis. Pagriežusies pie agrākiem viesiem, tā jautri piebilst: „Redziet, tie visi mani dēli, kurzemnieki un vidzemnieki! Vai tie nav stalti, braši zēni? Un nu apsēžaties! Vai Jūs kurzemnieks vai vidzemnieks? — Tā, kurzemnieks. Nu, nekas, tīri zemē metams neesiet. Varbūt, ka varēšu arī Jūs par savu dēlu pieņemt. Visādā ziņā lūdzu justies kā mājā; es ceremonijas nemīlu, un ja ar savu plāpāšanu Jūs varbūt aizkaŗu, tad neņemiet ļaunā; apvainot negribu neviena: runāju vienkārši, taisni, no sirds. Jums nava tējas, tūliņ ienesīšu.” Pie šiem vārdiem runātāja veikli apgriezās un viegliem, ātriem soļiem pazuda otrā istabā un tūliņ atgriezās atpakaļ ar tējas glāzi uz paplātes priekš manis.

„Lūdzu, ņemiet labā to, kas man ir; viņa un šampanieša mums nava.“ Laiku tā piedalījās mūsu sarunās ar savām jautrām, arī zobgalīgām piezīmēm, gan nostāstiem no pašas dzīves un piedzīvojumiem; laiku tā pazuda ķēķistabā, no kurienes vienmēr atnesa tēju izslāpušiem viesiem. Kad sarunas sāka atslābt, Barona kundze tās ar pāris humoristiskām piezīmēm atkal atdzīvināja; jautrība, omulība tad strauji ritēja uz priekšu. Pēc savas vecas parašas ņēmos aplūkot pašu dzīvokli, lai no viņa iekārtas varētu taisīt slēdzienus par viņa apdzīvotājiem. Dzīvoklītis no trim mazām istabām, zemiem griestiem, mēbeļu maz un visas vienkāršas, bet viņā jūtamies labi, omulīgi, kā mājās: dveš mums pretim veselīga gaume, kārtības cieņa; viz mums pretim tīrība un spodrība.“ Tālāk viņš liecina: „Baronu nams Maskavā bija īsts latviešu nams, kur atskanēja tikai latviešu valoda; tur pārrunāja un pārsprieda tikai latviešu tautas gan dienas, gan mūža jautājumus, tur sapulcējās tikai latviešu jaunekļi un jaunavas, tur rīkojās un valdīja īsta latviešu nama māte. Tādas ģimenes toreiz Maskavā tādā mērā otras gan nebija. Lielākais nopelns tur, bez šaubām, pieder Barona mātei, īstai, patiesai latvietei. Tā bija pratusi izsargāties no tās Scillas un Charibdas, kas apdraud mūsu intelligento ģimeņu mātes: tiklab no pārvācošanās, kā no pārkrievošanās. Nodzīvodama Pēterburgā ilgus gadus, tāpat Maskavā, tā nevien pati uzglabāja neaizkārtu savu latvietību, bet to pārveda dzintartīru, košu un dziļu uz savu bērnu, dēlu Kārli. Tas notiek citās Iekš-Krievijā dzīvojošās ģimenēs gaužam reti. Jo gaišāks tādēļ Dārtas Barona piemērs.“

Baronu dzīvoklī notiek arī studentu koļa mēģinājumi un glabājas Maskavas vakarnieku bibliotēka.

Domā arī par to, ka maskaviešu, sevišķi studēto studentu uzdevums būtu kuplināt tais laikos vēl joprojām pavisam nabadzīgo zinātnisko literātūru

latviešu valodā. Šai nolūkā 1873. g. Maskavas latvieši izsludina divi godalgas par dabaszinātniskiem darbiem latviešu valodā.*) Ierosinājumam gan maz panākumu, tā ka Laubes Indriķim vēl 1885. g. pamats aizrādīt uz Barona dabaszinātniskajiem rakstiem kā līdz tam laikam vēl savā žanrā nepārspētiem. 1885. g. no Maskavas latviešu puses nāk godalga par darbiem Latvijas vēsturē (Reinberga prēmija), šīs godalgas dēļ sacenšas jau 6 darbi, un prēmijas piespriež komisija, kuŗā par locekļiem Valdemārs, Barons, Velme, Brīvzemnieks, Zorgenfreijs. 1886. g. izsludina vēl reiz 1873. g. prēmiju, par kuŗu Barons ievieto „Austrumā” šādu aizrādījumu (1887. g. 3. n-rā):

„G o d a a l g a. Uz dažu vēlēšanos nodrukājām vēl reiz maskavnieku prēmijas nosacījumus.

Latviešu pulciņš Maskavā izsolīja 1873. g. goda algu par latviešu valodā sarakstāmu kosmografiju, fizisku ģeografiju un fiziku. Termiņš, kad konkurences raksti iesūtāmi, pagāja bez sekmes, un prēmijas nauda palika līdz šim neizdalīta. Tādēļ prēmijas dalībnieki tagad Maskavā nosprieda atjaunot prēmijas izsolīšanu par rakstiem iz dabas zinībām un vispirms īpaši iz fizikas un ķīmijas.

Rakstītājiem pie tam jāievēro mūsu lasītāju mācības stāvoklis; mūsu lasītāji pa lielākai daļai būs ļaudis, kas tik labu pagasta vai draudzes skolu apmeklējuši, bet apdāvināti ar gaišu prātu, kāro paši sevi tālāk izglītot, derīgas grāmatas lasīdami. Sistēmātīga skolas grāmata tādiem lasītājiem nebūtu pa prātam, tiem turpretim patīks un derēs plašāki savrūpīgi apaļi apraksti par jo vairāk vērā liekamām un mūsu publikai derīgām ziņām un lietām ir fizikas, ķīmijas, sarakstīti pie tam skaidrā, visai lēti

*) Barona izdevumu reģistrī 1873. g. 7. aprīlī ierakstīts: „Für eine Prämie“.

saprotamā valodā, ar jo daudz piemēriem un aizrādījumiem uz ikdienīgu dzīvi.

Prēmijas nauda, kas mazākais 300 rb. liela, top izmaksāta kā goda alga vai visa par vienu rakstu, vai arī daļās; skatoties uz rakstu lielumu un vērtību.

Konkurences rakstiem jābūt vismazāk vienu drukloksni lieliem.

Piespriestā prēmija izmaksājama, tiklīdz kā raksta druka sāka.

Termiņš priekš rakstu iesūtīšanas ir 15. decembris 1887. g.

Iesūtāmiem rakstiem jāuzraksta motto un tas pats motto arī uz īpaša kuverta, kuņā rakstītāja vārds un adrese iekšā.

Raksti, kas no šās dienas iznāk drukā, var arī prēmijas ziņā konkurēt, ja viņu sarakstītāji tos iesūta, īpašā vēstulē paziņodami, ka tie to vēlas.

Adrese, uz kuņā raksti iesūtāmi, šāda: Москва, Мясницкая, Кривое колѣно, д. Сытова, кв. № 6. Х. М. Вальдемару.

Maskavā, 15. aprīlī 1886. g.

Kr. Barons."

„Pēterburgas Avīžu“ sapis par latviešu valodā sarakstītiem nopietnākiem zinātniskiem darbiem pamazām iemiesojas.

misu tautas dēlamu krājums, tas vēl nav galīgi mē-
sprīsts.

Pieņemt viedātas secas gara meātas var vēl vīnūmīs
ar pīdēt, jū mēs neapbaldīsimis vīpas sprāpīt, bet
jū dīrā mums vīpas pīdēt, jū labax, jū dīrāc
mēs vīpas varam īlītāt.

Ua jaunul gads es jūms vīsim vclw labklāšīnis un
vesclībā. Tīcāt jol satīkat, arī danda labas dīnas
cīlīnradīn, un it īpatī sveicatmanu vclw
menīgnul.

Tūms sīrnīgi rīca, spē

Jūca

A. Barons.

Kr. Barona vēstule Trejterim 1880. g. 1. janv.

Dainu vāks.

Engel's Barones kaps.

„Latvju Dainas“.

Tautas gara mantu gaismā celšana. Tautas dziesmu kārtošana. Barons — Marijas ģimnazijas skolotājs.

Maskavas latviešos nobriest arī kāda cita vērtīga doma — vākt un kārtot tautas gara mantas. Vīri, kas par šo jautājumu sāk interesēties, ir tie paši reprezentatīvie jaunlatvieši, kas gan „Mājas Viesī“, „Pēterburgas Avīzēs“, „Baltijas Vēstnesī“, gan cit-tautu (arī ārzemju) presē norāda uz to, ka principā nevar latviešu tautai liegt tās tiesības, ar kādām apveltītas citas tautas. Šīs deklarācijas kritika diezgan labvēlīga. Tie paši vīri daudz dara arī tautas pašapziņas modināšanā un tautas garīgās un laicīgās labklājības veicināšanā. Tie nu redz, ka atraisītajiem un sapulcinātajiem tautas spēkiem nepieciešama arī gultne, kur emancipācijas kustība varētu, respektējamā plašumā un dziļumā izvērtusies, parādīt dzīvības spējas, drošu kultūras instinktu. Līdzās agresīvās politikas realizēšanai liela vēriba piegriežama arī celtniecībai, iekšējās izbūves darbam. Tādam mierīgam ikdienišķam darbam spēj iedvesmot un disciplinēt tradīcijas. Laimīga tā tauta, kuŗa bagāta tradīcijām.

Bet latviešu tradīcijas pat vēl septiņdesmitos gados svešautieši daudzējādā ziņā nonievā un paši latvieši, vācu un krievu skolā auguši un mācījušies, neizprot. Izskaustas pilsētās, apdraudētas visur tur, kur tām pieskaŗas tā laika izglītība un tehnika, tās

paglabājas latviešu lauku sētās, apvidos, kas tālu no galvenajiem Vidzemes un Kurzemes centriem, vai arī kas citu īpatnēju apstākļu dēļ paliek ar veslām ietekmēm nesaskārušās. Gluži tāds pats stāvoklis Lietuvā, kur, prominentākajām aprindām pārpoļojoties, lietuviskais atrod patvērumu zemes klušākajos stūros tautas neizglītajos slāņos.

Tradīcijām naidīgā procesa gaita liecināja, ka latviešu tautas gara mantām draud iznīcība. To Valdemārs konstatē jau 1885. g. (Bankava poēmas „Dondangen etc“ pēcvārdā.) Arī septiņdesmitajos gados ierosinājums pieder Valdemāram, un arī te latviešu lietu veicina viņa labie sakari ar krievu intelliģenci. Kad pie Maskavas ūniversitātes pastāvošā Keizariiskā dabas zinātņu, antropoloģijas un etnografijas draugu biedrība (Императорское общество любителей естествознания, антропологии и этнографии, dibināta 1864. g.) grib vākt etnografiskas ziņas starp citu arī par latviešiem, Valdemārs domā, ka to vislabāk veiktu paši latvieši, un ieteic Brīvzemniekam šo darbu uzņemties. Līdz 1860. gadam par mūsu folkloras vākšanu bija rūpējušies tikai citautieši galvenā kārtā zinātniskos nolūkos. Paraugus uzrāda Vartmanis (1584), Menijs (1632), Višmanis (1697), Vecais Stenders (1761), Herders (1778) u. c. Pirmie plašākie dziesmu krājumi ir Bergmaņa „Erste Sammlung Lettischer Sinngedichte“ (1807), „Zweite Sammlung Lettischer Sinnoder Stegreifs-Gedichte“ (1808), Vāra „Palcmariēša dziesmu krājums“ (1807), Bitnera „Latviešu ļaužu dziesmas un ziņģes“ (1844).

Pārējo gara mantu gaismā celšana norisinās gaušāk. Brīvzemnieks dodas pie biedrības etnografijas nodaļas priekšnieka profesora Popova, kas viņam etnografisko ziņu vākšanu tiešām uztic. Biedrība piešķir 750 rubļus Latvijas apceļošanai šai nolūkā. 1869. g. vasarā Brīvzemnieks apceļo Latviju, vāc materiālus un ierosina vietējos krājējus. Gara

mantu gaismā celšana sekmējas. 1873. g. iespiež savāktās 1118 dziesmas krievu burtiem latviešu valodā (ar krievu tulkojumu līdzās) grāmatā „Сборникъ антропологическихъ и этнографическихъ статей о Россіи и странахъ ей прилежащихъ. Кн. II“; krājums aptver kopā ar komentāriem 238 lielās kvartas lpp. Brīvzemniekam biedrība devusi arī tiesību viņas vārdā uzaicināt vēl citas personas, lai tās iesūta etnografiskus materiālus, un 1877. g. parādās sešos latviešu laikrakstos viņa raksts „Zinātnības un tautas draugiem“, kur visi publiski aicināti celt gaismā tautas gara mantas. Seko vēl vesela rinda citu līdzīga satura pamudinājumu turpmākos gados. Panākumi drīz pārsniedz cerēto. Aicinājumi atrauj iznīcībai milzumu folkloras materiālu.

1880. g. 1. janvāra vēstulē Treierim Barons, pateikdamies par tiem materiāliem, ko tikko no viņa saņēmis, apgaismo pasākuma lielo nozīmi: „Lielu pateicību es bez tam esmu Jums parādā par Jūsu „krājumiņu“, kas priekš mums ļoti svarīgs, jo tādu ziņu trūka no tā apgabala pavisam. Mums arī būtu ļoti mīli, ja Jūs arī joprojām uz priekšu pēc iespējas krātu visādas šādas ziņas, un ja arī citus varētu uz tam pierunāt. No šām vecām gara mantām paliek jo dienas, jo mazāk, un līdz ar mūsu vecīšiem daudz no tām arī aiziet kāpā. Ne reti nākas velti nožēlot, ka atkal sirms vecītis, p. pr. nesen Bikse Ērgļu draudzē, aizgājis uz mūžīgu dusu līdz ar tām tautas dziesmām, teikām etc., kuŗas neviens nav dziries uzrakstīt. Nevajaga arī nekādas lielas skolas priekš krāšanas un uzzīmēšanas, kas tik prot daudz maz rakstīt, tas var arī viņas krāt. Pēc kārtas un sistēmas gan jau mēs viņas saliksim. Tā mums no Skrundas puses piesūta it svarīgas ziņas viena veca māmiņa no 70 gadiem, kas nemaz nav skolā bijusi, bet tik pati iedabūjuse kaut kā rakstīt. Nevajaga arī domāt, ka dažas lietas ir par niecī-

gām un nav vērtas, ka tās uzraksta. Kopā ar citām viņas var būt it svarīgas un var derēt par izskaidrošanu, ko tā tūlīt nevarēja zināt. Bet kādēļ mēs krājam tādus „niekus”? Ka viņi nav vis nieki, mēs jau atzīsim no tam, ka daudz mācītu vīru ar tām nodarbojas, tikai tie bija līdz šim no vācu tautas. Laiks, ka ir mēs paši ķeramies pie darba, kamēr nav gluži par vēlu. Arī priekš leišu tautas izpētīšanas nesen dibināta biedrība, pie kuŗas piedalījušies daudz mācītu vīru. Daudz filologu ārzemēs un Krievzemē mācās tagad leišu un latviešu valodu, kas vēl jo tuvu palikušas pirmajam indoeiropiešu valodas celmam un tādēļ valodas pētītājiem ļoti derīgas. Tāpat tiem derīgas visādas ziņas par vecām ierašām etc. Ka tās nav vis nieki, to vēl rādīsim šādā vīzē. Nemsim manis dēļ pūšamus vārdus, kas, kā rādās, patiesi gluži nieki, un tādēļ nebūs vērti, ka tos krāj un uzzīmē. Bet kad aplūkojam dziļāki, tad atrodam, ka tie it no pilnīga svara pie tautas izpētīšanas. Šie un citi tagadēji burvju vārdi un māņi ir atliekas no vecu vecās reliģijas, tās ir lūgšanu un ceremoniju drupas, kas tādēļ gan papriekš izrādās gluži bezprātīgas, bet, pareizi saprastas un salīdzinātas ar citām ziņām, dabū savu labu taisnību. Vecu vecā senatnē tiem nebij mazāk svara pie tautas audzināšanas un izglītošanas, kā mūsu tagadējai reliģijai ar viņas lūgšanām un ceremonijām. Tādēļ šie „māņi” arī varēja tik ilgi uzglabāties tautas atmiņā. Kad nu visas Indo-Eiropas tautas stāv tuvu sakarā, īpaši vecos laikos, tad šādas ziņas der priekš visu tautu izpētīšanas.

Bet laikam visas šīs vecās gara mantas ne nieka neder priekš tagadējās tautu glītošanas? — Par visu pārrunāt vēstulē nevaru, tādēļ šinī ziņā pieminēšu tikai tautas dziesmas. Viņās mājō īsts dzejas jeb poēzijas gars, viņās atrodam pilnīgos domu graudus īsos, gludos, pieklājīgos vārdos, viņās mēs mācāmies skaidru latviešu valodu, viņās mēs dabūjam atzīt

pareizus rituma likumus. Ka tas viss gandrīz trūkst mūsu jaunažiem „rīmniekiem“, to mēs vēl allaž dabūjam nožēlot.“

Maskavas latvieši, pārrunādami stāvokli, kas radies, plūstot tautas gara mantām tik lielā vairumā, atzīst, ka nebūtu jāapmierinās ar latviešu tautas gara mantu vākšanu un kārtošanu zinātniskiem nolūkiem vien, kā to visu laiku bija darījuši cittautiešu šīs nozares darbinieki, bet būtu, piemēram, jādod tautas dziesmas atpakaļ tautai, izdodot atsevišķā krājumā tās, kam lielāka aistētiska vērtība.

Šī darba veikšanu 1878. g. uzdod kopīgi Brīvēzemniekam ar Baronu. Barons liecina par šo nodomu „Latvju Dainu“ ievadā, atzīmēdams, ka tāda krājuma izdošanai Valdemārs ziedojis 60 rubļus, bet Brīvēzemnieks 140 rubļus.*) Bet šo projektu atmet, kad 1888. gadā iznāk Ārona sakārtotās „Mūsu tautas dziesmas“, kur šie principi piemēroti. Rodas cits nodoms, proti izsmelt plašā darbā visas savāktās tautas dziesmas, nevien Brīvēzemnieka, bet arī citus Rīgā, Jelgavā, Pēterburgā un citur koncentrētos krājumus.

Arī šai lielajā krājumā maskavnieki negrib uzsvērt zinātniskumu, tie grib tikai atdot tautai atpakaļ to, ko tie no viņas saņēmuši; Brīvēzemnieks raksta Baronam: „Strādāsīm vispirms priekš mūsu tautiņas, priekš zinības strādnieku jau netrūks.“*)

Materiālu lielajā daudzumā Brīvēzemnieks patiesi viens pats vairs nespēj orientēties, te vajadzīgs katrā folkloras nozarē savs darbinieks, un arī tad tam tur būtu jādarbojas gadiem un ar lielu uzcītību. Turpat „Latvju Dainu“ ievadā Brīvēzemnieks

*) Barona archīvā atrodam par šīm summām šādas ziņas: 1878. g. martā Valdemārs iemaksājis 60 rb., Brīvēzemnieks 40 rb.; 1879. g. martā Brīvēzemnieks iemaksājis vēl 100 rb. 1888. g. šī summa sasniegusi jau 300 rb. (nākuši klāt augļi).

*) „Brīvēzemnieks“ II, 103.

šo apstākli fiksē teikdams: „Dziesmu skaitļu milzums un savādais, jo īsteni tautiskais greznums drīz deva atzīt, ka te it sevišķi priekš viņām vien vajadzīgs īpašs darba spēks.“ Tautas dziesmas maskavnieki tad nodod Krišjānim Baronam vienam pašam, pazidami šī vīra spējas un raksturu. Tas bija kā radīts darbam, kas prasa visu cilvēku, visu mūžu, lielu nodziļināšanos, jo tikai tādām liela vēriena darbiniekam pasākumu uzticējuši, latvieši varēja cerēt, ka to, ko tauta gadsimteņos ieguldījusi šais gaismā celtajās gara mantās, atkal izlobīs un tautai atdos. Fr. Adamovičs, tēlodams balādē to brīdi, kad Maskavas latvieši uzliek Baronam lielo pienākumu, liek Valdemāram mutē šādu liecību par Baronu:

Kluss darbinieks ar lielu darba spēju,
Turklāt vēl izturīgs un neatlaidīgs.

Tautas dziesmu sistematizēšanas darbā viņš ieiet tūliņ 1878. g. Tas saskan ar ziņām, kas nākušas no viņa piederīgo puses. Viņa dēla atmiņās teikts, ka Barontēvs sāk ar tautas dziesmām darboties dažus gadus priekš jaunā Barona pārnākšanas uz Maskavu, kas noticis 1884. gadā. Arī 1879. g. 24. febr. vēstulē Barons raksta par Brīvēznieka darbu tautas gara mantu nozarē: „Es šinī lietā solījos viņam daudz maz palīdzēt.“

Pie šī darba Barons ķēras ar prieku. Tā ka tautas dziesmu kārtošanas darbs nesola peļņu un Barona dēls vēl skolojas, kas arī prasa līdzekļus, Barons neatmet arī skolotāja darbu. Stankeviča jaunākais dēls Ivans, viņa beidzamais audzēknis, jau mācās Maskavā ģimnazijā, bet Barons joprojām viņa repetītors un uzraugs.

1880. g. Brīvēznieks, vērodams, ka Stankevičiem Barona drīz vairs nevajadzēs, kā arī cerēdams viņu labāk nodrošināt, piedāvā viņam vācu valodas skolotāja vietu Marijas sieviešu ģimnazijā. Kādu

brīdi Barons šaubās. Ar Stankeviču ģimeni viņš ļoti saradis, viņam būtu grūti no tās šķirties. Arī ar algu, ko viņš tur dabū, var būt mierā: kamēr sākumā (piemēram 1869. g.) viņš saņēmis tikai 700 rb., vēlāk viņa alga dažu gadu — 1000 rb. (1876. g. tā ir 1374 rb. 20 kap.) Beidzot viņš nolēmj rīkoties tā: viņš pieņem ģimnazijas skolotāja vietu, tomēr paliek arī pie Stankevičiem. Kārlis Barons „Kr. Barona atmiņās” par to stāsta: „Izpildīdams skolotāja amatu, tēvs no algas pie Stankevičiem atteicās, bet turpināja pie viņiem Maskavā dzīvot un vasaras pavadīja līdz ar viņiem Ostrogošskā.” Pats Barons vēstulē radiem 1880. gada 29. dec. jaunos apstākļus tēlo tā: „Dzīvoju vēl tai pašā vecā vietā*) un mācu bez tam vēl Maskavā vienā meitu skolā sešās klasēs vācu valodu.”

Darba ģimnazijā daudz. 1883./4. m. gadā viņam 21 klases stunda nedēļā, no tām pirmdienā 6 st., otrdienā 3, trešdienā 6, ceturtdienā 3 un piektdienā 3, bet sestdiena brīva. Klases vidēja lieluma, pie kam vecākās lielākas nekā jaunākās (6. klasē 1884./5. m. g. 38 skolnieces).

No ģimnazijas skolotāja laikiem Baronam saglabājušās divi piezīmju grāmatiņas (par 1881./2., 1882./3., 1883./4. un 1884./5. m. g.). Baronam raksturīgajā rūpībā tur ierakstītas nevien skolnieču sekmes, bet arī visi tie gabaliņi, ko viņš šais gados liek viņām pārtulkot. Tie ierakstīti arī viņa kladē līdzās dažiem vecu (Pēterburgas) laiku uzmetumiem. Līdzās klasiskiem tulkojumiem (piemēram par tauriņu un mušu, vientuļnieku un lāci, divi vilkiem, Kremli, Ezopu, Solonu, Alkibiadu, Orleans hercogu, Pēterā Lielā reformām, franču atkāpšanos 1812. g. no Maskavas u. t. t.) tur atrodam arī gabaliņus no Turgeņeva romāna „Tēvi un dēli” — braucieni pa stepi („Dažās minūtēs zirgi bija sajūgti;

*) Pie Stankevičiem. A. B.

tēvs ar dēlu iesēdās ratos; Pēteris uzrāpās uz bukas; Bazarovs ielēca tarantasā, atmetās ar galvu ādas spilvenā, — un abi pajūgi sāka kustēties etc.“) un romāna finālu („Ir maza lauku kapsēta kādā no tālākajiem Krievijas stūrīšiem etc.“).

Sešās klasēs mācīdams vācu valodu, Barons spiests daudz laika ziedot burtnīcu labošanai. 1880. g. 29. dec. vēstulē Treierim viņš tāpēc skumst: „Peļņa man ir lielāka, bet priekš paša darbiem neatliek nekāda laika, un iesāktais darbs ar latv. tautas dziesmām tagad no februāra mēneša guļ mierā, kas man pašam gaūži žēl.“

Tā ir viena no pašām pirmajām dokumentāriskajām liecībām par Barona darbu tautas dziesmu sistematizēšanā.

Dienu vēlāk datēts Brīvzemnieka ievads grāmatā „Труды этнографического отдѣла, кн. VI. Материалы по этнографіи Латышскаго племени“ (Ķeizariskās dabas zinību, antropoloģijas un etnografijas draugu b-bas rakstu krājuma XL sējums), kur atrodama sekoša liecība: „Etnografisko materiālu vākšanas dalībnieku skaits četru gadu darba laikā pieauga līdz 80. Vieni sūtīja vienīgi tautas dziesmas, kuŗas atrada īstu cienītāju un pētnieku K. J. Barona personā, viņa rokās jau koncentrēts kopā ar variantiem ne mazāk par 30.000 latviešu tautas dziesmu.“ Arī nākošajās vēstulēs māsas dēlam Barons ziņo apmēram to pašu, piemēram 1885. g. 3. janvāra vēstulē: „Darbu man ir diezgan, bet tie paši mūžīgie skolu darbi. Aiz viņiem es vairāk gadus gandrīz nemaz nedabūju strādāt pie latviešu tautas dziesmām. Tagad man gadās kādi svabadāki brīži it īpaši pa svētkiem, kuŗus priekš šī darba izlietoju, sev gandrīz nemaz vaļas brīžus nenovēlēdams. Bet šis darba lauks ir gaužam plašs un prasa daudz laika“; 1886. g. 30. decembra vēstulē: „Tautas dziesmu kārtošana nevaļas dēļ iet gausi uz priekšu, jo viņu skaits ir milzīgs un vēl aizvien vairojas.“

Tautas dziesmu kārtošanas darbs šai laikā Baronam vislabāk veicas brīvdienās, sevišķi vasaru. „Pa vasaru uz Ūderevku braukdams, viņš ņēma lielas manuskriptu pakas līdz, lai tās tur pārrakstītu,“ stāsta vēlāk viņa dēls. Materiālu tik daudz, ka 1880. g. pagatavo tā sauc. dainu skapi, kas vēl tagad glabājas Baronu ģimenē.

Maskavas laika pēdējos gados Barons, dainu darbā iegrimis, arī pa vasaru neatstāj Maskavu. Kādā vēstules uzmetumā viņš saka: „Pa vasaru visi palikām tepat pilsētā, jo izbroukšana uz zemēm prasa tēriņus, kas nav allaž pie rokas. Es ar to biju itin ar mieru, jo varēju pa to laiku darboties ar tautas dziesmām; citlaikā skolas darbu dēļ tikai reti īsiem brīžiem pie tām pietieku, kad jau bez tam esmu noguris.“

Stankevičs pie viņa atstāj sulaini Pēteri. Par šīm vasarām viņa dēls stāsta: „Tēvs cēlās ar mazu gaismiņu, strādāja, atpūtās, pastaigājās, apciemoja savējus, atgriezās atkal pie darba un strādāja līdz vēlai stundai. Šis vasaras darbs sekmīgi virzījās uz priekšu, jo plašā, klusā mājā tēvs jutās netraucēts un par viņa ērtībām gādāja Pēteris.“

Kādā mērā Barons tautas dziesmu darbam sagatavots?

Te vispirms jāņem vērā viņa darbs „Pēterburgas Avīžu“ redakcijā. Tur viņš iemācas apstrādāt manuskriptus, cienīt un tomēr kritizēt citu darbus un domas, kas tam vēlāk lieliski atvieglo orientēšanos manuskriptu milzumā, ko viņš saņem no Brīvzemnieka u. c. krājumiem, un ko viņam sūta vēl joprojām vairāk kā trīsdesmit gadus atsevišķi dziesmu uzrakstītāji. Par viņa kompetenci šais jautājumos dod pozitīvu liecību arī viņa valodnieciskās studijas. Jau „Pēterburgas Avīzēs“ viņš izsaka par mūsu ortografiju domas, kas pamatā visām vēlākām ortografijas reformām.

Ka Baronam tiešām lieli nopelni mūsu ortografi-

jas veidošanā, to rāda tas, ka maskavnieki atzīst Baronu šai jautājumā par kompetentāko. Brīvēzemesnieks grāmatas „Материалы по этнографіи латышскаго племени“ ievadā atzīmē (VII lpp.): „Šī krājuma latviešu teksta ortografiju izstrādājis galvenā kārtā nopelniem bagātais latviešu literātūras darbinieks K. J. Barons, kam vienmēr bijis priekš mūsu etnografiskā pasākuma gan lietišķs draudzīgs paldoms, gan pastāvīgi palīdzīga roka darbā.“ Tāpēc Laubes Indriķis 1885. g. „Rotā“ ir tais uzskatos, ka tā sauc. Brīvēzemesnieka ortografija, kuŗā iespiesti vairāki maskavnieku tā laika darbi, būtu īstenībā saucama par Barona ortografiju.

1880. g. 1. janvāra vēstulē Treierim pats Barons šīs grāmatas lietā raksta: „Vienā pusē būs latviešu teksts un pretī krievu pārcēlums. Latviešu teksts būs drukāts ar latīņu kursīvu burtiem un ar tādu ortografiju, kādu es šē savā vēstulē lietojis; jodu šī grāmata top izdota no Mask. etnografiskās biedrības īpaši priekš zinātniskiem mērķiem un priekš svešu tautu mācītiem vīriem, kam visas latviešu valodas skaņas jāapzīmē. Tas alfabets ir šāds:

a á à, b, c, č, d, e é è, (f), g, ģ, (h) i í î ï, k
ķ, l | l̄ |, m, m̄, n, ņ, n̄, ņ̄, o ó ò (dialektos), p, r r̄
r̄, s š, t, u ú û ū ŭ, v, z, ž.

Par šīs ortografijas izcelšanos viņš diemžēl nedod te ziņas. Pats Barons šo ortografiju par savu tomēr nesauc. Taisni otrādi — savā 1892. g. 1. oktobra vēstulē Visendorfam viņš saka: „Es varu tikai aizrādīt uz Brīvēz. ortografiju, kas diezgan pilnīga un konsekventa.“

Turpat citā vietā viņš pamato jaunās ortografijas derīgumu:

„Īstenais galvenais nolūks, kādēļ mēs savā rakstā ievadam jaunas zīmes, ir: lai pareizāki varētu apzīmēt latviešu valodas skaņas, kas vecā ortografijā nav panākams. Šīs vecā ortografijā nepilnīgi apzīmētās skaņas ir: mūsu abi savādie diftongi o = ua,

ee = ia, tad visu gaŗo vokāļu un diftongu divē-
jādi gaŗumi, un beidzot konsonantu l, m, n, r du-
bultošana jeb vilcināšana (p. p. balts). Visas citas
skaņas vecā ortogr. konsekventi pilnīgi apzīmētas,
lai gan dažas diezgan neveikli, kā: sch u. c.

Mūsu vokāļi un diftongi ir divējāda gaŗuma. Šī
savādība mūsu valodas skaņās nav nebūt lieka, tā
ir viņai svarīga īpašība. Mēs pat pieņemam divējā-
das zīmes ' '. Rādās, ka ar tām pilnīgi pietiek, šos
divējādos gaŗumus apzīmēt.

Rakstos, kuŗos mēs kāda iemēsla dēj gribam ska-
ņas pareizi apzīmēt, mums katra no šīm zīmēm ' '
konsekventi jālietā priekš sava īpaša gaŗuma. Rak-
stos, kur mums šāda iemesla nav, tā labākā orto-
grafija ir vecā.

Ja mēs minētās gaŗuma zīmes pieņemam un pa-
reizi konsekventi lietājam, tad ar tām it taisni un
nešaubīgi varam apzīmēt arī lokātīvu, un zīme ^ ir
lieka. Kas lieks, tas labāk pavisam atmetams."

Par „ie” un „o” rakstību viņš vēl saka: „Latviešu
valodai vēl ir divi īpaši vokāļi, kas, izņemot leišu
valodu, citās valodās pavisam trūkst. Šie ir mūsu
savādie diftongi ia un ua. Vācieši, kas mūs rakstīt
mācīja, tos nav pratuši pareizi apzīmēt, tie ievēduši
pēc savas neskaidras izrunas ee un o. Tāda orto-
grafija īpaši tagad nepietiekoša, kur mums nākās
pieņemt daudz svešu vārdu ar patiesu o, kur mums
vajadzīgs riktīgi rakstīt dažu cilvēku, vietu un citus
nosaukumus ar o, kur mēs beidzot ievērojam nevien
vidus dialektu, bet arī citas izloksnes ar patiesu o.

Un otrais diftongs ee pēc sava sastāva jau nebūt
nerāda viņa īstenu skaņu."

Visendorfs 1892. g. vienojies ar Volteru, ka vecās
ortografijas „ee” un „o” derētu apzīmēt ar „ie” un
„uo”. Barons tam pretojas, viņa apsvērumi šādi:
„Katrs, zināms, domās, ka šie dubultnieki lasāmi pēc
viņu sastāva. Bet to darot iznāk pavisam svešas,
židiskas skaņas, p. p. pie ruokas.

Ja jau diftongu gribam rakstīt, kādēļ tad nerakstīt skaidrās skaņās: pia ruakas. Neveiklums rakstīšanā paliek viens un tas pats, tikai Jūsu rakstības vīze pie tam vēl neriktīga.

Viens no latviešu valodas jaukumiem ir īpaši viņas allaž skaidrās vokāļu skaņas vidus dialektā. A patur visur savu tīru skaņu, vai tas īss, vai grūsti, vai vilkti garš, un tādi arī visi citi mūsu vokāļi un diftongi. Kādēļ tad mēs paši viņiem uztiepsim neskaidas skaņas."

Vērā ņemamas Barona domas par konsonantu garināšanu. Viņš saka: „Līdz šim l, m, n, r garināšanu rakstos tikpat maz ievēroja, kā vokāļu divējādu gaŗumu. Bet šī mūsu valodas īpašība nebūt nav lieka, un dažreiz ir vajadzīgs viņu arī rakstos apzīmēt. Kaut ko lasot, kur mums visi vārdi pazīstami, mēs pēdējos izsauksim riktīgi, lai arī nekādu gaŗuma zīmju nebūtu. Bet ja mums daļas ar vietu, māju, muižu etc. nosaukumiem, tad bez pienācīgām zīmēm mēs viņus nemācēsim riktīgi izrunāt. Tāpat tas ir ar daudz ne visur pazīstamiem vārdiem. Tādēļ ir gan vajadzīgs šinī ziņā l, m, n, r kaut kā apzīmēt, varbūt tā, kā Br. to būtu darījis: $\bar{l}, \bar{m}, \bar{n}, \bar{r}$. Ka Baronu Maskavas un Ostrogošskas laikos nodarbina blakus pāidagōga darbam vai vienīgi valodas, ko liecina daudzie šī žanra ekskursi Barona kladē. Par to, cik tuva Baronam latviešu valodas stilistika, un cik pazīstams latviešu valodas gars, dod plašu liecību viņa 1879. g. 24. febr. vēstule Treierim. Pēdējais sarakstījis stāstu sešās burtnīcās un nosūtījis grāmatiņu Baronam, lūgdams viņa atsauksmi. Šī atsauksme skan tā:

„Jūsu grāmatiņas 6 burtnīcas esmu dabūjis un labprāt lasīju Jūsu pirmos gara augļus. Gaŗāku pārsprīdumu vēstulē zināms nevaru par viņu dot, bet tas nav un arī nebūs vajadzīgs, jo pats darbs jo labāki māca centīgu strādnieku. Tik īsumā gribu savas domas uz Jūsu jautājumiem piezīmēt. Vispirms pārpārēm spriežot, Jūsu tulkojums lasās diezgan glu-

deni; bet nevaru arī liegt, ka teikumos dažkārt vācu valodas garša mums pretī garo. Tas nu gan allaž tulkojumos notiek, un Jūs paši atradīsiet to starpību, ja salīdzināsiet savu tulkojumu ar citu kādu savu oriģinālu. Tā p. pr. Jūs oriģinālā labprāt ne-teiktu: viņš dzīvoja pie tēva un pa daļai gluži atkarībā no tā. — Pie šī plāna viņš ar lielāko sīkstību turējās. — Anna nebija iesākot Hūgo sabūšanas pazinusi. — Deva viņa karakterim negrozāmu rīktiņu. — Hūgo būtības pārvērtēšanās bija pilskungam acīs kritusi. — Dzedris skats bija starp tēvu un dēlu noticis (bez vācu val. gluži nesaprotams teikums). — Viņas būtība bija dievtiesīga, bērniģa (?). — Atņēma vārdus atpakaļ (wiederholte). — Stāstīja par laupītāju bunti, kuŗa priekšgalā M. stāvot. — Viņa nebija gan skaista, virspuses daiļumu pielūkojot, nevarēja tā nekādā ziņā Annai blakus stāties, bet — —. Un t. j. pr. šādu teikumu, kas man ne visai patīk, ir visās burtnīcās papildnam. Pēc mana prāta p. pr. pēdīgais teikums nebūt nav ražanāks, jaukāks, pilnīgāks par šādu: skaistumā viņa nebūt nevarēja līdzināties Annai; jeb vēl prastāki: tā nebija tik skaista kā Anna; jeb vēl citādi. Augstas domas un dziļas jūtas nebūt nav tērpjamas „augstos“, raibos, sarežģītos teikumos; derīgos vientiesīgos vārdos tās mums jo laipni piemīlinās, mūs jo vareni aizgrābj un cilā. Labprāt mēs aizbildināmies ar latviešu valodas nabadzību, trūcību. Bet pa lielākai daļai mums tik tad taisnība, ja gribam vārdu no vārda pārcelt. Vācu valodas sliedes nesader gluži ar latviešu valodas sliedēm, un ja pa viņām gribam braukt, tad, zināms, visai gludi neies; bet kratin kratis. Vācu valoda tagad ļoti daudz izlietā abstraktus. Tas viņai pašai nebūt nav par lielu košumu un slavu, jo caur to tā tikusi bagātāka frazās, bet nabagāka plastikā, nabagāka miesas zaļoksniņā, siltumā, jūtās. Miesa tai gan ir lokana, bet kalsena, sausa. Taču caur ilgāku brūķi ir šāds izskats tai pieder. Citādi

tas ir ar latviešu valodu. Viņas miesas jautrā jaunība, tā sakot, zaļums mums jāievēro, mums nav visai jāmērdē, un īpaši (abstraktu) substantīvu vietā vairāk jālietā verbus ar savām bagātām formām. Pasīvs ir retāki lietājams, un ne visai lieli teikumu kumāsi būs tie derīgākie. Daudz maz tuvāki teikumu sastādīšanā latviešu valodai stāvēs krievu valoda, taču par priekšzīmi es arī viņu nevaru ieslavēt. Šinī lietā mums jāturas pie pašu valodas gara, kas mums taču vēl nav pavisam zudis. Bet skaidrāki šo garu apzīmēt, īpaši īsos vārdos, es Jums nevaru, to Jūs paši jo taisnāki panāksiet savās krūtīs un ļaužu dzīvē, kurai Jūs tagad daudz tuvāki stāvat nekā es.

Atbildi uz Jūsu citām vaicāšanām Jūs arī jo plašāki panāktu Bil. gramatikā; bet varbūt Jums viņa tūlīt negadītos pie rokas, tāpēc es īsumā piezīmēšu savas domas. 1) Pēc negācijām senākos laikos gan vispār, kā vēl tagad pa lielākai daļai Vidzemē (un, kā Jūs zināt, krievu valodā) brūķēja ģenētīvu. Un tas bija tad valodas likums. Tagad Kurzemē jau plaši vien pēc vācu vīzes lietā akuzātīvu. Mūžīgu likumu arī valodai nav; kam ar laiku būs pārsvars, tam arī būs taisnība. Tagad rakstāt, kā Jums labāki veicas. 2) Verbu forma ar priekšvārdu „jā-“ etimoloģiskā ziņā ir tumša. Valoda arī šē šaubās. Pa lielākai daļai viņu brūķē ar nominātīvu, p. pr. man jācērt malka. Tā arī man labāki patīk. 3) Participa galotne „ots“, „ošs“ gan pieder visiem verbiem, ko pierāda vēl nostrupinātā galotne „ot“; bet pilno formu tagad mēdz lietāt vairāk pie intransitīviem. 4) Tā ģerundija forma uz „am“ ir īsti nostrupināta part. praes. pass. galotne (ams), bet top Kurzemē (ne Vidzemē) arī aktīvā vīzē brūķēta gan no intransitīviem, gan arī pat no transitīviem verbiem, īpaši tad, kad viņa aktīvā vietā stāv. Varbūt tā starpība būtu šāda: es redzēju viņu jājam; jeb arī: es redzēju viņu jāgot. Bet īsti es nemāku pateikt, vai

dažās vietās šo strupo galotni vēl citādā ziņā nebrūkē."

Tautas dziesmu sistematizēšanā strādādams, Barons savu ieskatu latviešu valodas īpatnībā, protams, vēl stipri padziļina. To rāda viņa vēstules Visendorfam 90. gados — te Barons daudzos valodas jautājumos izsaka jau ļoti noteiktus, pašapzinīgus spriedumus. Par dialektu studijām liecina viņa raksts Latviešu literāriskās biedrības rakstu krājumā „Magazin” XIX sējuma 4. burtnīcā („Das kurze ö im Hochlettischen — eine Umlauterscheinung”).

Ar šādu dziļu interesi un nopietnām zināšanām bruņojies, Barons dodas tautas dziesmu darbā. Tas nav vienkāršs, bet sociāls pasūtījums. Vērojot, kādā etnografiskas īpatnības diktētā kopības apziņā saslēdzas tautas dažādie slāņi, izglītotie un neizglītotie, pilsētnieki un laucinieki, atsaukdami uz Brīvzemnieka uzsaukumiem, Barons noprot, ka te manifestējas tas pats lielais spēks, ko tauta bija demonstrējusi „P. Avižu” laikā, suminādama savus modinātājus. Viņš redz, ka atkal rodas iespēja nākt ar tautas garu ciešā sakarā, veidot sevi tālāk šai jaukajā garā, jo Barons sevi nekad neuzskata par filistru, nekad nav tais domās, ka viņa attīstības loks jau noslēgts. Viņš zina, ka spēki, ja tos ziedo, vairojas, cilvēks kļūst liels garā, lielu darbu veicdams.

Ielasījies dziesmās, ko latvieši no malu malām sūta uz Maskavu, viņš grib tās kādā darbā pārrunāt. „Priekš 30 gadiem,” viņš stāsta 1912. gadā A. Laiņam, kas viņu Milgrāvi, Burtnieku mājā, apciemo (skati „Dzimtenes Vēstneša” 1912. gada 73. n-ru), „es gribēju rakstīt kādu apcerējumu par tautas dziesmām. Es paņēmu Bīlenšteina tautas dziesmu krājumiņu, izlasīju un atsitos kā pret mūri: nezināju, ko lai rakstu, cik nepilnīgs un vienusīgs uzreiz tas man šķita. No tā laika es sapratu, kamdēļ Bīlenšteins un Bitners tik nepareizi sprieda par latviešu tautas dziesmām; viņiem nebija tautas dzie-

smu istā nozīme un tāpat visai tautai. Caur to tautas māksla un vēsture daudz cieta, un man grībējās ko darīt, savākt lieciniekus — tautas dziesmas, — kas apliecinātu latviešu tautas mākslas un dzīves vērtības.”

Cik tālu aplamībā var noiet dainu pētnieks nelatvietis, to rāda Reņģes mācītāja H. Bilenšteina darbs, ko viņš nolasijs Latviešu literāriskās biedrības 1895. g. 12. dec. sapulcē Jelgavā, un kas iespiests „Magazin” XIX sējumā 4. burtnīcā. Tas amizē Baronu līdz pat mūža galam. Vēl 1920. g. viņš par to stāsta F. Dravniekam, māsas Marijas dēlam. Augšā minētās grāmatas 242. un 243. lpp. H. Bilenšteins šķetina vācu valodā šādu domu pavedienu, runādams par tautas dziesmās apdziedātajiem dieva dēliem un pašu dievu: „Taču dieva dēli nedrīkst dzīvot izlaidīgi dzīvi, viņu tēvs tos stingri audzina. Kādēļ, to nevar izprast, bet dzejojošā tauta redz vai, drīzāk, „dzird”, kā dievs savus dēlus vajā, tos sagrābj un tad pārmāca:

Dzirdu dievu izcērtot,
Dieva dēlu dzenājot.”

Vācu tekstā H. Bilenšteins šīs divi rindās tā tulkojis: „Ich höre, wie Gott den Gottessohn mit Ruten schlägt, Wie er ihn verfolgt.”

Tautas dziesmā nav nekā tamlīdzīga, tur runa par krūmu ciršanu un žaģaru darināšanu.

Uz citu pusi pametis skatu, Barons redz to pašu. Kā varēja Bilenšteins mūsu tautas dzeju saprast, ja paši latvieši — pat reprezentātīvi latvieši, — svešās skolās skolojušies, bieži dzīvodami pēc tam svešā malā, to pārprata. Pa lielākai daļai tautas dziesmas pat lāga nepazina, dainu ziedu laiki bija gaŗām, tās bija atkāpušās vienkāršās, bieži vien neizglītātās tautas vidū. Ar visjaukāko dzejas smaršu pildās prof. L. Bērziņa dvēsele, kad viņš atceras, ka priekš gandrīz 40 gadiem tam Rucavas Sprogos jau-

nas meitas, pie ratiņa vērpdamas, dziedājušas tautas dziesmas, kur atklājušās augstas aistētiskas un tikumiskas vērtības („Latviešu literatūras vēsture“ I, 147). Tur, latviešu tautas masās dziesmas bija, tur vajadzēja iegriezties tam, kas tās meklēja. Bet kamēr tas nebij darīts, varēja dažam tiešām izlikties: vai nu tautas gara bagātības bijušas niecīgas jau no laika gala, vai arī tās gājušas tautas tumšākajās nestundās zudumā.

Zvaigznīte un Auseklis bija nosvērušies otrās hipotezes pusē. Zvaigznīte, celdams lasītājiem priekšā tautas dziesmu paraugus, saka: „Tās pašas, kuŗas nupat lasīsi, ir latviešu tautas dziesmas. Tik es gribēju sacīt, ka īstas tautas dziesmas tās nav, tās ir sen pazudušas.“*)

Tāpat Auseklis dzied:

Tauta kur ir tava dzeja,
Daiļā debess ligava?
Klusu tagad dziesmu leja,
Žēli vaida Daugava.

Viņš tai uzskatā, ka

Senčiem vergu zveņģē sliksnot,
Zuda jautrais dziesmu gars.

Zeiferts to izskaidro tā, ka ne viens, ne otrs nesot bijis kaut ne cik nopietni pazīstams ar tautas gara mantām, ne arī iedziļinājies viņu īpatnībā [Zeiferta „Latviešu rakstniecības vēsture“ II (1923. g.), 189]. Tikai tā arī izskaidrojams Zvaigznītes uzskats. „Tā ir liecība,“ spriež Zeiferts, „ka ap to laiku, kad Zvaigznīte rakstīja savu apcerējumu par tautas dziesmām, latviešu tautas dzeja bija klusi noslēpta tautas vidū, glabājās viena otra vecāka cilvēka galvā, kā tāda, ko atklātība nicina, un tāpēc skolotiem latviešiem bija ļoti maz pazīstama.

*) Zvaigznītes raksts „Par latviešu tautas dziesmām“ krājumā „Sēta, daba, pasaule“ III, 15.

Tikai kad latviešu tautas dziesmas atklātībā nāca godā, īpaši kad Cimzes ierīkojumā tās kā četrbalsīgas koŗa dziesmas svinīgos gadījumos cēla priekšā, atraisījās mēle vecajām dziesmu zinātājām un teicējām, tā ka tās pārbagātā mērā varēja nu pildīt ar tām biezus sējumus."

Cimzes nozīmi uzsvēŗ vēl prof. L. Bērziņš, arī aizrādīdams, ka Auseklis tautas dziesmas pārpratis.

Arī daŗa latviešu jaunāko laiku pētnieka tautas dziesmu komentāri Baronu neapmierina. Tautas dziesmu

Ar vārtiem rozes zied,
Ar vārtiem magonītes;
Pa vārtiem izvedis
Paŗu roŗu kopējiņu

kāds latvieŗu filologs bija izskaidrojis tā, ka satiksmes vārds „ar” šai strofā nozīmēŗot „ap”. Barons aprāda, ka šī strofa īstenībā izsaka ticēŗumu, ka tur, kur rozes un magonītes zied ar starpām, meitai cerības iziet tautās.

Pareizai tautas dziesmu izpratnei Barons uz pēdām jau sava lielā darba sākumā. Viņš redz nelāgo stāvokli, bet viņš redz arī, ka ir iespēja tautas mantu atkal atdot tautas rokās, viņš jūtas aicināts uzminēt to vārdu, kas ceļ dienas gaismā „tautas gara greznumus”, un viņš ar prieku kļūst atkal par tautai uzticamu kalpu tāpat kā Pēterburgas laikos.

Viņš saņem no Brīŗzemnieka kādas 54.000 tautas dziesmu. Bet tā, cik var manīt, tikai daļa no tām bagātībām, kas tautā vēl slēŗjas, jo tautas dziesmas joprojām nāk klāt. Sākumā viņš tās ievieto pašpagatavotās kastēs, kuŗām nodaļas, bet drīŗ kastes izrādās par mazām, rodas vajadzība pēc skapja, ko 1880. g. viens vācu galdnieks pagatavo saskaņā ar Barona zīmēŗumiem, mēŗiem un citiem aizrādīŗumiem. Vēsturiskajam daiņu skapim divi puses, katrā 35 atvilknes, katrai atvilknei 20 nodalīŗumi, kuŗos

katrā var ievietot 150—200 zināma formāta *) papīra strēmelītes; bez tam vēl trīs lielākas atvilktnes skapja apakšējā daļā nesistematizēto materiālu glabāšanai. Ar visiem manuskriptiem tas sver kādus 10 pudus.

Tā ka nodalījumā ievietoājama tikai noteikta formāta strēmelīte, materiāli nebija sistematizējot atstājami tādā veidā, kādā tie bija iegūti, tos vajadzēja pārrakstīt. Uz katras strēmelītes Barons raksta četras rindas, parasto tautas dziesmas strofu, bet ja dziesma garāka, tad pārējo daļu nākošajā strēmelītē (vai arī nākošajās strēmelītēs); strēmelītes stūrī atzīmē dziesmas iesūtītāja vārdu vai arī krājumu, no kura dziesma ņemta, un uzrakstīšanas vietu. Pārrakstīšanu viņš labprāt izdara pats.

Citiem viņš pārrakstīšanu uztic reti, baidīdamies, ka tie pietiekoši korrekti nepārrakstīs, pārgrozīs ko saturā, kļūdīsies ortografijā vai interpunkcijā. Viņa bažas nav īsti veltīgas, un pat dažs students, par palīgu pieteicies, izrādās šai elementārajai procedūrai nederīgs. Tā pati nelaieme ar tiem krājumiem, kurus saskaņā ar Barona paraugiem iekārto citi. Visendorfam viņš 1893. g. 25. aprīlī stāsta par sūtījumu, kas saņemts no Rīgas latv. biedrības zinību komisijas:

„22. aprīlī dabūju arī pirmo sūtījumu no Rīgas, 132 lokšņu jeb 5½ rakstāmā papīra grāmatas lielu. Tiklīdz patapu, ķeros klāt, lai vispirms varētu kārtīgi ievest savā grāmatā krājēju vārdus, apgabalus un dziesmu skaitļus, cik katrs savrūp sakrājis, jo bez žādas kārtības celtos nepārredzamas jukas. Rakstītāji bijuši divi. Pirmais ar labu gaišu rokrakstu nopietni, godīgi un kārtīgi pierakstījis 82 loksnes ar 2733 dziesmām. Gadās nu gan daži trūkumi, tā no diviem vidiem trūkst krājēju vārdi un četriem krājējiem trūkst vietu vārdi, beidzot vēl laba tie-

*) 3 × 11 cm.

siņa bez krājēju un vietu vārdiem; bet tā, kā redzams, nav norakstītāja vaina. Otrs norakstītājs pierakstījis 50 l., bet cik tanīs dziesmu, to vēl nesmu izdibinājis, ne tamdēļ, ka viņš nebūtu dziesmas numurējis, nē, viņa numuri ir aplāmi. Steidzies tas ir kā viesulis. Nu, ja tas kādam iespējams, tad jau gaužam labi, bet ja pie tam galva nezina, ko roka dara (bībelē jau savā ziņā arī tiek atvelēts, lai labā roka nezina, ko kreisā dara), tad darbs top tikai sabojāts. Viņš it labi zinājis un sapratis manus paraugus, un ko es pie tam vēl izskaidroju, bet raksta gan gaŗākas dziesmās, kā pienākas, apakš tā paša numura, gan atkal ar tekošu numuru tālāk, lai arī tā dz. daļiņa nereti tikai divas rindiņas liela, un tā tas iet juku jukām, kā rokai pavedies. Tas vēl nekas. Gan tas paraksta katrai dziesmu daļai, kā pienākas, krājēju un vietu vārdus, gan atkal vienai tik krājēju, citai atkal tik vietu vārdus; jā, vienai daļai tādu vietu un tālākām divām rindiņām, kas it nebūt nav šķīrāmas, gluži citu vietu. Ka pie tādas paviršības arī pats teksts vietu vietām sabojāts, to Jūs paši jau varat iedomāties. Daudz vietas acīmredzot taisni nepareizas, un es viņas vēl varu izlabot, bet citās šaubīgās vietās es to taču nevaru darīt, man jāturas pie teksta. Un paraugu piesūtot es īpaši lūdzu, stingri lūkot uz tekstu, kā iesūtītājs viņu rakstījis. Par daudz citām mazākām kļūdām, kā: abi = aubi, kamiņu = kaimiņu etc es nemaz nerunāju; pat vārdus viņš sabojā šā tā, p. p. Plikausis viņš raksta plikauzis (varētu jau būt no „auza”), Plikauzis, Blikausis; un šis pat nelaimīgais Plikausis dzīvo gan Bikseriešos, gan atkal Pikseriešos. Cik man nu laika jāzaudē šē ievest kārtību. Pēc visa, kas šē teikts, es norakstītājam nemaz vairs nevaru ticēt. Viņam īpaši ļoti daudz atgadās vietu vietām gan pa vienai, gan vairākām dz. bez krājēja, vai bez vietu vārdiem, vai bez abiem. Vai tas patiesi tā, jeb vai te pa lielākai daļai paviršība vainīga, kas to lai izdibina.“

Tā paša gada 2. maija vēstulē viņš sūdzas joprojām par šo Rīgas l. b. z. k. sūtījumu: „Vakar vakarā beidzu sagriezt no Rīgas iesūtītos t. dz. norakstus. Visi mani vaļas brīži pagājušā nedēļā aizgāja cauri lūkojot. Ar pirmo, labo rakstītāju gāja žigli uz priekšu, acis uzmetot jau arī pārredzēju visu dziesmiņu. Ar otru bija tīrās bēdas, kamēr izēdos caur viņa putras kalnu cauri. Tas pastrādājis tik aplam daudz nepiedodamu grēku, sabojājis gan vārdus pa vienam, gan veselas dziesmiņas, ka labi jāpārdomā, lai varētu uzminēt dziesmas saturu. Ja tas p. p. „Līcin lika alva tilts“ vietā raksta „alutiņš“, tad Jūs gan varat domāt, kā citiem vārdiem apakš viņa spalvas klājas. No vienas dziesmas pirmās pušes viņš nereti pāriet uz nākošās dziesmas otru pusi, visu starpā izlaizdams u. t. t.“

Gadās arī, protams, dažs, kas Barona prasības spēj izpildīt. Bet tikai dažus gadus vēlāk vedekla kļūst tam par īsti uzticamu tautas dziesmu pārrakstītāju. Tā daudzi gadi paiet dziesmas pārrakstot. Bet dziesmu pulks vēl arvien vairojas. Brīvēznieka krājumam pievienojas jauni iesūtījumi. Kā bija cerēts, Baronam vēlāk (1893. g.) savus krājumus nodod nevien Rīgas latviešu biedrības zinību komisija, bet arī Jelgavas latviešu biedrības rakstniecības nodaļa un Visendorfs Pēterburgā. 1894. g. pēc „Latvju Dainu“ pirmās burtnīcas iznākšanas arī Bītnera un Bīlenšteina sarakstītās, bet vēl neiespīstās tautas dziesmas ieplūst lielajā krājumā. Bīlenšteins, kas sākumā vērojis rezervēti pašu latviešu panākumus tautas gara mantu gaismā celšanā un, Maskavas dabas zinātņu, antropoloģijas un etnografijas draugu biedrības uzaicinājumam sekodams, pieteic tai savus materiālus tieši (ne Brīvēzniekam, kā uzaicinājumā minēts), pie tam uzsvērdams, ka atļauj tos publicēt vienīgi viņa paša redakcijā, nu redzēdams, ka ievērojamais pasākums konkrētīzējas, vairs netiepas un nodod Baronam savu krājumu

bez minētajiem nosacījumiem. Šo rīcību viņš motivē savā 1903. g. rediģētajā autobiografijā tā: „Mani nodomi vēlāk daudz plašāk un pamatīgāk realizēti (no cita). Agrākais Maskavas virsskolotājs K. Barons savās „L. D.“ priekšzīmīgi darbu novedis jau līdz 10. burtnīcai un varēs to, neraugoties uz savu lielo vecumu, ceram, nobeigt. B. apstrādā, ieskaitot priekš viņa drukātās dziesmas, ap 150.000 četrpindas, aprīnojamo vairumu, kaut arī tur starpā liels skaits variantu. Kā dzimis latvietis viņš saprot šīs dziesmas tā, kā tas citas tautas locēkļiem nezin vai būtu iespējams, un tēlo viņu garu un būtību ievadā, kas ir labākais, kas līdz šim par latviešu tautas dzeju uzrakstīts.“

Arī visi šie bieži vien uz abām lapas pusēm un dažāda formāta lapām rakstītie vai iespiestie materiāli jāpārraksta, iekams tos Barons ievieto dainu skapja nodalījumos.

1893. g. tautas dziesmu vairums pārsniedz 150.000, 1903. g. 1. septembrī dziesmu skaits ir 213.120, bet 1912. g. decembrī, krājumu nokārtojot sestās (beidzamās) „Latvju Dainu“ daļas iespiešanai, tur ir 217.996 dziesmas.

Visvairāk dziesmu devusi Vidzeme (101.901), tad nāk Kurzeme un Zemgale kopā ar 84.833 un Latgale ar 13.144 dziesmām, izcelšanās vieta nezināma 18.878 dziesmām; caurmērā uz 1000 iedzīvotājiem Vidzemē 210, Kurzemē un Zemgalē kopā 175 un Latgalē 41 dziesma. Dziesmu bagātību pa apriņķiem apskatot, iznāk, ka viskuplāk reprezentēts Cēsu apriņķis ar 42.490, vismazāk Ilūkstes apriņķis — ar 1101 dziesmu.

„Latvju Dainas“.

Pamatdziesmas un varianti. Plāns.

Kādā kārtā Barons dziesmas sadala pa dainu skapja nodalījumiem? Vispirms viņš vienādās dziesmas un variantus saliek kopā un no tiem izraugās vienu pamatdziesmu, ko manuskriptā, kas domāts iespiešanai, visādā ziņā ievieto. Pamatdziesmai pievieno skaitli, kas norāda avotu reģistrī, kas ir dziesmas iesūtītas vai no kāda krājuma dziesma ņemta, kā arī uzrakstīšanas vietu; ja dziesmu iesūtījuši no vairākām pusēm, tad atzīmē arī skaitļus, kas norāda pārējos iesūtītājus. Ap dziesmu sakopotos variantus ievēd manuskriptā tā: atzīmē vārdus, ar kuriem variants atšķiras no pamatdziesmas, katreiz pievienojot reģistrā skaitli vai skaitļus, kas norāda varianta avotu (avotus); ja variants stipri atšķiras no pamatdziesmas, tad to iespiež pilnīgi, bet sīkiem burtiem (petitā), pievienojot atkal reģistra skaitli.

Piemēram ņemsim 4232. pamatdziesmu „Latvju Dainu“ I daļā un ap šo dziesmu pulcinātos variantus:

„Šis celiņš, tas celiņš,
 Nava mana ejamā;
 Šī māmiņa, tā māmiņa,
 Nava manas māmuliņas. 91g, 407 b.

1: tis; 2: muna ejumā; 3: šij m., tij m.; 4: muna māmoliņa, 85 b. — 2: Neva mans ejamais; 4: Neva mana māmuliņa, 91 c. —“ U. t. t.

Apzīmējumi 91g un 407 b atšifrējami, uzmeklējot viņu nozīmi dainu avotu reģistrī; tur redzam, ka ar 91 apzīmēta Lubāna, ar 407 — Krustpils. Tā ka no Lubānas vairāki dainu iesūtītāji, tiem visiem gan šis pats skaitlis, bet katram pie šī skaitļa savs indekss (a, b, c...); indekss g ir Šmidtu Kārlim. Arī no Krustpils vairāki iesūtītāji; indekss b ir Drejmaņu Pēterim. Petitā iespiesti varianti; šai gadījumā nepilnīgi iespiesti, jo tie daudz no pamatdziesmas nav atšķīrušies. Skaitļi 1, 2, 3 un 4 norāda, uz kuŗu strofas rindu atšķirība zīmējas. Pirmais variants visā pilnībā tā skanētu:

Šis celiņš, tis celiņš,
Nava muna ejumā;
Šij māmiņa, tij māmiņa
Nava muna māmoliņa.

Otrais:

Šis celiņš, tas celiņš,
Neva mans ejamais;
Šī māmiņa, tā māmiņa
Neva mana māmuliņa.

Bet ne visas iesūtītās dziesmas Barons atzīst par tautas dziesmām. Dienu dienā ar tām darbodamies, viņš uziet tās metrikas un stilistikas pazīmes, kuŗas raksturo īstu tautas dziesmu. Viņš tādā kārtā „Latvju Dainās” fiksē, kas ir īsta tautas dziesma. Mūsu jēdziens par tautas dziesmām ir Barona veidots.

Sarežģīts bija jautājums par to, pie kāda plāna turēties, virknējot pamatdziesmas. Plānu Barons ilgi pārdomā.

Ap 1892. g. rakstītā vēstulē (Treierim) Barons līdzšinējo tautas dziesmu sistematizētāju rīcību saudzīgi kritizē šiem vārdiem (citāts no vēstules uzmetuma, jo pati vēstule nav uzglabājusies):

„Mums jau līdz šim ir dažas grāmatas ar tautas dziesmām izdotas, kā no Būtnera, Sproģa, Brīvzemnieka, Bīlenšteina, Ārona. Katram ir savs nodoms un mērķis un tādēļ arī savs sistēms. Būtn. gribēja vāciešus iepazīstināt ar latviešu poēzijas īpašībām un jaukumiem, tādēļ viņš tautas dz. gandrīz nemaz nekārtoja pēc vielas jeb satura, lai caur vienmuļību, kā viņš pats teica, nenogurdinātu lasītājus, bet deva no sava prāvā krājuma juku jukām tās vispārīgi, lai gan mums jānožēlo, ka liela daļa no viņa krājuma caur to nav tikušas drukātas uzņemtas un tāpat gan vairāk poētiskas. Un tas pēc viņa mērķa bija pareizi. Sproģis, Brīvzemnieks, Bīlenšt. (Ulmanis) un Ārons, katrs uz savu vīzi, kārtojuši pēc satura. Abēji pirmie griežas vairāk pie krievu publikas un tādēļ nemanot arī viņu mērķis īstēni bija cittautiešiem rādīt latvju mūzas garu un savādību. Caur to dz. iedalīšana, īpaši pie Sproģa, iznāk diezgan abstrakta, viņā trūkst tās dzīvās sakaras ar tautas dzīvi, kas dziesmās tēlota. Bīlenšt.-Ulm. plašs bagāts krājums ir teicama materiālu magazīna, kur, zināms, atrodas dziesmas kā daž. labība zortēs sabērtas. Bet taisni tādā veidā baudot viņas nedod īstu garšu. P. p. ņemšu kāzu dziesmas. Šinī arodā atrodam tikai pēc dažiem vidiem šķirtas visādas dziesmas, kas kaut kā zīmējas uz precībām un kāzām, juku jukām; dz., ar kurām kāzas beidzas, ne reti ir pirmās, un dziesmas, kurās puisis atklāj savu nodomu, precībās jāt, beidzamās. Tādā vīzē kāzu dzīve mums paliek sveša un dziesmu nozīme mums nereti izrādās pat aplama. Tāpat tas ir ar citiem arodiem. Āronam ir gluži savāds, teicams mērķis; viņš mūsu tautas gara mantas diezgan veikli izlietā pārdarītiskā un aistētiskā ziņā un ņem no bagātā dziesmu pūra tās viņam priekš tam derīgās un tādēļ savā sistēmā atkal atšķiras no citiem. Bet par to te plašāk nerunāšu. Šinī ziņā tautas skolotāji jo labāki spriedēji.

Tā katrs no viņiem, dziesmas kārtodams, rīkojas pēc tā mērķa, ko tas sev spraudis, un ja viņš to sasniedz, tad tas savu pienākumu izpildījis."

Ko Barons uzskata par organizētas dainu masas ideālu? Dainām vajadzēja kļūt par organismu, kas gan savā visumā, gan locekļu sakarībā būtu nevien viegli pārskatāms, bet no kuŗa runātu arī gars, un kur pulsētu tās īstenības asinis, kuŗu papildnam visiem lieliem mākslas darbiem. Kā atsevišķa strofa jeb tautas dziesma ir mākslas darbs, ko radījis tautas ģenijs, tāpat ģeniālam vajadzēja būt sakārtotājam, lai tas varētu no šiem daudzajiem miniātūrajām mākslas darbiem veidot vienu vienīgu lielu mākslas monumentu, ne monstru. Milža uzdevums nodarbināja Baronu. Latviešu tautas dziesmu masa tiešām jau kvantitatīvi milzīga, pat vecajām kultūrtautām nebija nekā tamlīdzīga, mūsu tautas dziesmu lielais pulks liecināja, ka te darīšana ar dziedātāju tautu, kas visu ietelpina dziesmā. Barons nemeklēja svešus paraugus, jo bija jāšaubās, vai tautas gars spētu apmesties un dzīvot aizgūtās robežās. Viņš bija dravnieks tautas gara dravā, viņš nevarēja nesadzirdēt, ko tautas dziesmu spiets dūca: tava tauta ir dziedātāju tauta! Īstam, suverēnam dzejniekam pa spēkam visi sižeti. Latviešu tauta bija tāds dzejnieks, katru soli latvieša dzīvē tā bija apdziedājusi, katru lietu un parādību latviešu dabā un iedzīvē. Tautas dziesmās bija atrodams rūpīgi veidots pasaules uzskats, jēdziens par dzīves jēgu, par morālisko un daiļo, latviešu mītoloģija. Ar vienu vārdu — tā bija pilnīgākā un drošākā latviešu enciklopēdija.

Šai īpatnībā bija meklējama plānam atslēga. Šī dziedošā enciklopēdija rādīja, ka latviešu dzīve nav bijusi šķīrāma no dziedāšanas vai teikšanas, vienmēr tautas dziesmas skanējušas, tautas dzīve bijusi tām pieslēgta. Ne mēchaniski, bet organiski. Zināmas dziesmas dziedātas zināmos brīžos un ap-

stākļos. Tautas dziesmas norādīja, kad un kur tauta tās dziedājusi. Visa dzīve bija caurausta dziesmām kā ar zelta rakstu, kur ikvienam pavedienam sava dabiska vieta, un ar visu audumu savs dabisks sakars. Katras dziesmas dabiskā ieslēgšanās tautas dziesmu kamolā liecināja par lielām tradīcijām, par garu, kas, kaldināts tūkstošgadu kalvā, uzspiež neizdzēšamu zīmi visam, ko no viņa atvasina, un ko tam pakļauj. Visām dziesmām kopā bija viena skaidri manāma sirds pukstēšana.

Jā, tikai tādā uztvērumā mūsu tautas dziesmas kļuva par tēlu, kam tuvodamies visi jūt uzplūstam dvēseles siltumu. Tautas pavasari niknās ciņās pārdzīvojis, Barons nu bija pārcēlies itin kā tautas vasarā. Bija nākusi iedvesme, kas teica: pieslēdz vienu dziesmu otrai tā, kā tauta darījusi, šīs dziesmas dziedādama!

Par saviem nodomiem viņš 1892. g. Treierim rakstītās vēstules uzmetumā pastāsta:

„Es sev par priekšzīmi ņemu pašu tautas dzīvi, no kuņas tautas dziesmas ir viņas garīgā puse, tā sakot dvēsele priekš miesas. Dzīva organisma bez zemes nav.

Dzīve nav vienmuļīgi jauka ne materiālajā, nedz morālīgā ziņā, arī t. dz. mums to neslēpj. Še mums jāseko viņu priekšzīmei un nav jāideālizē, kur viņas nav ideālizējušās, un nav jāatmet kā nevērtīgu, ko viņas mums, kā pie pilnīgas dzīves piederīgu, cēlušas priekšā. Tādā vīzē es pie taut. dz. pavediena vēlētos latvieti pavadīt no silta mātes klēpja visos dzīves atgadījumos, darbos un ciešanās, tikumos un kļūdās, priekos un bēdās, līdz kamēr viņš guļas aukstā zemes klēpī. — Kā redzat, bez t. d. še jādod vēl īss teksts, kas viņas kārtīgi saistītu.”

Tādus pielikumus, kas tiešām apgaismo tautas tradīcijas, arī „Latvju Dainās” atrodam.

Šai sistēmai motīvus Barons „Latvju Dainu” ievadā meklē un atrod tautas dziesmu lietošanas rak-

sturā: „Dziesmas pavada dzīves atgadījumus, darbus, godus, dzīras u. t. t. Tie visi norisinājas īsākā vai garākā laikā, tie zināmā kārtībā sākas, turpinās, beidzas. Dziedātājam tadēļ zināmā brīdī jādzied piederīgas dziesmas, tas nedrīkst ar savām dziesmām nedz aizsteigties priekšā, nedz palikt pakaļā.“

Tāds nostādījums prasa, protams, vairāk nekā dziesmu materiāla pārzināšana. Šo prasību Barons tā raksturo „Latvju dainu“ ievadā: „Kā labai teicējai jeb priekšdziedātājai nevien daudz dziesmu jāzin, bet it sevišķi jāprot viņas katrā īpašā atgadījumā pareizi un piederīgi izlietāt, tā arī kārtotājam šinī ziņā jābūt īstam pratējam, tautas dzīves un viņas gara virziena pazinējam. To prasa arī mūsu tautas dziesmu epigrammiskais īsums un atkarība no vecām, mūsu laikos jau pusaizmirstām tautas ierašām, kas dziesmu pareizo saprašanu ne reti apgrūtina. Mūsu dziedātājas diezgan stingri un apdomīgi rīkojas ar katru kuŗu reiz dziedamām dziesmām, tās aplam neizlietās dziesmu, kas pašām patumša, jeb kas zināmā vietā nebūtu saprotama, jeb ko apstākļi klausītājiem neizskaidrotu. Arī kārtotājam, ievietojot dziesmas īpašās nodaļās, rūpīgi jānosver viņu īstenais saturs un nozīme, laiks, vieta un atgadījums, kad un kur tās patiesi dziedamas; tas nedrīkst rīkoties vieglprātīgi, pats dziesmu pilnīgi neizpratis, tikai ārišķi turoties pie kaut kāda vārda, kas tanīs minēts, vai pie kāda salīdzinājuma, kas tikai der dzejiskam nolūkam, dzejiskam līdzeklim.“

Pirmajiem gadiem tautas dziesmu darbā aizritot dažā ziņā ne visai auglīgi, Barons tomēr jau daudz padara, izstrādādams pirmajā koncepcijā tautas dziesmu sistematizēšanas plānu. 1887. g. 19. jūlija vēstulē Brīvzemniekam, kas, tikko Maskavu atstājis, kļūst par tautskolu inspektoru Kurzemē, Barons dod šādu plāna uzmetumu: „Izteikšu še īsumā, kā es vēlētos priekš drukas sakārtot mūsu lielo t. dziesmu krājumu. Visas šīs dziesmiņas ir kā gara pu-

ķes un gara augļi no tautas dzīves izaugušas un tikai līdz ar viņu sajūtamas un saprotamas. Savā istā krāšņumā viņas radās uz šī dzīves koka. Tādēļ tās dodamas pēc kārtas līdz ar latviešu dzīves aprakstu. Pēc šīm domām man stādās priekšā, īsumā saņemta, šāda kārtība: I. Gada gājums dabā un cilvēku dzīvē (gada laiki, gada darbi un gada svētki); II. Cilvēka mūža gājums. I— 1) Pavasaris: a) pavasara darbi (pieguļnieki, gani, arāji etc.), b) svinamas dienas un svētki (lieldienas etc.). 2) Vasaras darbi, svinamas svētku dienas (vasaras svētki, Jāņi). 3) Rudens darbi etc. 4) Ziemas darbi etc. II — 1) Bērnība: dzimšana, krustības, bērnu audzēšana etc. 2) Jaunība: puīša un meitas dzīve, prieki un bēdas. 3) Precības, derības, kāzas. 4) Laulātu ļaužu dzīve un satiksme. 5) Vecu ļaužu dzīve, atraukti etc. 6) Miršana un bēres. Pēc nāves.

Šis schēmāts ir vēl ļoti nepilnīgs, bet trūkumus varēs drīzāk novērst un papildināt, kad pašu materiālu šādā ziņā kārtos. Arī vēl nemāku īsti teikt, kuŗa no šīm nodaļām (I, II) papriekšu stādāma. Bez tam rasies daudz dziesmu, kas šinī schēmātā neietilps un varbūt prasīs jaunu aplūku. Beidzot vēl atliekas varianti un valodas izloknes. Ar variantiem šādu aprakstu nevar apgrūtināt, bez tam variantu tik ļoti daudz, ka nevar domāt tiem dot vietas apakš strīpas. Izloknes te arī neder visai mainīt, kur no katras dziesmiņas tik ņemams viens priekšzīmīgs numurs (variants) un īpaši arī tādēļ, ka viņas pēc satura gandrīz visas pazīstamas tādos vidos, kur runā vidus izlokņi, t. i. rakstu valodu. Tā tad būs jāpatur viņas rakstu valodā, citādi iznāktu nepatīkams raibums bez īstas peļņas priekš valodas pētīšanas. Kur nu lai paliek varianti, gan parasti, gan izlokņēs rakstīti?" *)

*) Šī vēstule, kā Ž. Unams liecina, Brīvēznieka arhīvā.

Vēlāk arī no šā plāna Barons vietām atkāpjas, kur vien šāda novirzīšanās nāk dainu lietai par labu. Viņš, dainas inkorporēdams, vispār rīkojas tā, kā to dara lieli mākslinieki, meklēdami vielai to formu, kas vielas īpatnībai piemērota. Bieži vien tā ir viena vienīga forma, kas vielu spēj darīt dzīvu. Un Barons atrod paņēmienu, kas stichijiskā gaitā nākušo dziesmu straumi disciplinē tā, ka tautas dziesmas spēj dot nevien labi pārskatāmu materiālu analizēm visdažādāko zinātņu un mākslu studijās, bet kļūst par zinātņi un — galvenā kārtā — mākslu arī pašas par sevi.

Taisni šai pēdējā apstākļi slēpjas tautas dziesmu drošākā būtība un galvenā vērtība. Atzīdams, ka tautas dziesmas dod bagātu materiālu pētniekiem, vispirms valodniekiem un etnografiem, arī prof. L. Bērziņš saka: „Bet it sevišķi tomēr tautas dziesmu vērtību noteic viņu jaukums.“ *).

Pat erudīti folkloristi līdz tam laikam to nebija spējuši saskatīt un parādīt. Bīlenšteins un Vecais Stenders tāpēc bija dainu mākslas vērtību nolieguši. Kā vienu, tā otru bija apmulsinājuši sveši paraugi, tie abi bija par mākslas virsotnēm sprieduši, sekodami dažām seno grieķu (Homēra), vācu (Nibelungu), jauno laiku universālo strāvu (racionālistu) dzejas mākslas pazīmēm, pie tam katrā gadījumā izvēlēdamies ne tām kopīgās, bet katrai īpatnējās pazīmes. Bīlenšteins meklē dainās varoņepu, Vecais Stenders didaktisko u. t. t. Latviešu tautas dziesmu mākslinieciskajai īpatnībai tie pāriet gažām.

Dainās mākslas virsotnes meklējamas un atrodamas pirmšķirīgajā lirikā. Bet šiem savā laikā autoritātīvākajiem latviešu valodas speciālistiem mūsu lirikas fineses nebija aizsniegušas ne ausi, ne sirdi, jo liriku īsti baudīt cilvēks spēj vienīgi savā tēvu valodā. Bīlenšteins, savu uzskatu vēlāk salīdzinā-

*) „Latviešu literatūras vēsture“ I, 134.

dams ar Barona uztveri, bija spiests atzīt pēdējā pārākumu un savu vienpusīgumu.

Par to kārtību, ko Barons, tautas dziesmas kārtodams, nodibinājis pagaidām, viņš raksta Brīvzemniekam: „Es dziesmiņas kārtāju pēc alfabēta. Tas man vajadzīgs kā krājējam, pirmkārt, lai visas un visādas dziesmas sekotu pēc vienas sistēmas, kur tās pēc vajadzības drīzāk uzejamas, un kur no jauna pienākušās varētu dabūt savu nešaubīgu vietu vai nu kā varianti, vai kā jauni oriģināli, otrkārt, man papriekš visiem variantiem bija jādod vienādas tiesības un jāsaved viņi vienā kopā, kur tad viņu vērtība, kā pienākas, notverama. Pēc lietīga satura izdalot, iznāk ļoti daudz nodaļu. Liela daļa no dziesmām tanīs gan paklausīgi iet iekšā, citas ar šaubīšanos un varu iedzenamas, citas par daudz stūrgalvīgas un jāatstāj ārpusē, un beidzot atrodas kraupaiņas, kuņas negribas laist pie citām, jau izredzētām. Šīs pēdējās ar visiem saviem variantiem salīdzinot, nereti izrādās citkārt nevainīgas un tīras no miesas, un tikai ar laiku tām uzlaists no ārienes kraupis, kas lēti nodzenams. Kā krājējam man visas vienlīdzīgi bija saudzējamas, glabājamas un nestumjamas pie malas, kur tās, kā jau pie citiem krājējiem noticis, aiziet atkal bojā un pazušanā.“

Tā savā laikā bija noticis ar Bītnera krājumu: meklēdams tautas dziesmās vienīgi aistētisko, viņš bija savā grāmatā iespiedis tikai tās dziesmas, kas viņa garšai šķita dzejiskas, un daudzas no pārējām pēc tam gandrīz aizgāja bojā.

Turpretī publicēt tautas dziesmu lielo krājumu Barons grib saskaņā ar to programmu, ko viņš šķicē vēstules sākumā.

Tai pašā vēstulē redzams, ka Brīvzemnieks, griebēdams sastādīt apmēram 1000 tautas dziesmu lielu izlasi skolām, lūdz no Barona padomu un palīdzību. Barons šaubās par tādās skolā lietojamas izlases nepieciešamību, viņš saka: „Labāki laikam būtu sastā-

dīt skolas lasāmu grāmatu, kuŗā vietu vietām, kā nu piekrīt, ielikta arī tautas dziesmas." Bet mīlēdams pamatīgumu, prasīdams to no ikviena darbinieka, arī no sevis, viņš uzmanīgi piebilst: „Bet tādu chrēstomatiju es jau nebūt nevaru uzņemties sastādīt, jo priekš tam vajadzīgs nevien laika, bet arī īpaši tautas skolotāja, vai tautas skolu īsta pazinēja praktisku zināšanu un piedzīvojumu, kas man viss gluži trūkst. Mana piedalīšanās pie šī darba varētu būt tikai tā, no tagadējā vislielākā dziesmu krājuma, kas šim laikam uzticēts manai glabāšanai, piesūtīt Jums pēc mana prāta izvēlētas tautas dziesmas. Šo savu pienākumu, cik iespējams, labprāt gribu izpildīt.“

Lielā krājuma plāna pirmā koncepcija rāda, ka plāna veidošana viņam dara daudz rūpju. Viņš meklē tautas gara mantu apcirknim tā immanento formu. Viņš baidās tam uztiept formu, kas tautas gara mantu bagātības nozīmi nespētu pietiekošā mērā izcelt. Barons necienī a priori konstrukcijas, jo forma nedrīkst disonēt ar vielas raksturu. Ja jau Barona rokās esošie tautas dziesmu krājumi nav plāna pirmajā koncepcijā vēl īsti atraduši to kārtību, kādā tie viens otram sekos, tad vēl vairāk Barons tobrīd rūpējās par to, kur eventuāli ievietot dziesmas, kuŗas viņš vēl no vācējiem saņems; bažas tīri pamatotas: laiki vēlāk rāda, ka tautā joprojām slēpjas vēl daudz neuzrakstītu dziesmu. Pat vēl septiņus gadus vēlāk (1894. g.) Barons kavējas „Latvju Dainu“ priekšvārdā publicēt plānu jau visā pilnībā. Motīvi viņam šādi: „Ir ļoti neomulīgi ap sirdi iet pie priekšvārda, kamēr pate grāmata tiks iesākta tuvāk apstrādāt un tādā komplicētā darbā var gadīties daži pārgrozījumi uzņemtā kārtībā. Arī te darbs pats vēl dažu ko māca.“ (Vēstulē Visendorfam.)

Arī variantu jautājumā Barona uzskati pārdzīvo evolūciju. Kamēr 1887. g. viņš šaubās, vai variantus lielajā krājumā uzņemt, 1893. g. viņš tos tur

H. Visendorfs, Kr. Bārons un Fr. Brīvzemnieks 1898. g.

Kr. Barons un Dārta Barone 1906. g.

grib uzņemt. Astoņdesmitajos gados maskavnieku nodoms bijis — izdot vispirms tādu krājumu, kurā tikai pamatdziesmas, un pēc tam krājumu ar variantiem un ziņām. 1893. g. 21. marta vēstulē (Visendorfam) viņš turpretī saka: „Visādi pārliecot un apsvecot, man prāts vērsas otrādi. Kad jau vienreiz pie drukāšanas, tad iesākt ar pilnīgu krājumu. Vispirms krātās ziņas tad būs nodrošinātas no pazušanas, ko taču nevaram gluži ignorēt. Otrkārt, kas var zināt, cik mums materiālas un citādas iespējas uz priekšu atliekas. Treškārt, kas jo vairāk uz krājumu gaida, ir tie paši krājēji, un ar īsaju krājumu daži tiktu apbēdināti. Otrie ievērojamākie gaidītāji ir pētnieki, kam īpaši visādi sākumi ir no svara. Mūsu krājumu mēs par zinātnisku pētījumu nevaram saukt, tas tikai var pasniegt puslīdz pareizi kārtotu, pēc iespējas pilnīgu materiālu. Ziniski pētījumi par tautas dzīvi un dziesmu ir nepārredzami un var tikai katrreiz pa daļām un no daudziem strādniekiem pa daudziem arodiem tikt izstrādāti etc. etc. Kad šāds pilnīgs krājums iznācis, tad arī labāki būs apsvejami, kas no tā priekš populāra krājuma izvēlams; tad arī būs tiesība tanī atnest vietu un krājēju vārdus un dažu izlokšņu īpašības, kas viss prastam lasītājam būtu par kavēkli.“

Pamatdziesmu kārtošanas plānā laiki ienes tiesām daudz grozījumu, un „Latvju Dainu“ ievadā Barons solās tautas dziesmas sniegt šādā kārtībā:

- I. Cilvēka mūža ritums, ģimenes un radu sadzīve.
 1. Bērnu dienas. Radības, krustības, audzināšana un mācība.
 2. Dzīve bāliņos. Vecāki un bērni. Brālis un māsa.
 3. Jaunekļu gadi. Mīlestības laiks.
 4. Precības un kāzas.
 5. Dzīve tautās.
 6. Laulātu ļaužu sadzīve.

Baumanis, Krišjānis Barons.

7. Vecums un mūža beigas.
8. Nāve un bēres.
- II. Plašāka ļaužu sadzīve un sociālais stāvoklis.
- III. Darbi un amati:
 1. Vispārēji māju darbi.
 2. Darbi, kas iedalās pēc gadskārtām.
- IV. Svētki un svinamas dienas, svinami brīži. —
Mītoloģiskas dziesmas.
- V. Dažas vispārējas dziesmas bez noteicamas vietas.

„Latvju Dainas“.

Pasākuma konkrētizēšana. Visendorfs.

Pie Barona tautas dziesmu izdošanas nolūkiem deponētie 200 rb. 1891. g. 15. jūlijā kopā ar augļiem sasnieguši Rb. 343.71. Lielā tautas dziesmu krājuma publicēšanai šī summa par mazu. Kādā kārtā pasākumu financēt?

Kā dainu lietas financētājam un finanču plāna veidotājam lieli nopelni Henrijam Visendorfam, tāpēc še pāra vārdus par viņu. Viņš dzimis 1861. g. Vidzemē, miris 1916. g. Pēterburgā. Viņa īstais vārds Indriķis Ķiparts. Viņa tēvs dzirnavnieks. Indriķis mācījies Pēterburgā ģimnazijā; pie sava tēvoča Visendorfa Parīzē dzīvodams, studējis oikonomiju; tēvoča adoptēts. Mantojumu, ko viņš saņem pēc tēvoča nāves, viņš iegulda Pēterpilī plaša vēriena komisijas operācijās un kļūst par ievērojamu tirgotāju. Visendorfs kādu laiku ir Pēterburgas pilsētas domes loceklis, zvērināts piesēdētājs Pēterburgas apgabaltiesā un tautas apgaismošanas ministrijas mācīto komitejas loceklis. Viņš labi ieredzēts nevien Pēterburgas tirgotāju starpā, bet arī dažās valdībai tuvu stāvošās aprindās. Kā vīrs, kam labi sakari, un kam tīkami būt par latviešu (un pat lietuvju) mēcēnātu, viņš turpina Valdemāra darbu tai ziņā, ka enerģiski un ar zināmām sekmēm aizstāv mūsu nacionālo lietu tais instancēs, kas atrodas Pēterburgā; kamēr Valdemārs cīnījās pret pārvācošanu,

Visendorfs — pret pārkrievošānu. Viņš rakstījis arī par mūsu etnografijas jautājumiem nevien latviešu, bet arī franču un vācu izdevumos, un vācis tautas gara mantas.

Interese par etnografiju saved 1889. g. viņu kopā ar Brīvēznieku, kas tai laikā plaši pazīstams ar saviem darbiem šai nozarē. Brīvēznieka pamudināts, viņš sāk pārdomāt, kur atrast līdzekļus tautas dziesmu lielā krājuma izdošanai. Jautājumu viņš pārrunā ar Pēterburgas latviešiem un pēc tam 1892. g. 4. janvārī nosūta Baronam uz Maskavu šādu vēstuli.

„God. Barona kgs!

Par Jūsu bagāto tautas daiņu krājumu no Brīvēznieka kga u. c. jau sen esmu dzirdējis; esmu arī vienādi cerējis viņa klajā nākšanu drīzumā apsveikt. Līdz šim tas nav piepildījies. Mūsu tautas gara mantu liktenis man ļoti rūp. Šinī ziņā vakar sapulcēju pie manim docentu Volteri un mācītāju Zanderi, konstituējāties „Trīsviru komitejā“, nospriedām ar Jums sarakstīties un rūpēties par Jūsu krājuma izdošanu; viņam pievienojami, ja tas vēl nav noticis, no mūsu zinību komisijām u. c. sakrātas tautas daiņas.

Par vajadzīgā kapitāla savākšanu mēs pēc iespējas gādāsim. Es no savas puses šimbrīžam parakstos ar 100 rbļ. No Jūsu puses mēs ceram un gaidām vienprātīgu kopdarbību, rosīgu pabalstu.

Tālab it laipni lūdzu man pasniegt sekošas ziņas par Jūsu līdz šim ar tik nepiekūstošu enerģiju savāktām daiņām: 1) Viņu skaitu. Cik to starpā varjantu? 2) Vispārīgu ārēju pārskatu un aprakstu. 3) Cik no Jums un Jūsu korespondentiem uzzīmētas? Cik ņemtas iz jau drukā nākušām grāmatām? 4) Ģeografijas robežas, kurās Jūsu krājums savākts?

Ja par iespēšanas izdevumiem Jums jau būtu kādi sīkāki aprēķinājumi, tad lūdzu arī tos man

paziņot. Cik drukas lokšņu prasīs Jūsu krājums? Izdodams tas būtu, pēc manām domām, vislabāk burtnīcās.

Jums laimīgu, priecīgu gadu vēlēdams,
 Jūsu padevīgais
 Henry Vissendorffs."

Barons viņam prasītās ziņas aizsūta, viņi principā vienojas, sākas rosīga sarakstīšanās tautas dziesmu izdošanas lietā. 1892. g. 8. maijā Visendorfs Baronam jau var ziņot: „Pie manim līdz šim latv. daiņu izdošanas labā zīmēti Rb. 700.—, kas ar pie Jums atrodošos kapitālu iztaisa pilnu tūkstoti. Ja naudas savākšana ar tādu sekmi turpināsies, tad mūsu sen lolotā vēlēšanās varēs drīzi piepildīties. Sprotams, Jums būs naigi jāstrādā. Volters Jums nāks saviem spēkiem palīgā. Visādā ziņā vēlējams, ka savāktā materiāla sakārtošana un izstrādāšana ietu ātrāki uz priekšu nekā līdz šim. Times is money“.

Tā paša gada vasarā Visendorfs uzmeklē Maskavā Baronu personīgi, un viņi konstatē, ka jaunajos apstākļos čakli strādājot, tautas dziesmu izdošanu iespējams sākt jau nākošā gadā. Arī turpmāk Visendorfs Baronu, Maskavā iebraucis, apciemo. Vispār līdz pat Visendorfa nāvei (1916. g.) viņi daudzkārt satiekas un bieži sarakstās.

Septembrī Visendorfs iepazīstina Baronu ar Voltera priekšlikumiem par to, kādai vajadzētu būt krājuma ortografijai. Volters liek priekšā rakstīt vecās ortografijas „o“ un „ee“ vietā „uo“ un „ie“, lokātīvā paturēt jumtiņu, lietot par gaŗumzīmi, ievest par „lauzta īsuma zīmi“. Barons Voltera ortografiju noraida (sk. 235. lpp.), aizrādīdams, ka tā sauc. Brīvzemnieka ortografija mūsu valodas skaņas apzīmējot diezgan precīzi un konsekventi, tomēr piezīmēdams: „Zināms, ka viņa nevar būt par pa-

raugu vispārīgai rakstīšanai, jo priekš tam viņa ar zīmēm par raibu un tādēļ par grūtu.

Prasījums vēl ir, vai viņa nebūs arī grūta priekš lasīšanas.

Prastākiem tautiešiem viņa patiesi būs grūta, varbūt pat nelasāma, jo arī latīņu burti tiem nav parasti, bet nebūt grūtāka par to, kādu jūs likāt priekšā, kurā jau tikpat zīmju un pārgrozījumu iznāk. Tās tikai nepastāvīgāki, nenoteiktāki tiek lietotas.

Turklāt prastajam lasītājam būs gluži vien-
alga, vai lietātas divas zīmes \wedge , vai tikai viena;
vai rakstīts \bar{l} , \bar{m} , \bar{n} , \bar{r} , jeb l , m , n , r .

Un \bar{i} ? un \bar{u} ? Nu, ar tiem viņiem tāpat būs jācinās, kā ar \check{c} , \check{s} , \check{z} un c .

Ja gribam prastākos lasītājus žēlot, tad nekā cita nevaram darīt, kā: drukāt pēc tagadējās vispārējās ortografijas ar gotu burtiem."

Dainas vēlāk tiešām iespiež gotu burtiem tā sauc. „Baltijas Vēstneša“ ortografijā, jo cer, ka tad krājums izies tautā lielākā eksemplāru skaitā. Visendorfs ir tais domās, ka dainu krājums tad spētu izstumt no tautas sirds un mutes vācu „ziņģes“, un tauta varbūt pat sāktu no jauna dainot. Barons savā 1893. g. 10. aprīļa vēstulē turas pie prozaiskāka argumenta, proti, ka jaunā ortogrāfija sadārdzinātu iespiešanu; viņš norūpējies vienīgi par to, kā gotu burtiem iespiest latgaliešu izloksnē uzrakstītās tautas dziesmas (šie teksti „Latvju Dainās“ iespiesti visumā tā sauc. Brīvēznieka rakstībā; sk. „L. D.“ I sējuma 960. un 961. lpp. u. c. sējumos paskaidrojumu „Latīņu burti ar sevišķām rakstu zīmēm priekš izlokšņu skaņu apzīmēšanas“).

1892. g. 18. decembrī Visendorfs ziņo, ka sazi-
mētais kapitāls jau pārsniedz 1000 rb.; viņš arī at-
zīmē: „Kur lieta tik tāl veicināta, tur tagad no da-
žādām pusēm man nāk ar visādiem priekšlikumiem,
iz kuriem taisni redzams, ka cilvēki grib plaut, kur

paši nekā nav sējuši. „Vajaga sastādīt redakcijas komiteju,” saka vieni; „vajaga sastādīt izdevēju komiteju”, saka otri. Atbalstoties uz mūsu mutiskiem līgumiem, es visus šos priekšlikumus vienkārši atraidīju. Jums kārtošanas un redakcijas darbā neviens nevar palīdzēt, un es jūtos diezgan stiprs izdošanas darbu kopā ar Jums vest galā. Nav arī nemaz domājams, ka dibinot komitejas, komisijas u.t.t. varētu Jums iegūt derīgus līdzstrādniekus. Kur tie bija visus tos desmit līdz piecpadsmit gadu, kuŗos Jūs savu laiku un darbu upurējāt tautas dziesmu kārtošanai? Arī zīmējumus no šiem kungiem nerēdzu, tikai dažus priekšlikumus, t. i. tukšus vārdus. „Viele Köche verderben den Brei” — un no tā mēs gribam sargāties.”

Citā reizē (1893. g. 5. janvāra vēstulē) Visendorfs šai lietā konstatē to pašu: „Tie piedāvājumi dibināt komisijas, komitejas etc., kuŗi man še izteikti un par kuŗiem Jums jau minēju agrāk, nav izteikti ar nodomu nopietni, darbīgi piedalīties, bet vienīgi, lai varētu spriedelēt. No šīs pašas puses, par kuŗu Jums pavasarī došu personīgi tuvākas ziņas, tika Jūsu sakārtojums (kad no Maskavas pārbraucis par to stāstīju) pilnīgi, kā vāciski sakām, heruntergerissen. Kad prasīju pēc labākas iedalīšanas, tad nezināja itin nekā teikt.”

Baronam proponēto komisiju jautājumā tādas pašas domas kā Visendorfam, viņš saka: „Vismazāk man uz tām nav nekādas lielas cerības, nedz uzticības, īpaši, kad viņu locekļi dzīvo izklaidā viens no otra”. (Barona vēstule Visendorfam 1892. g. 21. decembrī.)

Arī kārtošanas plāna jautājumu pārrunājot, Barons noraida Voltera un Visendorfa proponēto klasifikāciju, kas šāda:

I. Mītoloģiskās dainas.

II. Ūdens, gaiss, zeme, gadskārtas.

III. Cilvēks:

- a) bērnība,
- b) jaunība (līgava, kāzas u. t. t.),
- c) vīriība,
- d) vecums,
- e) nāve,
- f) radniecība,
- g) sadzīves stāvokļi,
- h) darbība un cīņi,
- i) tauta, pilsētas u. t. t.

Visendorfs gan, šo plānu aizstāvēdams, iebilst, ka tam būtu daudz kopīga ar Sproģa klasifikāciju.

Uzsvērdams, ka dziesmas dodamas galveno latvieša dzīves notikumu kārtībā, Barons panāk arī, ka krājumā nolemj ievietot plašus tautas ierašu aprakstus; „Latvju Dainās” tāpēc atrodam pamatīgus tautas tradīcijās ievadošus rakstus, piemēram raksts „Seno latviešu precību un kāzu parašas” III sējumā aptver veselas 102 lpp. Tādus aprakstus Barons sola jau „L. D.” ievadā teikdams (XXVI lpp.): „Pie dažām dziesmu nodaļām, kā: krustību, kāzu, bērņu u. c. dziesmām mums vēl sevišķi nāksies dot plašākus aprakstus par šo godu svīnēšanu un dažādām senējām parašām, uz kurām dziesmas zīmējas.”

Tāpat skeptiski Barons uzņem vienu otru citu Visendorfa propozīciju. Piemēram 1892. g. 29. decembrī viņš Baronu iepazīstina ar šādu ideju: „Ko domājat, vai nederētu no lielkņazienes Marijas Pavlovas izlūgties protekciju Jūsu izdevumam? Tad arī no lielkņaza Vladimira, kā daiļu un zinību akadēmijas prezidenta? Es 26. dec. tiku Carskoje Selā lielkņazei stādīts priekšā, pie kam bija visai laipna, tā ka man labas cerības netikt atraidītam. Uz sevišķas titula lapas tad viņiem šis tautiskais krājums būtu novēlams. Arī sagaidāms, ka viņi izdošanai tad kādu summu zīmēs. Visbrangāki būtu, ja lielkņ. Vlad. liktu akadēmijai izdošanu aizmaksāt iz pēdē-

jās līdzekļiem. Rakstat man, kā Jūs par šo lietu domājat. Es tad pamazītēm speršu vajadzīgos soļus."

Barona atbilde dod svarīgu liecību par to, cik nesatrīcināms viņa miers, cik skaidra un tālredzīga viņa doma, cik liela viņa dziņa upurēt visu, ja vien tādā kārtā iespējams spodrināt tautas vainagu. Protekcija, protams, vilina. Tāpēc viņš sevi un Visendorfu pārliecina 1893. g. 4. janvāra vēstulē uzmanīgi šiem vārdiem: „Jūsu pieprasījums par Augsto protekciju nav tik viegli un īsi atbildams. Man varen lielas simpatijas priekš viņas nav, jo caur viņu mēs dažā ziņā varētu zaudēt neatkarību, svabadību. Varbūt neviņu viņi izsacīs vēlēšanos, un no viņu puses gluži pareizi, lai apraksti krieviski, vai lai dziesmas pārtulkotas, vai lai lieto krievu burtus etc., etc., un priekš mums tā būtu pavēle. Grāmata nu būtu gan par latviešiem, bet nebūtu latviska, kā mēs to vēlējamies. Ievērojamu materiālu atbalstu arī negaidu. Dāvājuma izgādāšana būtu pareizāki, kad grām. jau gatava."

Barona uzskats šai ļoti svarīgajā jautājumā Visendorfu arī pārliecina, un viņš atzīstas: „Zināmās protekcijas ziņā man Jums aizrādītā punktā jādod taisnība. Tiešām tas varētu mūsu rīcību kavēt. Jums rakstot, šo nebiju apdomājis, manū acu priekšā tikai stāvēja daži labumi, kuŗus mūsu izdevumam šinī ceļā tomēr cerēju iegūt." Viņš piezīmē, ka atbalstu no tā paša avota tomēr mēģinās dabūt, bet citādā, pieņemamā veidā.

Tai pašā reizē Visendorfs proponē krājumam dot titulu „Latvju Daiņas“.

Tāds tituls Baronam šķiet simpatisks. „„Daiņas“ ir it jauks vārds," viņš raksta, „un ja vēlaties, uz Jūsu atbildību lai iet. Man pašam šis vārds latv. valodā nav gadījies, es tikai zinu vienu tautas dziesmu, kur nāk priekšā „daiņot“:

Ziņgē (al. svilpo) tēvs, daiņo (al. danco, dzied)
māte,

Man vezdami līgaviņu."

Barons piezīmē: „Kritiķi jau mums šo vārdu uz visādu vīzi kritizēs.“ Bet par kritiķiem viņš neļauņojas: „Zināms, ka mēs dažā ziņā varam maldīties un maldīsimies. Būtu jau labi, ja kāds mums rādītu īsto ceļu; bet kad uz to būtu ilgi, varbūt pat velti jāgaida, tad mums tikai atliekas pašiem savu ceļu staigāt, lai arī dažreiz klupdami.“

Vārds „daiņa“ sacel tiešām daudz pārrunu. Tikko 1893. g. beigās laikrakstos parādās „Latvju Dainu“ prospekti, pret lietuviski skanošo vārdu protestē Sirmāis „Dienas Lapā“ (1893. g. 212.—215. nr.) un P. Šmits „Mājas Viesī“ (1894. g. 2. n-rā). „Daiņas“ aizstāv J. Zanders „Baltijas Vēstnesī“ (1893. gada 273. n-rā); Zanders arī tais domās, ka ne Visendorfs, bet viņš mūsu tautas dziesmu krājuma titula autors (sk. „Jaunākās Ziņas“ 1933. g. 7. n-rā). Arī A. Lerchs-Puškaitis titulu aizstāv („Austruma“ 1893. gadā 589. lpp.).

Baronu kā daudz piedzīvojušu publicistu šie uzbrukumi neiekarsē. Par tiem viņš rāmā garā saka: „Pret dažu avīžu ķircināšanos esmu gluži vienaldzīgs; tā jau bija no paša iesākuma paredzams, jo atklātībā allaž piepildās sakāms vārds, ka mājai ceļmalā daudz spriedēju.“ Kritiķus viņš tomēr nenotiesā: „Un var jau būt, ka šur tur no spriedumiem arī varēsīm mācīties. Nedomāju, ka spriedēji tikai aiz ļauna prāta rīkojas, lai gan dažā ziņā viņiem varētu vēlēť vairāk takta.“*)

Turpretī Visendorfu uzbrukumi uztrauc; viņš gan apgalvo Brīvzemniekam vēstulē, ka ne sevis, bet Barona dēļ, jo Barons vārdu „daiņa“ pieņēmis tādēļ, ka V. to proponējis. Visendorfs lūdz, lai Brīvzem-

*) 1893. g. 23. dec. vēstulē Visendorfam.

nieks ar savu autoritāti apklusina kritiķus: „Varbūt Jums ir „D. L.“ un „M. V.“ redakcijās draugi.“ *)

Strīds par titulu patiesi drīz izbeidzās.

Bet sākmā proponētais tituls „Latvju Dainas“ piedzīvo labojumu: Lautenbachs ieteic vārdu „dainas“ (ne „daiņas“). Visendorfs grib, lai Barons te saka gala vārdu, un 1893. g. 21. marta vēstulē Barons jautājumu galīgi izšķir, nostādamies „dainu“ pusē, lai gan nepeļ arī „daiņas“.

Turpat Barons smalkjūtīgi saka: „Manam vārdam tik var būt vietas kādā priekšvārdā vai ievadā; uz titula viņam nav jāstāv.“ Taču „Latvju Dainu“ pirmajam izdevumam titullapā iespiests „Kr. Barons un H. Visendorffs“ (I sējumam: „Kr. Barona un H. Visendorffa izdotas“); stereotipajā 1922. gadā (otraajā) izdevumā Visendorfa vārds atmests.

Tā ka visi iespiesti darbi cenzējami, jāpārdomā tāpat kā „Pēterburgas Avīžu“ laikos, kur „Latvju Dainas“ cenzēt. Rīgas cenzors Ruperts daudz svītro. Visendorfs šos cenzora nedarbus tēlo Baronam vēstulē tā: „Man nupat vēl ar Rupertu iznāca plūkšanās. Es „Austrumam“ biju sūtījis nelielu mītoloģisku rakstu. Ruperts ņēmis un visu nostrīpojis. No šejienes cenzūras virsvaldes uzaicināts dot izskaidrojumu, tas atbild prastām insinuācijām, ka mitoloģija manā rakstā esot tikai предлогъ, ka es musinot pret pareizticību, uzaicinot tautu sekot lut. mācītāju politikai, прославляетъ язычество etc.! Gubernātors Zinovjevs, no visa ne jōtas nesaprazdams, tomēr turējis par vajadzīgu piezīmēt, ka šis Ruperta domām pilnīgi piekrītot un apliecinot, ka mana статья непригодна для мѣстнаго латышкаго народонаселения. Pret šo es cenzūras virsvaldē enerģiski protestēju; tagad raksts še no jauna tiek cenzēts un laikam ar maziem izlaidumiem ies cauri.“

Visendorfa priekšlikums tāpēc — „Latvju Dai-

*) Unams, „H. Visendorfs etc.“ 10.

nas" cenzēt Pēterburgā, kur par cenzoru latvietis Remiķis, kas tautas brāļiem labvēlīgāks un, kā pats saka, liek pildīt gan likuma burtu, bet garu laiž cauri. „L. Dainu“ 1. sējumu tomēr cenzē Rīgā, un Ruperts Baronam sagādā daudz rūpju. 1897. gada 10. decembrī Visendorfs Baronam cenzūras nebūšanu lietā raksta: „Vai mēs tiešām ejmam ačgārni?“, jo atkārtojas „Pēterburgas Avižu“ laika situācijas. 1898. g. 30. janvārī Visendorfs, atbildēdams uz kādu Barona vēstuli tai pašā lietā, raksta: „Jūsu pēdējās ziņas tiešām interesantas, bet nepatīkami interesantas. Tādas cenzoru varmācības, zināms, enerģiju neveicina. Nu, apatijai arī nepadosimies. Es mēģināšu šē lietu tā iegrozīt, ka tiekam no Ruperta valā.“

Dainu darbs ieiet tādā stadijā, ka Barons jūt vajadzību no skolotāja vietas atteikties, lai varētu tautas dziesmu kārtošanai atdot visus spēkus. Kad viņam piedāvā skolas priekšnieka vietu dzimtenē (Rīgas latviešu labdarības biedrības meitu skolā), viņš to minētā motīva dēļ noraida.

Uzglabājies šī piedāvājuma teksts:

„Augsti cienīts Barona kungs!

Rīgas Latv. Labdarības Biedrība uztur II šķiras meitu skolu. Tagad šai skolai trūkst priekšnieka. Tikpat tautskolu inspektors Brīvzemnieka kgs, kā arī skolas kurātorijas locekļi griezuši savu vērību uz Jums, būdami pārliecībā, ka Jūsu darbība šai skolai būs par svētību.

Tādēļ skolas kurātorijas vārdā Jūs ļoti lūdzu, visdrīzākā laikā man paziņot, vai Jūs pieņemtū Labd. Biedrības meitu skolas priekšnieka amatu, lai skolas kurātorija Jūs kā kandidātu uz šo amatu varētu stādīt priekšā šīs biedrības komitejai.

Te piezīmēju: 1) ka mācība skolā iesāksies 10. augustā, 2) ka mācības valoda skolā krieviska, izņemot reliģiju (Законъ Божіѣ) un latv. valodu, un 3) ka skolas priekšniekam ienākumu ir ap 900 rbļ. gadā.

Uz atbildi gaidīdams, zīmējos ar augstcienību

Rīgas Latv. Labd. Biedr. skolas
kurātorijas priekšnieks,
hofrāts

J. Kļaviņš.“

Tāpat Barons noraida priekšlikumu, kas nāk no viņa bijušā pretnieka „Latviešu Avīžu” puses — kļūt šim laikrakstam par redaktoru (šai vietā tad nāk Pavasaru Jānis); šai gadījumā izšķirēji gan bijuši principiālie motīvi: „Latviešu Avīzes” taču bija tas laikraksts, kuŗa klerikāli konservātīvo tendenci Barons „Pēterburgas Avīzēs” bija apkaŗojis.

„Latvju Dainas“.

Barons pārceļas uz Rīgu. Pirmā sējuma
iznākšana.

1892. g. Kārlis Barons, studijas beidzis, aizbrauc kopā ar māti uz Rīgu, kur sāk praktizēt par ārstu, un nākošā gadā viņiem seko Barontēvs.

Šķīroties Stankevičs viņam atklāj, ka slepenpolīcija divi reizes viņu brīdinājusi nepieturēt Baronu kā politiski neuzticamu, bet viņš šos aizrādījumus, protams, noraidījis. Stankevičs Baronam, kas viņa ģimenē darbojies 26 gadus, piedāvā pensiju, bet sirmais mājskolotājs no tās atteicas. Uz Rīgu Baronu ģimene paņēma līdzī tikai nelielu ietaupījumu, kas radies, Baronmātei taupīgi saimniekojot. Vedekla liecina, ka ietaupījums būtu bijis daudz lielāks, ja Baroni, citiem palīdzēdami, nebūtu cietuši zaudējumus. (Kr. Barons nedabū no Olmaņa atpakaļ pēdējam aizdotos 2000 rb. u. c. gadījumi.)

Rīgā ieradies, Barons raksta 1893. g. decembrī savam bijušajam audzēknim Ivanam Stankevičam vēstuli, kurā pirmie iespaidi dzimtenē tēloti tā: „Pēc tik bezgalīgi gara laika — pēc 30 gadiem — atkal nonācis savā dzimtenē, es gan atradu, ka viss ļoti pārgrozījies, un man jāatzīstas, ka nav noliedzams ievērojams progress gan garīgā, gan materiālā ziņā pretī pagātnei. Tas viss iepriecina. Taču personīgi jūtos diezgan vientulīgi. Mani agrākie draugi un laika biedri ir pa lielākai daļai miruši, — jauni ļau-

dis, jaunas idejas. Un kas pieradis pie krievu dzīves, tas šē nereti jūtas šauri. Pat klimats, kas citādi isti veselīgs, bet daudz mitrāks nekā Iekškrievijā, nav viņam sākumā isti patīkams. Ziema ir šē maiģāka. Jau ir decembra vidus, un tomēr Daugava no Rīgas līdz jūrai vēl vaļā, tā ka kuģu satiksme notiek bez traucējumiem." (Tulkojums no vēstules uzmetuma vācu valodā.)

Par savu darbu viņš J. Stankevičam raksta: „Es strādāju pie savām tautas dziesmām, lai nākošā gadā tās sāktu iespiest un tad izdotu pamazām atsevišķās burtnīcās.“

Latvijā deviņdesmito gadu vidū valdošais gara klimats Baronam patiesi pasvešs. Rīgas latviešu biedrībai, kas 1868. g. dibinādamās uzņēmas tautas vadību, 25 gadu pastāvēšanas svētkos vairs nav rokās tautas vadonības ziģļa. Kamēr Maskavā latvieši visumā joprojām vienoti, Rīgā „Māmuļas“ (R. l. biedrības) un Vakareiropas sociālistiskajiem virzieniem sekojošās „Jaunās strāvas“ attiecības nelāģas, atklāti naidīģas. Tautiskā kustība pa šiem gadiem zaudējusi daudz no sava spirtuma. 1893. g. jūnijā ieradies Rīgā, Barons sākumā ar lielu interesi piedalās R. l. biedrības zinību komisijas vasaras sapulcēs, bet jūtas pa daļai vilies. 19. jūnijā viņš šīs sapulces iespaidus tēlo Visendorfam vēstulē tā: „Vispirms nāca garš, plašs pārskats par Zin. kom. darbību visā viņas pastāvēšanas laikā. Viņa nolasiģana vilkāģ divi stundas un ļoti nogurdināja klausītāģus. Tāds pārskats ir labs un teicams nodrukāģts, bet ne priekšlasāģms. Arī priekšlasāģjumi, pēc manām domām, bija par plaģu izstrādāģti. Tāģus mēs viņus arī labāk pagaidģtu drukāģ. Sapulcē turpretģ mēs vēlēģtos par viņiem ģsāģkus referāģtus, kuģos tikai galvenais pamats un galvenās domas skaidri, kāģrtģģi priekšā likģtas. Bģtu noteicams laika maksimums, varbģt tikai ½ stundas, katram referāģtam. Pēc tam bģtu dzīvāģkas debāģtes. Citāģdi referāģts nogurdģna vairāk ar saviem sģkumiem.“

Rīgā vecie Baroni dzīvo septiņus gadus pie dēla, kam mitekļis Suvorova (tagad Krišjāņa Barona) ielā 7. Pēc daudz gadiem ģimenes locekļi atkal vienuviet. Te Barons piedzīvo pirmās „Latvju Dainu” burtnīcas klajā nākšanu 1894. gada 21. martā.

Burtnīcās iznāca visa „Latvju Dainu” pirmā daļa. Iespēšana sākumā notiek Jelgavā J. Draviņ-Dravnieka spiestuvē. Tur arī ir ekspedīcija. Bet pēc otrās burtnīcas iznākšanas kļūst 1894. g. rudenī zināms, ka Draviņ-Dravnieka uzņēmums taisās bankrotēt. 1895. g. janvārī tas vēl iespiež 3. burtnīcu, drusciņ vēlāk 4. burtnīcu. Pēc tam sakarus ar Draviņ-Dravnieku pārtrauc. Visendorfs ar mokām atdabū manuskriptus, iespīestās burtnīcas un abonentu grāmatīņu, bet daļa abonentu naudas iet zudumā. Iespēšanu turpina Kalniņa un Deičmaņa spiestuvē Rīgā, bet ekspedīcija, sākot ar 1895. g. 7. martu, ir pie B. Dīriķa un biedriem. Tās nav vienīgās nepatikšanas. Šķēršļus ceļ arī cenzūra. Tāpat „Dainu” pārdošana neiet tā, kā bija cerēts. Dīriķim un biedriem saņemot ekspedīciju, ir 240 abonentu, no tiem brīveksemplāri izsniedzami kādiem 40 (biedrībām, laikrakstiem, „Letonijai” Tērbatā un „Selonijai” Rīgā). „Latvju Dainu” pirmo sējumu dod abonentiem par 3 rb.; grāmatu veikaliem abonements maksā 2 rb. 25 kap. Atsevišķu burtnīcu pārdod par 40 kapeikām.

„Dainu” komerciālās puses nākotne, I sējumam ejot pretī noslēgumam, kļūst problēmatiska. Visendorfs Baronam 1897. g. 8. aprīlī šai sakarībā raksta: „Kas attiecas uz dainu pārdošanu, tad ir jau veda lieta, ka asins romāni vienmēr atrod vairāk pircēju. Bez tam mums nav neviena paša krietna, rīcīga grāmatu veikala, kas derīgus izdevumus tiešām prastu izplatīt. Tādi snauduļi vien ir. No Dīriķa labi ja pa pusgadu vienu vēstuli izspiež.”

Honorāra vietā Barons saņem vienīgi zināmu eksemplāru skaitu (20); īstenībā gandrīz nekā, jo

labu daļu no tiem viņš uzdāvina radiem un pazīstamiem. Zīmīga viņa deklarācija šai ziņā Visendorfam 1893. g. 21. martā: „Par savu darbu es jau nekādu atlīdzību negribu, es pats esmu priecīgs, ka daudz maz no viņa atsvabināšos.”

Kamēr Visendorfs vēl nav iepazinies ar publikas neatsaucību, viņš cerē pat, ka dainu pasākums dos skaidru atlikumu, kas būtu sadalāms tā: 75% dabūtu Barons, un pārējo varētu novēlēt Latvijas vēstures pētīšanai...

Agrāk par 1894. g. pavasari „L. Dainu” 1. burt-nīca nepaspēj iznākt tāpēc, ka Barons tikai 1893. g. 14. decembrī ķeŗas pie manuskripta rakstīšanas, jo vēl visu laiku viņš darbojies, kārtodams tautas dziesmu jaunākos iesūtījumus. Tie ienāk arī nākošos gados, tā ka jau 1. sējumu noslēdzot, Barons spiests tam galā pievienot pielikumu, kas titulēts tā: „No jauna pienākušie dziesmu varianti, kas pieder pie pirmā sējumā nodrukātām dziesmām, un daži patstāvīgi papildinājumi”; pielikums aptver 150 lpp. (798—947); jaunās pamatdziesmas tur apzīmētas ar indekiem pie jau iespiesto dziesmu kārtības skaitļiem, piemēram, atradis jaunu pamatdziesmu, kas iederas 4772. un 4773. pamatdziesmas starpā, Barons jauno pielikumā iespiež ar kārtības skaitli 4772¹. Tā ka nākuši klāt pavisam jauni dziesmu iesūtītāji, jāpapildina arī krājēju reģistris. Gadās pat tā, ka Bitnera „Latviešu ļaužu dziesmās un ziņgēs” neievietotās dziesmas, kas sastāda kādu pusi no Bitnera sakrātajām dziesmām un par kuŗām bijis uzskats, ka tās gājušas zudumā, atrodas: Bitners 1882. g. uzdāvinājis šo tautas dziesmu manuskriptu Katlakalna mācītājam Runcleram 50 g. amata svētkos, un Runclers dod manuskriptu ieskatam. Par atradumu Barons „L. Dainu” I sējuma 948. lpp. piecājas: „šis manuskripts mums īpaši tādēļ dārgs, ka viņš satur dziesmas, uzrakstītas no paša šī gadu

simteņa sākuma un savāktas no tāda apzinīga krājēja, kā Büttners. Un patiesi, dažas interesantas ziņas mēs še varam smelties. Piemēram pievedišu tikai sekošo. „Lat. 1. dziesmu“ 1829. numurā stāv:

Puško māte savas sakšas,
Lai stāv manas nepuškotas,
Es puškošu pavasarā
Ar ābeles baltiem ziediem.

Mēs jūtam, ka beidzamā pantiņā nepareizs pantmērs, un par brīnumu atrodam manuskriptā ar Büttnera piezīmi „im Original steht“ gluži pareizu tekstu un pantmēru: Ar ābeļu baltis ziedis. Dziesmiņa ir no Cīravas, un Büttnera laikā tur varbūt instrumentālu vairs nelietoja, bet senāk, kā iz šī piemēra redzams, viņš tur ir gan bijis pazīstams. Līdzīgu galotnes pārmaiņu mēs atrodam 1340. dziesmā, kur drukāts: „Caur iemauktu mēnestiņis“, bet manuskriptā atkal pierakstīts: „im Original steht Caur iemauktis“.

No A. Bīlenšteina Barons 1897. g. sākumā saņem tās dziesmas, kuras nav iekļuvušas Bīlenšteina krājumā „Latviešu tautas dziesmas“.

Tāpat I sējuma iespiešanas laikā 1896. g. beigās pienāk klāt kādas 5000 dziesmas no Latgales.

Arī pati manuskripta veidošana prasa lielu rūpību un daudz laika, un Barons Visendorfam raksta: „Dziesmu norakstīšana iet diezgan gauši. Variantus, dažreiz 50 un vairāk no vienas dziesmas, īsi un puslīdz pareizi sakārtot, prasa daudz laika. Pie vienas pašas dziesmas var nosēdēt veselu dienu. Pavirši un patvarīgi mēs šo lietu arī nevaram ņemt, jo tad varianti pētniekam nebūtu ne no kāda svara. Un strādādams es jo vairāk ievēroju, ka nereti kādam, kā iesākumā liekas, niecīgam vārdiņam ir pilnīgas tiesības vai šādā vai tādā ziņā būt ievērotam.“

Pirmajā burtnīcā Barons ievieto savu ievadu (III—XXVI lpp.), kas iedalīts tā:

1. Latviešu tautas dziesmu krāšana un krājumi,
2. Dziesmu kārtošana un iedalīšana,
3. Par dziesmām un dziedāšanu.

Tad dažas rindas no F. Brīvzemnieka. Ievadam seko vietu un krājēju un dziesmu skaita reģistrs (XXVII—LIV lpp.), tam — tautas dziesmas par dziesmām un dziedāšanu. Motīvi, kādēļ „L. Dainas“ iesākas ar šo nodaļu, Baronam šādi: „Ja gribam tautas dzeju pareizi saprast un ar sirdsprieku un pacilāšanu baudīt, tad arī mums vispirms jāstājas uz šo no pašas tautas apzīmēto stāvokli, jāiedziļinās tautas jūtās un ieskatos, tautas sirdī un garā. Šīs nodaļas nolūks tādēļ ir, lasītāju iepriekš vispār sagatavot uz sekošām nodaļām, no kurām arī dziesmas priekš tās ņemtas. Mēs izraudzījāmies šo ceļu, negribēdami savos paša apcerējumos lasītājiem uzspiest mūsu subjektīvās domas un ieskatus, bet atļaudami tautas mutei dot taisnu, neviltotu liecību no tiem laikiem, kad tautas dziesmas un dziedāšana vēl stāvēja pie tautas savā pilnā dzīvā spēkā.“

Šī nodaļa Baronam sagādā daudz rūpju, tāpēc ka tā itin kā nostājas ārpus tā plāna, kas likts krājumam pamatā; Barons 1894. g. sākumā šai lietā raksta: „Šī nodaļa pārkāpj mūsu klasifikācijas pamata likumu, ka dziesmas tur un tā ievietojamas, kur un kā tās uz pašas dzīves ritēšanu attiecas. Taisni par dziesmu un dziedāšanu pašas dziesmas reti izsakās; bet gan daudz un dažādos dzīves atgādījumos tās blakus aizrāda arī uz to, kā tauta pati šinī lietā spriež, kā viņa savas dziesmas cienī un tur tās par nešķīramu pavadoni un sargeņģeli visās lietās un vietās, darbos un svētkos, priekos un bēdās. Tā tad šī nodaļa sastāv iz dziesmām, kas ņemtas iz visām citām sekošām nodaļām. Lasītājam tādēļ lielākā dziesmu daļa varētu izlikties kā nejauši šinī nodaļā ietikusi. Še nu vajaga tuvākas domu gājienu

apzīmēšanas un iedalīšanas. Mana ievada nodaļa sastāv iz 6 lielākām šķirām, katra atkal ar sīkāku iedalīšanu. Pirmās šādas:

I. Dziesmas un dziedāšana vispārīga tautas manta un cilvēka mūža pavadoņi (ar 14 apcirknīšiem).

II. Pavasaŗa un vasaras dziesmas, visvairāk rotājot, ligojot, gavilējot vai klajumā dziedot (ar 15 apc.).

III. Dziesmas dažādos darbos un amatos (4 ap.).

IV. Dziesmas godos, dziŗās, talkā, muiŗas kopdarbos, ar dziesmu karu jeb apdziedāšanu (14 apc.).

V. Daŗādas seviŗķas dziesmas.

VI. Putnu, seviŗķi lakstīgalu dziedāšana. Daŗādas skaņas dabā: jūrā, vējam, kokiem etc.

Ar visu šādu iedalīšanu tomēr vēl šai nodaļai paliek dažas vājas puses (kas man pašam it labi pazīstamas), jo viņā viss karājas it kā gaisā. Apspriedējiem viņa var dot pareizu iemeslu nokritizēt, īpaši, ja tā tikai pa daļām iznāk. Nodaļas satura rādītājs vīsmazāk tūlīt jādod pilnīgs līdzi pie pirmās burtnīcas. Bet kā lai apzīmē rādītāja lappuses no turpinājuma sekošā burtnīcā? Man tagad gandrīz žēl, ka neesam palikuši pie pirmās norunas bez abonementa, kam laikam gan arī tā kā tā nav nekāda spoŗa panākuma. Tad varētu reizē dot dubultu burtnīcu, jeb burtnīcu ar nenoteiktu bieŗumu, kaut nodaļu pabeidzot. Un vispārīgi pēc manas dabas: jo mazāk brēkas, jo man mīļāki."

Vēstulē aprādīto iemeslu dēļ Barons arī savēl īsāk "Dainu" ievadu; 1894. g. februārī viņš raksta: "Papriekš gribēju ievadu vēl drusku plaŗāku dot, bet pēc apdomājos un savilku īsāku." Ievadu viņš bijis iecerējis par veselu pus loksni gaŗāku nekā iespiestais ievads.

Bet jau ievada korrektūru izlasījis, Visendorfs Baronam sajūsmināts raksta: "Jūsu ievada raksts man bija īsts baudījums; to der nevien lasīt, bet no galvas mācīties."

1898. g. pavasarī pirmo sējumu noslēdz. Tas ir 969 lpp. biezs (neieskaitot ievadu, kam 54 lpp.) un aptver dziesmas:

1. par dziesmām un dziedāšanu un 2. par bērnu dienām (par radībām, krustībām, kūmiem, bērnu audzināšanu, kopšanu, mācīšanu, auklēm), ģimenes locekļiem un viņu sadzīvi, bāriņiem; bērnu dienu tautas dziesmās ievada 25 lpp. gaŗš apraksts, kur tēlotas senās ieraŗas radībās, krustības un mazu bērnu kopšanā.

Kritika „Latvju Dainu” pirmo sējumu saņem labvēlīgi. Pat P. ŗmits, kas 1894. g. „Mājas Viesa” 2. n-rā nemierā ar vārdu „daina” titulā, tā paŗa izdevuma un gada 39. un 40. n-rā par „Latvju Dainām” saka: „Ievērojamākā grāmata, kas ŗogad mūsu literātūrā parādījusies, būs bez ŗaubām mūsu jaunākais tautas dziesmu krājumš.” — „Pilnīgu latvieŗu vārdnīcu, gramatiku, kultūras vēsturi un mītoloģiju mēs varam gandrīz tik ar ŗāda dziesmu krājuma palīdzību sagaidīt.” T. Zeiferts „Mājas Viesa” 1894. g. 22. n-rā izceļ Barona sarakstīto ievadu; tas labi apgaismojot tautas dziesmu problēmatiku: „It kā saules gaŗisma uzspīd uz ŗiem sareŗģītiem priekŗmetiem, ka skaidri noŗķīŗam viņu izskatu un īpaŗības.” Paŗa Barona kā ievērojama latvieŗu tautas gara mantu pazinēja personību Zeiferts turpat tā raksturo: „Redzam viņu rāmā garā, gaiŗu prātu, laimīgu sirdi pie ŗī darba stāvam kā ceļinieku, kas milzīgā aklā meŗā ir nu uzgājis ik stidziņu un nu droŗi zina, pa kādu vietu, uz kādu mērķi viņŗ kāju ceļ... Viss tas dod liecību, cik nepāŗspējams tautas dziesmu pazinējs ŗo tautas viskrāŗņāko pūru ar tikuŗām rokām mūsu priekŗā noliek.”

„Magazin” XX sējuma 1. burtnīca atzīmē 1896. g. sakarā ar Rīgā notikuŗo X archaiologu kongresu: tur īgauņi esot lepojuŗies ar savu tautas gara mantu manuskriptu, bet latvieŗi ar savām „Latvju Dai-

nām" varot būt divkārt lepnāki. (Iznākušas bija vēl tikai pirmā sējuma sešas burtnīcas.)

Pa to laiku arī Baronu ģimenes dzīvē notikušas dažas pārgrozības. Rīgas laikmeta pirmajos gados jaunais Barons iepazīstas ar Līnu Jēkabsoni, un 1897. g. vasarā tie apprecas. Vedekla vēlāk kļūst Barontēvam par krietnu izpalīgu dainu darbā, sevišķi sākot ar 1920. g., kad izrādās, ka Barona acu gaišums stipri samazinājies. Kādu nedēļu pēc kāzām jaunā Barona kundze kopā ar vīra māti seko uz Zinību komisijas vasaras sapulcēm Rīgā iebraukušo „dundzinieku“ (vecā Dinsberga un skolotāja Dreiberģa) aicinājumam apciemot Dundagas pazīņas un radus. Barontēvs tā nodarbināts dainu kārtošanā un korrektūru lasīšanā, ka paliek Rīgā, lai gan Dundagā nav bijis kopš 1862. gada. Vispār „Latvju Dainu“ iespiešanas gados viņš tikai trīs reizes devies garākā ceļā ārpus Rīgas, aizbraukdams pie radiem uz Dundagu un Griezi.

Bet abas ceļotājas, nonākušas Dundagā pašos Jāņos, daudz pieredz tai pusē, kur aiztecējuši Barontēva zēna un jaunekļa gadi. Tempora mutantur et nos in illis. Barontēva jaunākā māsa Marija, kuŗas „babelēšanā“ klausīdamies viņš iemācījies lasīt, tagad jau ilgus gadu desmitus par saimnieci Dundagas Kužniekos, kas pus kilometru no Kubula skolas. Marija tēlota Baronu Līnas atmiņās tā: „Sirma, paliela auguma, lielu zāļu vaiņagu galvā, viņa dziedādama soļoja meitu un sievu bara priekšgalā uz pakalnīti, kur bija sakurta Jāņu uguns. Viņa dziedāja Jāņu dziesmas kādā vecā meldijā, un dziesmu, kā likās, viņai bija neizsmeļams krājums. Viņa bija vēl viena no tām latvju māmuliņām dziedātājām, kuŗas ar katru dienu paliek retākas mūsu tautā.“ Arī Kr. Barona vecāko māsu Annu, toreiz jau 80 gadus vecu, mazu, sīku, runīgu un jautru māmiņu, rīdzinieces satiek, kad tā atnākusi pie radiem ciemos; viņa dzīvo pie sava dēla (skolotāja Treieŗa) Dundagas Ģibzdes

skolā. Barontēva māsa Līze ir par saimnieci Dundagas Dingās.

Ar kuģi no Ventspils Rīgā pārbraukušas, ceļotājas stāsta Barontēvam savus pieredzējumus. Viņam acis mirdz klausoties. Vai viņam negribas savu jaunības dienu zemi redzēt? Un kā vēl! Bet viņš spriež tā: ja visi savam labumam vien kalpos, kas tad kops tautas labumu? Viņš mierā arī ar to veidu, kādā viņš laiku pavadījis, kamēr viņas bijušas Dundagā; mājā bijis kluss, viņš varējis daudz padarīt. Pie tam viņš piebilst, ka viņam vēl pulka tāda darba, ko viņš labprāt uzticētu čaklām rokām. „Sapratu,“ vedekla saka, „ka šis piedāvājums zīmējas uz mani, un pēc tēva norādījumiem stājos pie tautas dziesmu norakstīšanas no iesūtītiem manuskriptiem uz šaurām papīra strēmeliņiem, lai tās būtu ievietojamas dainu skapī.“ Nākošā (1898.) gada 20. jūnijā Barons dodas uz Dundagu un Popi pie radiem un tur cemojas divi mēnešus.

Pagājuši tepat 40 gadi no tā laika, kad viņš, sekodams Alunāna aicinājumam, no Dundagas devies uz Pēterburgu. Daudzkārt viņš šai laikā pārlicis, kā aizklūt savā otrajā dzimtenē. Viņa septiņdesmito gadu piezīmēs atrodam pat šī ceļa maršrutu divi virzienos — uz Tukumu (lai nokļūtu Dundagā) un uz Možaiķiem (lai nokļūtu pie brāļa Griezē):

Rīga—Dinaburga (tagad Daugavpils).	204	verstis
Dinaburga—Vitebska	224	”
Vitebska—Orla	488	”
Orla—Jeļeca	167	”
Jeļeca—Grjazi	103	” ;

no Grjaziem līdz Voronežai vēl pa pazīstamu ceļu 108 verstis... Viņš pārliciek vairākkārt, cik tāds ceļojums maksātu. Viņš studē vilcienu sarakstus. Bet nevaļas un citu apstākļu dēļ viņš šai ceļojumā visu Krievijas laiku nekad nedodas.

„Latvju Dainu“ pirmo sējumu nobeidzis, Barons vairs neciešas. Viņš brauc ar vilcienu uz Tukumu. Dzelzceļš tobrīd tālāk neiet, tāpēc Barons ceļu turpina ar ormani. Dundziniēki, kā Emma Adamoviča vēstulē Baronu Līnai liecina, jau padzirdējuši, ka Barons viņus apciemots (šo ziņu no Rīgas atvedis Dundagas skolotājs Dreiberģs). Tie viņu uzņem ar lielu mīlestību.

Viņš redz, ka arī Dundagā pa 40 gadiem notikušas lielas pārvērtības. Kronberģi jau no 1893. g. vairs nav Valpenē, tomēr Barons noiet uz turieni, apskatās, kā iet jaunajam rentniekam, aplūko tuvnieku kapus Valpenes kapsētā. Viņš redz visur tikai celmus, celmus, tikai viņš vēl turas dzīvē kā vientuļš koks cirtumā. Bet viņam vēl jāiztur — vēl „Dainu“ izdošana tikai sākumā, vēl liels darbs gaida sava darītāja, un kas pasākts, tas jāved galā tiešām godam.

Viņš ciemojas arī Kužniekos, kur dzīvo māsa Marija. Viņas vīrs Pēteris Dravnieks savā laikā arī domājis par došanos pasaulē, kādu brīdi darbojies par skolotāju, bet tad, padodamies ģimenes lēmumam, kļuvis Kužniekos tēva vietā par saimnieku. Pirmo gadu viņam bijis pret zemes darbu taisni riebums. Bet tad viņa dvēselē noticis lūzums, un viņš visiem spēkiem meties mājas darbos. Visapkārt lielajai Kužnieku mājai robežu iezīmē akmens valnis, kas radies, tīrumus iztīrot. Ap ērbēģi radies milzīgs augļu dārzs, uz galda stāvējusi vienmēr jaunākā lauksaimniecības literatūra, kas vēl tagad cietos vākos pilda Kužniekos dažu grāmatu skapi. Jauka rota, krietns palīgs viņam visu mūžu sieva. Līdz pat mūža galam Barona jaunākā māsa Marija smaidoša, labsirdīga.

Barons apciemo arī Kubula skolu, kuŗas zemi no Kužniekiem atšķir tāds pats akmens žogs kā citus kaimiņus. Par skolotājiem te ir J. Dreiberģs un J. Adamovičs, Dingu radinieki. Te daudz kas izska-

tās tāpat kā vecos laikos, tikai koki, ko skolas priekšā stādījuši skolotāji, izauguši jau pāri skolas jumtam.

Pašā Dundagā viņš ciemojas pie muižas skrīvera Freienberga, kas apprecējis māsas Līzes meitu Paulīni.

Viņā pusē Dundagai Dingas. Turpu viņš dodas pa dižceļu gar pagastnamu (vecu) un mācītājmuižu.

Dingās par saimnieku Fricis Adamovičs, Līzes vīrs. Viņš ir viens no ievērojamākajiem sava laika dundziniekiem. Ilgus gadus viņš ir šī Latvijas lielākā (platības ziņā) pagasta vadītājs — pagasta vecākais, ko augstu cienī nevien citi saimnieki, bet kura uzskatiem daudz svarīgos gadījumos padodas arī Dundagas kungs. Fr. Adamoviča personību pamatīgi tēlo Materu Juris „Baltijas Zemkopja” 1878. gada pielikumos rakstā „Dundaga”. Daudziem radu bērniem viņš pašķīris ceļu uz skolotāja amatu. Plauktos vākos iesietas „Pēterburgas Avīzes”, „Mājas Viesis”, „Baltijas Vēstnesis”, „Baltijas Zemkopis”, „Rota”. Te Barons nodzīvo kādas trīs nedēļas. Stundām viņš sarunājas ar māsu par ģimenes lietām, ar māsas vīru par pagasta un pasaules politiku. Viņš mīl arī staigāt pa silu, kur, tērpies baltā vasaras uzvalkā, nobaida kaimiņu sievas un ganus. Dingas viņam tā iepatīkas, ka viņš pēc pāra gadiem izsaka vēlēšanos Dingās ilgāku laiku apmesties.

Pēc tam viņš apciemo Treieri Ģibzdes skolā. Viņš grib redzēt arī sava bijušā skolēna Freidenfelda māti Raķu krogā. Treieris atceras, ka šais ceļos Barons, gan jau mūža otrajā pusē, joprojām mīlējis ceļot labāk kājām nekā braukšus.

Visbeidzot Barons ierodas Popē pie māsas Kristīnes meitas Minnas Grīnberga kundzes. Tur viņš paliek gandrīz trīs nedēļas. Popē pavadīto laiku un atgriešanos uz Rīgu viņš tēlo vēstulē Treierim vēlāk tā: „Bija skaistas, sausas un siltas dienas, dabūju izstaigāties pa visām Popes ievērojamām vietām un pa Popes plašajiem mežiem; dabūju iepazīties ar

Popes ievērojamākām personām, kā arī ar Popes sadzīves labajām un ļaunajām pusēm. Par visu to Tev jau Saša*) būs stāstījis.

Beidzot taču arī no Popes bija jāšķiras. Braucām ceturtdien 20. aug. uz Ventspili un gribējām ar kuģi „Citu“ uz Rīgu braukt. Visu to dienu lija lietus. Jau no Popes izbraucot bija stiprs vējš, kas drīz palika par vētru. Ventā nonākuši dabūjām dzirdēt, ka tādā vētrā kuģis nevar braukt; ja nākošu dienu vētra apstāšoties, tad gan pulksten 4 pēc pusdienas izešot. Negribēdami dienu un varbūt arī divas un vairāk dienas gaidīt, kamēr vētra nostāsies, braucām atpakaļ uz Popi un otru rītu pa zemes ceļu uz Talsiem un no turienes ar fūrmani uz Tukumu. Uz Talsiem mēs braucām caur Ugālēm un tādēļ vairs nevarējām pie Jums pieiet. Talsos dabūjām vēl pa nakti pārgulēt, jo nedabūjām tūlīt zirgus.“

*) K. Treiera dēls Aleksandrs. A. B.

„Latvju Dainas“.

Keizarišķās zinātņu akadēmijas apgāds.

Īstu honorāru nesaņēmdams, Barons 1898. gada rudenī jau grib meklēt darbu, ar ko varētu kādu nieku nopelnīt. Par savu nodomu viņš 27. augustā raksta Visendorfam: „Dainas būs jāliek pie malas un jārauga kaut cik pelnīties, jo kamēr man vēl spēks, es negribu gluži atkarāties no dēla. Gribēju piedalīties pie konversācijas vārdnīcas, ko Zin. kom. grasījās izdot, bet tagad, kā rādās, Z. kom. šo darbu gan neuzņemsies.“ Barontēvam tā īpašība, ka viņš grib būt visādā veidā neatkarīgs, arī materiāli. Viņa princips: katram jāiztieks ar to, kas viņam ir.

Visendorfs atzīst, ka dainu darbs materiāli tiešām Baronu nespēj nodrošināt: „Šādiem izdevumiem nav par pircējiem tā lielā ļaužu bara, kurš metas uz visādiem asins un drebuļu romāniem.“ Bet V. uzsvē arī: „Katram jāatzīst, ka Jūs no uzsāktā darba nevar atsvabināt, ka Jūs par šo darbu esat pelnījuši netikvien morāliģu atzinību, bet arī materiālu tādā mērā, kādā mums laikam nebūs iespējams Jums to parādīt.“ Pie tam viņš atklāj Baronam šo noslēpumu: „Bet kaut ko darīt ir nodomāts: pasniegt Jums goda balvu par lielo darbu, lieliem pūliņiem. Tikai vajadzēs vēl drusku laika — nav vēl mani vīri visi pārbraukuši mājās. Nebija arī domāts šo iepriekš teikt, bet beigās turu to par lietderīģu, lai varētu atkal stāties pie darba turpināšanas. Sagatavoģu vēl arī tālākus soģus — varbūt ka izdosies

dabūt kādu prēmiju no Zin. akadēmijas priekš Jums. Tikai atļaujāt man drusciņ laika un pa tām starpām turpinājat darbu."

Iniciatīvi Rīgā uzņemas Brīvzemnieks. Viņam „Dainu” izdošanas apstākļi ļoti labi zināmi, tāpēc viņš izlaiž ziedojumu listes, lai savāktu summu, kas Baronam sagādātu iespēju tautas dziesmu darbu mierīgi turpināt. Brīvzemnieka archīvā glabājas trīs ziedojumu listes, kuŗām šāds tituls: „Priekš goda un pateicības algas augsti cienījamam Kr. Barona tēvam par viņa 25 gadu pūlēm, ko tas upurējis bez kādas atmaksas, lai sakrātu un priekš drukas sako-
potu latviešu tautas dziesmas”; ar šīm trim listēm Brīvzemnieks savācis 422 rb., kuŗus Rīgas latviešu biedrības priekšnieks Fr. Grosvalds saņēmis nodošanai Baronam, kā to rāda Grosvalda paraksts. Pavisam subskripcijas ceļā ienāk 686 rb. (sk. R. l. biedrības 1898. g. pārskatu). No saviem līdzekļiem biedrība šai summai pievieno 314 rb. Kopā tas iztaisa 1000 rb. Par šīs summas izlietošanu atrodam tai pašā pārskatā šādu ierakstu: „Ievērojot Kr. Barona tēva nopelnus latviešu tautas dziesmu krāšanā un izdošanā, Zinību komisija pasniedza viņam 19. okt. 1898. g. pēc tam, kad bija iznākusi „Latvju Dainu” I daļa, 1000 rbļ. lielu goda balvu”. Nav noteiktu ziņu par to, itin kā Barons būtu vēlāk saņēmis no R. l. biedrības vēl vienu tikpat lielu balvu, par tādu nekā nezina ne prof. K. Barons, Kr. Barona dēls, ne arī R. l. biedrības gada pārskati.

19. oktōbris (vecā stilā) ir Barona dzimšanas diena, tā ka viņš balvu uzskata par dzimšanas dienas balvu. Viņš Visendorfam šai lietā raksta: „Manā dzim. dienā Z. kom. mani pārsteidza ar adresi un 1000 rbļ. godalgas. Tas nu mani jo ciešāk saista ar mūsu tautas dziesmu apstrādāšanu un izdošanu.”

Arī turpmāk Barona cienītāji vāc naudu, lai varētu nākotnē atkal viņam pasniegt kādu balvu. Rīgas latviešu biedrības 1903. g. pārskats rāda, ka

pastāv Barona fonds, kuŗā ir 150 rb. 1904. g. šī summa mazliet pieaug; daļu no tās Kreicbergs biedrības uzdevumā izmaksā Baronam. Arī 1905. g. fonda līdzekļi pieaug, bet pēc tam pieaugums vairs nav vērojams. 1910. gada 11. novembrī R. l. b. Liter. fonda pārvalde nolemj izsniegt Baronam sakarā ar „L. D.” III sējuma iznākšanu par dainu krāšanu un kārtošanu atzinības balvas veidā 300 rb., bet viņš no tās atsakās, norādīdams, ka šī summa izlietojama citiem mērķiem; tad nolemj dibināt fondu, no kuŗa izsniedzamas prēmijas par tautas dziesmu antoloģijām („Rīgas latviešu biedrības 60 gadi” 163. lpp.; bet biedrības 1910. g. pārskatā lasām, ka nolemts Kr. Barona fondu izlietot „Latvju Dainu” populārizēšanai). Balvas lietā Ludis Bērziņš raksta no Ķijevas 1904. g. 27. janvārī Brīvzemniekam: „Priekš Barona prēmijas dabūju listi arī no Visendorfa.”

Bet neatkarīgi no balvas Barons nolēmis dainu darbu turpināt un Visendorfam raksta: „Drīz pēc savas pārnākšanas no zemēm es arī gāju pie darba. Tagad man kārtošanā nodaļa par jaunekļiem, puisiem un meitām, un viņu mīlestību. Šī nodaļa ir ļoti plaša un stāv ciešā sakarā ar precībām un kāzām, kas atkal būs visplašākās nodaļas no visām dziesmām. Visas šīs nodaļas papriekšu pilnīgi jānokārto, visi varianti jāsavāc kopā pie piederīgām dziesmām, lai tad varētu iet pie manuskripta sarakstīšanas priekš drukas. Šis nokārtošanas darbs aizņems ilgāku laiku, varbūt veselu gadu. Bet pēc tam arī manuskripta sarakstīšana veiksies žigli un bez pārtraukumiem.”

Tomēr „Dainu” iespiešanas nākotne nav nekāda spoža. Tāpat morālais atbalsts nav nekāds liels: sabiedrība par „Latvju Dainām” maz interesējas, laika biedrus nodarbina „jaunā strāva”. Vai Barons un viņa draugi būtu vīlušies cerēdami, ka „Dainu” nepieciešamība pierādīsies? Varbūt pasākums par

akadēmisku, varbūt plašāku publiku atbaida daudzie varianti un komentāri? Tās nav vieglas domas, kas šai brīdī „Latvju Dainu” iecerētājiem, veidotājiem un labvēļiem prātā. Vismaz privātā kārtā nav iespējams „Dainu” turpināšanai vajadzīgo diezgan prāvo naudas summu savākt. Pasākuma nākotne kļūst neskaidra, garastāvoklis tik nospiests kā vēl nekad.

Šai brīdī Baronam piedāvā „Dienas Lapas” redaktora vietu. Draugi — pat Brīvēznieks — skubina vietu pieņemt, gandrīz visi apstākļi runā tādi rīcībai par labu. Brīdī, kad varbūt izšķirās „Latvju Dainu” šekspīriskais „būt vai nebūt” jautājums, interesants ir Baronmātes uzskats. Liekas, ka arī viņu pārņēmusi ticība vīra spēkiem un dainu darbu nozīmei, kad tā izsakās par priekšlikuma noraidīšanu un piekrīt vīra nodomam palikt pie dainu darba, lai gan viņai kā ļoti praktiskai sievietei skaidrs, ka „Dienas Lapas” redaktora augstais sabiedriskais stāvoklis un labā alga pati par sevi nav peļama.

Bet Visendorfam patlaban padomā svarīgs projekts. Jau par cenzūras spaidiem runādams, viņš bija Baronam solījis, ka gādās, lai „L. Dainas” no Ruperta tiktu vaļā. Un lūk vienā no vēstulēm viņš runā atkal par Zinātņu akadēmiju. 1899. g. martā viņš Baronu lūdz, lai tas atsūta — vislabāk krievu valodā — „Latvju Dainu” nākošo (II, III, IV) sējumu prospektu. „Varbūt man tas būs vajadzīgs,” viņš raksta; „kādam mērķim, to ziņošu Jums drusku vēlāk.”

Barons sākumā ar prospekta sūtīšanu nesteidzas. Viņš savu kavēšanos motivē tā: „Nākošu sējumu satūra sīkāka izstrādājuma man vēl nav, jo teorētiski jeb a priori to nevar pareizi uzstādīt. Tāda programma var rasties tikai līdz ar dziesmu kārtošanu pēc tam, kādas mums tās dziesmas krājumā patiesi atrodas.”

Tad Visendorfs viņu iepazīstina ar savu jaunāko ideju — viņš rūpējas par to, lai tautas dziesmu izdošanu uz Barona nospraustajiem pamatiem ņemtu savās rokās Zinātņu akadēmija. Barons ar prospekta sūtīšanu vairs nevilcinās, tikai piezīmē: „Bet šī satura programma būs puslīdz teorētiska, tikai iepriekšēja, un tādēļ ne visai sīka un plaša un varēs pie pilnīgākas sakārtošanas dažās vietās pat grozīties.”

Visendorfa pūlēm sekmes. Jau 1899. g. 29. decembrī viņš var Baronam ziņot par panākumiem un izredzēm: „Tagad ir atnācis laiks izdošanas darbu turpināt. Šinī ziņā notecējušā gadā daudz darīts un tā lieta puslīdz nokārtota, tad nu arī Jums varu teikt, uz ko mēs varam cerēt. Formāli viss gan vēl nav kārtībā, bet tomēr varu teikt, ka Zin. akadēmija uz savu rēķinu — ja negaidīti nelabvēļi nenāks starpā — gatava izdot pārējos 3 sējumus. Bet tā ka Akadēmija izdotu nelielā eksemplāru skaitā un mums taču jāturpina, kā iesākts, pa 2000 eksemplāru, tad par pārējo skaitu man būtu jāsamaksā vienīgi par papīru. Šā gada sākumā tiku Akad. prez. lielkņ. Konstant. Konstantinovičam priekšā stādīts, kurš mani savā vārdā sūtīja pie man jau pazīstamā viceprezidenta L. N. Maikova. Ar to tad ceļš bija vaļā. Tomēr Jūs lūdzu ne ar vienu (izņemot Brīvzemnieku) par šo vēl nerunāt — kamēr nebūs iznākusi pirmā no akadēmijas izdotā burtnīca. Ir vienmēr un visur tādi ļaudis, kas cīstas kaitēt, lai tā būtu vai visteicamākā lieta.

No formālās puses ir tāds grūtums: nezinu, kurš akadēmiķis uzņemsies manuskriptu kā redaktors zīmēt — nav neviena speciālista priekš leisu — latv. valodas.

Maikovam bija cerības uz Baudouin de Courtenay, kurū gribēja ievēlēt par akadēmiķi. Diemžēl tas nedabūja vajadzīgo balsu vairumu. Tā nu vēl iet sarunas par to, kam šo atbildību uzņemties. Pēdējā ir tīri fiktīva (Akad. statūtos pagēr, ka kādam aka-

dēmiķim jāzīmē kā atbild. red.), jo viss paliek pie vecās kārtības. Tagad nu man jāiesniedz nākošais drukājamais manuskripts, kādēļ lūdzu man to visdrīzākā laikā piesūtīt."

Lieta turama pagaidām slepenībā tāpēc, ka „starp akadēmijas kungiem ar to vienprātību sastāv apmēram tā, kā pie tiem latviešiem“, t. i. akadēmiķi nedarbojas visai vienprātīgi, un eventuāls Visendorfa un Barona pretinieku iesniegums varbūt varētu labo nodomu izjaukt.

Vēsts, ka „Latvju Dainu“ izdošanu pārņēmusi akadēmija, nonāk sabiedrības ausīs tikai tad, kad, nākošajam (otrajam) sējumam parādoties, tas lasāms uz titullapas.

Par „Latvju Dainu“ atbildīgo redaktoru nozīmē akadēmiķi Zalemani, vīru, kas ikvienu jautājumu izšķīrot, uzsver savu personīgo uzskatu. „Viņam padomu dot mēs nevaram,“ saka Visendorfs. Tomēr akadēmija solās, ka viss tiešām paliks pa vecam: būs tā pati ortografija (lai gan akadēmija gotu burtus nelieto labprāt), tas pats formāts, arī faktiskajā redakcijas darbā akadēmiķi Baronu netraucēs.

Barons dabū vēl šādu norādījumu: „Akadēmija strādā lēni, un Jums ko steigties nebūs — tikai ar pirmo sākumu jāpastedzas: darbam jābūt iesāktam, kā lai ar kādu citu druku pa starpām krediti netiktu aizņemti. Kā redzat, te dažas lietas jāievēro, ja grib gludu ceļu iet. Tāpēc laipni lūdzu visdrīzākā laikā pagatavot nākošā sējuma pirmo, resp. 11. burtnīcu. Tā ir visdrīzāki jānodod Maikovam. Pēc tam noteiktu termiņu nebūs, izņemot vispārīgu vēlēšanos darbu ātrāki nobeigt. No šā Jūs arī redzat, ka nav vajadzīgs visa nākošā sējuma manuskriptu uz reizi nodot, tikai ļoti vajadzīgs, ka lai cik nebūt no manuskripta nāktu ak. tipografijā.“

1900. g. 1. aprīlī Visendorfs Baronam ziņo akadēmijas gala vārdu: „Šodien varu Jums uzsaukt:

vici. Nu mums ir akadēmija par kompanjonu. Es domāju, ka patīkamāka Lieldienas sveicinājuma es Jums nebūtu varējis sūtīt."

Akadēmijas spiestuve ķeŗas pie trūkstošo burtu un zīmju izgatavošanas. II sējumu atļauts izdot vai nu burtnīcās (tāpat kā pirmo), vai arī veselā sējumā uz reizi. Domas nosveŗas tai pusē, ka izdodams viss sējums uz reizi. Akadēmija arī pērk 200 eksmplārus no katras I sējuma burtnīcas.

Gan Visendorfs grib kādu iespiešanas daļu atstāt Kalniņam un Deičmanim Rīgā, jo ar šo firmu nodibinājušās labas attiecības. Bet akadēmija šo projektu nevar akceptēt, jo visus savus iespiezamos darbus viņa nodod savai tipografijai, kur personāls, mašīnas un materiāli par velti viņas rīcībā visu gadu.

Barona dainu darbs nu ieiet mierīgos ūdeņos.

Vienu otru reizi Rīgā Barons atpūtai nolemtos brīžos noiet pie Brīvēznieka, kas dzīvo Torņakalnā. Brīvēznieks piekopj Maskavas tradīciju — pulcināt pie sevis sestdienas vakaros domu biedrus. Par šo vakaru dalībniekiem un raksturu ziņas sniedz Zeiferts*). Barona domas par šiem vakariem, kā Bandrevičs liecina, tās, ka Rīgā bijušo maskavnieku attiecības vairs neesot tik sirsnīgas kā Maskavas laikos, neesot vairs tā spārnotā gara. Barons sastopams arī Rīgas latviešu biedrības zinību komisijas vasaras sapulcēs. Bet vispār viņš maz redzams ārpus mājas. Pat uz pastu iet Baronmāte, viņa saņem tur korrektūras un nodod manuskriptus.

Nākamā vedekla 1895. g. pazīst jau Baronmāti, bet Barontēva viņa tai laikā vēl nav redzējusi, lai gan viņš jau divi gadus Rīgā. Tie, kas viņu grib satikt, nāk pie viņa mājās. Baronmāte, gādādama par to, lai šie apciemojumi dainu kārtotāju velti ne-traucētu ne darbā, ne atpūtā, apciemotājus smalk-

*) „Latvijas skolu darbinieki“ I, 23—28.

jūtīgi sijā. „Tādus, kas tēvu ar ilgām nesvarīgām sarunām varētu nogurdināt,“ stāsta vedekla, „viņa vislaipnākā kārtā aizvadīja projām; citus pielūdza tēvu ilgi nekavēt.“ Bet kad iegriežas Brīvzemnieks, iedams uz mājām no runasstundām, kas tam divi reizes nedēļā turpat tuvumā Lāčplēša (toreiz Romanova) ielā, tā sauktajā Katrīnas skolā (tur tagad Valsts mākslas amatniecības skola un rokdarbu darbnīcas), un viņš allaž iegriežas, tad tie sarunājas stundām.

Šos apmeklējumus tuvinieki tēlo tā: „Māte Brīvzemnieku dziļi cienīja, un kad viņš atnāca, tūdaļ gādāja par kādu atspirdzinājumu. Lai viņiem sarunas nebūtu jāpārtrauc, pacienājums tika pasniegts tēva istabā. Tēvs pie Brīvzemnieka kārtīgiem apciemojumiem tā bija pieradis, ka to sajuta kā kādu trūkumu, ja zināmā dienā gaidītais neieradās.“

Fr. Adamovičs balādē „Krišjāņa Barona darbs“ liek Baronam par Brīvzemnieku mutē šos vārdus:

Kas darbīgs pats,
Tas arī citus darbā netraucē,
Ar viņu runājot, man atspirgst gars,
Un tāds ir Brīvzemnieks, mans vecais draugs,
Un darbu turpinu ar jaunu sparū.

Kad Brīvzemnieks vēlāk smagi saslimis ārstējas Davosā, viņš ar Baronu sarakstās tāpat kā tai laikā, kad, Brīvzemniekam aizbraucot uz Kurzemi, Barons vēl bija palicis Maskavā (no 1887.—1893. g.). Dzīvodami viens no otra simtiem kilometru tāļu, tie garā paliek viens otram joprojām tuvu.

Baronu bieži apciemo arī Bandrevičs, kas no Maskavas atgriezies Rīgā 1887. g. Vēlāk viņš raksta atmiņas, kur plaši notēlo gan Baronu personīgi, gan Maskavas un Rīgas latviešu sadzīvi pēc 1870. g. *)

*) Bandrevičs, „Notikumi dzimtenē latviešu tautas atmošanās laikmetā“; bez tam Bandrevičs raksta „Latvijas Vēstnesī“ 1923. g. atmiņas tieši par Baronu.

Plaša sarakstīšanās Baronam joprojām ar Visendorfu. 1898. g. vasarā Rīgā atbraucis, pēdējais dodas vispirms pie Barona. Viņš to un Brīvēznieku uzaicina uz pusdienām Vērmaņa dārzā, pēc tam šie trīs galvenie „Dainu” pilāri nofotografējas.

Nāk arī citi — rakstnieki, zinātnieki, skolotāji un cienītāji.

Personīgai dzīvei piešķirdams sekundāru nozīmi, Barontēvs pirmo vietu sevišķi savā Rīgas laiku dzīvē ierāda dainu lietai. Ir tā, itin kā kad viņš dzīvotu ne savu, bet tautas dzīvi. Viņš tautai kalpo, un tomēr viņš īstenībā nav kalps, jo kalps saņem algu, bet Barons nebija nekā saņēmis; uz algas saņemšanu, darbu iesākdams, viņš arī nebija paļāvies. Viņš — saimnieks, jo tautas gara mantas viņa neaprobežotā valdīšanā. Kā saimnieks viņš darbu neveic algas dēļ, bet lai darbu padarītu. Tādā uztvērumā Barona tēls kļūst par personificētu latviešu tautu tāpat kā Tērbatas un sevišķi Pēterburgas laikā, kad Barons, arī sevi nežēlodams, ar to dedzīgumu, kas citiem, kad tie dzenas pakaļ personīgai laimei, bija devis tautai to, ko tai citi nespēja dot, bija uzpūtis gaišās liesmās latvietības lāpu un to iespiedis tautai rokā, ko viņa, dzimtbūšanas un klausu jūgā līdz kaklam iestigusi, stiepa jaunlatviešiem pretī. Bet Barona dedzīgums nav eksaltācija. Viņš nerīkojas jūtu pēkšņā iekvēlojumā, kas ir gaišstošs, bet kas pat ikdienišķu cilvēku reizēm dara par varoni. Baronam ir neikdienišķa cilvēka gudra varonība — darba ģeniālitate. Tā no cilvēka prasa ārkārtīgas morāliskas un intelektuālas spējas un spēkus, kas liekami lietā nevis afekta brīdī, bet sargājami kā acs pierē, kopjami un vairojami tādā mērā, ka tai brīdī, kad tu un tavs pretinieks, jūs abi esat karā jau galīgi noasiņojuši, tavs šķēps tomēr vēl diezgan ass un roka diezgan cieta, lai cīņu izšķirtu tev par labu. Augstākais gods lai Baronam kā latviešu tautas reprezentantam. Viņš tau-

tas garu tādā mērā asinājis, ka vēstures baigākajā viesulī tauta spēja Eiropu pārsteigt, uznākdama mūsu kontinenta politiskajā un militārajā forumā pilnīgi sagatavota valstiskai dzīvei, bruņota kā Minerva no Ceusa mutes. Par vienu algu Barons gan laikam būs domājis, un to viņš arī saņēma. Tas ir tas gandarījums, ko saņem tie, kam līdz ar Raini bijusi tiesība teikt, vienu Raiņa strofu drusciņ modificējot:

Un tautu redzēt zeļam
Caur mūsu ciešanām,
Tā būs mums salda alga
Par to, ko atdevām.

„Latvju Dainas“.

Barons Dārtas ielā. Pie radiem Kurzemē.

Ar dēla apprecēšanos ģimenei palielinoties, Barona dzīvoklis kļūst par šauru, jo drīz nāk klāt arī dēla bērni. Šis apstākļi Barontēvu zināmā mērā kavē darbā. Priekšlikumu pāriet visai ģimenei citā plašākā dzīvoklī vecie Baroni noraida, būdami tais domās, ka ārstam dzīves vietas maiņa varot atsaukties uz klientūru, kamēr vecajiem tāda maiņa nekaitēšot.

Tai laikā Baronam rodas nodoms pārcelties dainu darbam uz laukiem. Viņš ved sarunas divi virzienos: ar brāli Ansi Griezes Jaunzemjos un ar Adamovičiem Dingās. Jaunzemji ir Leišmalē. Kādas stundas gājienā no šīm mājām ir Piķeļu miests (Kauņas guberņā), kur Anša znots tikko nopircis mājiņu. Ansis še piedāvā Krišjānim dzīvokli: „Ir kādi seši gadi kā būvēts pirmais nams no mūsu puses kā iet iekšā. Tur ir divi istabas un maza istabele kur plīte, tad liela bēniņaugsša, kur vešu žaut, pagrabs, stallis kur malku nolikt jeb kādu tūceli var turēt, un tad zeme priekš kāda pūra kartupeļu. Par gadu 30 rubļi. Pēc manām domām tas būtu itin labi, priekš tevis kluss kaktiņš kur strādāt, un dabūt te var visu, stacija ir klāt, pasts nāk katru dienu, priekš uztura ko tik vēlas klāt visu pienes.“

Dingās Baronam piedāvā augšistabu, kamēr drī-

zumā nāks gatava jauna māja, kur paredzēts katrā galā divu istabu dzīvoklis.

Galū galā Barons tomēr uz laukiem nepārceļas, jo tas dainu darbu īstenībā kavētu. Korespondence, korrektūru saņemšana un nosūtīšana vislabāk veicama Rīgā.

1900. g. rudenī vecie Baroni pārceļas uz Āgenskalnu, Dārtas ielu 23.

Divstāvu koka nams pieder bankas direktoram Grīnbergam, kas Baroniem pazīstams jau no Pēterburgas laikiem. Tuvumā arī citi Pēterburgas paņiņas — Grīntāli. Jauno dzīvokli vedekla tā raksturo: „Dzīvoklītis bija gaišs un saulains, tikai vēlāk ziemā izrādījās, ka viņam bija savi diezgan lieli trūkumi. Viņš bija auksts; īpaši priekšējā istaba, kuŗu apdzīvoja māte. Dibens istabu ieņēma tēvs. Darba galdu novietoja pie vienīgā loga, pa kreisi no tā pie sienas dainu skapi, tam līdzās pulti, kuŗu tēvs bij Ostrogošskā iegādājies. Pēterpilī pie „Pēt. Avīzēm“ strādādams, viņš bija rakstījis stāvot un tā pieradis. Šī pulte viņam bija nepieciešama un kalpoja Rīgā un Burtņieku mājā un pat līdz pēdējam laikam. Pie pretējās sienas atradās tēva paštaisītais grāmatu skapis ar viņa bibliotēku, tad gulta, tālāk kaktā mazgājamais galdiņš; pie sienām daži fotografiski uzņēmumi: tēvs ar Ivanu Stankeviču un Maskavas vakarņieku grupa. Istabā bija tikai divi krēsli; tēva darba krēsls un otrs varbūtējam ciemiņam — tas viss. Tēvs ļoti mīlēja vienkāršību un nekādas nevajadzīgas mēbeles savā istabā nēcieta.“

Viesu nav trūkums arī jaunajā dzīvoklī. Bez parastajiem draugiem te Barontēvu apciemo pat Bīlenšteins. Bieži ierodas dēla ģimene.

Dārtas ielas laikmets Barona dzīves veidā mazu pārmaiņu ienes tai ziņā, ka nu Baronam nav vairs tā komforta, kas bija Stankeviču ģimenē, kur viņam reizēm bija pat savs sulainis; pat ne to zināmā

Kr. Barons Burtnieku mājas saimes un viesu vidū.
Priekšā J. Jaunsudrabiņš, K. Krūza, J. Kreicbergs, K. Skalbe.

Ziemeļblāzmas jaunā celtne.

Kr. Barons un Dārta Barone Burtiņiku
nana priekšā.

Kr. Barons pastaigāšanās tērpā.

mērā bezrūpīgo dzīves apstākļu, ko tam sagādāja dzīve dēla ģimenē. Nu viņš pats skalda pa atpūtas brīžiem malku, un Baronmāte to kaltē.

Arī naudas apstākļi rāda, ka dzīvē jāturas pie šaurības, sevišķi ja vēl ievērojam, cik Barons delikāts naudas lietā. Redzēdams, ka ar saviem līdzekļiem vien viņš neiztik, viņš no dēla saņem kārtējus aizdevumus, cerībā tos atmaksāt, jo pabalsta viņš negrib saņemt ne no viena, pat ne no dēla. Norunu ar dēlu viņš taisa rakstisku. Bet Baronmāte te iet savus ceļus, jo viņai šai jautājumā citādas domas. Viņa no dēla dabū arī personīgi zināmus līdzekļus, un tas laikam vienīgais noslēpums, ko tā vīram neizpauž; šī nauda aiziet sīkos saimniecības izdevumos. Bet viņa šo naudu neuzskata par pabalstu, nē, tas ir tikai mīlestības pierādījums. „Pa to laiku“ — Baronu L. stāsta — „tēvs pedantiski sīki veda atzīmes par saimniecības izdevumiem, lai būtu pārskats, un lai tos saskaņotu ar izdodamo summu. Vēlākos gados tēvs pats brīnījās, ar cik maz māte pratusi iztikēt, „un iztikām labi,“ viņš piebilda“. Liela nozīme veco Baronu saimniecībā, protams, Baronmātes saprātīgajai un taupīgajai rīcībai, čaklumam un veiklībai darbā.

Šo apstākļi izceļ Kreicbergs, Baronmātes šos un citus nopelnus raksturodams tā: „Krišjānis Barons tāpat kā visi mūsu pirmie ideālie tautas darbinieki nav nekad bijis svētīts ar laicīgu mantu; vienkārši tādēļ nē, ka uz tās krāšanu tam nekad nava prāts nesies. Te nu Dārta parādīja un pierādīja savu sirds stiprumu un gara gaišību, savu ievērojamo praktisko prātu. Tā prāta ar mazumiņu rīkoties tik saimnieciski, tik gudri, ka vienmēr ar sekmēm aizdzina no vīra namdurvīm skaudīgās bālās viešņas — rūpes. Nevien to; ar savu nenokausējamo darba enerģiju un gavilējošo darba prieku tā sagādāja, radīja viena pati, bez kalpoņu bara, bez sulaiņiem, savam vīram tādas ērtības, omulības, sirsnības,

miera, harmonijas atmosfairu viņa darbistabā un ārpus tās, kādu nespēj dot vislielākā bagātība, plašākais, dārgākais galds un diendeļu, derētu kalpu bari. Šinī tieksmē — radīt vīram apstākļus, kas uzturēja, veicināja un vairoja viņa spēkus milzīgā mūža darba (dainu krāšanas) veikšanā, tā sasniegusi apbrīnojamu pilnību un virtuozitāti. Bet šī tieksme bija viņas sirds dziļā vēlēšanās. Tā centās daudz, daudz vairāk darīt savu vīru laimīgu nekā sevi pašu, un caur to tā atdabāja apskaužamo laimi priekš sevis. To varēs ikviens apliecināt, kas ar viņu tuvāki iepazīties. Dārta Baron piederēja pie laimīgām sievietēm. Nevien tas. Tā pieder pie Latvijas labākām, gaišākām, nopelnu bagātākām meitām, jo bez viņas sievas mīlestības nebūtu ticis nobeigts vīra monumentālais mūža un slavas darbs."

Kreicbergs te, protams, drusciņ pārspilē. Barons bija radis dzīvot savrupībā. Pat bagātnieku vidū dzīvojot, viņam nebija iekārojies viņu dzīves veida, joprojām viņš bija dvēselē spartietis, kas spēj iztikt ar mazumu un bez citu palīdzības. Tomēr taisnība, ka taisni Rīgas gadus, kad dainu pasākums realizējas apbrīnojami rūpīgā, neatlaidīgā, sistematiskā darbā, brīžam ieiedams arī lietai nelabvēlīgā kritiskā fazē (1898. g., kad „Latvju Dainu“ izdošana taisās apstāties līdzekļu trūkuma dēļ), Barona sieva, ticēdama vīra spējām, spēkiem un darba nozīmei, ir Barontēva lielākā atbalstītāja, tā ka no „Latvju Dainu“ veidotāja lauriem Baronmātei zināma daļa pienākas gan.

Baronu askētiskā dzīve lieliski saskan ar to puritānisko vienkāršību, kas vērojama Dārtas ielas dzīvoklī. Barons gan zina, kā dzīvo aristokratu namos, bet viņš ir pilnīgi mierā arī ar mazumu, jo ārišķība, ģērbšanās, ēšana nav, muižnieku ģimenēs dzīvojot, kļuvusi par viņa maniju. Pat augstus viesus viņš pieņem, tērpies „ūniformā“ — rudens mētelī, kas tā nogājies, ka māte atteicas tam iešūt

notrūkušās pogas, gribēdama, lai Barontēvam apniktu to valkāt. Bet viņš sajozies ar valdziņu. Tā viņu pārsteigusi Rīgas latviešu biedrības delegācija. Kājās viņam bijuši gaŗi filca zābaki, galvā melna cepurīte. „Kā pēdējais nabags,“ sieva reizēm sirdās. Bet istaba ir vēsa, un Barontēvs saka par mētelīti: „Kas viņam nekait, man ir silti, un viņš man nekur neķeras; varu strādāt gan sēdus, gan stāvus, gan liekties pār galdu, — nē, viņš ir gauŗi labs.“

Saulietis, kas Baronu apciemojis Ņeniņa pavadībā Dārtas ielas dzīvoklī, tēlo Baronu un viņa mītni dejiski „Latvju grāmatas“ 1931. g. 3. n-rā tā:

„Istabā paceļas mums pretī vidēja auguma vecīgs vīrs. Vaigs vēl svaigs un spirts, bet pagaŗā bārda jau balta. Balti ir arī mati, kas viņam sniedzas līdz pat pleciem. Galvā tumŗa plāna cepurīte bez naga, kā veciem zinātniekiem bildēs, un kādu esmu redzējis arī vienam vecam mācītājam, sakot sprediķi kanĉelē. Uz acīm brilles. Mugurā pagaŗi svārki. Kā jautājums aiz brillu stikliem, bet sejā gaiŗš laipnīgums . . .

Sēdam un runājamies, pie kam par sarunu vedēju no mūsu puses, protams, ir mans biedrs. Barona tēvs grib zināt ko tuvāk par mūsu jauno skolu un izsaka savu prieku, ka latvieŗi paŗi sākot vairāk par sevi gādāt. Mēs atkal interesējamies par tautas dziesmām un par darbu, ko Barona tēvs strādā, viņas pētīdams un kārtodams. Viņš labprāt stāsta un rāda mums arī savu dziesmu skapi ar daudzām noĉalām, atvilktņēm, apcirknīŗiem, kur sabērti tautas atziņu un daiļuma graudi. Barona tēvs izpīpo un piedāvā no savām cigaretēm, kuŗas pats taisa, arī mums. (Tad un vēl arī Milgrāvi — „Burtnieku pili“ — viņš mīloja smēķēt; bet vēlākos gados bija ŗo baudu pavisam atmetis.) ŗad un tad ienāk pie mums Barona māte, brītiņu paklausās, ko mēs runājam, un arī pati ko pasaka, pēĉ tam atkal aiziet

uz savām darīšanām, laikam virtuvē, kas turpat blakus.

Iekšķīgā drebēšana manī ir norimusi, un es jūtos mierīgi un labi. Barona tēvs ir tik labsirdīgs, laipns un vienkāršs, ka var pie viņa būt kā pie mīla radu krusttēva. Zinies, ka esi tuvumā kam garīgi diženam un kā dīvainā gaismā starojošam — un tai pašā laikā arī viss ir kā viegli saprotams, sirdij tuvs un pazīstams. Tā iekšķīgā it kā bišanās — tikai viņam tuvojoties. Bet kad jau viņa acis labirdīgi un gaiši raugās uz tevi, viss nemiers zūd, un esi kā mājās. To izjūt ne tikai pie tā pirmā apmeklējuma, bet arī vēlāk, jā, arī vēlāk, cik vien pie viņa gāju: uz brīdi it kā jāpaliek no vīra par zēnu; vēlāk — gaišs mierīgums, cildenums, garīgs pieaugums...

Mūsu saruna ietver sevī arī ikdienišķas lietas, piemēram, kā kuņģam jādzīvo. Tā Barona tēvs pasmiedamies norāda uz saviem gaļajiem matiem. Pa ziemu viņš ļaujot izaugt tiem tādiem gaļiem, tad, ārā ejot, galvai un kaklam esot siltāk. Un kad viņš tāds pastaigājoties pa ielu, tad skolās bērni, pretim nākdami, bieži sveicinot „здравствуйте, батюшк здравствуйте!“ jo noturot šo par mācītāju...

Kad uz mājām ejam, sirdī — kā būtu kas liels noticis, kam tāli ejoša nozīme...

Kad vēlāk un arī tagad domāju par mazo dzīvoklīti kā putnu pērkli, kur toreiz savā šaurībā un pieticībā mitinājās mūsu gara svētnīcas augstais priesteris ar savas tautas vislielākajiem dārgumiem, man sevī par ko it kā dziļi jābrīnās, un sitas pretī kāds svešs vēsums. Šis putnu pērklis, šī šaurība, šī pieticība — un turpat tuvumā bagātās Rīgas pils, plašas un greznas telpas, spožums, pārpilnība. Savādi!..“

Baronam tikai viena īsti svarīga prasība — sagādāt dainu darbam tādus apstākļus, lai darbs ātrāk virzītos pretī noslēgumam. Ap tautas dziesmām dar-

boties viņš sāk 43 gadus vecs, „Latvju Dainu“ pirmā burtnīca iznāk, kad viņam 59 gadi, pirmajai daļai iespiedumā noslēdzoties, viņam jau 63 gadi, uz Dārtas ielu viņš atnāk vēl pēc divi gadiem. Viens pēc otra nomirst viņa centienu biedri — Kr. Kalniņš 1885. g., Valdemārs 1891. g., A. Šlēziņš 1892. g., Brīvzemnieks 1907. g. Vai viņš paspēs „Latvju Dainu“ lietu novest galā? Bet viņš tai pašā uzskatā, kāds Bīlenšteins par Baronu, proti, ka viņš „varēs to, neraugoties uz savu lielo vecumu, ceram, nobeigt!“ Taču darbs bija jāsteidzina. Baronmāte gādā joprojām, lai dainu kārtošana, manuskripta veidošana un korrektūru lasīšana var notikt bez traucējumiem. Arī mazie dēla bērni zina, ka Barontēva istabā nekas nav aizkaņams. „Tēva istabā bērni neaiztīka ne mazāko nieciņu,“ stāsta vedekla savās atmiņās, „un memmiņa prāta viņiem iedvest tādu cienību pret tēva darba galdu, ka viņi sargāt sargājās tam pieiet par tuvu. Tēva tehniskā darba iekārta arī prasīja vislielāko uzmanību. Dažreiz tēvs, pie vienas dziesmas un viņas variantiem strādājot, netikvien visu galdu bija noklājis mazām papīra strēmelītēm, uz kurām bija rakstītas dziesmas, bet vēl paplatu dēli un blakus esošo krēslu. Mazākā sagrūstīšana prasītu atkal jaunu sakārtošanu un laiku.“

Kārtības jautājumā viņš pedants, ikvienai lietai jāstāv savā vienīgajā istajā vietā un stāvoklī, tā ka pat nakti, roku izstiepjot, viņa tur būtu atrodama. Viņš saradis un saaudzis ar šo kārtību, kur viņam viss, tā sakot, pie rokas. Un viņš arī mana, ka tas viņa darba ražīgumu vairo. Šai organizējošai rigozitātei viņš tiešām daudz pateicības parādā: kā gan savādāk viņš būtu spējis disciplinēt materiāla monstrōzo chaosu?

Organizācijas lielo nozīmi konstatējis, viņš organizē arī sava darba un atpūtas miju, jo šo elementu pareiza seka ir tas klasiskais „zelta griezums“, kas darbam garantē lielākās sekmes. No-

teikta vieta dienā ierādīta darbam, dusai, atpūtai, maltītēm, stundai, kad iet gulēt, un stundai, kad no rīta jāceļas! Dienu viņš iekārto tā, lai pie darba var ķerties jau kādos piecos no rīta, jo rīta darbs visražīgākais, tad iela klusa, galva spīrgta. Par šo Barontēva parašu viņa sieva sūdzas pa jokam Bandrevičam: „Bandreviča kungs, vīrs man nedod miera ne agrā rītā, pulksten piecos rītā viņam vajaga jau dzert kafiju.“ Strādnieki arī, agrā rītā dodamies pa Dārtas ielu uz darbu (jo šī iela ir ceļš no Āgenskalna tirgus rajona uz Āgenskalna kuģīšu piestātņi Kalnciema ielas un Raņķa dambja satekā), ievēro sirmo tēvu 23. n-ra lōgā. Tie nekad nepārsteidz viņu dusā, tie var nākt, cik vien agri gribēdami, vienmēr viņš aiz loga šķirsta papīrus vai ko raksta. Fr. Adamovičs balādē tēlo, ka reiz viņi griežas pie Baronmātes jautādami, ko baltais tēvs tur dara.

Kad māte atbild, ka Barons krāj un kārto tautas dziesmas jau gadus divdesmit, tie brīnās:

2. strādnieks:

Ko? divdesmit?

Un vēl nav padarīts?

Barontēvs:

Vēl tikai pusē.

3. strādnieks:

Bet kas Jums uzlicis tik lielu darbu?

Barontēvs:

Pats uzlikos.

3. strādnieks:

Bet kas tad maksā algu?

Barontēvs:

Mans darbs man maksā algu.

Savu pašuzupurēšanos Barons attaisno vārdiem, kurus īstenībā var likt ikviena cilvēces un tautas labdara mutē:

Ja visi rūpētos par pašlabumu,
 Ja domātu par sevi tikai vien,
 Kas darbotos tad vispārības labā?

„Dainu” otro sējumu gatavojot, Baronu kavē acu slimība, kas viņu moca jau no skolas gadiem. Brīžam viņam dainu darbs pavisam jāpārtrauc. Acu veselības stāvoklim uzlabojoties, viņš var sākmā strādāt vienīgi dienas gaismā un tad arī tikai mēreni. Kad veselība puslīdz atgūta, jāpanāk darbā nokavētais, tāpēc viņš Visendorfam raksta 1901. g. maijā: „Lai darbu paveiktu, es arī šo vasaru pavadišu tepat Āgenskalnā.”

Otrā sējuma korrektūras lasīdams, Barons kopā ar sievu ciemojas 1902. g. vasarā pie brāļa Anša Jaunzemjos. Tie ir Griezes-Meldzeres lielceļa malā Ventas krastā. Viņpus upes Ezeres Grieze, Lietuvas pusē Poļu Grieze. Meldzere no Jaunzemjiem 13 kilometrus. Māju Ansis no kunga saņēmis vēl kļaušu laikos 1856. g., pēc tam tās rentējis, bet 1865. g. iepircis par 2750 sudraba rubļiem. Jau sen brālis vairākkārt aicinājis Krišjāni pie sevis. Vairākkārt Ansis viņam sūtījis Kurzemes šķiņķi un sieru (Ansis vēstulē saka: „siereli”). Bet Krišjānis brāli apdāvina ar „Dainu” burtnīcām. Par tām pateikdamies, brālis viņam raksta: „Tavas dainas es paglabāšu, līdz, laikam, arī mūsu ģimenē kāds rasis, kurš viņu vērtību mācēs cienīt.”

Jaunzemjos Krišjānis redz, ka brālis māju lieliski uzkopis. Iekārtots liels augļu dārzs, daudz bišu. Bitēm spietojot, arī Krišjānis vienu spietu saņem. Ar brāli viņš pārrunā vecos laikus. Ansis viņam stāsta, ka sākumā Griezes muižā kalpodams baudījis plašu kunga uzticību, pārraudzījis brandavīna brūzi, bada gados labības izsniegšana gājusi caur Anša rokām. Ansis daudz lasa, pats abonē „Latviešu Avīzi”, dēls — „Mājas Viesi” ar mēnešrakstu, puīši — „Balsi” (kamēr tā iznākusi), „Austrumu”,

„Baznīcas Vēstnesi“. Kad padodas augļi, Ansis pār-
dod ābolus un ogas, reizēm sūtīdams pat uz Lie-
pāju, jo Piķeļos maz pircēju. Par Piķeļu ļaužu ma-
teriālajiem apstākļiem viņš reiz Krišjānim raksta:
„Židiņi bariem dodas projām uz svešām zemēm, un
mājās paliekas tik nespējnieki, kuŗi nabadzīgi šā
tā kuļas.“ Pa ziemu Ansis ģērē kažokādas. Visur
viņš parakstās: „Hans Baron“ un savās grāmatās
ieraksta: „Pieder Hans Baronam“, tikai vēstules
Krišjānim viņš nobeidz pazemīgi un intimi šiem vār-
diem: „Tavs brālis Ansis.“

Jaunzemju radi atceras, ka Krišjānis daudz smē-
ķējis, bet tikai ļoti labus papirosus. Tie nav da-
būjami tuvējā veikalā, tāpēc viņš iet pats reizēm kā-
jām uz Piķeļiem iepirkties. Tur apmēram stunda
ko iet. Gājiens caur mežu viņam ļoti iepatīkas, un
viņš par to vēlāk runā vēstulēs. Dienu viņš pastai-
gājas baltā vasaras uzvalkā pa laukiem. Bet va-
sara to gadu nav saulaina, bieži līst. Tad viņš rei-
zēm spēlē ar brāļa dēlu šachu vai arī dod padomus,
kā Ansim rakstīt testamentu. Uzglabājies šī testā-
menta latviešu teksta noraksts; testaments bijis
rakstīts arī krievu valodā.

Krišjāņa istaba bijusi, no sētas puses ērbēģī
ienākot, pa kreisi. Istabā arī nakti gaišums, Barons
tur strādā savā dainu darbā. Visendorfam viņš no
Jaunzemjiem 1902. g. 2. jūlijā raksta: „Labi būtu,
ja es katru nedēļu varētu vienu loksni korrektūras
dabūt, jo cita darba es te maz ko varu strādāt, man
jau te nav mana materiālu skapja.“

Citādi man te iet labi, arī acis ir labojušās, lai
gan ne pilnīgi. Bet laiks šovasar priekš dačniekiem
ne visai labvēlīgs, allaž pūš tāds vēss vējš un līst
vai smidzina lietus.“

Grīntālam viņš raksta tai vasarā to pašu: „Laiks
še līdz šim gan ne visai labvēlīgs priekš dačniekiem,
bet iztieks jau arī; sevišķi gaiss daudz pārāks par
pilsētas gaisu, un prieks to vien jau ieelpot ar vi-

sām lauku un pļavu smaršām. Tikai peldēties nevar vēl dabūt, lai gan mums Ventas dzidrais un straujais ūdens turpat, tā sakot, priekš durvīm; tas taču vēl par vēsu, vismaz priekš veciem ļaudīm. Jaunie, tie jau gan jautri vien mazgājas. Mēs vecie sev labāk izkurinājam pirti un tur ar patikšanu izmazgājamies. Varbūt, ka vēl pienāks arī mūsu reiza Ventā mazgāties."

Baronmātei neizdodas ilgi Jaunzemjos ciemoties, jo no Lutriņiem atbrauc radnieks mācītājs T. Grīnbergs un aizved viņu sev līdzī. Barons sievai raksta, Jaunzemjos dzīvodams, uz Lutriņiem vēstuli, kur saka: „Es ar brāli gribu visu šo vasaru nodzīvot kopā, jo nezinām, kad un vai maz vairs atkal satiekamies. Tādēļ tikai augusta mēnesī domāju braukt uz Lutriņiem, un tad arī drīz būs jādodas atpakaļ uz Rīgu.“ Viņš raksta, kā viņš te vispār laiku pavadot: „Divas drukas loksnes korrektūrai jau še esmu saņēmis un atkal atpakaļ nosūtījis. Kad tik vajadzīgs, pats eimu kājām uz Piķeļiem un tā jau kādas trīs reizes esmu nostaigājis. Ceļš uz turieni caur mežu un mazāk nekā stundas gājiens itin patīkams. Vienas jaunas bites es novaktēju; tās nāca no tā stropa ar zaļo jumtu. Spiete smuki liela un tagad jau strādā tikpat kā vecās b. Tiklīdz būs labāks, siltāks laiks, tad sagaidāmas vēl vairākas spietes, jo visi stropi ļoti stipri un dūšīgi. Pa Jāņiem dabūju vēstuli no Kārļa; to pielieku še klāt. Esmu ņēmis visus brāļa dokumentus par viņa mājas pirkšanu un kvītes par visām gada maksāšanām caurskatīt, lai labāk iepazītos ar šo lietu, un tad būs jāiet pie brāļa testāmentes sarakstīšanas, ko tas labprāt vēlas pie laika notaisīt.“

Savu testāmentu Barons uzmet kabatas grāmatīnā 1902. g. ziemsvētkos. Par savas mantības („tiklab naudā, kā lietās“) mantinieku viņš nosaka vienīgi savu sievu; „vienīgi skapis ar tautas dziesmu

materiāliem un citiem etnografiskiem manuskriptiem nododams bez kādas atlīdzības Fr. Treulanda kungam, kas kopā ar H. Visendorfa kungu lai gādātu par viņu tālāku apstrādāšanu un izdošanu drukā, ja es šo darbu savā mūžā pats nebūtu paveicis."

Jaunzemjos Baronu patīkami pārsteidz kāda telegramma. 1902. g. nodibinās Pēterburgā latviešu laikraksts, kuram tituls tāds pats kā Barona, Valdemāra, Alunāna sešdesmitajos gados izdotajam preses organam, proti „Pēterburgas Avīzes”. Jaunajam laikrakstam par redaktoriem Vilis Plute (Olavs) un Rūdolfs Blaumanis, izdevējs un atbildīgais redaktors ir O. Rāviņš. Atceroties pirmo „Pēt. Avīžu” dibināšanu priekš 40 gadiem, jaunais laikraksts savā 56. n-rā 14. (27.) jūlijā iespiež rakstu „Veco „Pēterburgas Avīžu” piemiņai”, bet Baronu, kas no vecā laikraksta redaktoriem tobrīd vienīgais vēl pie dzīvības, apsveic ar telegrammu, par ko Barons tiem vēstulē pateicas.

Vasaras otrā pusē atgriezies Āgenskalnā, Barons piedzīvo „Latvju Dainu” otrās daļas parādīšanos iespaidumā. Tā ka izdošana tagad nostādīta uz materiāli stabilākiem pamatiem, nav vajadzīgs otro daļu vairs dalīt burtnīcās. Bez tam pierādījies, ka arī „Dainu” noietu tāda dalīšana nav neko veicinājusi.

Otrais sējums parādās atklātībā 1903. g. novembrī. Ka dainas tagad izdod Zinātņu akadēmija, to rāda trijās (krievu, franču un latviešu) valodās iespiesta piezīme: „Iespiests uz Keizariskās Zinību akadēmijas pavēli. Pastāvīgais sekretārs, akadēmiķis N. Dubrovins.” Šis sējums aptver 1162 lappusēs daļu no tām dziesmām, kurās ieiet nodalījumā „Cilvēka mūža ritums, ģimenes un radu sadzīve”. Apakšnodaļu kārtība šāda:

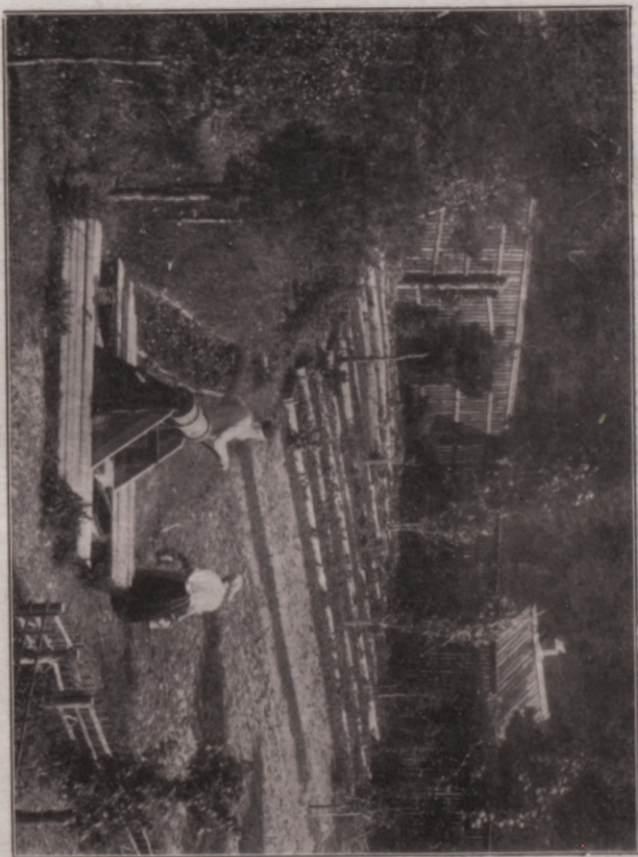
1. Jaunības, jaunekļu dzīves un liksmas dabas cildināšana.

Kr. Barons pie rakstamgalda. Dibenā dainu skapis.

Burtnieku māja.

Kr. Barons un Darla Barone savă saimnicibă.

2. Augums.
3. Apģērbs un rota.
4. Tikumi un netikumi, iedzimta daba.
5. Darbs, sevišķi sieviešu māju un rokas darbi.
6. Dzīves ļaunā puse, bēdas, asaras etc.
7. Jaunekļu, puisi un meitu, savstarpēja satiksmē.
8. Lielība un bramanība.
9. Dažādas dziesmas.

Šis deviņas apakšnodaļas kopā veido posmu „Jaunekļu gadi”. Sējumā pavisam gandrīz 8000 pamatdziesmu (5260—13233). Ierašu aprakstu šai sējumā nav.

Par otro daļu Barons no Keizariskās zinātņu akadēmijas saņēma honorāra vietā 150 eksemplārus. Eksemplāra nominālā cena 10 rubļi, tā ka honorārs (atkal, protams, nomināli) ir 1500 rubļu,niecīga alga par 25 gadu ilgu darbu. Labi padomājot, šo honorāru par algu nemaz nevar uzskatīt, jāpieņem, ka minētā summa pa šiem gadiem izlikta par papīru, markām u. c. sīkos izdevumos. Te nepaliek pāri nekā pat par divkārtīgu korrektūras lasīšanu. Honorāra eksemplāri neienes Baronam beidzot arī tos pašus 1500 rubļus. Šo eksemplāru liktenis tēlots „Kr. Barona atmiņas”: „No šiem 150 eksemplāriem apmēram 50 grāmatas izdalīja gratis valodniekiem, rakstniekiem, skolotājiem, radiem un draugiem — pārējās pārdeva. Bet pārdošana vilkās gadiem ilgi; grāmatas varēja izplatīt tikai starp pazīstamiem un varbūtējiem pieprasītājiem, jo reklamēts un sludināts netika. Kādam firmam nodot pārdošanai, kā to reizēm darīja, nebija izdevīgi; tā gribēja zināmu rabatu, neizmaksāja uz reizi, bet pēc grāmatu pārdošanas, kas atkal vilkās gadiem. Lai vecākiem tomēr būtu kāds taustāms labums no viņu pūlīņiem, samaksājām viņiem no savas puses par grāmatām kādu summu uzreiz un tad pama-

zām tās pārdevām. No sākuma „Dainas“ glabājās Āgenskalnā, bet māte noskatījās, ka tēvs pārāk devīgi apgājās ar grāmatu izdevāšanu, un lai viņam nebūtu pie rokas viss krājums, grāmatas tika nogādātas uz mūsu dzīvokli, un man*) uzticēta tālākā rīcība ar viņām, kam tēvs piekrita. Turpmākie „Dainu“ sūtījumi no Pēterpils nāca tieši uz mūsu adresi, jo pilsēta visiem bija vieglāki sasniedzama vieta nekā Pārdaugava, un tēvam aiztaupīja traucējumus.“

Par saviem 150 eksemplāriem Barons Visendorfam raksta 1903. g. 30. decembrī: „No maniem 150 eksemplāriem man atliksies pārdošanā ne vairāk kā 100 eksempl., kuņus domāju zem rokas pārdot saviem pazīstamiem á 5 rbļ. Mani pircēji nav nekādi bagātnieki un man labāki grāmatu lētāk, bet drīzāk pārdot. Kādu cenu Jūs noliksiet citiem eksemplāriem, ar to es allaž būšu ar mieru, tikai zem 5 rbļ. es to gan nevēlētos, jo tad es savus pircējus, kas jau pie manis apvaicājušies, būtu vilis, un zemāka cena ar stāvētu par daudz lielā nesamērā ar Akadēmijas cenu.“

Trešo sējumu Barons 1903. g. aprīļa vēstulē Visendorfam aptuveni vērtē 1500 lpp. biezu. Viņš raksta: „Tas pēc mana prāta būs jādala divās daļās, kas katra sevišķi izdodama. Pirmā daļā nāktu precību un kāzu apraksti un dziesmas, kas pie precībām pieskaitāmas. Viss tas iznāktu apm. 500 drukas lpp., tā tad jau paprāva grāmata. Te arī būtu dabiska dalīšanas vieta. Kāzu dziesmas tad atkal derīgi dot vienkopus otrā daļā.“

Istenībā trešais sējums iespiedumā aptver 2429 lpp. un tāpēc iekārtots trīs daļās.

Pirmajā daļā 638 lpp. Tur atrodam 102 lpp. biezu rakstu „Seno latviešu precību un kāzu parašas“ un precību dziesmas, kuņas saskaņā ar parašu

*) Baronu Līnai. A. B.

apraksta ievadu dalītas divi daļās. (1. Atbalss no senajiem laikiem. 2. Precības vēlākos laikos līdz mūsu dienām.) Šī daļa iznāk 1904. g. decembrī, iespiešanas pavēli parakstījis Akadēmijas pastāvīgais sekretārs, akadēmiķis Oldenburgs. Pirmā daļa maksā 4 rubļus.

Otrā daļa 784 lpp. bieza. Ierašu aprakstu te nav (pirmajā daļā iespiestie ir visām trim daļām kopīgi). Šai daļā kāzu dziesmas, kas sākas, tēlojot dažādu ierašu un likumu izpildīšanu priekš kāzām, un beidzas ar apdziedāšanos un dziesmu kapu kāzās. Otrā daļa parādās grāmatu tirgū 1906. g. septembrī, iespiešanas pavēli parakstījis Oldenburgs. Maksā 5 rbļ.

2. daļu gatavo un iespiež revolūcijas entūziasma un soda ekspedīcijas šausmu dienās. 1905. g. 27. augustā Visendorfs bažīgs Baronam raksta: „Ceru, ka tie dumpinieki ar savu šaudīšanu Jūs nebaida. Nupat lasu par eksplōziju kādā Lēģerielas *) maiznīcā.“

Trešā daļa 1007 lpp. bieza. Te kāzu dziesmu noslēgums, kā arī tēlots izprecētās meitas sakars ar tēva mājām, vecākiem, brāļiem, māsām, laulātu ļaužu, vīra un sievas, sadzīve; tālāk dziesmas par vecumu, raksts „Senās bērū ierašas un svinēšana un dažādas māņticības druskas par miršanu un mirušiem“ un dziesmas par slimību, nāvi, bērēm. Šī daļa iznāk 1909. g. jūnijā, iespiešanas pavēli parakstījis sekretāra vietā kņazs Goļicins. Trešā daļa maksā Rb. 5.65. Trešajā sējumā kopā 14.661 pamtdziesma.

Šo sējumu gatavojot, vērojams tas pats kavēklis, kas parādījās jau „Dainu“ iespiešanu sākot, proti krājēji joprojām sūta Baronam tautas dziesmas, tā ka daudz laika paiet reģistrējot tās, eventuāli pārakstot un ievietojot tur, kur tās saskaņā ar plānu

*) Nometņu iela. A. B.

iederas. Tāpēc 1903. g. 13. septembrī Visendorfs raksta: „Domāju, ka dziesmu uzņemšana no krājējiem slēdzama. Sevišķi ievērojams nekas klāt nenāk, bet laiku tas Jums atņem. Tagad par visām lietām būs jāgādā, ka lai drukājamais manuskripts tiek ātrāk uz priekšu.“ Turpretī Barons negrib tautas dziesmu avotu aizbērt, gaismā celšanu apturēt, viņš saka: „Pēc mana prāta, lai t. dz. krājēji (kuŗu tagad ļoti maz) sūta arī joprojām savus krājumus, kamēr tie paši vēlas, un kur tiem labāk pa roki. Mums piesūtītus krājumus mēs jau paši varam atlikt varbūt izlietāšanai uz vēlāku laiku.“ Jāpriecājas par ikvienu vārsmu, kas atrauta iznīcībai. Kā vienmēr, tā arī šai gadījumā Visendorfs drauga priekšā piekāpjas, teikdams: „Lai tad ar tiem krājējiem paliek pa vecam. Tikai būtos, ka Jūs nenocietīsaties jaunpienākušos materiālus priekšā ņemt — dabīga lieta pie tāda darba rūķa kā Jūs.“ Visendorfs kopā ar savu 15. sept. vēstuli piesūtījis Baronam parakstīšanai laikrakstos iespējamu paziņojumu, ka jaunu dziesmu uzņemšana no krājējiem slēdzama. Paziņojums paliek, protams, nepublicēts.

III sējuma trešo daļu Barons sākumā gribējis noslēgt ar kāzu beigām, tā ka viss III sējums tēlotu vienīgi kāzas un precības. Tāds manuskripts pat jau nosūtīts Visendorfam uz Pēterburgu. 3. daļa arī tādā veidā būtu iznākusi pietiekoši (kādas 700 lpp.) bieza. „Bet tad nāktos ievietot no līdzšinējās plašās nodaļas „Cilvēka mūža ritums un ģimenes dzīve“ mūža beigās līdz bērēm incl. ca 150 dr. lpp. IV sējumā, kuŗa galvenais saturs būs jauna lielāka nodaļa „Laužu plašāks sabiedr. stāvoklis, darbi, amati etc.“ raksta Barons Visendorfam 1907. gada 9. jūlijā. „Labāki būtu, ja III 3. pievienojam vēl atlikušās mūža beigās un IV sējumu sākam ar min. jauno nodaļu, kuŗa visu šo sējumu piepildītu.“

Tā arī izdara.

Dārtas ielas dzīvokļa trūkumus jau atzīmējām. Asā formā tie kļūst manāmi, kad redzams, ka vēsais pamitrais dzīvoklis bojā Barona veselību. 1907. gada 1. septembrī Barons par savas veselības stāvokli un dainu manuskriptu rediģēšanas gaitu raksta: „Pie IV sējuma man vēl darba diezgan. Še dažādu arodu un vielu sīkāka iedalīšana un iekārtošana prasa daudz laika. Pats arī esmu drusku sanicis ar kaklu un krūtīm, un spēki nav vairs jaunie.”

Citā vēstulē 1908. g. 1. jūlijā, ziņodams Visendorfam par IV sējuma manuskripta nosūtīšanu, Barons viņu iepazīstina ar pēdējo (V un VI) sējumu plānu. Vēstules beigu daļā viņš aizrāda, ka viņam krājumā arī mīklas, sakāmi vārdi un mānticības, un saka: „Es savu šādu krājumu domāju atstāt nākošiem apstrādātājiem. Vita nostra brevis est.” Visendorfs gan viņu skubina arī mīklas un parunas sakārtot un izdot vai nu atsevišķi, vai kā pielikumu pie gatavojamā V sējuma. Šo priekšlikumu Barons noraida, piebilzdams, ka tas nav realizējams arī tāpēc, ka minētie materiāli nav ietelpināmi dainu kategorijā.

Barons sāk klepot, novērojamas arī citas katarālas parādības. Veselības atgūšanai vajadzīga dzīvokļa maiņa; vēlams dārzs vai mežs, bur brīvajā laikā varētu tiešām vienatnē un svaigā gaisā atpūsties. Zināmā depresijā Baronu noved arī Brīvzemnieka nāve 1907. g. rudenī, lai gan tā bijusi gaidāma. Jau no 1905. g. vasaras Barons gandrīz katrā vēstulē Visendorfu iepazīstina ar jaunākajām ziņām par Brīvzemnieka ārstēšanās gaitām.

Kad 1908. g. pie Rīgas latviešu biedrības nodibina Brīvzemnieka rakstu komiteju, Barons kļūst par tās locekli. Par komitejas darbību viņam šāda propozīcija: „Viens no Brīvzemnieka komitejas svarīgākiem uzdevumiem ir vākt, krāt un izdot visas ziņas, kas atrodamas gan rakstos, gan drukā par

Brīvzemnieku un viņa laikmetu; sevišķi arī no jauna izdot viņa paša senāk drukā izdotos rakstus, kas tagad izklaidēti pa dažādiem gan latviešu, gan krievu laikrakstiem un tādēļ nav vis plašākai publikai tik viegli pieietami.

Kā dokumenti tie, pēc mana prāta, izdodami vispirms pilnīgi bez izlaidumiem un tai valodā, kādā tie vispirms klajā nākuši, zināms, ar latvisku tulkojumu, ja tie būtu svešā valodā. Apcerējumi pēc šiem dokumentiem un dokumentu īsāks satvērums un pārskats priekš plašākas publikas ļoti derīgi, taču kontroles dēļ ir arī jādara viegli pieejami paši oriģinālteksti."

Šīs Barona formulētās prasības vēl šobrīd daudzējādā ziņā nav realizētas. Bet tās nav novecojušās vēl tagad, ievērojot Brīvzemnieka lielos nopelnus un smagos, brīžiem pat drāmatiskos apstākļus, kādos viņš tautas labā darbojies. Mūsu kultūrvēstures un Brīvzemnieka piemiņas labā Brīvzemnieka archīva materiāli tiešām pelna, ka tos publicē tādā veidā, kā Barons to proponējis.

„Latvju Dainas“.

Barons Burtnieku mājā. Dombrovskis.

Par Barona apsīrgšanu izdzirdis, aicina kokrūpnieks un tirgotājs Augusts Dombrovskis Baronus uz Vecmīlgrāvi.

Šo savā laikā ļoti populāro filantropu un augsti talantīgo veikalnieku, kas miris 1927. g. novembrī un apglabāts Vecmīlgrāvī, Ziemeļblāzmas dārzā (tur viņam uzcelts arī Šķilteņa veidots pieminēklis), sāk mūsu dienās jau aizmirst. Viņš īstenībā ievērojams latvietis. Milzīgi lielas ir absolūtos skaitļos tās summas, ko viņš ieguldījis institūtos, no kuriem labums varēja būt ne viņam pašam, bet vienīgi tautai. Arī relatīvi šie ziedojumi prāvi. Viņš tautai nesniedz druskas no savas pārpilnības, var pat teikt, ka viņš savos ienākumos ar tautu dalās. Savu veikalnieka vērienu viņš parāda, ierīkodams kokzāgētavu Vecmīlgrāvī, Mangaļu pagasta robežās, kur Mīlgrāvja atteka savienojas ar Daugavu. Te ir dziļākā vieta Rīgas ostā, te ienāk tie tvaikoņi, kas līdz Daugavas tiltiem nevar nokļūt savas dziļās iegrimes dēļ. Tāpēc transporta izdevumi Dombrovskim mazāki nekā citiem kokrūpniekiem, un viņa uzņēmums acīmredzot plaukst, dodams īpašniekam prāvu peļņu. Nozīme, protams, arī viņa spējām un veiksmei speciāli komerciālā nozarē, tāpat „augstajai“ konjunktūrai pasaules tirgos priekš Pasaules kara, kā arī Rīgas kā svarīga priekš-

kaŗa kuŗniecības, tirdzniecības un rūpniecības centra sevišķam uzplaukumam, jo Rīga bija viens no galvenajiem Krievijas loģiem uz Vakareiropu.

Savus ienākumus Dombrovskis izlieto oriģinālā kārtā. Vispirms viņš palīdz saviem strādniekiem un ierēdņiem uzcelt darba vietas tuvumā mājas. Mīlgrāvieši liecina, ka Dombrovskis nespējis atteikt, ja kāds viņam lūdzis būvei materiālus vai pat skaidru naudu. Drīzā laikā kāpas, kas kilometru platā joslā šķīŗ krastmalu no Mangaļu siliem, vairs nevar pazīt, tur ar Dombrovska aizdevumiem un pabalstiem uzcelta vesela pilsētiņa. Viņš rūpējas par tās izdaļošanu, iepirkdams vairumā augļu un glītuma kokus un krūmus un tad tos par lētu naudu izdalīdams jauno namnieku starpā; tādā kārtā Vecmīlgrāvī nokļuvušas gandrīz visas tās ābeles, kas tagad tur nes augļus.

Bet meŗa malā par viņa naudu paceļas tās celtnes un ierīkoti tie dārzi un parki, kas domāti visu mīlgrāviešu, pat visu rīdzinieku kopīgām vajadzībām. Te uzceļ tā saucamo Fabrikas jeb Zaļo skolu, plašu divstāvu ēku, kur tagad mitinās Rīgas pilsētas aizgādības valdes bērnu dārzs. Tādā pašā kārtā paceļas N. Rinkas proģimnazijas plašais nams ar lielajiem loģiem, kas klasēs bagātīgi ienes saules gaismu un siltumu; tur tagad Rīgas pilsētas 29. pamatskola. Šo ēku starpā baltā smilšu kalnā D. ierīko „Ziemeļblāzmas“ dārzu, nostiprinādams un ielabodams kāpu tekošo smilti, izrakdams kalngalā aku, no kuŗas ar vēja spēku smeļ ūdeni dārza vajadzībām, ierīkodams alejas un zāļainus klajumus. Vai kāds spēj pateikt, cik šis parks izmaksājis? Tur ieguldīts tūkstošiem cilvēku un zirgu darbdienu. Bet parka vidū beidzot uzbūvē staltu celtni. To visu viņš atdod „Ziemeļblāzmai“, bezalkohola biedrībai, kas Dombrovska dibināta, un ko viņš visiem spēkiem atbalsta līdz pat savam mūŗa galam. Tikai pēc D. nāves „Ziemeļblāzma“ un mīlgrāvieši īsti noprot, kas

Dombrovskis tiem bijis, un ko tie viņa personā, šim vīram nomirstot, zaudējuši. Priekškaŗa gados parks kļuva par rīdzinieku ļoti iemīļotu grandiozu vasaras sarīkojumu vietu. 1906. g. „Ziemeļblāzmas” namu nodedzina soda ekspedīcija, spriezdama, ka celtnē konkrētizētais Dombrovskis jaukais kontakts ar tautu runā pretī cara valdības politikai. Ilgi dārza vidū redzamas mežonības pēdas. Bet Dombrovski, kas 1906. gadā pats uz nāvi notiesāts un tikai beidzamajā brīdī izrauts no bendes rokām, šie notikumi nesalauž. Viņš drīz sāk celt biedrībai jaunu namu, daudz lielāku par bojā gājušo. Materiāls — dzelzsbetons. Pat grīdai, griestiem, solumiem, skatuvei zālē jābūt ugunsdrošai, lai šī gaismas pils nākotnē vairs nebūtu tik lēti pazudināma, bet spētu spītēt dabas un cilvēku varmācībām. Šī milzu būve ievēlka garumā.

Pa to starpu 1908. g. uzceļ mežmalas rietumu galā uz Kreicberga ierosinājumu Burtnieku māju, darba un atpūtas vietu latviešu māksliniekiem, kas toreiz pa lielākai daļai dzīvoja diezgan trūcīgi. Šai namā šobrīd mitinās Sarkanā Krusta veselības kopšanas punkts. Še arī vecie Baroni dzīvo sākot ar 1909. g. 22. martu.

Iekams Barons pieņem Dombrovskis priekšlikumu, viņš ilgi to pārliet. Vieta liekas laba. Mežmalā būtu sauss kāpu sila gaiss; daudz saules, jo Daugavas labais krasts ir nolaidens pret dienvidiem, un mežs sargā mājiņu no ziemeļu vēja; būtu mierīgāk nekā Āgenskalnā, jo ļaudīm būtu grūtāk atklāt, ceļš no Rīgas līdz Mangaļu jūrskolas piestātnei bija veicams ar Augsburga tvaikoni stundas laikā, un tad vēl kādas 15 minūtes jāiet kājām pa smiltīm (tagad Burtnieku māja sasniedzama no Rīgas ar autobusu pusstundā).

Dzīvokli Burtnieku mājā Barons negrib uzskatīt par pabalstu, viņš grib par to maksāt tikpat, cik maksā Dārtas ielas dzīvoklis. Kad vienošanās pa-

nākta, Baroni sāk taisīties uz pārvadāšanos. Tā nav vienkārša lieta. Galvenais — dainu skapja pārvešana. Lai skapi cilājot dainu strēmēlītes nesamaisītos, Baronmāte katras nodaļas saturam pārsien paplatu lentu un tad visu novieto atpakaļ vecajā vietā. Mantas nosūta uz jauno dzīvokli 1909. g. 21. martā.

Nākošā dienā — tā ir svētdiena — visa Baronu ģimene dodas jau no rīta uz Bezdēlīgas ielu Āgenskalnā. Tur ir Dombrovska Rīgas mājoklis, tur sapulcējušies draugi, kas grib Baronus izvadīt ceļā uz jauno dzīves vietu. Mājas māte pacienā visus ar pusdienām, un tad divējos ratos visi nobrauc pa Bezdēlīgas ielu uz Zundu, kur krastmalā jau gaida Dombrovska velkonis „Parats” (būvēts 1880. g., tagad kopā ar Dombrovska zāģētavu pārgājis Mežu departamenta rokās un saucas „Alnis”). Tas visus ved pa Daugavu lejup līdz Dombrovska fabrikas bulvērkiem, kur tie nonāk pulksten vienos.

Ceļš no fabrikas līdz Burtņieku mājai nokaisīts skaidām, lai kājniekiem negrimtu kājas smiltīs. Barontēvu, Baronmāti un Dombrovska kundzi no velkoņa līdz Burtņieku mājai aizved ratos. Mīlgrāvieši, ielu stūros sapulcējušies, braucējus sveicina. Kad sasniegts ceļa mērķis, redzams liels pulks mīlgrāviešu un rīdzinieku. Baronu ieiešana jaunajā dzīvoklī izvēršas par skaistu tautas manifestāciju.

Viņi kāpj pār sliekšni pa ziemelpuses lielajām vidus durvīm. Plašajā koridorī stāv priekšpusē bērni, gar sienām pieaugušie.

Maza meitiņa tautiskā tērpā, pasniedzama Barontēvam ziedus, apsveic viņu šiem vārdiem:

Sveiks, bāliņi, nāc, bāliņi,
Mūsu sētas tautiņās,
Šito ļaužu sētiņā
Savu mūžu nodzīvot.

Kāds puisītis pasniedz ziedus Baronmātei. Bērnu korim dziedot „Aiz upītes es uzaugu”, Dombrovskis

ieved Baronus dzīvoklī. Dzīvoklī dažas mēbeles, puķes. Uz ēdamgalda koka šķīvis ar sālsmaizi, šķīvja vidū iededzināts: „Krišjānim Baronam 22. martā 1909. gadā Burtnieku mājā.

Nāc, bāliņi, mūs' sētā,
Savu darbu nodarīt,
Pēc rociņu pūtināt.“

Galds klāts kafijas dzeršanai, bet Dombrovskis lūdz Baronu vispirms apskatīt tuvāk māju. Augstāvā viņu saņem „Ziemeļblāzmas“ koris, dziedādams „Beverīnas staltā pili“.

„Ko gan domāja vecais dziedonis, tautas dziesmu gara diženākais cildinātājs, viņam pretī viņojot vārdiem un skaņām, kas daudzina dziesmu varu?“ jautā „Jūrnieka“ referents, kas svinības plaši aprakstījis.

Pēc tam Baronu sveic Rīgas latviešu biedrības priekšnieks Grosvalds, novēlējams viņam vēl daudz spirtuma, lai viņš varētu pilnīgi nobeigt milzīgo darbu, pie kuŗa Barons strādā jau gadu desmitiem par slavu latviešu tautai, par labu viņas valodai, vēsturei, kultūrai, zinātnei. Kad Barons īsos sirsnīgos vārds atbildējis, koris dzied „Nevis slinkojot un pūstot“. Sumināšanu noslēdzot, maza meitenīte deklamē paša Barona dzejoli „Upe un cilvēka dzīve“. Vidū viņai deklamēšana sametas, viņa apstājas, un Barons palīdz viņai nobeigt, tā ka beigas skan atkal pārlicinoši, par ko Barontēvs meitiņu noskūpst. Bet malā nogājusi viņa brīnās: „Es nemaz nezināju ka viņš to dziesmu prot.“

„Visi viesi tiek lūgti pie galda,“ stāsta „Jūrnieka“ referents, „Barona tēvs un māte nosēžas pie dibena galda, ap viņiem Rīgas viesi, pie citiem galdiem mīlgrāvieši un kuŗa dziedātāji, kas, neviena neskubināti, tikai pašu sirds mudināti, jo koši un daiļi kuplināja pieminamo dienu. Pie galdiem un ap galdiem valdīja omulība un jautra, spirta sajūsma. Dombrovska kundze un čaklās, viesmīlīgās mīlgrā-

vietes, „Ziemeļblāzmas“ darbinieces, viena par otru centin centās izdabāt labprātīgi sanākušajiem viesiem, lai tie justos liksmi un priecīgi kā mājās. Patīkamā, sirsnīgā sajūta, kas bija ņemusi mājas vietu Burtnieku mājā, raisīja drīzi mēli runātājiem. „Ziemeļblāzmas“ vārdā apsveic jauno mīlgrāvieta skolotājs Lamberts *). Savā runā tas cildināja Barona lielos nopelnus pie tautas dziesmu krāšanas un izdošanas, novēlēdams tam nodzīvot daudz darbīgu un svētīgu gadu veselībā un pilnā spēkā. Pēc tam runāja skolotājs E. Mednis, kas uzsvēra mūsu tautas dziesmu ētisko, pedagogisko vērtību; kas tautas dainas cēlis gaismā, tas izpelnīsies no tautas diženu paldies par tādu darbu, jo caur tām stiprinās tautas ētiskās, tikumiskās jūtas un jēdzienu. Tādēļ viņš kollēgu vārdā izteicot pateicību vecajam Barona tēvam, kā arī tam vīram, kas kultūras uzdevumā cēlis māju kultūras darbiniekiem.“

Vēl runā „Ziemeļblāzmas“ koŗa diriģents Āre un Mīlgrāvja pārtikas biedrības pārstāvis skolotājs Cīcis. Ar sajūsmu viesi uzņēma Dombrovska bērnu dārza priekšnieces Martas Rinkas runu, kurā apsveikta no mīlgrāviešu puses Baronmāte, kas priekšzīmīgā tautas darbinieka dzīvē dalījusi lielu mūŗa daļu ar viņu visas likstas un rūpes, par ko arī viņai pienākoties tautas pateicība.

Beigās pieceļas Kreicbergs un saka apmēram šādu runu *): „Kas latvieŗu kultūru grib niecināt, tas ar uzviŗu uzsver, ka latvieŗiem neesot vēstures. Ja zem vēstures saprot tikai asiņainus karŗus, uzvaras un politisku varenību, tad tā mums nava. Bet ja zem viņas saprotam tautas ikdienējo dzīvi, viņas dvēseles piedzīvojumus, pārdzīvojumus, pār-

*) Tagad Rīgas pilsētas 17. pamatskolas priekšnieks Torņakalnā. A. B.

*) „Jūrnieks“, 1909. g. 13. n-rā; par Barona pārceļšanās uz Mīlgrāvi skati arī 12. n-ru. „Jūrnieku“ vada agrākais maskavnieks A. Bandrevičs.

veidojumus laika straumē un liecību par to, tad mums, latviešiem, iraid vēsture. Ja mums šo liecību nebūtu, tad latviešu tauta patiesi būtu bēdīga, nožēlojama parādība, tā būtu nelaimīgāka par Pēteri šlēmilu, kuram ēnas trūka.

Mūsu tautībai kā dzīvam cilvēces stādam trūktu saknes, trūktu cieta kodola; tā locītos kā niedra vējā. Tādu tragisku likteni varēja piedzīvot mūsu tauta, ja tai vēl pēdējā brīdī nebūtu radušies vīri un sievietes, kas meklēja, lasīja un krāja pa malu malām senču dzīves apliecības, teikas, pasakas un tautas dziesmas.

Silts paldievs pienākas šiem darbiniekiem!

Tomēr jāatzīst, ka viss tā kopā savāktais dziesmu krājums bija tikai milzīga sakrāta materiālu kaudze, juceklis.

Vispirms vajadzēja namdaŗu, kas šo jucekli nodalītu, šķirtu, tāpat kā Radītājs no chaosa šķīra zemi, ūdeni, sauli ar zvaigznēm; vajadzēja arhitekta, kas mācētu izgatavot gudru plānu milzu ēkai ar daudz stāviem un daudz kambajiem; vajadzēja būvmeistara, kas jaudātu šo plānu pilnīgi saprast un lietā likt. Kur tādi rasies, ja par darbu netiek solīts zelts un sudrabs!

Un, rau, pācēlās vīrs, kas tautas dzīves atmošanās rīta agrumā, pirmiem gaiļiem dziedot, bija jau līdumus līdis un plēsumus plēsis. Tas aplūkoja milzīgo materiālu kaudzi un rēķināja, cik gan gadu viņam vēl lēmusi likteņa māte; un tad viņš sāka būves darbus, viens pats, viens vienīgs. Ļaudis jautāja, vai viņš teiku milzis, vai viņš Lāčplēsis, Herkules, vai iedomīgs lētdabītis, ka ķeras pie darba, kas pa spēkam tikai daudz strādniekiem kopā, pat dažām paaudzēm kopā. Ļaudis runāja, bet vīrs strādāja, strādāja mēnešus, gadus, gadu desmitus, strādāja pusmūžu. Un rau, milzīgais materiālu kalns pārvērtās milzīgā ēkā: radās fundaments, stāvi, jumts, un tagad pat čukurs tiklab kā gatavs.

Šī milzīgā ēka ir daļa savās proporcijās un krāšņa savās līnijās; pie tam tā ir nesagraujama un neizārdāma; tā pastāvēs ilgāki par Ramzesa piramīdām, Zālamana un Bela dievnamiem, jo viņa dzīvo dzīvu dvasu, tur dzīvo latviešu tautas gars, viņas sirds, viņas ģenijs, viņas vēsture, viņas Rāmovas senās dievības! —

Mūsu vidū atrodas pazemīgs bāliņš, lēnu, apskaidrotu vaigu, baltu bārzdu! Mēs nejautājam, vai viņš tas „pārgalvīgais“ namdaris, tas iedomīgais arhitekts, tas „pārdrošais“ būvmeistars, kas cēla milzu ēku, jo mēs to zinām.

Šinī brīdī varam tikai teikt: „Nāc, bāliņi, mūs' sētā, savu darbu nodarīt, pēc rociņu pūtināt.“

Koris dzied Vītola-Ausekļa „Gaismas pili“. Svinības noslēdzas, visiem kopā dziedot „Dievs, svētī Latviju!“ Barona sumināšanas aprakstu nobeigdams, „Jūrnieka“ referents minēto dienu vērtē tā: „Reti kad atgadās piedzīvot tādu tik visai sirsnīgu, neliekuļotu no sirds nākošu un pie sirds ejošu tautas darbinieka saņemšanu un godināšanu. Tādi acumirkļi stiprina ticību, paļāvību uz darba svētību, uz tautas atzinību un pateicību.“

Drīz parādās priežu gaisa dziedinātāja spēks, klepus mitējas, Barons atžirgst.

Brālim Barons par dzīvi Burtnieku mājā raksta priecīgi: „Pate dzīves vieta ir jau gan labāka, veselīgāka nekā lielā pilsētā Rīgā. Mēs dzīvojam tagad it kā uz zemēm, labā, svaigā gaisā, jo tūlīt aiz vārtiem liels, plašs, sauss priežu mežs. Vienā pusē gar Daugavmalu izplešās Rīnužu ciems ar baznīcu un jūrskolu un tālāk Vec-Milgrāvis ar dažām koku fabrikām; otrā pusē aiz meža gabala ir lielais Ķīšu ezers; uz ziemeļvakariem kādas verstes 4 no mums ir pati plašā jūra, līdz kuņai stiepjās mūsu mežs.“

Satiksmē ar Rīgu ir diezgan ērta, jo uz turieni iet pa Daugavu katru stundu pasažieru kuģītis. No Jaun-Milgrāvja var arī braukt pa dzelzu ceļu.

Mēs divi veči dzīvojam klusu un mierīgi, es strādāju vēl pie „Dainu” izdošanas, un sieva apgādā saimniecību.”

Arī vēstulēs Visendorfam viņš jauno dzīvokli lielī vairākkārt, uzsvērdams, ka sevišķi vasaru jauki pa sausu priēžu mežu pastaigāties. Viņš atkal visādi jūtas vesels; vienīgi par acīm viņš sūdzas, ka tās kļuvušas stipri vājas (1909. g. 31. decembra vēstulē). Viņš katru vaļīgu brīdi tagad brīvā dabā, gan pa mežu pastaigādāties, gan palīdzēdams sievai dārza darbos, jo viņiem dārzā savs stūrītis. Baroni savējā audzina saknes, zemenes; gadu pēc atnākšanas iestāda dažus ogulājus un augļu kociņus, no dekorātīviem augiem viņu kopšanā vīnstīgas un kaprifolijs. Dārzs prasa daudz darba, jo irdenās kāpas no dabas neauglīgas un ātri izžūst. Uzglabāties fotoskats, kur abi Baroni redzami šai darbā: Barontēvs griež no akas ārā ūdeni, Baronmāte iet ar pilnām lejkannām uz dobēm, bet dobes, kā jau tekošā smilts zemē, nostiprinātas nomalēm; skata dibenā augsts žogs, tālāk uz ziemeļiem sākas mežs. Dārzā Baroni iestāda divi ozoliņus. Ozoli viņam patīk, uz sava kapa viņš lūdz stādīt „ķeburainu ozoliņu”. Citā vietā viņš saka:

Man klints akmeni neveļat,
 Man pieminekli neceļat:
 No latvju dainām tas jau celts,
 Un nerūsēs šis tautas zelts.
 Bet stādat blakām ozolu
 Jo kuplu un jo zarotu:
 Kad draugs vai nedraugs atnāktu,
 Lai pavēni tie atrastu.

Sevišķi viens no stādītajiem ozoliem, kas aug pretī sētas durvīm, tagad saņēmies, viņa formas jau tiešām „ķeburainas”. Ozolu mājas vakara galā noēno priede, bet arī tas tagad krietni paaudzis.

Savu ozolu vienmēr apraudzīdams, viņš vēlāk (1919. g. 20. augustā) uzraksta uz kādas lapas: „Mans ozols Burtn. 1 pēdu virs zemes 10 collu apm., 5 pēdas virs zemes 14^{5/8} collu apm.“

Vienu ozolu viņš iestāda arī „Ziemeļblāzmas“ parkā. Tāpat kā Āgenskalnā Barons skalda saimniecības vajadzībām malku, abi ar sievu žaun veļu, nes ūdeni. Malku zāgējot, viņš to dara tik korrekti, (Jaunsudrabiņa vārdiem sakot) it kā pagale būtu negrozāma rinda tautas dzejā. Viņš mīl strādāt arī pie skrūvspilēm un drāž no paegļu koka drēbju pakaramos u. c. lietišas, kuņas pēc tam uzdāvina paziņām.

Dārzā stūrīši arī citiem mājas iedzīvotājiem.

Pāra vārdus par pārējo Burtņieku mājas saimi. Tās sastāvs diezgan bieži mainās. Mājā pavisam astoņi dzīvokļi. Priekš Barona Burtņieku mājā apmetušies jau Cālītis, Štrāls (abi rakstnieki) un Zengners (gleznotājs). Bez šiem tur mājjuši arī Poruks, Skalbe, Jaunsudrabiņš, Akuraters, Bandrevičs, Melngailis (komponists), Šķilters, Zaļkalns (abi skulptori), Kalve (gleznotājs) un citi. Tiem imponē Barontēva aristokratiskā savrupība, kuņu Barona tuvinieki raksturo tādā kārtā: „Tēvs bija ieradis būt viens un jutās tā vislabāk; pat pastaigāties viņš gāja viens un reti citu sabiedrībā. Savā darbistabā viņš gribēja būt viens arī tad, kad viņš nestrādāja, bet lasīja avīzes vai atpūtās. Tēvs bija liels brīvības mīlotājs, viņš mīlēja gara brīvību, bet arī savā personīgā dzīvē viņš necieta nekādus ierobežojumus; par visām lietām viņš gribēja būt brīvs un neatkarīgs no citiem.“

Varbūt pārējie mājas iedzīvotāji to iztulko citādi. Viņi baidās Baronu traucēt. Un tā iznāk, ka Vecmīlgrāvī Barons nodzīvo ilgus gadus zem viena jumta ar daudziem literātiem, bet tie atzīstas, ka ar Baronu tuvāk, intimāk tie nav paguvuši iepazīties. Barons tur uzturas kādus desmit gadus bez

pārtraukuma, kamēr pārējie tur mīt daudz īsāku laiku, un tāda īsa pazišanās kavē cilvēkus garā tuvāk saskarties. Baronmāti uzskata par mājas saimnieci, jo Dombrovskis tai jau pirmajā dienā nodevis mājas atslēgas, lūgdams, lai viņa uzņemas mājas pārvaldīšanu.

Burtnieku mājas ļaudīm ir paradums vakaros reizēm sapulcēties un stāstīt atmiņas. Barons nav lepns, viņš arī šais vakaros redzams. Tās ir tās reitās reizes, kad viņš tiem ko stāsta. Viņš runā lēnām, paklusu, bet skaidri, saistīgi. Viņš ar humoru atceras savus cūkgana laikus; cūkas dēvējot par vismulķīgākajiem radījumiem, bet tā neesot; un viņš tēlo, kā ar sekmēm dresējis veprus Ilē un Valpenē.

Jaunsudrabiņš un Kalve glezno un savus ražojumus izstāda nama abās zālēs, kur pārējie nāk tos kritizēt; Jaunsudrabiņš Barontēva 75 g. jubilejas gadījumā uzzīmē arī šaržu „Barontēva dziesmu kamols“, šķilters un Zaļkalns gatavo Barontēva bistes.

Ierodas arī viesi no ārienes. Bieži, sevišķi svētdienās redzams Dombrovskis *). Barons viņu augsti cienī kā izturības, enerģijas, dzelzainas, nelokāmas gribas, milzīgas darba spējas un darba prieka un nesavtības piemēru un par viņu runādams reiz saka: ja tādu vīru kā Dombrovskis būtu vēl kādi, tad Latvijā izskatītos daudz citādāk. Kad Dombrovskim kāda goda diena, tad Barons, kopā ar citiem Burtnieku mājas ļaudīm ciemos ieaicināts, novēl gavilniekam mākslinieku vārdā laimes. Dombrovskis sarunājas ar B. ilgāk nekā ar citiem, pārrunā ar viņu jautājumus, kas uzpeldējuši 1910.—1913. g. jauno „Ziemeļblāzmas“ namu ceļot, piemēram par to, kāda recepte vēlama grīdas betona masai; kādā vārdā no-

*) Barons ar Dombrovski redzami arī pēckara laikos veidotā filmā, kas „Ziemeļblāzmas“ īpašumā; filmu šī biedrība demonstrē ikgadus Dombrovska nāves atceres dienas brīvsarīkojumā.

saukt tunneli, ko parkā no vīnstīgām rīko (M. Silīņš ieteic to dēvēt par „Dangu“, bet uz Barona priekšlikumu to iesauc vienkārši par vīna tunneli); viņi runā par to, kādi ornāmenti lietojami, celtni izdaiļojot; par dažu tautas dziesmu īsto nozīmi; par domām, kas tur izteiktas aizplivurotā kārtā.

Dainas kā sarunu temats sirmo burtnieku pavisam pārvērš, valoda dzirkst, viņš zina ikvienā vietā iespraust pa dainu strofai.

Gadiem apsvērdams, kur atsevišķām dainām vieta latvieša mūža norisē, viņš piegājis tuvu jo tuvu tautas dziesmu garam, tik tuvu, ka varam Baronu bez pārspilējuma uzskatīt par vīru, kam jēdziens par latviešu tautas īpatnību skaidrāks nekā jebkura citam priekš un pēc viņa. Dainās paslēptas tādas domu un dzejas vērtības, ka tiešām jārunā par dainu nezināmo autoru, par visas mūsu tautas kā liriku tautas ģeniālītāti. Bet ne ikvienam šīs vērtības atklājas. Daudzos Barona draugos nesaprašana par vienu otru dainu, un atbildi meklēdami, viņi griežas pie sirmā dainu bitenieka. Viņš pasmaida un tad izskaidro, kā tas saprotams.

Dombrovskim tas paradums, ka, vienu otru pārtikas delikatesi iekārojis, viņš to liek nopirkt lielākā vairumā un tad daļu sūta Burtnieku mājas saimei, galvenā kārtā Baronmātei. Visparastākie ir lašu sūtījumi. Lasi saņēmusi, Baronmāte rīko kafiju, kur reiz, kā Marta Rinka stāsta, viesi pārsteigti ar pīrāgu, kam vidū iecepts — lasis. Baronam sākumā negaršo sālīts lasis, bet kad vēlāk iegaršojies, Barontēvs kļūst par lielu šī artikula draugu. Vispār viņš neēd daudz, bet ar izlasi un lēnām; 1918. gadā, juku laikos, viņš priecājas, kad uz gaida Zaļajā skolā (kurp viņš pārceļas, vācu okupācijas varai valdot) reļumis parādās kafija ar krējumu; arī baltmaizi toreiz uzskata par lielu komfortu, bet reiz kādam gabalam Barons uzklāj vēl sviestu. Toreizējā pārtikas trūkumā tādu rīcību uz-

skatīja par izšķērdību, par to pabrīnās arī Dombrovskis, bet Barontēvs joko: labs laba nemaitājot.

No rīdziniekiem Baronus reizēm apciemo Brīvzemnieka kundze. Viņa Barontēvam, kad tas pārnāk uz Milgrāvi, sālsmaizes vietā pasniedz baltu gaili, ko Barons nosauc par Pēteri.

Anna Brigadere ciemojoties atnes baltu ceriņkrūmu, ko iestāda ārā pie loga; kaŗa laikā tas negodīgu cilvēku izrakts un aiznests.

Burtnieku mājā iegriežas arī Grosvalds; viņš ir atkal Rīgas latviešu biedrības delegācijas priekšgalā, kad tā apsveic Baronu viņa 75 gadu svētkos 1910. g. oktobrī.

Baronus Milgrāvī apmeklē radi un paziņas: Fr. Dravnieks, K. un L. Freienberga jkdzes, Dr. Butulis, skolot. J. Dreiberģs, L. Adamovičs, J. Kreiberģs, notārs Veiklevis, Fr. Adamovičs (kas Baronu apdzejojis savos „Rudens ziedos“), skolotāji J. Kriškāns un E. Mednis u. d. citi. Bieži Burtnieku mājā redz Barona dēla ģimeni, no 1910. g. tā irē pat vienu no Burtnieku mājas dzīvokļiem, lai, Vecmilgrāvja pusē pavadīdami vasaru un svētku brīvdienas, tie nekavētu Barontēva darbu. No tālumniekiem, kas pie Barona viesojas, atzīmējams Visendorfs.

Vispār par apciemotājiem Baronu L. stāsta: „Nāca gan interesenti viņa darbam, gan draugi un pazīstami, bet nāca arī veselas organizācijas un skolnieku pulciņi savu skolotāju pavadībā, dažkārt pat no tālienes. Tēvs ar savu darbu bija ieguvis populāritāti un mīlestību tautā. To liecināja sirsnīgais tonis viņam rakstītās vēstulēs un sveicienos, to liecināja arī tie daudzie nācēji, kas dažreiz sirmo daiņotāju vēlējās, ja ne vairāk, tikai vaigā redzēt.“

Paši milgrāvieši respektē viņa savrupību. Jāņos gan Burtnieku mājā ierodas „Ziemeļblāzmas“ koris un pirmos Milgrāvī aplīgo Baronus, pušķodams tos vainaģiem un Jāņu zālēm.

Milgrāviešu bērni pieklājīgi, ko atzīmē arī Barons, uzskatīdams to galvenā kārtā par Martas Rinkas (Dombrovska bērnu dārza priekšnieces) nopelnu. Barons augstu cieni Rinku arī kā cilvēku. „Par Martu Rink tēvs izteicās ar lielāko atzinību un cieņību,” saka atmiņās vedekla. Bērnu dārza audzēkņi reizēm nodzied Baronam pa dziesmai. Bērni, Baronu satikuši, sveicina, un gadās pat, ka klāt pienākuši, sniedz roku.

Reiz viņš satiek ziemu mežā mazu meitiņu. Tā, viņā nolūkojusies, prasa: „Vai tu neesi tas ziemas svētku vīriņš, kas man atnesa mantiņas?” Kad Barons apgalvo, ka viņš tas neesot, meitiņa padomā un tad neticīgi nosaka: „Tu būsi gan bijis.”

Kādu citu reizi puikas vajā vāverīti, kas beidzot iesprūk Burtnieku mājas dārza eglē. Barons aizstāv zvēriņu: „Ko jūs trenkājiēt manu vāverīti?” Zēni apjūk. „Vai tā Jūsu,” viņi brīnās. „mēs domājam, ka tā ir meža vāvere.” — „Nu, protams, ka mana,” Barons apgalvo, un puikas noskumuši dodas projām.

Bet ir, protams, arī daži nelāga bērni, kas rudenī ābolus meklēdami aplauž Barontēva kociņus, vai kam iekārojas Burtnieku mājas zemeņu. Tāpat lielo starpā gadās kāds vietējā sabiedrībā augstu situēts kungs, kas sašutis par to, ka Barons pēc ierašanās Milgrāvī nav stādījis viņam priekšā. Sarunās ar kādu Burtnieku mājas iedzīvotāju šis vīrs izsaka domas, ka Barons tāpēc neesot uzskatāms par visai pieklājīgu. Sarunas partneris viņam aprāda, ka priekšā stādīties neesot bijis Barona, bet minētā kunga kā mazāk prominentas personas pienākums, jo viņu pazīstot vienīgi Milgrāvis, kamēr Barontēvu — visa Latvija. Pēc tam famozā sūdzība vairs nav dzirdēta.

Burtnieku mājā Barons piedzīvo „Latvju Dainu” trešā sējuma noslēgumu, jo minētā sējuma beidzamā (3.) daļa iznāk 1909. g. jūlijā.

Ceturtais sējums parādās 1910. g. septembrī. Tas 646 lpp. biezs un aptver sekošas plašākas nodaļas:

1. Cilvēka darbība saimnieciskā ziņā, dažādi darba arodi.

2. Plašāks sabiedriska stāvoklis un ļaužu šķiras.

3. Starptautiskais stāvoklis, tēvu zemes un valsts apsargāšana pret ārējiem ienaidniekiem.

Plašāka ierašu apraksta nav, tikai 316. lpp. norādīts uz ziņām un pētījumiem, kas par veco latviešu ierašām lopkopībā atrodami to laiku literatūrā. Sējumā ir pamatdziesmas no 27.896—32.208. Pavēli sējumu iespiest parakstījis Oldenburgs (par atbildīgo redaktoru joprojām visu laiku ir akadēmiķis Zalemanis). Sējums maksā Rb. 3.60.

Plašāk tauta savu mīlestību Barontēvam apliecina viņa 75 mūža gadu svētkos, kas seko „Dainu” 4. sējuma iznākšanai 1910. g. rudenī.

Uzglabājusies iespiestā svinību programma:

„Sirmā latvju dainotāja
Krišjāņa Barona
75 gadu
dzimšanas dienas
apsveicinājums.

Milgrāvī, Burtnieku namā, 17. oktobrī 1910. g.

1. Nevis slinkojot un pūstot, dziedās „Ziemeļblāzmas jaukts koris.
2. Fr. Grosvalda apsveikšanas runa.
3. a) Kas tie tādi, kas dziedāja } tautas dziesmas,
b) Maza biju neredzēju }
dziedās „Ziemeļblāzmas” jaukts koris.
4. Vijoļu virtuōza A. Dombrovska priekšnesumi.
5. E. Mauriņa dziesmu priekšnesumi.
6. Piānistes L. Goman jaunkundzes uzstāšanās.
7. a) Saulīt' vēlu vakarā
b) Jūriņ prasa smalku tīklu } tautas dziesmas,
c) Teici, teici valodiņa }
dziedās „Ziemeļblāzmas” jaukts koris.

Dievs dod tautas darbiniekam, Dievs dod tautas darbiniekam sirmu mūžu nodzīvoti, sirmu mūžu nodzīvoti. — Sirmu mūžu nodzīvoti, sirmu mūžu nodzīvoti tautas druvā strādājoti, tautas druvā strādājoti!”

Svinību notikumus tēlodama, Barona vedekla stāsta: „Mātei bija teikts, ka uz šo dienu gaidāmi delegāti un viesi no Rīgas. Tā kā telpas bij ērtas un plašas, rīkojāties, lai ciemiņus godam saņemtu. Augšējo (frontes) zāli izpušķoja un tur ierīkoja sēdvietas, otrā klājām galdus viesu pamielošanai. Atkal „Ziemeļblāzmas” čaklās darbinieces nāca mums palīgā darbus veikt. Tēvs, zināms, no sagatavošanās uz svinībām nekā nedrīkstēja manīt, jo viņš bija pretinieks visām godināšanām. 19. oktobrī (pēc vecā stila) sākās apsveikumi jau no paša rīta. Vispirms dziedāja progimnazijas skolēni, tad, drusku vēlāk, bērnu dārza mazie audzēkņi. Nāca apsveikumi un telegrammas no malu malām. Tēvs palika nemierīgs. Viņš griezās pie mātes ar jautājumu, vai viņai esot kas sagādāts varbūtējiem ciemiņiem. Māte deva apstiprinošu atbildi. Pēcpusdienā sāka ierasties sveicinātāji, starp tiem arī Dombrovskis. Pasēdējis tēva darbistabā līdz ar citiem kungiem, Dombrovskis piecēlās un uzaicināja tēvu un citus viesus uziet augšā. Tēvs, nekā neparedzēdams, gāja mierīgi līdz. Viņiem uz trepēm esot, atskanēja dziesma „Nevis slinkojot un pūstot”. Tēvam zālē ieejot, tā bija viesu pilna līdz pēdējai vietai; visi viņu sagaidīja kājās stāvēdami. Tēvs bija ļoti pārsteigts un aizkustināts. Dziesma aplūsa, visi ieņēma savas vietas.

Kā pirmais viņu sveicināja Rīgas Latv. Biedrības priekšnieks Grosvalds. Grosvaldam tēvu uzrunājot, tēvs piecēlās kājās. Lēnā balsī viņš pateicās un noraidīja viņam izteikto pateicību un uzslavu kā pārāk lielu, salīdzinot ar viņa padarīto darbu. Viņa baltais tēls un lēnā noraidošā izturēšanās pret cildināšanu klausītājiem izvilināja asaras.

Pirmai runai sekoja daudz citas. No visām izskanēja viena vēlēšanās: kaut Barontēvam būtu lemts nobeigt savu lielo darbu un vēl ilgus gadus nodzīvot latviešiem par gaišu paraugu."

Skalbe, kas Burtnieku mājā nodzīvojis labu laiku, šīs svinības atcerēdamies saka, ka tā bijusi vienīgā reize, kad viņš dzirdējis Barontēvu turam runu *).

Otrs Burtnieku mājas „īrnieks“ Jaunsudrabiņš atceras *), ka Baronam nav patikušas ekstrāvagances. Par nekautrīgu ciemiņu viņš teicis: „Vai viņš nav drusku pārspīlēts?“ Sazināšanās ar Baronu notikusi tāpat kā Dārtas ielas laikos ar Baronmātes starpniecību. Tikai kad jaunie rakstnieki, grāmatas izlaiduši, grib tās Baronam dāvināt, jāiet pie viņa personīgi, jo Baronmāte tās pati liegusies pieņemt. Bet viņa labprāt stāstījusi ciemiņiem par Pēterburgas un Maskavas laikiem, piemēram, kā Barons „Pēterburgas Avīžu“ ekspedīcijā pats avīzi locījis un nesis uz pastu u. c. gadījumus. Jaunsudrabiņam prātā arī, ka Krišjāņu dienas (14. maija) rītā vietējo skolēnu koris priekš saules lēkta dziedājis Baronam „No salda miega mosties“. Barons bijis optimists. Viņa vienīgās rūpes bijušas — godam noslēgt mūža darbu.

Saulietis, kas Burtnieku mājā (tā saukta arī par pili) nedzīvo, Baronus, viņu mitekli un gara dzīvi Milgrāvja laikā tēlo tā: „Kad pirmo reizi tur ieradot, arī nezināju, kur „pilī“ savus meklējamos atrast. Citādi, palaikam gan jaukā dienā, kādu jau arī tikās braucienam izvēlēties, Barona tēvu nereti varēja, pilij tuvojoties, jau pa gabalu redzēt savā dārziņā kaut ko strādājam. Nevien galva viņam balta, balts arī viss augums, jo siltās dienās viņš staigāja baltos audekla svārkos.

Tad jauka stunda sarunās viņa darba istabā vai

*) „Jaunākās Ziņas“, 1927. g. 56. n-rs.

*) „Ilūstrēts Žurnāls“, 1923. g. 10. n-rs.

arī uz mazā balkoniņa pie viņa dzīvokļa. Kaut arī Barona tēvs dzīvoja dziļā vientulībā kā no visas pasaules atšķirts, pavisam nezināms vis viņam nebija, kas notiek kā mūsu, pašu latviešu, dzīvē, tā arī cītur. Un ne viss tur viņam likās pareizi un labi esam. Bet gudrām un mierīgām acīm viņš raudzījās visam pāri, kā redzēdams nākam tālumā to, kas sirdī ar ticību gaidīts: aiz krēslības gaismu, aiz sajukušiem palu ūdeņiem tīru un dzidru upi...

Bet sevišķi kā noskaidrojies viņš palika, kad saruna ievirzījās tai pasaulē, kur viņš īstais valdnieks savā zemē — tautas dzejā. Uz jautājumiem par ko mazāk šai pasaulē izprotamu viņš labprāt deva paskaidrojumus. Tā starp citu viņš noskaidroja, kādos apstākļos un pie kādas dzīves iekārtas radušās tās dziesmas, kas no citām šķīramas sevišķam krājumam — dziesmas ar izlaidīgu valodu, kāda tām vērtība, un kā uz tām jāskatās. Tas visu vērtīgais tur blakus parastai valodas bagātībai un dzejas viļģumam no vienas vietas sastopamā asprātība, garīgais dzirkstījums. Savu spriedumu pastiprinājumam viņam, zināms, bija pie rokas citātu cik tik uziet. Un tad jauneklģs, saulains smiekls, tikai gadu klusināts, arī pašam...

Tautas dziesmu kārtošanas un izdošanas darbs bija jau gan tālu uz priekšu virzģjies, bet galā tas tomēr vēl nebija. Un kā raizes ieskanģjās Barona tģva balsģ, kad viņš ieminģjās, ka varot tikt no šģs dzģves aizsaukts, pirms savu darbu līdz galam padarģjis. Jģ, kas tad lai to tģlģk darģtu un galģ vestu? Uz to viņš pats tad domģgi deva arģ atbildi: vienģgais, kas tad bģtu varģjis to darbu uzņemtģs, un kam varot arģ pilnģgi uzticģties, esot Āronu Matģss. Bet paldies Dievam un Laimai, viņš pats varģja mierģgģm acģm redzģt savu lielo mģģa darbu padarģtu — un nu dzģvot uz laiku laikiem savas tautas piemiņģ tik ideģli tģrs, cģls un noskaidrots, kģ varbģt neviens cģts mģsu gara pasaulģ!

Lai nu arī visam izsekot mūsu rakstniecībā nebija viņam iespējams nevien vecuma noguruma dēļ, bet arī aiz sava paša darba, kas prasīja daudz laika un ciešas uzmanības (paraugaties vien viņa lielajos tautas dziesmu krājumos, ar kādu rūpību un atbildības sajūtu tur vis darīts!), gluži nezināms viņam ar' gan nebija, kas labākais plaucis literatūras druvā. Šis un tas viņam gan paliekot tā kā nesa-protams, viņš piebilda pasmiedamies. Nekāds brīnums par to — pašā dekadences ziedu laikā, kad nereti tāpat bija jāsaaka arī tam, kas dienu no dienas vēries visā „jaunajā“. Arī grāmatu ārpusē rodies kaut kas uz pirmā skata svešs, un saudzīgi pasmaidīdams, viņš pieminēja manas pirmās divas grāmatas, kas bija iznākušas „Zalkša“ apgādībā un tiem laikiem vēl nepierastā ārējā ietērpā. (Savādas un drusku arī neizprotamas, piemēram, viņam likušās dažas rindas grāmatu titullapās, kas bija saliktas tikai no lielajiem Ekmaņa burtiem.)

Kādreiz gadījās arī tā, ka „Burtnieku pili“ nonācis, Barona tēva tūlīt nesatieku. Viņš izgājis pastaigāties un savā nodabā padzīvoties. Daba viņam kā īstam latvietim ļoti tuva un mīļa. Tur jūtas viņš labi. Man tad iznāk tuvāka parunāšanās ar Barona māti. Un ja viņai nav jāskatās uz savu ciemiņu vairs kā uz svešnieku, ar savu veiklo valodu viņa arī paver kā logu uz savas pašas un sava lielā mūža drauga intīmo dzīvi... Saruna ir pievirzījies tuvu tam jautājumam: kā viņiem ir ar iztikšanu, un vai nav jūtams dažreiz kāds trūkums? Nē, nemaz — viņi iztiekot tīri labi. Kādas saknītes jau viņi izaudzējot paši savā dārziņā, un citas vajadzības viņiem, veciem cilvēkiem, jau neesot nekādas lielās. Bez tam esot jau arī cilvēki, kuŗi labā prātā atminoties viņu, ka nenonākot kādā lielā trūkumā. (Man šķiet, ka pie tam bija gan domāts viņu cēlais draugs Augusts Dombrovskis.) Un par visām lietām — vi-

ņiem jau esot dēls, kuŗš mīļuprāt visu ko viņu labā gribot darīt. Bet viņš, Barona tēvs, tikai pats, kur vien varēdams, no citu cilvēku palīdzības atvairoties, jo tāda jau nu esot viņam daba. Kāpēc lai šis uzliekot citiem kādu grūtumu, viņš allaž sakot, ka varot gluži labi bez tam iztikt — tikai pats ar sevi! „Viņš jau sevi ir tāds lepns!..” Barona māte saka nopietni, pārliecinoši un arī ne bez lepnuma.

Un vēl: kā viņai nākoties par Barona tēvu rūpēties. Sirsnīgs gādīgums dzirdams viņas valodā, kad viņa stāsta: vakaros, kad viņš jau apgūlies, tā vēl ienākot viņa istabā apraudzīt, vai viņš labi apsedzies. (Turpat Barona tēva darba istabiņā, kur mēs runājamies, viņš guļot arī pa nakti — sienmalī ir šaura gultiņa, aplāta ar tumšu segu.) „Viņš jau par sevi necik nerūpējas!..” viņa saka ar klusām raizēm. Ka tik nu viņai nebūtu vien bijis pa priekšu jānomirst kā tēvam — kas tad par viņu tā bēdāšot!..” —

„Pa to laiku arī Barona tēvs pārnācis. Ārā, priēžu šalkoņā, saules gaisā viņš jūtas labi atspirdzis, un viņa valodā ir gaišs spirtums. Kā jau aizvienam, viņš atnesis līdz kādu paegļa kūjiņu vai celmu, kuŗam kādi zari izauguši tā, ka to, pie sienas piestiprinot, var lietot kā drēbju pakaņamo. Jā, tie paegļi, kas tie esot par brīnišķiem kokiem! Lai palūkojot tikai, kāda viņiem jauka smarža — ik zariņam, ik skaidiņai. Nē, neviens cits koks šai ziņā nevarot ar mazo paeglīti mēroties!..”

Laikraksti atzīmē ikviena „L. Dainu” sējuma parādīšanos. „Jūrnieks” turklāt atzīmē, ka viņa kantorī saņemams III daļas 3. sējums par 4 rubļiem, pa pastu piesūtot par 4,50 rubļiem, kamēr akadēmijas noteiktā cena 5,65 rubļi; tie ir Barona honorāra eksemplāri, ko viņš izplata ar Bandreviča palīdzību *) Tāpat laikraksti atzīmē Barontēva dzimšanas dienas.

*) „Jūrnieks”, 1909. g. 42. n-rs.

Melngaiļa koris, „Ziemeļblāzmā“ koncertēdams, neaizmirst arī Baronus, iet uz Burtnieku māju un nodzied dažas dziesmas viņu lieveņu priekšā. To pašu dara arī skolēnu pulciņi, kas ierodas no Rīgas un laukiem, lai redzētu dainu īsto gaismā cēlēju un tulku. Reiz Baronu apciemo savu skolēnu pavadībā Saulietis, kas par šo gadījumu raksta savās atmiņās: „Kā atbildēdams uz manu paskaidrojumu, ka mēs te ieradusies — atnest viņam savu sirds palīdzību par gaļu gadu darbu, no kā strāvo neapsverama svētība visai tautas garīgai dzīvei, par dāvanumu, ko no viņa darba esam jutuši arī uz sevi nākamam, un viņu šai darbā sveicināt, Barona tēvs noturēja mazu runu par darba nozīmi, svētību un laimi cilvēku dzīvē, novēlēdams to labi izprast un par to priecāties arī jaunatnei.“

Latviešu skolotāju biedrība Baronu ievēl par savu goda biedru (1909. g.).

Barons Milgrāvī kļūst kustīgāks un redzams ārpus mājas biežāk nekā agrākos laikos. Tālākos braucienos, piemēram uz Rīgu, viņš dodas reti un nelabprāt, aizbildinādamies ar nevaļu un laipnā kārtā noraidīdams zirgu, ko Dombrovskis tam piedāvā aizbraukšanai līdz kuģīša piestānei (pie bijušās Mangaļu jūrskolas). Barona antipatiju pret izbraucieniem vedekla motīvā ar to, ka tie, prasīdami sagatavošanās darbus, izjaukuši viņa normālo dienas kārtību. „Kad viņam kaut kur bija jāiet, viņš jau ilgi priekš tam uztraucās. Bet ja viņam kaut kur bija jābrauc, kas ļoti reti gadījās, viņš aizvien laiku devās ceļā, un dažkārt piestātnē viņam pusstundām ilgi nācās gaidīt.“ Rīgā visas darīšanas parasti nokārto Baronmāte.

Toties Barons sastopams eglītes vakaros „Ziemeļblāzmā“ un bērnu dārzā un citos sarīkojumos; no priekšnesumiem visvairāk patīk viņam mūzikas gabali un dziesmas. Tuvu pazīstamu sabiedrībā viņš sarīkojumos omulīgs, reizēm pat iet rotaļās, ar savu

žirgtumu lielā mērā vairodams visos gara pacilātību. No Baroniem nedveš vecuma elpa, tie garā vienmēr jauni un tāpēc vislabāk jūtas jaunu cilvēku starpā.

Barons nepriecājas, kad kāds viņu sauc par Barontēvu, jo šai vārdā saskata norādījumu uz to, ka gados viņš vairs nav jaunais. To zinādami, paziņas un cienītāji viņu uzrunā par Barona kungu. Vecuma sajūtu neieredzēdams, viņš ne labprāt stāsta par pagātnes notikumiem. Tai vietā viņš reizēm iepazīstina citus ar saviem novērojumiem un uzskatiem par cilvēka dzīvi vispār. Cilvēka mūžu viņš uzskata par pārspilēti īsu — tikko cilvēks nu būtu pienācīgi sagatavots lieliem darbiem, jau gals klāt; bet pamatīgu sagatavošanos Barons uzskata par pamatu ikvienam patiesi ražīgam darbam. Parastajā cilvēka mūžā notiekot tikai spēku izšķērdēšana. Pēc viņa domām cilvēkam vajadzētu dzīvot 200 gadu.

Cilvēka laicīgās dzīves illūzoriskumu viņš mūža beidzamajos gados vedeklai, kas viņa tuvumā biežāk nekā citi, illūstrē ar šo arābu teiku (Rikerts to pārlīcis dzejā): „Reiz kāds arābs jājis pa tuksnesi uz sava kamiela. Te kamielis sācis trakot, nosviedis savu jājēju un grasījies to sabradāt. Arābs bēdzis no trakojošā kamiela un laimīgi aizsniedzis kādu oāzi, kurā atradusies cisterna. Arābs, ieskatījies cisternā, vai tur nevarētu paglābties, ierauga cisternas dibenā kādu nezvēru, kas, rīkli atpletis, to gaida. Arābs, savās bailēs apkārt skatīdamies, ierauga krūmu pie cisternas malas, kurā zari pārlikuši pār cisternu. Viņš pieķeras pie krūma zariem un ielaižas cisternā. Augšā trako kamielis, bet apakšā gaida nezvērs, un katru reizi, kad kāda zemes pičiņa noveļas, tas atpleš rīkli platāk un pastiepj kaklu, laupījumu gaidīdams.

Te arābs ierauga, ka peles tekalē un grauz saknes tam krūmam, pie kurā viņš pieķeries. Viņš redz, ka tās neatlaidīgi grauz, un viņa balsts paliek

arvienu nedrošāks. Viņš ierauga, ka pie krūma kā rājas dažas sarkanās odziņas, viņš ņem tās un bauda; bauda un aizmirst uz brīdi i kamieli, i nezvēru, viņš bauda... Trakojošais kamielis ir pati dzīve, nezvērs cisternā ir nāve, peles — dzīves rūpes un raizes, odziņas — dzīves jaukie — īsie brītiņi, kas ļauj cilvēkam aizmirsties."

Optimists un stoīķis parādās Baronā apvienots arī, kad pašķirstām viņa piezīmes. Viņa archīvā uzglabājusies 10×13 cm. formāta burtņiciņa ar titulu „Excerpte“ un viena 7×10,5 cm formāta burtņiciņa bez titula, kā arī daudz atsevišķas uzmetumu lapiņas, kur starp citu šie ieraksti, pa lielākaī daļai vācu klasiķu strofas:

Ich liebe mir den heitern Mann
Am meisten unter allen Gästen:
Wer sich nicht selbst zum Besten haben kann,
Der ist gewiß nicht von den Besten.

Wenn dir's im Kopf und Herzen schwirrt,
Was willst du bess'res haben!
Wer nicht mehr liebt und nicht mehr irrt,
Der lasse sich begraben.

Die Menschen, in der Regel,
Verstehen sich aufs Flicken und aufs Stückeln,
Und finden sich in ein verhaßtes Müssen
Weit besser, als in eine bittere Wahl.

Frisch drüber hinweg! Wer nichts fürchtet, ist
nicht weniger mächtig, als der, den alles fürchtet.

Laß nur die Sorge sein,
Das gibt sich alles schon,
Und fällt der Himmel ein,
Kommt doch eine Lerche davon.

Milionen beschäftigt sich, daß die Gattung bestehe,
 stehe,
 Aber durch Wenige nur pflanzet die Menschheit
 sich fort.

Greif's nur hinein in's volle Menschenleben!
 Ein jeder lebt's, nicht vielen ist's bekannt,
 Und wo ihr's packt, da ist's interessant.

Eines schickt sich nicht für alle.
 Sehe jeder, wie er's treibe.
 Sehe jeder, wo er bleibe,
 Und wer steht, daß er nicht falle.

Alles kann sich umgestalten!
 Mag das dunkle Schicksal walten.
 Mutig! Auf der steilsten Bahn
 Treu dem Glücke! Treu den Göttern!
 Steig, trotz Wogendrang und Wettern,
 Kühn wie Cäsar in den Kahn.

Laß den Schwächling angstvoll zagen!
 Wer um Hohes kämpft, muß wagen!
 Leben gelt es, oder Tod!
 Laß die Woge donnernd branden!
 Nur bleib immer, magst du landen
 Oder scheitern, selbst Pilot!

Visus trīs „Ziemeļblāzmas“ jaunā nama celšanas gadus Baroni uzmanīgi un ar prieku vēro, kā top šis milzenis. Ar kuģīti no Rīgas uz Bolderāju vai jūrmalu braucot, ilgi nenozūd skatītājiem no apvāršņa baltā pils pret meža tumšo fonu, jo kalnā, parka apņemta, tā paceļas krietni augstāk pāri visai apkārtnē; pāri salām tā ostā redzama jau no tālienes, to saredz pat no jūras kuģinieki. Baroni zina šīs celtnes vēsturi, zina pat labāk nekā daudzi citi, jo Dombrovskis Barontēvu iepazīstina ar saviem plāniem. Grandiōzo namu celdams, Dombrovskis sakrienas ar arhitektiem, un tikai viņa augstie sa-

kari panāk to, ka augstākā instance viņa paša veidoto būvplānu beidzot apstiprina. Baroni viņu redz, kad viņš, norādījumus dodams, kāpelē pa stalažām pat lietū, vējā, salā.

Beidzot darbs tik tālu, ka notiek nama iesvētīšana. Dombrovskis uzaicina Baronu iesvētīšanas svinībām sarakstīt piemērotu dzejoli. Barons viņam vēstulē atbild: „Priekš tāda svinīga nolūkā kā jauna gaismas tempļa iesvētīšanas gan vajadzēja vairākiem un sevišķi mūsu tagadējiem atzītiem dzejniekiem piedalīties. Tad Vītols varētu tādu tekstu izvēlēties, kāds tam priekš kompozīcijas vairāk pa prātam... Savu pegasa sirmīti gan drusku didīju, bet viņš jau pastīvs... Pie tam man jāpiebilst sekošais: ar tautas dziesmām apradis, es atskaņas tik visai augsti neturu, sevišķi, ja viņas nav ļoti tīras un daiļskanīgas, pat nereti dažādi samocītas. Tāpēc pirmās trīs strofas gan sarakstītas pantmērā, bet bez atskaņām. Tikai gala strofā, kur ar nolūku pārmainīts ritums, izlietotas arī atskaņas.”

Barona šim gadījumam uzrakstītais dzejolis sauca: „Mīlgrāvja bezalkohola biedrības „Ziemeļblāzma” jaunā nama atklāšanai 1. septembrī 1913. g.”*)

Barons sirsnīgi priecājas kopā ar visiem svinību dalībniekiem, kad gaismas mīlotājiem atveras šī staltā, baltā nama durvis. Viņam prieks nevien par to darbu, ko viņš pats veic; gaiša, tīra, liela viņa jūsma arī tad, kad cits griezis pretī krūtis dabas un sabiedrības nekultūrālībai un to beidzot ievārējis, sevišķi, ja šis panākums liecina par latviešu tautas progresu. Jo Barona devīze jau no tā brīža, kad viņš pirmo reiz atzinis īsta tautiskuma un īstas cilvēcības virzienu, skan: lai top gaisma par spīti draudiem!

Dziļi aizkustināts, kāpj Barons kopā ar citiem

*) Sk. „Krišjāņa Barona raksti” I, 40 un 41.

pāri betona sliekšnim pa betona pakāpēm augšā foajē telpās, dodas zālē un vēl tālāk, no viena stāva otrā, kur viss tiešām spītē tīšai vai netīšai ugunij. Kā lai sirds viņam nesilst, kā lai acis paliek sausas, kad viņš pieredz iemiesojamies „Pēterburgas Avīžu” nelokāmo garu.

Laikā, kas paredzēts atpūtai, Barontēvs dodas pa maziem vārtiņiem, kas dārza stūrī stāv priekš viņa ierīkoti, uz mežu, līdzī nedams mazu zāgīti koka makstī, lai mežnieka rīku varētu noglabāt melnā, pagaŗā uzvalka iekšpusē, kur sieva šim nolūkam iekārtojusi sevišķu kabatu. Viņš iet allaž viens, lai meža klusumā pilnīgi atspīrgtu. Apvidum kāpu raksturs, visur sūnām un priedēm apauguši smilšu pauguri, Burtnieku mājas tuvumā jaunaudze, bet tālāk vecāks sils. Ikdienas te staigādams, Barontēvs zina ikvienu teku. Arī šai atpūtas brīdī viņš nespēj bezdarbībā nodzīvot. Viņš uzmeklē kadiķus, izrauga piemērotu zaru, to nozāģē un nes mājā, kur no mizo, žāvē un beidzot noglabā materiālu šķirstiņā. No bērnu dienām viņam mīļš galdnieka amats. Stundām viņš izgriež ko no kadiķiem — spieķus, dvieļu un drēbju vadžus, bilžu rāmjus. Viņš būvē arī ēku un rīku modeļus. Vēl šo baltu dienu daži no šiem izstrādājumiem glabājas Baronu ģimenē, Milgrāvī Zaļajā skolā un pie Barona paziņām. Dārziņā verandas un ielas starpā viņš, izlietodams savā laikā universitātē mantotās zināšanas astronomijā, ierīko pamatīgu saules pulksteni. Tās pašas zināšanas viņš izlieto, gatavodams joprojām dažāda tipa kalendārus.

Vienu otru reizi vecie Baroni piedalās izbraukumos uz četrus kilometrus tālo Vecāķu jūrmaļu, kur viņi ratos vizinās pa liedagu; viņi redzami arī „Paratā”, kad fabrikas velkonis vizina Dombrovskī un viņa draugus pa ostu un Ķīšezeru.

Barona mūža darbs manuskriptā jau tuvojas noslēgumam.

Vecie Baroni savējo vidū 21. III. 1909.

Kr. Barons 31./18. oktobrī 1914. g.

Viņam blakus sēž Brīvēmnieka kundze un A. Dombrowskis ar L. Barona kundzi; aiz muguras vidū stāv Fr. Adamovičs un A. Adamoviča, abās malās Freinbergu jaunkundzes (māsas meitas), bet priekšā dēla bērni.

„Latvju Dainas“.

Baronmātes nāve. Pasaules kara sakums.
Dainu darba noslēgums.

Pa to starpu tuvojas mūža vakars Baronmātei. 1912. g. jūnijā viņa pēdējo reiz ir Dundagā Barona māšas vīra F. Adamoviča bērēs, kurp viņu Barontēvs sūtījis, dodams līdz, kā Ludis Adamovičs saka, „par pēdējo sveicienu krāšņu tautas dzejas vainagu, savītu no latvju dainām.“

Šis veltījums skan tā:

„Garā pavadidams mūsu dārgo aizgājēju viņa pēdējā gaitā uz kapu kalniņu, atgādājos mūsu tautas dziesmu vienkāršos, bet sirsnīgi jūsmīgos bērū apcerējumus, piem.:

Ai, vējiņi, kam nolauzi
Taisnāko ozoliņu?
Ai, nāvītē, kam nokāvi
Vecāko darbenieku!

Ai, vējiņi, kam nolauzi,
Rakstīto ozoliņu!
Ai, zemīt, kam paslēpi
Mīlamo mūs' tētiņu!

Kam tu lūzi, ozoliņi,
Vai nav koku lūzējiņu?
Kam tu miri, mūs' tētiņ,
Vai nav ļaužu mirējiņu?

Kad kundziņš aicināja,
Sūtu kalpu, kalponīti;
Kad Dieviņš aicināja,
Tad pašam jāaiziet.

Ko es laba nopelnīju,
 Šai saulē dzīvodams?
 Asi zemes garumā,
 Olektiņu platumā.

Neba man daudz vajaga
 Mana mūža galiņā:
 Pāri koka gabaliņu,
 Juntam zaļu velēniņu.

Kumeliņš nozviedzās
 Kapu kalna maliņā:
 Te guļ mans arājiņis,
 Man auziņu devējiņis.

Kur, ļautiņi, jūs bijāt
 Smiltainām kājiņām?
 Mēs tētiņu vadījām
 Baltā smilšu kalniņā.

Ko jūs laba pārnesiet,
 No kapiem pārbraukdami?
 Simtu labu vakariņu,
 Pillu sauju asariņu.

Dieviņ, vieglu dusēšanu,
 Ko šodien glabājām!
 Radiem mīlu dzīvošanu,
 Pakaļā paliekot!

Vai, zemīte, trūdaļiņa,
 Tu trūdini dažu labu,
 Tu trūdini kokam saknes,
 Cilvēkam augumiņu.

Bērza sieksta satrūdēj'se,
 Tāses vien palikušas;
 Veci ļaudis nomiruši,
 Vārdi vien palikuši.

Nomirt bija, sapūt bija,
 Vārdiņam še palikt,
 Vārdiņam še palikt,
 Šīs istabas kaktiņā,
 Šīs istabas kaktiņā,
 Šai plašā novadā.

Šai saulē, šai zemē
 Viesiem vien dzīvojam;
 Viņa saule, viņa zeme,
 Tā visam mūžiņam.

Visi koki līdumā,
 Ozoliņa vien nebija;
 Visi radi istabā,
 Mūs' tētiņa vien nebija.

Visa sēta līgojās,
 Visas sētas pamatnīcas,
 Redzēj' sētas saimnieku
 Pa vārtiem izvadām.

Visi sētas posmi raud,
 Tētiņam nomirstot.
 Neraudiet, sētas posmi,
 Vēl palika māmuliņe,
 Vēl palika māmuliņe,
 Vēl dzīvo bērnu bērni.

Laiks bij man gulēt iet
 Baltu smilšu kalniņā,
 Dēlu dēli arājiņi,
 Meitu meitas malējiņas."

Uz veltījuma Barona paraksts; arī viss teksts rakstīts ar Barona roku. Veltījumu L. Adamovičs nolasa pie kapa.

Tādas atsevišķiem gadījumiem sakārtotas tautas dziesmu virknes Barons veidojis vairākkārt. Pasaules kara laikā viņš, paklausīdams M. Rinkas lūgumam, sakārto kara dziesmu virkni, kas Barona rokrakstā uzglabājusies un atrodama Skolotāju savienības Kr. Barona stūrītī.

Barons uz A. Dombrovska lūgumu illūstrē tautas dziesmām arī Novaka gleznu: „L'alcool, dégrénerateur de peuples, pourvoyeur de la misère, agent du crime“. Barons Dombrovskim šai lietā 1913. g. 18. martā raksta: „Mans latvisks tulkojums no zināmās alkohola gleznas parakstiem iznāca drusku svabadāks; papriekšu aizrādu uz postu, ko tas nodara ģimenes dzīvei, tād, kā alkohols maitā visas tautas miesīgo un garīgo veselību, un beidzot, kā alkohols vispār paved uz netikumiem un noziegumiem.

Pielieku par piemēru arī pāri latv. t. dziesmiņas par to, ko tauta pati par alkohola iespaidu novērojusi un teikusi."

Seko pielikums:

"Alkohols

1) ļaužu izvirtības cēlonis,

Dzērējiņš tēva dēls
Sev pašam ļaunu dara:
Apdzer mantu, apdzer godu,
Apdzer prātu, tikumiņu,
Apdzer prātu, tikumiņu,
Apdzer daiļu augumiņu.

T. dz.

2) ģimenes posts,

Sieva raud, bērni raud,
Bez putraimu, kāpostiņu,
Virīņš skali gavilē
Krogus galda galiņā,
Tur nodzēra savas bandas
Un vēl cirvi pagīrām.

T. dz.

3) visādu noziegumu perēklis,

Neviens grēku tā nedara,
Kā darīja brandavīns:
Dažam svārkus tas novilka,
Dažam matus izplūkāja,
Dažs aizgāja pie Dieviņa,
I mūžiņu nepabeidzis.

T. dz."

Vēlāk Barons tai pašā lietā raksta: "Tā ka uz Novaka gleznas arī pāri sievietes nāk priekšā, tad arī šis teksts tur var piederēt:

Es dzērēja, es dzērēja,
Ne es pati nesaliedzu.
Dzērējs manis tēvs, māmiņa,
Dzērējiņi bālēliņi,
Kur es viena nedzērēja
No dzērējas māmuliņas.

T. dz."

Ar dainām saaudzis, Barontēvs, no rīta celdamies sarunājas ar Baronmāti dainās. Kronberga dēla

dēls, kas Baronu vairāk reizes Rīgā uzmeklējis, stāsta, ka Barons reizēm runājis „tādās jocīgās rīmēs” (t. i. dainās; jaunais Kronbergs, lielāko daļu mūža pavadījis ārpus Latvijas sveštautiešos, dainas nepazīst). Arī Skalbe liecina, ka Barons vienā otrā gadījumā savā valodā iespraudis pa zīmīgam tautas dziesmu pantam, to darīdams vienmēr bez apdomāšanās, bez meklēšanas, tomēr vienmēr atrazdams isto.

1913. gada vasarā Baronmāte sāk žēloties par nogurumu. Manīdama beidzamā dzīves cēliena tuvošanos, viņa grib vēl reizi redzēt savu bērnu kapus Mitrofana kapsētā Pēterburgā un pie tās pašas reizes izstaigāt arī citas vecas tekas. Dēla Kārļa pavadībā viņa brauc uz Pēterburgu, apciemo Sietiņsonus, kuŗu pajumtē Baroni priekš vairāk kā 30 gadiem dzīvojuši, apciemo arī citus pazīstamus, apskata kārtībā savestos kapus un atgriežas dažā ziņā atspirgusi. Tā jūtas pat tik spēcīga, ka aizbrauc kopā ar vedeklu uz Cēsīm, lai piedalītos Vecmilgrāvja progimnazijas priekšnieces N. Rinkas (vēlāk: Paukuļa kundzēs) kāzās.

Kad jaunie Baroni grib dažas nedēļas pavadīt ārzemēs, vedekla lūdz Barontēvu, lai tas ar māti pārceļas pa šo laiku uz Rīgu pie dēla bērniem; viņa klusībā cerē, ka vīra vecāki arī pēc tam paliks Rīgā dēla ģimenē un, atkrītot saimniecības rūpēm un pūlēm, mātei būs vieglāk. Baronu L. stāsta, kā vīra tēvs viņas lūgumu uzņēmis. Viņš labu brīdi domīgs klusējis, jo lūgumu bijis laikam grūti noraidīt, sevišķi tāpēc, ka dainu kārtošana jau bijusi nobeigta, un viņš lasījis vairs tikai korrektūras; to viņš varējis darīt Rīgā tikpat labi kā Burtnieku mājā. Kad Barontēvs dabū zināt, ka māte uz vedeklas aicinājumu skatās labvēlīgi, viņš apņemas lūgumu izpildīt. Bet kamēr jaunie Baroni ārzemēs, Baronmātes veselība Rīgā sāk iet tik strauji uz leju, ka viņa vairs nespēj izcelties no gultas. Izrādās, ka viņas slimība nopietna un nav dziedājama.

Dēlam un vedeklai Rīgā pārbraucot, parādās atkal Barontēva vecā savdabība: viņš pilsētā vairs nevar izturēt. „Bija pienākusi korrektūra”, saka vedekla, „un to viņš tikai Burtnieku mājā varot lasīt, kur viņam viss vajadzīgais pie rokas. To pašu dienu pēc pusdienas viņš aizbrauca atpakaļ uz savām tukšām mājām. Mums likās, ka viņš bēga no pilsētas trokšņa un kustības atpakaļ savā ierastā klusumā un vientulībā; cerība uz viņa pārnākšanu uz pilsētu bija jāatmet.”

Slimniece paliek dēla ģimenē Rīgā, kur Barontēvs viņu brauc apciemot. Baronmāte slimības gultā daudz domā par vīru. Kad vedekla reiz pienāk pie viņas gultas, liekas, ka slimā piemigusi. Negaidot tā atver acis un, vedeklas roku saņēmusi, saka: „Es visu laiku domāju par papiņu, cik grūti viņam vienam. Apsoli, ka tu par viņu gādāsi, lai viņam būtu kāds kaktiņš pie jums viņa vecumdienās.” Pie tam viņa liek pacelt sevi sēdus, izņem no somiņas zelta saktiņu, savu vienīgo rotu, un uzdāvina to vedeklai, tādā kārtā itin kā apzīmogodama norunu.

Dēla bērni, Barontēvu apciemdami, piegādā tam šai laikā pārtiku. Ziemsvētkus vedekla ar bērniem pavada Burtnieku mājā, lai Barontēvs nejostos savu tuvinieku pamests. Pavasarī Baronmāte ilgojas nokļūt atpakaļ Vecmīlgrāvī, gribēdama būt ar Barontēvu zem viena jumta, un cerēdama, ka gaisa maiņa nāks par labu viņas veselībai. Atkal Dombrovskis piedāvā savu velkoni, kas lieliski atvieglo slimnieces pārvešanu. Burtnieku mājā Baronmāti kopj radniece (no vīra māsas puses) Agnese Adamoviča (skolotāja un dzejnieka F. Adamoviča māsa), diplomēta slimo kopēja. Bet Baronu Dārtai nekas vairs nespēj līdzēt, un 1914. g. 19. jūnijā viņa mirst savējo vidū. Bērēs piedalās Baronu radnieks Ventspils mācītājs (tagad arķibīskaps) T. Grīnbergs, „Ziemeļblāzmas” koris un daudz cienītāju, un 23. jūnija pēcpusdienā nelaiķi gulda Ģertrūdes kapos Valdemāra un Brīv-

zemnieka tuvumā, paredzot te dusas vietu arī Barontēvam.

Pateikdamies Visendorfam par sievas nāves gadījumā izteikto līdzjūtību, Barons raksta tā paša gada 14. novembrī: „Sievas nāve man situsi vāti, kas mūžam nedzīst“. Jau agrāk Visendorfam par sievas slimību ziņodams, viņš raksta: „Kā redzams, vecums mums abiem sāk spiesties virsū.“ Bet arī Visendorfam tā pati nelaime. 1911./12. g. ziemā viņš nopietni slimo, un pavasarī Barons saņem korrekūras lietās krievu valodā rakstītas vēstules, kuŗas Visendorfa uzdevumā parakstījis kāds viņa darbinieks (šais vēstulēs pārrunāts arī V sējumam pievienojamās tautas dziesmu uzrakstīšanas vietu kartes ļautājums; sakarā ar šo karti Barons sarakstās ar M. Siliņu).

Par saimniecības vadītāju Baronam kļūst tā pati Adamoviča, reliģioza, sirsnīga, saprātīga, dūšīga sieviete. Dzīve un darbs Burtņieku mājā turpinās visumā vecajā intensīvajā gaitā.

1914. g. rudenī, kad tautas dziesmu kārtošanas darbs jau nobeigts, un Barons lasa V un VI sējuma korrekūru, sākas Pasaules karš. Ja Rīgas centrā to ārēji mazāk mana, tad Mīlgrāvī, vienā no ostas galvenajiem rajoniem, pārmaiņa liela. Kur vēl priekš dažām dienām tvaikoņi stāvēja pie krasta dīvām, pat trim rindām, tur pēc kara sākšanās nav vairs neviena. Ārzemju kuģi devušies uz savu tēvijū, krievu kuģi — uz Pēterburgu. Kad Barontēvs no sava lieveņa skatās, kur koku puduru starpā visu pus apvārsni spīd Daugava, neviena kuģa vairs neredz slidam pa upi uz augšu vai uz leju. Kuģniecībai izbeidzoties, izbeidzas arī ostas darbi, strādnieki no Mīlgrāvja dodas uz citām darba vietām. No mīlgrāviešiem daudz jaunu cilvēku aiziet karā. Mīlgrāvja dzīves pulss apsīkst. Nāk pavēle, ka ārzemniekiem jāatstāj Daugavgrīvas cietokšņa rajons, kuŗā arī Burtņieku māja. Barontēva manuskriptus,

rakstāmgaldu un bibliotēku nogādā Rīgā dēla dzīvoklī, kur vēlāk novieto arī dainu skapi. Dēlu Kārlis Baronu iesauc kara dienestā un kā kara ārstu aizsūta uz Polijas fronti; vēlāk viņš ir kara slimnīcas ārsts Kostromā (Iekškrievijā). Skolām sākoties, uz Rīgu aizbrauc arī pārējie ģimenes locekļi, kas vasaru pavadījuši Milgrāvī, un plašajā Burtnieku mājā paliek tikai četri cilvēki: Barontēvs un A. Adamoviča apakšstāvā, Bandrevičs ar meitu augšstāvā. Tikai Ziemsvētkos nams atdzīvojas, kad tur brīvdienās ierodas Barona dēla bērni. Un ziemu dziedādami dodas gar namu uz apmācībām mežā kareivji, kas ievietoti „Ziemeļblāzmā” un progimnazijā.

Nākošā pavasarī skolas kara apstākļu dēļ slēdz agri, tāpēc jau aprīlī Burtnieku mājā ierodas dēla bērni. Arī citādi te manāma zināma atdzīvošanās: vasaru Burtnieku mājā iekārto kareivju bērnus. „Jau 1914. gada rudenī nodibinājās Latv. palīdzības kom. pie Rīgas latv. biedrības”, stāsta Baronu Līna savās atmiņās. „Pulcējās latvietes, lai palīdzētu karā iesaukto sievām un bērniem. Bez materiālās palīdzības naudā un graudā un bezmaksas ārstu palīdzības, komiteja atvēra 2 lazaretus un nodibināja 2 bērnu patversmes: vienu Izglītības biedrības „Sauls dārzā”, otru pa vasaras laiku tukšajā Burtnieku mājā. Nu bija atkal dzīvība un jautrība klusajās telpās. Lejā dzirdējām, kā no rītiem daudz mazu kāju cēlās un rībinājās, kā pulcējās uz rīta lūgšanu, un jaunas, svaigas balstiņas, jauki plūzdamas, skanēja pa visu plašo namu. Tēvs bija liels bērnu draugs; ar labpatiku viņš noskatījās viņu rotaļās un noklausījās viņu dziesmās. Arī balto tētiņu bērni mīlēja un izturējās pret viņu visai godbijīgi. Ne-traucētā saskaņā dzīve ritēja līdz jūlija sākumam.”

Uztraukums atkal izceļās, kad vācieši ieņēma Kurzemi, un Rīgā sarodas milzums bēgļu. Barontēva piederīgie aizbrauc uz Petrogradu (tā pārdēvēja kara sākumā Pēterburgu) pie vecā paziņas Sietiņsona, jo

daudz Rīgas skolas evakuētas. „Šķirāmieš no tēva un Burtņieku mājas tai pārlicībā, ka varēsīm drīz atgriezties un redzēties, bet pagāja veseli četri gadi, iekams šī cerība piepildījās,” saka vedekla.

Vedeklai un dēla bērniem Barontēvs kādā vēstulē novēl: „Es ceru, ka jūs joprojām Petrogradas klimatu tāpat labi panesīsiet, kā es savā laikā tur dzīvodams.”

Karam sākoties, Barontēvs nobažījies par „Latvju Dainu” likteni. Viņš baidās, ka Ķeizariskā zinātņu akadēmija iespēšanas darbu neatliek vai pat pavisam nepārtrauc. Bet tas nenotiek, „Dainu” iespēšanu turpina un 1915. g. vasarā noved galā. Melngailis (komponists), kas no mūzikas māksliniekiem visbiežāk apmeklēja Baronu, „Dainu” nobeigšanu atzīmēdams, saka: „Ievēribas cienīgs ir tas fakts, ka krievi pa kara laiku ar Vāciju 1915. gadā atrod laiku un līdzekļus „Dainu” iespēšanai.” Ar šo labo kontaktu Melngailis mēģina pamatot arī Barona un jaunlatviešu gara tendences, kas krievu draudzību akceptē, bet vācu noraida *): „Vecais Barons, kas savā dzīvē, kuŗa bija veltīta latviskās garagaismas cildināšanai, tik bieži bija tapis atbalstīts no krievu intelliģences pat visos savos šauri latviskos centienos, nevarēja par to dilentantismu priecāties, kas mūžam ir politikā, ir skolā, ir mākslā zin tik vienu dieviņu, kam mitekļis Berlīnē.”

Ar V sējumam pievienojamās kartes veidošanu nav Visendorfam gājis tik gludi, kā viņš cerējis. 1913. g. 28. decembrī Visendorfs raksta: „Vajadzēja sevišķa Akadēmijas konferences sprieduma, pie kam man tomēr puse no izdevumiem bija jāņem uz manu rēķinu.” Projektēts arī vācu un franču satura rādītājs pie V sējuma, bet iespiež tikai vācu rādītāju. „Franču satura rādītāju nevarēju pielikt,” raksta

*) Tādi paši norādījumi arī Velmes rakstā „Izgl. M. M.” 1925. g. 7. n-rā.

1914. g. 1. novembrī Visenlorfs. „Oldenburgs at-
rada, ka pietiekot ar vienu svešu valodu, un ka šīnī
ziņā vācu valoda vispraktiskākā. To pašu Zalemanis
atrada, zīmējoties uz vācu pārskatu.“

V un VI sējums iznāk 1915. g. janvārī.

V sējums 812 lpp. biezs un aptver dziesmas no
32.209—34.378, bez tam pielikumā tās dziesmas
resp. varianti, kas nākuši klāt pēc I sējuma noslēg-
šanas (šīs jaunpienākušās dziesmas aptver 260 lpp.).

Piektajā sējumā ievietojās dainas aptver šādas
nodaļas:

1. Gada svētki un svinamās dienas.

2. Mītiskas dziesmas. Debess draudze. Dabas
priekšmetu un dabas parādību personifikācija un
dievināšana.

3. Ierašas un māņi.

4. Šis tas.

Šai sējumā ievietotas arī rotaļas, Jāņu ierašu ap-
raksti, kā arī tēlotas veļu laika ierašas. Ierašu un
māņu dziesmās uzņemts tikai tas, „kas izteikts dze-
jiskos pantos“; šīs dziesmas iedalītas divi apakšno-
daļās:

a) Zīmes, zīmlemšana, zīlēšana.

b) Vectēvu gudrības, simpa(te)tiski līdzekļi, bu-
ŗamie un pūšamie vārdi. Sējumu noslēdz „Dainu“
satura rādītājs krievu valodā, I sējuma ievada rezu-
mējums vācu valodā, „Dainu“ satura rādītājs vācu
valodā un divi kartes:

1) Pārskats par sakrāto latviešu tautas dziesmu
skaitu pa guberņām un apriņķiem.

2) Vietu (pagastu, muižu, ciemu) nosaukumi ar
sakrāto latviešu tautas dziesmu skaitu Kurzemē, Vid-
zemē un Vitebskas guberņā.

Kurzemē sakrāts visvairāk Kuldīgas apriņķī
(15.944), Vidzemē — Cēsu apriņķī (42.490), Lat-
galē — Daugavpils apriņķī (9424).

Bez tam sējumā pārskats par latviešu apdzīvoto
guberņu un apriņķu plašumu kv. jūdzēs, iedzīvotāju

skaitu ārpus pilsētām un miestiem un sakrāto tautas dziesmu skaitu, kā arī dziesmu krājēju — uzrakstītāju un dziesmu teicēju — dziedātāju alfabētiskais saraksts. Šis sējums maksā Rb. 4,50. Iespiešanas atļauju parakstījis pastāvīgā Akadēmijas sekretāra vietā akadēmiķis Zalemanis.

VI sējums 191 lpp. biezs. Tas aptver gandrīz 1½ tūkstoti pamatdziesmu (34.379—35.789), tā sauc. nerātnās dziesmas, bez tam miklas un parunas, kas izsacītas rupjiem vai bezkaunīgiem vārdiem, dziesmu krājēju — uzrakstītāju un dziesmu teicēju — dziedātāju alfabētisko sarakstu, kā arī parastos pielikumus, kas noslēdz ikvienu sējumu resp. daļu. Uz krievu titullapas piezīme: „Въ продажу не поступаетъ.“ Iespiešanas atļauju parakstījis Zalemanis.

Jau 1915. g. 1. janvārī Visendorfs, kas Petrogradā novēro iespiešanas gaitu, var Baronam rakstīt: „Sveiki jaunā gadā! Sveicinu ar milzu darba paveikšanu! Par to jums tauta mūžam būs pateicīga. Man kā akmens no sirds novēlās, kad pēdējā loksne gāja drukā. Šīs dziesmas ir glābtas no pazušanas un aizmīšanas.“

Barona un Visendorfa sadarbību „Latvju Dainu“ veidošanā un galā vešanā vispār Baronu L. tēlo vēlāk („Burtnieka“ 1928. g. 8. n-rā) tā: „Visendorfam, pastāvīgi Pēterpilī dzīvojot, bija iespējams veicināt „Latvju Dainu“ iespiešanu, gan skubinot tipogrāfijas darbiniekus ātrāk strādāt, gan rūpējoties par to, lai darbs pie „Latvju Dainām“ tiktu bez pārtraukuma turpināts, lai nekāds cits lielāks izdevums nenāktu starpā, kas varētu uz ilgāku laiku darbu turpināšanu novilcināt. It īpaši kara apstākļi 1914. g. radija pamatotas, nopietnas bažas. Barons no savas puses darīja iespējamo, lai manuskripti, tāpat arī korrektūras būtu laikā gatavi un nosūtīti, un viņa darba dēļ neceltos kavēkļi.“

Barona kladē atrodam norādījumus par to, cik bieži bijuši „Dainu“ manuskripti (sākot ar otro sē-

jumu), kā arī ziņas par to, kādam iespiestu lappušu skaitam atbilst zināms manuskripta lappušu skaits; turpat atrodam pamatīgu satura rādītāju, kur redzams, kādi dainu numuri meklējami zināmā nodaļā. Otrajam sējumam manuskriptā 3031 lpp. Trešā sēj. 1. daļai — 1547 lpp., 2. daļai — 1854 lpp. (bez pielikumiem), 3. daļai — 2409 lpp. (bez pielikumiem); sākumā Barons projektējis 3. daļu noslēgt ar manuskripta 1853. lpp., bet tad pievienojis šai daļai vēl 556 manuskripta lpp., kur dziesmas par 1) izprecētas meitas sakaru ar tēva mājām, 2) laulātu ļaužu sadzīvi, 3) vecumu, 4) slimību, nāvi bērēm. Ceturtajam sējumam manuskriptā 1509 lpp. Piektajam sējumam manuskriptā 1734 lpp. Sākot ar trešā sējuma 3. daļas 10. loksni atzīmēti arī iespiesto lokšņu saņemšanas datumi:

10. loksne saņemta no Visendorfa 1907. gada 4. jūlijā,

11. loksne 9. jūlijā,

12. loksne 16. augustā,

13. loksne 27. augustā u. t. t.

62. (priekšpēdējā) loksne 1909. g. 27. aprīlī.

Kaŗa apstākļu dēļ „Latvju Dainu” pēdējo sējumu parādīšanās nepiedzīvo preses un sabiedrības plašāku ievērību, ko šis notikums gan bija pelnījis. Baronu sveicina tomēr daudz draugi un cienītāji. Rainis un Aspazija no Šveices apsveic Barontēvu sakarā ar „Latvju Dainu” noslēgšanu šiem vārdiem:

„Godātais un mīļotais Barona tēvs!

Diezgan vēlu mēs dabūjām vēsti, ka Jūs pabeiguši savu mūŗa darbu — mūsu tautas nemirstīgo dziesmu krājumu — un sasnieguši augstu Jūsu paŗu mūŗa posmu.

Bet nekad nevar būt par vēlu tiem, kas Jūs mīl un cienī, līdzī visai tautai izsacīt Jums savas jūtas. Jūs esat piedzīvojuŗi to reto laimi, ka varat rokas

likt klēpī mūža svētvakarā un teikt: „Es esmu sa-
sniedzis mērķi un savu piepildīšanos.“

Mūsu tautas daļuma trejkrāsainā saulīte ir līdz
tam Jums virs galvas spīdējusi un atturējusi nost
bargos negaisus, kuŗi tikai tagad visā nīknumā iz-
gāžas pār mūsu tautu.

Jūs, mīlais tēvs, kas esat nākošās paaudzes
priekštecis tāpat kā pagājušās pēctecis un apvie-
nojat viņas nemirstības loku, — Jūs zināt, ka šī
tauta, kas pārcietusi 700 gadu negantākos verdzības
un necilvēcības spaidus, tagad vairs nevar iet bojā.
Mūsu mēlei var likt klusēt un locīt to svešās valodās,
bet mūsu ausīs skanēs Jūsu krātās dziesmas, un
mūsu sirdīs viņas atbalsosies. Mums var visu at-
ņemt, tikai ne mūsu mīlu. Tā glabāsies no paaudzes
uz paaudzi ir tālās svešās malās kā svēta uguns.

Un nāks tā diena, kuŗu mēs Jums vēlam piedzi-
vot, kuŗa savā saulē izsautēs visas asaru un asiņu
paltes. Tā diena steidzas jau nākt, — mūsu aug-
šāmcelšanās diena.

Mūžīgi jauna lai zaļo mūsu tauta!

Mūžīgi jauns dzīvos mūsu atmiņā mūsu
sirmais tautas dziedonis.

Aspazija. Rainis.

Castagnolā, 4. 2. 16.“

Dainu darbs noslēdzies dažā ziņā pēdējā brīdī.
„Tēva redze, kas viņam tik ilgu gadus uzcītīgi bija
kalpojusi, sāka spēji bojāties,“ saka Baronu Līna:
„lasišana bija jāatmet, un ar rakstīšanu nemaz vairs
negribēja veikties, kādēļ ar tēvu korespondējām caur
Adamoviča jkdzi. 1916. gada vasarā, kuŗu ar bēr-
niem pavadīju Kostromas guberņā, saņēmu no tēva
paša divas vēstules; biju pārsteigta no pārmaiņas
viņa rokrakstā. Citkārt viņa raksta vilcieni bija
sīki un stingri. Šīs vēstules bija rakstītas uz ie-
priekš ar zīmuli savilkām līnijām lieliem burtiem,
vietām roka bija trīcējusi.“

To redzam arī uzšķīruši Barona dzejoļu kladi. Tā pirka Maskavas laikos. Tai nav līniju, jo viņš ļoti labi rakstījis bez tām, kas arī vērojams pirmajās 12 lpp. Bet sākot ar 13. lpp. lapas nedrošu roku līnijētas. Barona rokraksts kļuvis neveiklāks, burti lielāki. Pat līnijas nav līdzējušas, raksts tek gan pa līnijas virsu, gan noslīd zem līnijas.

Vēstulē dēlam viņš 1916. g. 27. septembrī žēlojas, ka acis kļuvušas patumšas, druka avīzē šķietot neskaidra, sasmērēta. Kara laikos Barons cītīgi lasa laikrakstus, kamēr vājās acis to viņam ļauj, bet vēlāk lūdz, lai viņam kāds lasa priekšā. Dombrovskis abonē arī krievu laikrakstus. Viņi abi pētī kara spēka kustību uz kartes.

1916. g. 12. jūlijā „Ziemeļblāzmas“ dārzā bērnu svētki, uz kuņiem aiziet arī Barontēvs un Adamoviča. Pēc stundas atgriezusies, Barontēva saimniece atrod durvis atmūķētas, pulti uzlauztu, kumodi izvandītu. Nozuduši 500 rubļi, visas noguldījumu zīmes, pase un mājas grāmata. Par šo nelaimi viņš raksta saviem piederīgiem: „Uradņiks, zināms, sastādīja protokolu... Skaidrā nauda, zināms, beigta, par to vairāk nerūpējos. Nepatīkamas klapātas tikai atlika, lai nodrošinātu nozagtās naudas zīmes un apgādātos ar jaunu pasi. Te pats zaģlis man izlīdzēja. Ātrumā viņš visus papirus bez izšķirības sagrābis, bet pēcāk svabadā brīdī tos pārļūkojis un atradis, ka papīri uz mana vārda un tādēļ viņu tikai varētu nodot. Tas bijis pat tik godīgs, ka nenoviedis tos kaut kur zemē vai upē, bet kārtīgi ielicis konvertā, uzlīpinājis vēl vairāk marku nekā nākas un nodevis pakētu Rīgā uz pasta. Konverts apštempelēts Rīgā ar 13. jūl., un 15. jūl. man pastnieks atnesa paketu mājā. D. k. bij tik uzmanīgs, ka priekš pirmām vajadzībām man atsūtīja 100 r.“

Arī Baltijas bēgļu apgādāšanas komiteja Baroņam piešķir atbalstam kādu summu, lai gan viņš nekā nav lūdzis.

Kaŗa viesuli.

Zem vācu jūga. Valsts proklamēšana.
Lielinieki.

1917. g. pavasarī Krievijā gāŗ cara valdību. Krievijas tautas cerē, ka ņis notikums veicināŗ vienu otru vēlamu reformu. Bet vēl turpināŗ kaŗŗ, latvieŗu tautas mūŗa naidnieka rokāŗ Kurzeme un Zemgale, un ņis apstāklis padara latvieŗu tautas stāvokli seviŗķi smagu un nākotni — problēmatisku. Poļu nacionālie vadoņi kaŗā izspēlē vācieŗus pret krieviem. Čechu delegācija apliecina Parīzē un Londonā, ka čechu tauta ir sabiedroto pusē, lai gan Masarikam u. c. deklarācijas parakstītājiem par to draud kā Austroungārijas valsts nodevējiem karātavas. Arī Vakareiropas latvieŗi nodibina Bāzelē (ŗveicē) informācijas biroju, ar kuŗa palīdzību mēģina atspēkot vācu kaŗa melus, ka vācu kaŗaspēks esot uzskatāms par Kurzemes atsvabinātāju un vācu kundzība Kurzemē baudot vietējo iedzīvotāju simpātijas. Kad Vilsons nāk klajā ar deklarāciju, ka mazajām tautām pašnoteikŗanāŗ tiesības, Bāzeles informācijas biroja izdevums „Lettische Korrespondenz“ publicē rakstu „Letten an Wilson“, kur protestē pret vācu melu un varas politiku un izsaka paŗlauŗanos, ka Vilsona principi izjauks vācu anneksijas nodomus. Informācijas biroja lapa apgaismo arī latvieŗu grūto stāvokli vācu okupētajā Kurzemē, latvieŗu strēlnieku nozīmi un latvieŗu liberāļu (V. Olava) prasību, ka krievu valdības pienākums dot latvieŗiem plaŗākas

Kr. Barona istaba Rīgā.

Dainas (Slakteri) Turaidā.

Kr. Barons jaunatnes svētku gājiena 1922. g.

tiesības. Informācijas birojs, kuŗu vada A. Liepiņš un A. Krauze-Ozoliņa, savu lapu piesūta caur Zviedriju arī Barontēvam, un viņš to saņem tūlī pēc 1917. gada marta revolūcijas. Lapa Baronu ļoti iepriecina. Tā viņam liecina, ka latviešu patrioti par dzimteni nomodā. Aploksnei vienā pusē uzlipināta Šveices pasta marka, otrā — Latviešu palīdzības komitejas marka 25 šv. sant. vērtībā; uz markas tēloti latviešu strēlnieki šautenēm rokā parādes ierindā un iespiesti šie uzraksti: „Pro Lettonia. Comité de secours aux victimes de la guerre en Lettonie. Dievs, svētī Latviju.”

Pa to starpu Krievijā iekšējās cīņās kļūst par valdniekiem lielinieki. Viņu politika ir — uzvarēt ķezariskās Vācijas armiju nevis kaŗa laukā ar ieročiem, bet ar revolūcionāras aģitācijas palīdzību, ar tā sauc. brāļošanos un tamlīdz. Bet šis papēmiens padara pašu mazvērtīgo krievu armiju nopietnām militārām operācijām pavisam nederīgu. Manāms, ka Rīga drīz nāks vācu rokās.

Pēkšņi augustā saslīkst Adamoviča un pēc pāŗa dienām nomirst. Viņas nāve Barontēvu ārkārtīgi satriec. Viņš bēŗu gāŗienā uz Baltās baznīcas kapiem Mīlgrāvī seko pirmais nelaiķes šķirstam kāŗām augusta tveicē pa kāŗu smiltīm un noraida piedāvājumu sēsties zirgā. Marta Rinka un Margrieta Bandreviča bijušas vienīgās mīlgrāŗvietes, kas Barontēvam nākuŗas viņa kopēŗas apbēŗēŗanā palīgā; Kāŗlis Barons pārvedis no Rīgas zāŗku. Vēlāk Barontēvs savai kopēŗai pats uztaisa koka krustu.

Daŗas dienas pēc bēŗēm vācieŗi jeŗem Rīgu. Barona dēlam ar kaŗa slimnīcu jāatstāŗ pilsēta lielā steigā. Arī Bandrevičs ar meitu aizbrauc, tāpat Dombrovskis un M. Rinka, kuŗiem nelāgas atmiņas no vācu inspīrēŗtājiem 1905. g. soda ekspedīcijas ekscsesiem. Barons paliek Burtņieku mājā gluŗi viens.

Nakts priekš Rīgas ieņemšanas nemierīga. Tā pagājusi, kā Baronu L. stāsta, mūsu tautas patriarham tādā kārtā: „Visu nakti viņš pavadījis nomodā. Pārlicinājies, ka abas lielās durvis aizslēgtas, tēvs uzgājis augšstāvā lielajā zālē un pa plašo logu noskatījies caur ainā. Nakts bijusi ļoti tumša, un pie apvāršņa tuvāki un tālāki sārti blāzmojušas degošās vietas. Krievi atkāpdamies dedzinājuši savas noliktavas, kuŗu mantas nespējuši aizvest, vācieši dedzinājuši uzbrūkot. Tālumā dārdējuši liegabali. Nakts bijusi gaŗa un baiga.

Kad gaisma aususi, tēvs nogājis savā dzīvoklī un nolicies gultā.

Te viņu iztraucējis troksnis it kā no plīstoša stikla. Viņš paķēris bozi un izsteidzies koridorā. Pašlaik viens laupītājs, iekļuvis blakus dzīvoklī, izsiedzams stiklu durvīs, taisījies list iekšā. Uz tēva saucienu, ko viņš te meklē, tas tikpat ātri, kā nācis, atkal nozudis.“

Tai naktī Barons garā pārdzīvo vēl reizi savas vecās cīņas. Vai Bārtavas mācītājam Brāžem nu taisnība? Viņš bija brīdinājis latviešus: sapņi par latviešu tautas patstāvību nekad nepiepildīšoties. Tiešām, atkal auksts asmens sasēja latvieša mēli vācu okupētajā dzimtenē. Bija tā, kā Skalbe saka „Mazajās piezīmēs“: Latvijas vārdu nedrīkstēja izrunāt, „tikai draugs draugam varēja pasacīt, kas jādara priekš mūsu nākotnes.“

Barons var sev prasīt: varbūt „Dainas“ drīz vien interesēs vairs tikai dažādas sugas zinātniekus? bet tas, kas viņās etniski jauks, pazudīs vēstures tumsā kā ūdenī? Latvieši un latviskais nekas nebija. Par latviešu reprezentantiem vācu vara ieceļ sev padevīgus Kurzemes un Zemgales saimniekus (Vēžnieku u. c.), bet galvenā noteikšana vācu organizētajā zemes padomē ir, protams, pašiem vāciešiem (starp citiem tur liela loma arī ģiles Hernera atvasei, HERNERS ir padomes priekšsēdis).

Arī nākošā nakts nemierīga. Morāliski defektīvie vācu kareivji nav labāki par krievu dezertiepiem. „Pie vakara tēvs izdzirdis troksni mūsu dzīvoklī,” raksta Baronu L. saskaņā ar tām ziņām, ko viņai par okupācijas laiku sniedzis vēlāk Barontēvs. „Abas ieejas durvis bijušas cieti. Tēvs izgājis pa savām verandas durvīm, apgājis mājai apkārt, ieraudzījis, ka mūsu dzīvoklim viens logs izsists, un dzīvoklī pie kumodes vandās 3 kareivji. Tie sarunājušies vāciski. Tēvs viņiem uzsaucis: „Wie sind sie hier hereingekommen!? Wenn sie was zu suchen haben, kommen sie durch die Tür. Ich werde öffnen!” Tēvs gājis atslēgt durvis, bet iekšā laižāmie jau bijuši prom. Nākuši vēl citi, gan pa divi, gan pulciņos, meklēdami ko laupīt, bet aizvien ar tēva parādīšanos pieticis, lai viņus iztraucētu un aizbaidītu.”

Ar vācu kareivju izlaidību saistīta arī „drāma” Barontēva vīstu kūtī. Barontēva gailis Pēteris īsts džentelmenis. „Nācis ikrītus pie tēva verandas uzdziedāt un pieklājīgi gaidījis uz pacienāšanu. No tēva rokas viņš ņēmis godīgi maizes garoziņas un vispirms tās izdalījis vistām. Starp tām bijusi viena vista Pēterļa simpatija. Kad tēvs palicis gluži viens Burtnieku mājā, vācu okupācijas laikā šī vista ikrītus nākusi dēt uz krēsla pie tēva verandas durvīm. Vistiņa visu laiku viņu apgādājusi ar olām, un no dējējām viņa bijusi tā visu čaklākā. Bet kādā miglainā dienā ienākuši vācu zaldāti, lai ko laupītu. Domādami, ka Burtnieku māja galīgi no ļaudīm atstāta, tie jutušies iztraucēti, kad tēvs tiem piepēši uzsaucis: „Was suchen sie hier!?!” Kaut ko nesaprotamu ņurdēdami, tie virzījušies uz izeju; tomēr negājuši vis prom, bet lejā uz malkas šķūnīti, kur mitinājušās tēva vistas. Tēvs sevī nodomājis: nu tur jūs ne tik neatradīsiet. Bet piepēši izdzirdis savas vistas brēcām. Tās sliktā laika dēļ ātrāk par paradumu bija salīdušas šķūnīti uz laktas. Dažas vistas zaldāti bija noķēruši; citām bija laimējies iz-

mukt; starp tām arī Pēterim. Izbiedētās vistas tikai pēc vairāk stundām ieradušās atpakaļ, bet Pēteris bijis tā pārbijies, ka ieradies mājās tikai otrā dienā pret vakaru. Kad tēvs otrā dienā nogājis uz savu vistu šķūnīti, viņš atradis savu veco čaklo visticu beigtu zemē guļam; turpat bijusi izdētā oliņa. Tēvs skumis par viņu, bet Pēteris žēlabas bijušas jo lielas. Tas staigājis apkārt kā pazudis un knābis vistas, kad tās nākušas viņam tuvumā. Viņš palicis tik gūtsirdīgs, ka tēvs viņu atdāvājis Bērnu dārzā, bet arī no Bērnu dārza vistām Pēterim neviena nepatikusi; viņš staigājis vientulis apkārt un beidzot bijis jānokauj."

Ābols nekrīt tālu no ābeles. Kāds virsnieks, tāds kareivis. Arī ar vācu virsnieka diezgan zemo morālisko kvalitāti Barontēvs drīz iepazīstas. Kāds vācu virsnieks grib iekļūt Burtnieku mājā. Bet sakarā ar nelāgajiem piedzīvojumiem Barons, vāciešiem jenākot, sāk vārtus arī dienu turēt aizslēgtus. Leitnants, negribēdams jeb nespēdams vienaldzīgi noskatīties, ka viņa apakšnieki vien liksmo ap kara laupījumu, tomēr mājā grib iekļūt. „Zirgā sēdēdams un Burtnieku mājai apkārt jādelēdams, viņš ieraudzījis tēvu uz verandas un vaicājis, kā iekšā tapt. Tēvs devis aizrādījumus un gājis atslēgt vārtus. Bez labdiena un paldies tas iejājis, pagalmā. Tēvs to ņēmis ļaunā, jo nepieklājīgu uzvešanos viņš nevarēja ciest. Leitnants izrādījis augstprātību.

„Sie haben hier Munition?“ viņš iesācis. Tēvs noteikti atbildējis, ka municijas Burtnieku mājā nekad nav bijis un nav. Leitnants apgalvoja, ka viņam tā teikts. „Dann suchen sie, ich sage ihnen aber, Munition finden sie hier nicht!“ Kad leitnants tiepies tālāk, tēvs īgni iesaucies: „Sagen sie gerade heraus, was sie eigentlich suchen, es ist sicher etwas anderes!“ Vārds pa vārdam — iznācis, ka nevis municija viņam meklējama, bet klavieres. Tad

tēvs īsti noskaidro, dzirdēdams, ka taujāšana un tiepšanās pēc municijas bijusi tikai lieka izrunāšanās.

Tēvs strupi paskaidrojis, ka klavieres te gan kādreiz atradušās, bet aizvestas. Jo strupāki atbildējis tēvs, jo laipnāks palicis leitnants. Projām jānot, tas jau turējis par iespējamu drošo, nepiekāpīgo veci militāriski nosveicināt.*)

Barontēva sašutums par okupantu rīcību tik liels, ka viņš pēc tam neielaižas ar tiem vispār vairs sarunās. Kad tie viņam reiz vaicā: „Sprechen Sie deutsch?“, bijušais vācu valodas virsskolotājs tiem atbild: „Nicht schlechter wie Sie,“ pagriež tiem muguru un iet projām.

Saimniecības rūpes šai laikā gulstas visā pilnībā uz Baronu pašu. Viņš nevien pats gatavo ēdienu, bet arī mazgā veļu un lāpa zeķes, priecīgi piebilzdams: jo tās vairāk nolāpītas, jo siltākas. No Zaļās skolas, kur mitinātas Dombrovska govīs, nes viņam uz Burtnieku māju ikdienas stopu piena, kā Dombrovskis, uz Petrogradu aizbraukdams, noteicis. Maizi dabū ar maizes kartiņu palīdzību. Juku laikus paredzēdams, Barons jau priekš vācu ienākšanas iegādājies miltus, silķes, ieskābējis gurķus. Tā ka mājsaimniecības darbs viņam bijis pasvešs visu mūžu, viņš iztiek galvenā kārtā ar nevārītu ēdienu. Tie ir grūti laiki.

Vācu laikā jaunais Dombrovskis ieliek Zaļajā skolā par nama uzraudzītāju Pazaru Hermīni, kas jau tur agrāk ilgus gadus dzīvojusi. Viņa iegriežas reizēm arī pie Barontēva Burtnieku mājā. Reiz pie viņa atbrauc no Rīgas kādas biedrības dāmu komitejas locekle, lai noskaidrotu, vai Barons necieš trūkumu, un vispār, kā viņam iet. Bet delegāte viņam neliekas simpatiska, viņš tai īsi atbild, ka viņam

*) Baronu L., „Kr. Barona atmiņas“ 147.

ejot labi, un nekādu nopietnu informāciju nesaņēmusi, viņa drīz dodas atpakaļ uz Rīgu.

Redzēdama, ka Barontēvam nepieciešama labāka pārtika un rūpīgāka apkopšana, Pazaru Hermīne viņu uzaicina — pārvākties uz Zaļo skolu. Galvenais motīvs sarunā ar Barontēvu viņai tas, ka Burtnieku mājā vairs nedarbojas centrālās apkurināšanas ierīce. Viņš beidzot ar mieru pārkravāšanos izdarīt, uz Zaļo skolu aizgādājot dažas nepieciešamākās mantas. Bet kā to bez zirga veikt? Mīlgrāvi tai laikā neviens zirgs nav dabūjams. „Te tēvam nāca sekošs gadījums palīgā. Kādu dienu pie viņa atnāca kāds lielāks zēns un izlūdzās kādu grāmatu lasīšanai. Pēc pāris dienām zēns atnesa izlasīto un izlūdzās citu. Sarunājoties tēvs izstāsta zēnam savu nodomu un kādēļ viņš to nevar izvest. Zēns ieteicis nogaidīt, līdz uzsnigšot sniegs, viņš pagādāšot kamanīņas, vēl kādu biedru un tēvam palīdzēšot. Tā arī noticis. Daudz reizes viņi braukājuši turp un atpakaļ, līdz beidzot visa manta bija pārvadāta. Tēvs zēnus aiz pateicības apdāvinājis ar grāmatām.“

Labākā kopšanā un pārtikā Barons atzīrgst. Viņš apmetas Dombrovska istabās nama 2. stāvā. Istabām logi uz Kalnciema IV līnijas pusi. Tā ka skola kalnā, no logiem redzama pāri Mīlgrāvja namiņiem Daugava. Pusdienu paēdis, Barons iet pastaigāties uz mežu, kas te tāpat kā Burtnieku mājā tūlī aiz žoga. Bieži viņš nostaiģā uz kapiem, lai pakavētos atmiņās un pārdomās pie Adamovičas dusas vietas. Ikdienas viņš iet apraudzīt, vai Burtnieku mājā vēl viss kārtībā. Reiz tiešām tur atkal bijuši gaņnadži. Tie ienākuši pa uzlauztajām lieveņa durvīm, aiznesuši no 2. stāva zāles dīvānspilvenus un citas lietas. Dārzā izraktas un aiznestas rozes un ceriņi.

1917. g. beigās Ventspilī dzīvojošais mācītājs Teodors Grīnbergs, dabūjis zināt, ka, vāciešiem Vidzemi ieņemot, Barons palicis Burtnieku mājā, kartiņā aicina viņu pārcelties pie Grīnbergiem uz

Ventspili, aizrādīdams, ka maizes iznāks visiem pietiekoši. Šo uzaicinājumu Grīnbergs atkārtoti vēl divi reizes 1918. g. sākumā, pēdējo reizi atkal aizrādīdams: „Maizes mums tik daudz būs, un mēs Jūs apkopsim, cik varēsim. Izgādājiat atļauju braukt šurp. Ceru drīz dabūt atļauju uz Rīgu braukt un tad Jūs ņemt līdz.” Barons uz Ventspili tomēr neaizbrauc.

Toties Dundagas radi viņam ar kādu jaunu cilvēku aizsūta 1918. g. martā sviestu un Kurzemes desas, par ko viņš tiem vēstulē pateicas, turpat piezīmēdams, ka esot pie diezgan labas veselības. „Nepatiesi par mani bēdājaties,” viņš raksta tiem, kas norūpējušies par viņa likteni. Viņš arī raksta par savu nodomu — vasarā stādīt kartupeļus. Krievu naudas viņam esot pietiekoši, tikai tās kurss „ostnaudā” esot slikts; naudas lietās viņam izlīdzot Sveikulis. Vēstules un ziņas par notikumiem pasaulē viņš saņemot galvenā kārtā privāti, jo Milgrāvī pats vairs nefunkcionējis. Tā ka acis Barontēvam jau pavisam vājas, viņš liek, lai vēstules viņam lasa priekšā Pazaru H. Atbildes rakstīdams, viņš liek viņai pārlasīt arī to, ko pats uzrakstījis. Saņemtās vēstules viņš liek pārlasīt reizēm vēl pēc pāra nedēļām teikdams: „Esmu aizmirsis. Kā tur bija?” — Arī N. Paukuļa kdze no Cēsīm atsūta Baronam reiz tai laikā pārtikas produktus.

Šai laikā Baronu reizēm sestdienās un svētdienās apciemo Bandrevičs ar meitu. Uz kādām durvīm Bandrevičs uzstiprina savu vizitkarti, lai vācu kareivji tur neuzdomātu iekārtoties. Baronam, kas okupantus no sirds neieredz, būtu bijis ļoti grūti dzīvot ar tiem tik tuvos kaimiņos. Jau viņam nepatīk, ka vācu kareivji apmetušies Zaļās skolas zālē, kur tie bieži dzied, — kā Barons spriež — slikti dzied.

Uz Krieviju aizbraukušie bēgļi sarakstās ar mīlgrāviešiem ar Zviedrijas starpniecību. Tādā kārtā

Dombrovskis Petrogradā dabū zināt, ka Barontēvs vēl sveiks un vesels un dzīvo Zaļajā skolā.

1918. g. Vasarsvētkos Dombrovskis atgriežas Milgrāvi. Viņš priecājas redzēdams, ka „Ziemeļblāzma“ nav vis sagrauta, kā viņam Petrogradā stāstīts. Biedrības inventāra pasargāšanā lieli nopelni Baronam, kas, no Zaļās skolas uz Burtnieku māju diendienā staigādams, pa ceļam vienmēr iegriezies arī baltajā pilī un ar īstu veca, cienījama feodāla aplombu aizstāvējis pili pret marodieņu pārestībām.

Atgriezusies arī M. Rinka. Bērnu dārza (Zaļās skolas) saimniecība nu atkal istā vadītāja zināšanā. Maltītēs reizēm uz galda kafija ar krējumu un baltmaize, kas cepta no nobēdzinātiem miltiem. Atkal parādās avīzes, kuņas Rinka lasa Barontēvam priekšā.

Barons un Dombrovskis — viņi abi tāpat kā kara sākumā tagad spriež par politiku un notikumiem kara laukos. Lielas cerības viņi liek uz angļiem un frančiem un priecājas par katru vācu neveiksmi rietumu frontē.

Lielas ir klusībā milgrāviešu un visu latviešu gāvīles, kad sabiedrotie ar Ziemeļamerikas savienoto valšķu palīdzību 1918. g. rudenī beidzot salauž vācu militāros spēkus. Lieli notikumi ātri seko cits citam. Vācijā izceļas revolūcija. Vācu kareivji taisās doties atpakaļ uz savu dzimteni. Stingrā, brīžam pat aziātiski nežēlīgā okupācija īsā laikā sabrūk.

Šai laikā galīgi nobriest ideja dibināt Latvijas valsti. Vēsturiskās 1918. g. 18. novembra dienas pēcpusdienā Bērnu dārzā ierodas divi kungi, kas grib Barontēvu novest uz valsts proklamēšanas svinībām. Barons tai brīdī izgājis mežā pastaigāties, kaut arī laiks vējains. Viņu nesagaidījuši, tie dodas drīz atpakaļ. Barontēvs atgriežas no pastaigāšanās, kad jau īsti krēslains, un lasa (ar tinti rakstītu) vēstuli, ko šie kungi tam atstājuši:

„Augsti godājams Barona kgs.

Latviešu operas namā Rīgā, Puškina bulvārī pirmdien 18. nov. 1918. gadā plkst. 4 pēc pusdienas notiks Latvijas valsts proklamēšana. Latviešu zemnieku savienības frakcijas vārdā lūdzu Jūs, Barona tēvs, ierasties uz šo aktu.

Ar patiesu cienību

Agr. E. Bauers.

Rīgā, 18. nov. 1918. g.”

Barons noskumis, ka palaidis gažām izdevību piedalīties lielajā notikumā. Viņš saka: „Es būtu gan braucis.”

Bet drīz Rīgu ieņem lielinieki, kas seko aizejošajam vācu karaspēkam.

Padomju valdības laikā Barons saņem no izglītības komisariāta rakstu, kurā viņš uzaicināts sastādīt dainu izlasi, kas zīmētos uz strādniekiem. Viņš lūdz Bandreviču, lai pēdējais komisariātā dabū šai jautājumā tuvākus paskaidrojumus. Eferts tos Bandrevičam neliedz. Bet Barons atsakās izlasi sastādīt. Tāpat viņš atsakās arī no pabalsta, ko lielnieku iestādes tam piedāvā.

1919. g. maijā Rīgu ieņem landesvērs un citas vācu nodaļas, latviešu nacionālajam karaspēkam šai operācijā neuzticēdams svarīgākus pienākumus un taisīdamies latviešus drīz pavisam nobīdīt pie malas, ko liecina arī latviešu nodaļām nepieņemamā vācu rīcība 22. maijā Rīgas ielās (tur vācieši noslepkavo vairāk simtus latviešu civiliedzīvotāju, paskaidrodami, ka tie droši vien esot lielinieki). Dažas latviešu nodaļas novieto „Ziemeļblāzmā”. Aiz meža Baznīcciemā novieto Malmedes vācu nodaļu.

Kad jūnijā pēc Raunas un Lodes uzvarām Rīgai tuvojās Ziemeļlatvijas karaspēks un igauņu nodaļas, Milgrāvī vācu un latviešu nodaļu attiecības kļūst saspīlētas. Vācieši jau taisās „Ziemeļblāzmai” uzbrukt.

Šai drāmatiskajā laikā M. Rinka dažu vakaru, par nopietno stāvokli būdama informēta, ieteic Baronam apgulties ar visām drēbēm. Viņš par šo priekšlikumu brīnās, bet Rinka tam nekā tuvāk nepaskaidro, negribēdama Barontēvu uztraukt. Kādu nakti latviešu nodaļas no „Ziemeļblāzmas“ aiziet, lai pie Ķīsezera savienotos ar igauņiem.

Mūža galā.

Dainu izlase. Nāve.

Baronu ģimene laikmeta lielajos notikumos cieš smagu zaudējumu: 1919. g. 22. martā Kurzemē pie Kalnciema ciņā krīt Kārlis Barons, Kr. Barona dēla dēls, Studentu rotas kaņavīrs.

Ģimenes locekļi, juku laikiem uz galu ejot, sanāk atkal visi vienuviet tikai 1919. g. augustā. „Savās vēstulēs tēvam allaž izteicu cerību uz priecīgu redzēšanos, bet mūsu atkalredzēšanās nebija tāda,“ raksta Baronu L. „Mūsu dvēseles bija pilnas skumju.

Pa šiem četriem gadiem, kamēr tēvu nebiju redzējusi, viņš likās man vairāk sadilis un kā baltāks palicis. Izgājām „Ziemeļblāzmas“ plašajā dārzā un aizgājām uz atstāto Burtnieku māju. Tēvs atslēdza vārtiņus, iegājām pagalmā. Kļuva bezgala skumji, redzot vecās tekas un telpas, kur citkārt visi kopā tik laimīgas stundas bijām pavadījuši.

Pati Burtnieku māja atstāja bēdīgu iespaidu: daži logi izsisti, daži aiznagloti dēļiem; dzīvokļi piemētāti, netīri. Dārzs ap māju aizaudzis nezālēm. Krāšņuma krūmi un ziemeļieši izrakti un aizstiepti. Mātes citkārt tik labi iekoptā dārza stūrī pat dobju vietas nevarēja vairs izšķirt. Tēva dēstītais un viņa rūpīgi koptais ozoliņš izaudzis par krietnu koku ar glītu kroni; arī mātes kastāni auga labi. Mežs ap māju bija izcirsts, un visa apkārtnē palikusi klajāka.

Neraugoties uz labākiem dzīves apstākļiem, Bērnu dārzā tēvu vecuma dienās būs pārņēmusi vientulības sajūta un ilgošanās pēc savējiem, jo kad bijām atgriezušies „Ziemeļblāzmas“ parkā un atsēdušies uz soliņa un es tēvam izteicu lūgumu nākt pie mums dzīvot, viņš manu priekšlikumu tūlīt pieņēma — likās pat, ka viņš šo aicinājumu bija gaidījis. Ar nākamo kuģīti aizbraucām uz Rīgu, lai tēvs savu nākamo dzīves vietu apskatītu. Viņš paciemojās trīs dienas un bija apmierināts; arī Rīga viņam patika. Dažās dienās tēvs salika savas nedaudz mantiņas, dēla dēls aizbrauca viņam pakaļ un viņu atveda mūsu vidū.“

Ārīgi Rīgā vairs dzīve nepulsē tik skaļi kā priekš kara. Iedzīvotāji pa kara laikiem izklīduši pasaulē, sevišķi Krievijā, no kurienes tie pamazām atgriežas. Bet evakuētās fabriku iekārtas tikai retos gadījumos dabū atpakaļ, un arī tad fabrikas bieži vien darbus vairs neatjauno jauno ģeopolitisko apstākļu dēļ (Krievu-Baltijas vagonu fabrika, „Provodņiks“ u. c.). Tāpēc gaiss Rīgā labāks nekā vecos laikos, lai gan ar Mīlgrāvja gaisu tas, protams, nevar sacensties; līdz mūža galam Barontēvs tai uzskatā, ka gaiss visā Latvijā neesot nekur tik veselīgs kā Burtnieku mājas rajonā. Barons, dēla ģimenē atgriezies, dzīvo Suvorova (Kr. Barona) ielā 3 (pie Vērmaņa dārza). Ar interesi viņš atkal pēc ilgiem gadiem ielūkojas Rīgas ielu dzīvē. „Tēvs, būdams liels staigātājs, lēnā gaitā nostaiģāja verstēm tālu,“ stāsta Baronu L. „No staigāšanas pārnācis, viņš mēdza stāstīt, ko saticis un redzēji. Gadījies, ka viņu apturēja, lai draudzīgi parunātos, bet vājās redzes dēļ tēvs runātājus reti kad pazina un vēroja viņus vairāk no balss vai sarunu temata. Dažreiz ir tā neizdevās runātāja personību uzminēt; negribēdams pēc vārda vaicāt, viņš palika neziņā, ko saticis, un ar ko īsti runājis. Dāmas arī tēvu apturēja pie pastaigāšanās,

lai pateiktu kādu siltu vārdu vai apsveiktu atkal Rīgā. Dāmas tēvam bija pavisam grūti pazīt, un mums allaž bija jānāk palīgā pēc tēva apraksta atminēt, kas tā laipnā runātāja bijusi. Reiz kāda dāma, tēvu apsveikdama, noskūpstījusi viņam roku. Zinādama, ka tēvs nekad neatļāva savu roku skūpstīt, vaicāju, ko viņš tad darījis, un saņēmu atbildi: nu, tad es bučoju arī viņai."

Acu vājums Barontēvam sagādā lielpilsētas burzmā pat zināmas briesmas. Tāpēc viņš ļoti uzmanīgi iet pāri ielai. Jau priekšķaņa laikos vājās redzes dēļ viņš tikko nedabū galu: viņam uzbrauc virsū ormanis, viņš krīt un sasiņ galvu. No tā laika viņš dusmīgs uz Rīgas ormaņiem — tie griežot cilvēkam taisni virsū.

Beidzamo reizi Barons dzird ķaņa troksni Bermona dienās 1919. g. oktobrī un novembrī. Baronu dzīvoklis ir taisni tai rajonā, kur šāviņi krīt bieži. Tie nonāvē vai sakropļo vienu otru civiliedzīvotāju. Tāpēc ielas, kā parasti tādos laikos, tukšas, retu gājēju tur ierauga, un klajās vietās viņi sevišķi nemīl rādīties. „Bet tēvs mājās nevarēja rīmt un bailu nepazīna,“ raksta vedekla atmiņās. „Daudzreiz viņam noskatījās pakal, kā viņš savā mierīgā gaitā aizgāja viens vienīgs gājējs pa tukšo ielu. Gadījās, ka viņa prombūtnes laikā notika apšaudīšanās; bet viņš pārnāca arvienu sveiks, pārnēsdams ziņas un novērojumus. Reiz tēvs pat bija nostaigājis līdz Daugavas krastam pie semināra*), redzējis ierakumus un sarunājies ar tēvijas aizstāvjiem.“

Kad briesmas gaŗām, latvieši redz, ka krietnāko vīru rindas atkal kļuvušas retākas. Šais cīņās varoņa nāvē mirst pie Daugavgrīvas arī Kārlis Freienbergs, Barona māsas (Līzes) meitas Paulīnes dēls. 1920. g. janvārī pārved Rīgā un gulda Brāļu kapos tos Studentu rotas varoņus, kas savā laikā apbedīti

*) Tagad medicīnas fakultātes anatomikums. A. B.

Liepājā; viņu starpā arī Barona dēla dēls Kārlis. Barontēvam gan jau 85 gadi, bet viņš kājām dodas citiem līdzī bēru gājienā.

85 gadu jubileju svinot, kāds viņam jautā: kā viņš domā — kādēļ viņš esot piedzīvojis tik lielu vecumu? *) Barontēvs smaidīdams atbild: tas nav nekāds brīnums, bet vienkārši — darbs; strādājot gadi ātri pāiet.

„Bet ne es vien strādājot piedzīvoju šādu mūžu,“ viņš turpina. „Kad vēl dzīvoju Vecmīlgrāvī, es bieži mīlēju aiziet uz mežu pastaigāties. Reiz satieku mežā sirmu vīru. Mēs abi sirmi un sākām sarunāties. Sak' — cik tev gadu ar' ir uz muguras? Un sirmais vīrs atbild — 75 gadi. Ahā! Bet man ir pāri astoņdesmitam! es atbildēju ar lepnumu, jo biju iedomājies sevi par vecāko cilvēku Mīlgrāvī. Bet svešais sirmgalvis man lepni atbildēja: „Tas vēl nekas! Mans brālis tepat Mīlgrāvī ir deviņdesmit astoņus gadus vecs!“ — „Kas viņš tāds ir?“ Un svešais atbildēja — darba cilvēks... No tā laika es vairs nelepojos ar savu veselību!“ Barontēvs gārdi nosmīn. „Es domāju,“ teica Barontēvs, „mūsu dienās mums nava vairs tik mīļš mūsu tautas tikums — darbs. Jo mazāk darba, jo lielāka dārdzība. Šo vasaru es pavadīju Zaļenieku pagastā. Un redzēju, ka darba roku trūkuma dēļ bojā gāja daudz ražas — nenoplauta, nenokopta kārtīgi, tā sapuva, lai gan pilsētās bezdarbnieku tik daudz, ka garās astēs stāv pie amerikāņu dāvanu un Rīgas produktu izdalāmām vietām. Tad vēl kara un revolūcijas gadi daudz laupījuši ticību uz nākamību. Cilvēki šaubās, vai ir vērts strādāt, vai ir laiks Latviju iz drupām celt — vai vēl nenāks kāds uzbrukums, kas sagraus uzcelto? Bet no tā mums nevajadzētu bīties. Paļāvība uz darba sekmēm — tas ir bijis mans palīgs, kad es nogurstu.“

*) „Latvijas Vēstnesis“, 1920. g. 1. nov. n-rā.

Atzīmējot Barona 85 mūža gadus, Latvijas rakstnieku un žurnālistu arodbiedrība viņu ievēl par savu goda biedru un viņam pasniedz B. Dzeņa uz pergamenta melnā, sarkanā un zelta krāsā zīmētu adresi.

Barontēvs kļūst kopā ar Raini abi par pirmajiem Latvijas universitātes goda biedriem.

Te jāatzīmē, ka Barona lielos nopelnus konstatējušas šādā veidā gara darbinieku aprindas jau pagājušā gadsimtena beigās, kad Barons kļūst par Latviešu literāriskās biedrības goda biedru līdzās Rob. Auningam (viņi izcelšanās ziņā vienīgie latvieši biedrības goda biedru starpā) un virknei vācu kungu. 1893. g. Baronu ievēl „īpašu nopelnu dēļ“ par goda biedru Rīgas latviešu biedrība; viņas pārējie goda biedri tai laikā A. Vēberis, K. Kundziņš sen., Rīgas pilsētas galva Kerkoviuss un četri gubernātori. Pēc Barona par šīs biedrības goda biedriem kļūst A. Bīlenšteins, Fr. Grosvalds, Jurjānu Andrējs, F. Brīvzemnieks u. c. ievērojami darbinieki.

Raiņa un Aspazijas veltījums Baronam 85 gadu svētkos skan tā:

„Jauno dzimumdienas bērnu,
Sirmo latvju dziesmu vīru —
Mīļi tevi sveicinājam,
Barontēvs.
Tautas dziesma, bāra dziesma,
Varoņtautu audzināja —
Audzi, dzīvo simtus gadus,
Varoņtēvs!“

Pa kara telegrafu pienāk sveiciens, ko jubilejas gadījumā Baronam sūta Latvijas kara spēka vadība; telegrammu parakstījuši: ģenerālis Balodis, armijas štaba priekšnieks Ramats, Kurzemes divīzijas komandieris Kūķis, Latgales divīzijas komandieris Berķis, Zemgales divīzijas komandieris Dankeris, operatīvās daļas priekšnieks Bachs.

Vispār Barons mūža galā piedzīvo ļoti daudz godināšanas. Tauta viņam parāda lielu mīlestību. „Ko es tiem ļautiņiem labu darījis, ka viņi mani tā godina?” viņš, godinājumus saņemdam, brīnās...

Beidzamajos mūža gados Barons atmet savrūpību, nav vairs „erēmīts”, kā viņš sevi dēvē kaŗa gados. Viņam tīk būt jaunatnes vidū. 1922. g. vasarā viņš no laukiem (Turaidas) brauc uz jaunatnes svētkiem Rīgā. Viņš bieži izsaka prieku par to, ka skolēni un studenti brīvdienās, sevišķi vasarā, pēti dzimteni, krādami vietu nosaukumus, ziņas par flōru, dzīves apstākļiem u. t. t.

Barontēvs tagad biežāk redzams izrīkojumos un svinīgos aktos. „Aicinātāji bija tik laipni, ka atbrauca pat bieži tēvam pakaļ un viņu atkal pārveda mājā,” atceras viņa piederīgie. „Un kad tēvs, uzaicinājumam sekodams, aizgāja, viņu saņēma ar lielāko mīlestību un uzmanību: sēdināja labākā vietā un parādīja vislielāko rūpību.”

Kad E. Melngailis rīko sava kaŗa koncertus (Barona pēdējos mūža gados Melngailim savs koris), viņš Barontēvu ielūdz personīgi, apgādādams viņu arī ar ieejas biļeti. Baronu L. saka: „Tēvam Melngaiļa uzmanība ļoti patika, viņš gāja labprāt. Mūziku viņš mīlēja no visām mākslām visvairāk, it īpaši dziedāšanu, un tās taču bija viņa mīlās tautas dziesmas, kuŗas Melngaiļa koris tik teicami skandināja. Par Melngaili tēvs izteicās, ka viņš ļoti nodziļinājies mūsu tautas mūzikā.”

Melngailis savukārt liecina: „Labprāt atzīstos, ka mana dziesmu prasme ar viņas latviskumu ir pa lielai daļai uz Barona „Dainu” birkas liekama. Viņam esmu mūžīgs parādnieks par visiem maniem atzinumiem un atradumiem.”

Barontēvu arī beidzamajos gados uzmeklēja zinātnieki, rakstnieki, skolotāji, skolēni, studenti. No viņa vecajiem laika biedriem viņu bieži apciemo Bandrevičs.

Kr. Barons un Lina Barone pie dainu izlases.

Manam mihlam darba beedim
peē L.D. Izlases.

Wedeklin, puņpolin,
Eejim dainu palājet!

— Ai, tehlin balbarēt,

Gan' jau biju peerufuse!
Wiju deenu šrohdājos,
Par dņihwiti gahdājos.

— Senu, redžu, wedeklin,
Tu warītes nešnehlojis
Wija muhju prātuwa jāime
Uf tawām rozinēm.

Tornchr joku : lajijim!

Dainām gawa šweklubina,
Dainas tēwi šleprinās,
Garu Tawu pazilos.

1. V. 1921.

Kr. Barons

Joprojām Barontēvu dziļi interesē sabiedriskā dzīve. Bandrevičs 1923. gadā atceras, ka Barons ar prieku vērojās agrārreformas likuma pieņemšanu un izvešanu dzīvē. Baronu L. raksta: „Viņš priecājās par katru Latvijas progresu, bet dažkārt uztraucās un redzami bija nemierā par mūsu politisko partiju vadoņu negatavību un rupjām kļūdām; par visām lietām viņš vēlējās Latvijas valdībā redzēt nesavtīgus, krietnus vīrus.” Taisni to pašu liecina Bandrevičs, atzīmēdams, ka Barontēvs vērīgi sekojis mūsu valsts iekārtas izveidošanas gaitai un tam, kā jaunā iekārta reālizējusies konkrētos institūtos: „Runājot par Latvijas parlamentu, viņš nebija apmierināts ar pārāk daudz politisku partiju dibināšanu, kuŗa raidot parlamentā ne mazumu maz sagatavotu un maz spējīgu tautas interešu aizstāvju, kuŗus frakcijas saviem nolūkiem izlietojot tikai pie nobalsošanas.” Vēl vakarā priekš nāves iestāšanās viņš skumst par to, klausīdamies avīžu ziņojumus par jaunākajiem Latvijas politiskajiem notikumiem. Viņš nosoda politisko spēkavīru intrigas, un gandrīz viņa beidzamie vārdi ir: „Tie nekādi politiķi nav!” Tautas atmodas kustības sākumā pieredzējis lielu tautas vienprātību, pilnīgu paļāvību uz tautas krietnākajiem vīriem un šīs parādības lielo nozīmi, viņš saskata pirmo Latvijas patstāvības gadu politiskajā dzīvē zināmu regresu, novirzīšanos no īstā ceļa, ideālu nonievāšanu. Viņa un visu jaunlatviešu ideāls bijis: ne šķelta, vāja, bet vienota tauta, stipra valsts, kur atsevišķu personu intereses visādā ziņā pakļautos visuma interesēm. Jau „Pēterburgas Avīžu” laikā Barons norāda uz organizācijas spaida svētīgumu un pārspīlēta liberālisma nederīgumu, ierakstīdams savā piezīmju kladē šos vārdus: „Vai tai ģimenei, draudzei, korporācijai un valstij, kur valda tikai individuālisms, un indivīds visu saskata tikai sevī.” Gaŗā mūžā pārliecinājies par šīs dzīves

gudrības pilnību, viņš to sumina vēl pēdējā elpas vilcienā.

Līdz pēdējam brīdim būdams nomodā par mūsu tautu un valsti, viņš mūža galā veido dažus veltījumus, kas vēl šobrīd un vienmēr nākotnē mūs stiprina un stiprinās istā patriotismā. Kad 1922. g. daži kareivji lūdza no Barona uzrakstu viņu karogam, viņš sacerē šīs rindas:

Tēvu zeme mīlā, dārgā, košā,
Dēli tevi sargā, esi droša!

Modrīgi esiet tēvijas sargi,
Katram naidniekam soģi bargi!

Cita zemi negribam,
Savu citam nedodam.

Paldies Dievam, es ne vārgs!
Būšu tēvu zemes sargs!

Caur cīņu pie uzvaras.

Brīvā tēvija mūsu skaistākā rota, mūsu dārgākā manta; to sargāt mūsu svēts pienākums, mūsu sirds prieks.

Brīvā tēvija mūsu dārgais ieguvums.

Brīvā tēvija, mūs' rota koša,
Mūsu sardzībā tu esi droša.

Barona pēdējais plašāka rakstura darbs ir „Latvju dainu izlase”. Pie tās sastādīšanas Izglītības ministrija viņu uzaicina ķerties 1920. g. pavasarī. Acu vājība viņu gan joprojām moka, bet nevairojas, un nepiepildās bažas, ka tā varētu kļūt par aklumu. Vedekla stāsta: „Tēvs sāka pat labāki rakstīt kā pēdējā laikā Burtnieku mājā, lai gan tagad viņš rakstīja vairāk pēc sajūtas. Ar vairojamās glāzes palīdzību tēvam arī vēl bija iespējams kaut cik strā-

dāt. Protams, ka darbs gāja gausi un prasīja lielas pūles: vājās acis nogura; tās bieži bija jāatpūtinā, jo, viņas nodarbinot, tās sāka asarot."

Tā ka mājai un skolai domātās tautas dziesmu izlases lieta Barontēvu ieinteresējusi, viņš grib darbu uzņemties, bet vāja acu gaišuma dēļ izlases sastādīšana viņam vienam būtu par grūtu, palīgā piesolās Baronu Līna. Viņš to labprāt pieņem par līdzstrādnieci. Viņai lieli nopelni izlases veidošanas darbā. Šo darbu viņa tēlo grāmatā „Krišjāņa Barona atmiņas”:

„Tēvs izstrādāja darba plānu nākamai izlasei. Dažas nodaļas iz pilnīgā krājuma, kā skolai nederīgas, pilnīgi izlaida, dažas pārgrupēja, kur tās pēc satura izlasē labāk pievienojās. Stundām ilgi tēvs šķirstīja un kārtoja ar mazas vairojamās glāzes palīdzību, taisīja atzīmes un rakstīja. „Žēl, ka man vairs nav acu,” viņš žēlojās, „kas es tad vēl būtu par vīru! Dažu ko vēl varētu pastrādāt.” Diktējot tēvs nevarēja strādāt, jo bija strādājis aizvien viens.

No sākuma tēvs bija nodomājis izlasi iedalīt 3 daļās: I. Cilvēka mūža ritums: bērnība, jaunība, laulātu ļaužu dzīve, vecums; II. Trīs svinīgi brīži cilvēka dzīvē: krustības, kāzas un bēres; III. Darbs un atpūta. Vēlāk tēvs pirmo daļu dalīja, dodams pēc dziesmām par dziedāšanu bērnu un aukļu dziesmas, kuņģam pievienoja rotaļas kā bērnībai visvairāk piederošas un dziesmas par ģimenes locekļiem un viņu sadzīvi.

Iebildumus, ka „Izlase” varētu iznākt par plašu, tēvs noraidīja: izķerot vienu, otru dziesmiņu no kādas zināmas nodaļas un tās dodot bez kāda sakara, netiekot dots nekāds pārskats.

Kad satura rādītājs bija gatavs, sākām „Dainas” lasīt. Man bija prieks un baudījums strādāt tēva vadībā, klausīties viņa paskaidrojumus un iedziļināties mūsu tautas dzejā. Cik košas dzejas pērles izkaisītas pa visu plašo „Latvju Dainu” krājumu!

Dažās nodaļās dziesmas mūs aizgrāba ar savu vienkāršo, dziļo sirsniņu; tā piemēram, kur sērdienīte skumst par zaudēto mīlo vārdu devējiņu; kur bāliņš šķīras no tēva mājām, kaŗā aizejot; jeb atkal kur attēlota pieaugušas meitas rūpība un atzinība pret viņas veco māmuliņu. Novēroju, šādas dziesmas lasot, ka tēva acis pildījās asarām. Par kādu māmuliņu viņš gan domāja!? Vai viņa domas kavējās tālā pagātnē pie viņa nelaiķes māmuliņas, jeb dziesmas viņam sauca atmiņā zaudēto sirsniņo un rūpīgo mūža biedreni?

Citās nodaļās atkal lasījām dziesmas ar tik kodolīgu satiru un veselību zobgalību, ka tēvs uzjautrināts pasmējās.

Tautas dziesmas lasot, apbrīnoju tēva lielo atmiņas spēju. Gadījās, lasu kādu dziesmiņu; tēvam viņas izteiksme īsti nepatīk; viņš jautā, vai dziesmai neesot kāds variants. Tāda nava. Vajagot būt; lai paskatoties V sējuma papildinājumā; kāds dziesmai esot numurs? Pasaku. Nu, tad tā esot iesūtīta no tā un tā aprīņa. Patiesi, tā bija; atradu ir variantu, ir aprīņi, un kamēr es vēl meklēju, tēvs pasaka arī iesūtītāja vārdu. Savās „Dainās“ viņš bija kā mājās; viņš pazina ikkatru pantiņu. Dažreiz, man dziesmas sākumu lasot, tēvs turpinādams sacīja beigas. Par ikkatru dziesmu viņš varēja pateikt, kādā sējumā un nodaļā tā atrodama.

Man jāsaka, tēvam „Dainas“ patiesi bija garīgs spirdzinājums. Viņš it kā atdzīvojās, klausoties viņam tik pazīstamās skaņās, un acis pieņēma dzīvāku, ieinteresētu izteiksmi. Tā kā bija jālasa skaņi un visai saprotami, es dažreiz, stundām ilgi lasot, noguru, bet tēvs nenogura klausoties. Katru reiz, kad beidzām lasīt, viņš man pateicās it kā par kādu pakalpojumu. Ceturtai daļai izvēlētās dziesmas vēl reiz atlasīju, kad tēvs jau no slimības bija nogurdināts, bet ir tad viņš uz manu jautājumu, vai ne-jūtas noguris, allaž atteica, ka varot vēl klausīties.“

Par čaklo līdzstrādnieci priecādamies, Barontēvs saraksta un viņai 1921. g. 1. maijā, izlases 2. daļu beidzot, dāvina tautas dziesmu garā veidotu dzejoli:

Manam mīļam darba biedram pie L. D. Izlazes.

Vedekļiņ pūpoliņ'
 Iesim dainu palasīt!
 — Ai, tētiņ balbārdīt,
 Gan jau esmu piekususe,
 Visu dienu strādājot,
 Par dzīvīti gādājot.
 — Zinu, redzu, vedekļiņ,
 Tu varītes nežēloji,
 Visa mūsu prāva saime
 Uz tavām rociņām.
 Tomēr saku: lasīsim!
 Dainām sava svētībiņa,
 Dainas tevi stiprinās,
 Garu tavu pacilās.

Kr. Barona „Latvju dainu izlases” I daļa iznāk izglītības ministrijas izdevumā 1920. g. Tā ir 136 lpp. bieza un iekārtota šādā veidā:

1. Dziesmas un dziedāšana vispārīga tautas manta un cilvēka mūža pavadoni.
2. Pavasara un vasaras dziesmas, visvairāk rotājot, ligojot, gaviļējot vai klajumā dziedot.
3. Dziedāšana, zīmējoties uz darbu.
4. Dziedāšana godos, dzirās, talkās, muižas kopdarbos, apdziedāšanās.
5. Par dziedāšanu dažos atsevišķos gadījumos.
6. Cilvēka mūža ritums, ģimenes un radu sadzīve (bērība, vecāki un bērni).

Šī daļa 1921. g. iznāk arī latgaliešu izloksne ar piezīmi: „Latgalīšu izlūksnē porlyka A. Garijon”.

1931. g. šī daļa iznāk Kr. Barona biedrības apgādē (literāriskajā valodā) 2. izdevumā (šo daļu

2. izdevumam pārkārtojais vēl pats Barons) un saucas: „Kr. Barona Latvju dainu izlasei skolai un jaunatnei I“. Šim izdevumam pievienots saīsināts Barona nepabeigtais raksts „Latviešu tautas dziesmu mētrika“ (10 lpp. garš). Lai dziesmu sakārtojums vairāk atbilstu lielo „Latvju Dainu“ sakārtojumam, visas dziesmas par dziedāšanu apvienotas zem titula „Par dziesmām un dziedāšanu“, tādā kārtā atdalot reljefāk posmu „Cilvēka mūža ritums etc.“.

„Latvju dainu izlases“ II daļa iznāk 1921. g. Tā ir 134 lpp. beiza. Te turpinās posms „Cilvēka mūža ritums etc.“, kas iedalīts tā:

1. Mūža ziedonis jeb jauneklā gadi.
2. Mūža vasara jeb laulātu ļaužu dzīve.
3. Mūža rudens — vecums.

1922. g. iznāk izlases III daļa (436 lpp. bieza). Novēršoties no lielo „Dainu“ kārtības, te iekļuvusi nodaļa „Radības un krustības“, kas lielo „Dainu“ I sējumā; bez tam izlases III daļā nodaļas „Precības un kāzas“ un „Nāve un bēres“.

Izlases IV daļa iznāk pēc Barona nāves 1923. g. un iekārtota tā:

1. Darbs un dažādi darba arodi.
2. Plašāks sabiedriskais stāvoklis.
3. Starptautiskais stāvoklis.
4. Gada svētki un svinamas dienas.
5. Mītiskas dziesmas. Debess draudze. Dabas priekšmeti un dabas parādību personifikācija un dievināšana.

6. Ierašas un māņi.

7. Šis un tas.

Šī daļa 162 lpp. bieza.

Pavisam izlasē ievietotas 9738 dziesmas (variantu izlasē nav).

Baronu L. atzīmē, ka par izlases darbu saņemtais atalgojums bijis pirmais īstais (naudas) honorārs, ko Barons par dainu darbu saņem.

Atzīdams Barona nopelnus, ministru kabinets 1921. g. 15. novembra sēdē piešķir līdz pensiju likuma izdošanai Baronam mēnesī 9525 rb.; sākumā Barons saņēmis pensijas vietā 4320 rb.

Beidzamo (1922. g.) vasaru Barons pavada Turaidas Dainās, nelielā mājiņā uz Gaujas labā krasta (kilometru uz augšu no celtuves). Šo vasaru tēlo Baronu L., kas Barontēvam mūža galā vienmēr tuvumā:

„Tēvs bija liels dabas mīlotājs: še viņam apkārtnē papildnam sniedza dabas jaukumus. Ikrītus viņa pirmais gājiens bij uz Gūtmaņa alu. Tur viņš nodzērās skaidra avota ūdens un, ar to baltu kannu piepildījis, soļoja atpakaļ uz mājām. Pēc brokastīm, ja laiks bija saulains, tēvs izgāja staigāt un pazuda uz vairāk stundām. Viņa nešķīramā pavadone kadiķa bozīte vienā un saliekams krēsliņš otrā rokā, tā viņš izstaigāja un izkāpelēja kalnu kalnus. Viņš bieži negāja pa ceļu, bet izvēlējās stāvus iemītus taciņus, kuri veda uz augšu.

Reiz kāds jauns cilvēks kāpis Turaidas kalnā pa stāvo taku un, piekusis uzkāpis augšā, atsēdies, lai atpūstos.

Te viņš ieraudzījis, ka pa to pašu taku kāpj balts vecītis; tas kāpis un kāpis, līdz uzkāpis augšā, nedomājis atsēsties, bet, aiziedams sēdētājam garām, piegājis pie kalna malas, no kurienes atveŗas jauks skats uz Gaujas leju, brīdi noskatījās un lēnā garā soļojis tālāk. Vecītis nemaz nelicies piekusis. Sēdētājs tad tikai apķēries, ka tas ir Barontēvs, un nopriecājies par viņa izturību un lokanību vēl tik lielā vecumā. Tā stāstījis pats jauneklis.

Tuvu pie mājām uz stāvā Gaujas krasta augvecs kupls ozols. No kokiem tēvam visvairāk patika ozols kā spēka un vīrišķības simbols. Zem šī ozola viņu atradām bieži sēžam jeb stāvam. Karstās vasaras dienās tēvs ģērbās baltās drēbēs. Kad viņš pats balts, baltās drēbēs, bozīti rokā nepakustēda-

mies stāvēja varenā ozola pavēnī, viņš līdzinājās senam krīvam — balts kā Dieviņš.

Pēc maltītes un atpūtas viņš sameklēja savus darba rīkus un devās uz malkas cirsmi. Tur viņš zāgēja un skaldīja, šķīvoja pagales pēc lieluma un vajadzības un sakārtoja glītās, kārtīgās rindās. Malku nedrīkstēja kaut kādi paņemt, kā gadījās, bet bija jāņem kārtīgi no rindas.

Staigādams tēvs mežā bija uzgājis viņam mīļos kadiķus un sāka tos atkal nest mājās. Dienām ilgi viņš darbojās, ēvelēdams kādu kluci, no kuŗa nevarējām izprast, kur tāds varētu noderēt. Jautāts tēvs savu nodomu neizpauða, gan jau redzēšot. Kādā jaukā dienā patiesi redzējām. Klucis bija pamats drēbju turamam; virs tā pacēlās žuburains, augsts, balti nodrāzts kadiķu stumbrs. Zari tam bija riņķī apkārt drēbju uzkāŗšanai, un augšā vēl atlikās, kur cepures novietot. Atkal ieradās kāds pusducis spieķu ar visādiem rokturiem, un dvieļu pakaramie tika piestiprināti, kur tik pēc tiem izrādījās vajadzība. Tēva istabā atradās silts mūrītis ar iedobumiem; tur novietoja kaltēšanai visādu kadiķa materiālu, un atkal istabā bija jūtama zināmā patīkamā smarša, kuŗa atgādināja tēva darbistabu klusajā Burtnieku mājā.

Lietainās dienās sagatavojām materiālu „Izlasses“ IV daļai. Tēvs „Izlasses“ I daļā taisīja atzīmes un pārlabojumus, viņš nodomāja turpmāk šai daļā aizņēties par dziesmām un dziedāšanu ievietot latv. tautas dziesmu metriku. Pie metrikas viņš strādāja vasaras pēdējās dienās un cerēja to nobeigt Rīgā, bet tur sagurstot „darbs vairs neveicās“, kā viņš pats par sevi liecināja, un metrika palika nepabeigta.“

Tagad Barona darbs par mūsu tautas dziesmu metriku pievienots „L. dainu izlases“ I daļas 2. iespaidumam.*) Baronam bijuši pazīstami visi gal-

*) Sk. 374. lpp.

venie darbi par šo jautājumu; par isti krietnu speciālistu te viņš uzskatījis L. Bērziņu. Ar metriku sakarā Barona uzskats par lāpāmo „i” dainās (pie-mēram: „Kuŗu malu i aizgāja etc”): teksti ar šo „i” esot radušies un uzrakstīti latviešu etnogra-fisko robežu apgabalos, sevišķi kur latvieši satiekas ar krieviem; krievi lietojot savās tautas dziesmās lāpāmo „a”.

Beidzamajos gados Barontēvs veido arī savas „Atmiņas”, kas diemžēl palikušas nepabeigtas un aptver tikai laikmetu līdz (apmēram) 1880. g.

Arī 1922. g. rudenī (beidzamo) Barontēvs no-dzīvo Turaidā. Pie viņa tikai vedekla, jo pārējie tuvinieki aizbrauc uz Rīgu katrs savā darbā. „Ga-ros rudens vakaros, kad jau laikus iestājās tumsa, sēdējām kopā lasīdami vai sarunādamies,” stāsta vedekla. „Avīzes saņēmām nedēļā reizi un lasījām tās pamatīgi no viena gala līdz otram, sākot ar ie-vadrakstiem un beidzot ar sludinājumiem. Dr. Ka-sparsons rakstīja „Latvī” par astronomiskiem jau-tājumiem. Rakstus izlasījuši pārrunājām tos. Tēvs savā laikā bija astronomiju studējis.

Es ar aprīriņošanu klausījos, cik viņa atmiņā vi-sas kādreiz iegūtās zinības bija svaigi uzglabāju-šās. Pat skaitļus, kuŗi sniedzās miljonos un triljo-nos, viņš atcerējās.

Kādu vakaru tēvs man izskaidroja mūsu planētu sistēmu, kādā citā viņš man stāstīja par planētu izcelšanos. Tēva paskaidrojumos visi jautājumi pa-lika skaidri un saprotami; ar viņu sarunājoties un viņā klausoties, neviļus pārņēma tā sajūta, ka at-rodies pie paša zinību avota. Lielais miers, kas iz-gāja no viņa personības, viņa piedzīvojumu bagātība, uzskata gatavība un noteiktība, viņa garīgais pā-rākums, savienots ar viņa labsirdīgo, balto izskatu, modināja dziļāko cienību un lielāko palāvību.

Dažu vakaru, kad strādāju kādu rokdarbu, tēvs, laiku kavēdams, man piebiedrojās. Viņš labi dēkla-

mēja. Dzeju tēvs zināja neapzināmu daudzumu. Ģētes „Faustu” viņš bija vairāk reizes lasījis; prologu viņš zināja no galvas. Arī Šillera gaŗo „Pulksteņa dziesmu” un vēl daudz citas no viņa gaŗām dzejām. Heines dzejas tēvam patika, un viņš daŗu labu pēc atmiņas nodeklamēja. No Gust. Švāba dzejas „Das Gewitter” ņemto vecmāmiņas izteicienu: „Ich kann nicht sorgen und schaffen schwer, was tu' ich noch auf der Welt?” tēvs šad tad lietoja atiecībā pats uz sevi”...

„Kādu vakaru stāstīdams par Pēterpils dzīvi, tēvs pieminēja kādu Vildi, dzimuŗu ūlezviģieti, kuŗš skaisti un ar patosu savā dialektā dziedājis pazīstamo studentu dziesmu: „Auf Schlesiens Bergen da wächst ein Wein”. Tēvs, dziesmu deklamēdams, tā aizrāvās, ka to vietām dziedāja. Lūdzu deklamēt vēl kādu. Tēvs labprāt nodeklamēja vēl otru: „Als Noah aus dem Kasten kam”.

Oktōbŗa sākumā pārbraucām Rīgā. Tēvs pēc sava paraduma jau laikus aizbrauca uz staciju. Vilciens pienāca ar novēloŗanos; uz viņu gaidot metās vēsi, un arī nekurinātā vagonā bija dzestri. Pēc ūi brauciena tēvs rādīja saaukstēŗanās zīmes; tām pievienojās sāpes krustā un vēlāk visos muskuļos. Pa starpām viņš jutās labāk un saulainās dienās pat izgāja pastaigāties. Bet nelaimīgā kārtā viņš, braukdams automobilī no kāda jaunekļu izrikoŗuma, kuŗu apmeklēt viņš bija ļāvies pierunāties, sasaldējās par jaunu. Īestājās atkal stipras muskuļu sāpes, nogurums un ēstgŗibas trūkums.

Tagad spēki zuda ar katru dienu. „Visi mani locekļi atsakās no kalpoŗanas, tikai galva vēl strādā,” tēvs kādu dienu teica; miesīgi viņš dila un sakrita, bet garīgās intereses nezuda. Labākos brīŗos lasījām, klausoties viņš, liekas, aizmirsā kā sāpes, tā nogurumu.

Viņa domas, kā likās, bieŗi atgriezās un kavējās pie nepabeigtās tautas dziesmu metrikas. Viņš par

to runāja un uzaicināja mani taisīt piezīmes. Arī Bandrevičam viņš reiz noturēja gaŗu lekciju par t. dz. metriku.*)

Cik ļoti tēvs agrākos gados mīlēja mieru un vienatni, tik labprāt viņš pēdējos gados, īpaši savās slimības dienās, vēlējās, lai kāds būtu viņa sabiedrībā. Ieiedama viņa istabā, allaŗ apvaicājos, vai varu nākt, vai netraucēju, un saņēmu bieŗi šo atbildi: „So oft du kommst, sollst du willkommen sein“. Krēslas stundās pie tēva gultas sēdot, pārrunājām daŗu jautājumu, atgadījumu jeb nostāstu. Stāstījām vairāk mēs citi, lai tēvu ar runāšanu nenogurdinātu.“

„Vispār kad sāpes tēvu nemocīja, viņš labprāt runāja un stāstīja, bet vismīļāk klausījās lasīšanā. Kad viņa baltā galva ar kuplajiem matiem atdusējās uz spilvena, viņš neizskatījās pēc cietēja, jo viņam bija balta, sāŗta sejas krāsa, bet kad viņš piecēlās, viņš izskatījās ļoti novārdzīs; slimībai ieilgstot, tēvs izteicās, ka tāda vārgšana viņam nemaz neesot pa prātam, ka viņš aizvien lielījies nomirt stāvus, kā miruŗi senie latvieŗi.“

Kādu dienu vājumā brīdī viņš skaita Ģētes „Gājēja dziesmu naktī“: „Saldais miers, man pildi krūtīs“.

Drīz piederīgie mana šķiršanās brīdi tuvojāties: „Ikdienas tēvs no rītiem vēl piecēlās un ieradās pie brokasta galda, pēdējās dienās gan uz spieŗa atspiezdāties. Pēc brokasta viņš atsēdās atzveltnes krēslā, kamēr viņa istabu vēdināja un sakārtoja. Pēdējā dienā, 7. martā, tēvs no gultas vairs necēlās, sūdzēdamies par lielu nespēku. Viņš mani lūdza viņu apkopt un darīja uzmanīgu, ka viņa krūtīs pie elpošanas vairs necilājoties; paņēmu viņa roku, pulss bija vājš, tikko sajūtams. „Tu man varētu

*) Par to Bandrevičs runā savā rakstā „Atmiņas par Kr. Baronu.“ A. B.

vēl ko palasīt," viņš pēc brītiņa vēlējās. Izvēlējamies Teodora Zeiferta rakstu par latv. tautas dziesmu pantmēru „Latviešu rakstniecības vēstures“ I daļā. Lasījām ar pārtraukumiem pa pusstundai. Tēvs sekoja ar lielu uzmanību un interesi un taisīja savas piezīmes pie autora izteiktām domām.

To pašu dienu firma „Valters un Rapa“ piesūtīja „Latvju Dainu“ otrā izdevuma komplektu. Mans dēls paku ienesa tēva istabā un atraisīja. Tēvs gultā gulēdams noskatījās viņa rīcībā un ar labpatiku pacilāja vienu otru pasniegto sējumu. Kad visas grāmatas tēvam redzamā vietā uz galda bija sarindotas, izsacīju savu prieku, ka tēvs piedzīvojis sava darba otro izdevumu, un piebildu, cik labai vajaga būt tai izjūtai, apzinoties, ka dzīvē padarīts kaut kas liels un paliekams, — „nu jā, drusku jau strādāts ir,“ tēvs atbildēja.

Beidzamie mirkli pienāk 8. marta pirmajās stundās. „Pēc pusnakts izdzirdām tēvu grūti elpojam. Acumirklī bijām kājās. Arī mūsu jaunatne ātri piecēlās, izdzirdusi mūs steidzamies uz tēva istabu.

„Man grūti elpot,“ tēvs žēlojās, „es vairs nevaru ciest.“ Dakteris ātri sagatavoja zāles. „Man laikam vairs nav pulsa,“ tēvs sacīja, sniedzams savu roku. Pulsa vairs nebija. Pasniegtās zāles tēvs ņēma: „aizlija gaļām,“ viņš klusu sacīja. Dakteris ātri sagatavoja otru devumu, kuŗu tēvs bez grūtībām iedzēra.

Atvērām logu un piecēlām viņu augstāk uz spilveniem. Rokas palika mierīgi uz segas guļot, seja mazliet pagriezās pret sienu; elpošanas grūtumi likās pārejām. Acis lēni pievērās... viena nopūta, pēc brītiņa otra — tad iestājās klusums.“

Tā nomirst Krišjānis Barons 88 gadu vecumā, bet joprojām tautas dziesmu darbā, jo „L. dainu izlase“ vēl nav gluži noslēgta, izlases IV daļu nobeidz Baronu Līna. Viņš mirst tā, kā dižam latvietim pieklājas, jo tāda latvieša ilgošanās ir:

Dod, Dieviņi, tā nomirt,
 Kā nomira tēvs, māmiņa:
 Tētiņš mira rij' kuldams,
 Māte maizi micīdama.

Barona nāves ziņu ar plakātiem paziņo latviešu tautai. Skolas un universitāte pārtrauc mācības un notur piemiņas aktu. Valdība nolemj, ka Barons apglabājams par valsts līdzekļiem, bet Rīgas pilsēta solās Barontēva kapu uzraudzīt un apkopt. Skolu, biedrību, iestāžu pārstāvji notur apspriedi, kurā noskaidro bērū kārtību.

K. Egle tēlo Barontēva bēres „Izglītības Ministrijas Mēnešraksta” 1923. g. 4. n-rā tā:

„Baltā „Dainu” krājēja un kārtotāja mirstīgās atliekas vienkāršā dzeltenā ozola šķirstā, pie kuŗa nepārtraukti dienām un naktīm pārmaiņus stāvēja studentu un rakstnieku godasardze, jau no svētdienas (10. marta) bija novietotas senās Māras (Doma) baznīcas lauru zaļumiem un puķēm izgreznotās altāra telpās. Līdz izvadīšanas dienai, 14. martam, uz šejieni tad kā svētceļojumā ikdienas plūda daudz ļaužu, īpaši bērni un skolu jaunatne, lai pēdējo reizi godinātu un nolūkotos mīļā vectētiņa gaišā miera apēnotā sejā. It sevišķi daudz cilvēku bija saradies otrdienas vakarā, kad mācītājs prof. V. Maldonis noturēja svinīgu aizlūgumu un koŗi dziedāja sēru meldijas. Plašās baznīcas telpas, kuŗās varot saiet pāri par 8000 cilvēku, bija kā bāztin piebāztas, pārpildītas līdz pēdējai vietiņai.

Bet vēl lielāks ļaužu saplūdums bija trešdien 14. martā, kad nolikta Barontēva izvadīšana uz pēdējo atdusas vietu vecajos Ģertrūdes kapos. Jau no paša rīta pavadītāji pa vienam un vairākiem steigās un pulcējās Māras baznīcas laukumā. Bet tagad baznīcā ielaida tikai ar sevišķām kartiņām, kas dienu priekš tam bija izdalītas dažādām sabiedriskām organizācijām un iestādēm, lai novērstu sa-

drūzmēšanos, jo to skaits, kuŗi vēlējās Barontēvu pavadīt viņa pēdējā gaitā, desmitiem tūkstošiem lielāks, nekā to spētu uzņemt baznīca. Latvijas pirmo cīnītāju un tagadējās neatkarības pamatlicēju, tautas pašapziņas modinātāju un dziesminieku nākusi pavadīt visa tauta. Valsts prezidents J. Čakste, saeimas priekšsēdētājs un locekļi, ministri, rakstnieki un žurnālisti, mākslinieki, profesori un skolotāji, Rīgas pilsētas, kaŗa resora, jaunatnes un dažādu citu organizāciju un iestāžu pārstāvji, — visi bija klāt svinīgajā sēru brīdī un ņēma daļību bērū gājienā kopā ar nepārredzamiem ļaužu pulkiem baznīcā, ielās un laukumos.

Īsi pēc pulksten 11 no rīta, kad baznīcā nebija vairs nevienas brīvas vietas, atskanēja ērģeļu skaņas un sākās izvadīšanas dievkalpojums ar īpašu šinī gadījumā Barontēvam no L. Bērziņa sacerētu dziesmu, kuŗu sēru viesi nodziedāja pēc meldiņa „Jēzus dzīvo mūžiģi“. Sevišķi zīmīģis no šīs dziesmas viņas pirmais pants:

„Tavu vārdu daudzīnot,
 Škumjās tērpjas tavi draugi,
 Kas tu, tautu audzīnot,
 Pats ikdienas augstāks augi,
 Augstāks, baltāks, apskaidrots,
 Cītu sauļu vaiņagots.“

Sēru sprediķi teica Barontēva tuvinieks, saeimas loceklis māc. Grīnberģs, likdams savai runai pamatā evaņģelija vārdus: „Kad mēs dzīvojam, tad dzīvojam tam Kungam, un kad mēs nomirstam, tad nomirstam tam Kungam. Tāpēc vai dzīvojam, vai nomirstam, mēs pīderam tam Kungam.“ Attēlojīs īsos, bet izjustos vārdos lielā tautas darbinieķa mūģa gaitu un nopelnus, runātāģis aizrāda, cik ļoti maz, darbu darot, Barons domāģis, kas viņam par to būs. Viņš mīlģis savģjus, mīlģis savu darbu, mīlģis

savu tautu dziļi un patiesi, ticis no visiem mīlēts un tā klusībā strādājis savu augsto uzdevumu. Viņš nepiederējis arī pie tiem, kas ticību nesā tikai uz lūpām, nedomājis, ka Dievam varot kalpot vienīgi baznīcā. Nē, visa viņa dzīve un mūža darbs bijusi viena vienīga liela dievkalpošana. Sprediķim seko korālis „Ak galva asiņaina“ konservātorijas kora izpildījumā un tad mācīt. prof. Maldoņa noturētā liturģija un svētišanas vārdi. Ar to garīgais akts bija beidzies, un sākās atvadišanās runas, no kuŗām viena daļa bija paredzēta baznīcā, bet pārēja daļa — kapos.

Barontēva lielos nopelnus Latvijas un latvju labā kā pirmais atzīmēja valsts prezidents J. Čakste. Mēs šķīramies no tautas dēla, — uzsvēra viņš, — kuŗu uz mūža dusu pavada visa Latvijas valsts. Viņš veicis divkārt lielu uzdevumu. Krišjānis Barons bija tas, kas viens no pirmajiem modināja tautas tīro dzidro pašapziņu, darba mīlestību tautas labā. Bez šās skaidrās pašapziņas tauta uz lieliem kopējiem darbiem nebūtu iesildāma. Viņš bija arī tas, kas sakrāja latvju gara mantas, kas citādi draudēja nogrimt aizmirstībā. Mums nebija laicīgu mantu, ko rādīt citām tautām, bet Barontēvs mums atstājis garīgu rotu, ar kuŗu latvju tauta var lepoties. Saeimas vārdā atvadījās un vieglas smiltis novēlēja Saeimas viceprezidents, bet valdības vārdā — izgl. min. P. Gailītis, pielīdzinādams Barontēvu krīvam. Kad senatnē miris krīvs, Zilo kalnu pārklājusi tumsa, un visa tauta tērpusies sērās. Miris tagad ir latvju krīvu krīvs, un visa latvju tauta sēro, un viņas valdība noliec savu galvu dzeltenā šķirsta priekšā. Tu vēlēties — pret altāri pagriezdamies turpināja ministrs, — lai tevi pavada klusā vienkāršībā. Piedod, ka tavu vēlēšanos nevaram izpildīt. Mēs visi nākam tevi pavadīt un guldīt vēsajā kapā, tu mūsu lepnums un ceļa rādītājs. Tu neesi no mums šķīries, bet dzīvosī ar mums, un tavs gars mūs vedīs uz gaismas

kalniem. Rīgas pilsētas galva Andersons cildināja Barontēva ideālismu tautas un Latvijas valsts labā. Tu biji pirmais jaunlatvietis, kas nesa pirmo akmeni Latvijas ēkai, tu biji arī pēdējais veclatvietis, kas redzēja šo ēku iesvētam, — sacīja runātājs. Zemgales dēls, tu biji brīvs un gribēji redzēt arī tautu brīvu, un piedzīvoji to. Mēs guldīsim tevi Rīgā, pie latvju sirds, un kamēr vien Rīga pastāvēs, viņa apņemas kopt un greznot tavu kapu. Latvijas augstskolas vārdā runāja rektors prof. E. Felsbergs, teikdams ka Latvijas augstskola noliec galvu pie sava pirmā goda biedra šķirsta un jūtas bezgala lepna, ka viņai bijis tāds goda biedrs. Barontēva nopelnus zinātnes laukā un viņa tīro skaidro persōnību, atvadīdamies filoloģijas un filozofijas fakultātes un filologu biedrības vārdā, pasvītroja prof. J. Endzelīns. Godājamais zinātnieks uzsvēra, ka „Latvju Dainu“ izpētīšana un izkopšana — valodnieku uzdevums. Tur atradīs allaž un allaž jaunus avotus pētījumiem. Nekad nevajaga pagurt, Barontēva tīto dziesmu kamolu šķetinot. Ar skaistu un dziļi izjustu runu rakstnieku un žurnālistu vārdā nāca dzejnieks K. Skalbe. Krišjāni Baron, — viņš iesāk, — tu biji tautas cīnītājs: avīžnieks un dziesminieks. Pēdējos gadus tu pavadīji apskaidrotā gara pasaulē. Pie tevis nebija vairs nekā ikdienišķa. Tu biji palicis mūsu vidū par baltu pasaku, par Balto tēvu, par dzīvu tautas gara leģendu. Pār mūsu zemi gājuši gadi ar kaņiem un revolūcijām, ar niknu postu un nāvi. Bet šie gadi tevi saudzēja, lai tu redzētu mūsu nacionālo ideālu piepildīšanos brīvā neatkarīgā valstī. No šīs vietas es gribu sacīt: Dievs tevi saglabāja par liecinieku brīvības un taisnības uzvarai. Kad tu izgāji cīņā, tautas spēki vēl bija vāji. Tu nevarēji atdot viņai brīvu viņas zemi. Bet tu sakrāji un vienoji tautas dvēseli „Latvju Dainās“ un atdevi viņai atpakaļ tās garīgo tēvzemi. Šodien tu noiesi pazemē, bet tavš gars

Dārta Barone mūža pēdējos gados.

Kr. Barons mūža pēdējās dienās.

Kr. Barons 6. III. 1923. g.

paliks ar mums dziesmās, kuŗas tu esi izglābis. Dziesmas no Daugavas, dziesmas no Gaujas, dziesmas no Latgales ezeriem un pakalniem kā nemirstīgi cīruļu bari paceļas pāri šīm velvēm un tevi pavada. Latvijas nebaltās dienās, mūsu jaunās vēstures sākumā mēs esam piedzīvojuši jau šo dziesmu brīnišķo spēku. Mūsu bēgļus un kareivjus viņas izvadījušas cauri Krievijas klajumiem un Sibīrijas sniegiem un pār jūrām pārvedušas atpakaļ dzimtenē. Ar „Latvju Dainām“ tu esi licis pamatus mūsu nacionālajai rakstniecībai, domāšanai un reliģijai. Kā koks, kas ar saviem zariem ieaug debesīs, tā tu ar savu darbu esi ieaudzis nemirstībā. Mēs neredzam tevi aizejam, bet atnākam. Mēs tevi pavadām kā avižnieku un dziesminieku, bet tu nāksi atpakaļ un būsi vienmēr pie mums kā Baltais tēvs, kā dzīva tautas gara leģenda. Tautas zeme, kuŗa šodien tevi uzņems, kļūs mums divkārt dārgāka.

Konservātorijas vārdā runāja viņas rektors prof. J. Vitols, apzīmēdams Barontēva mūžu par skaistu akordu pasauli. Barontēva padarītā darbā slēpjas visu mākslu māksla un visu mūziku mūzika. Konservātorija solās mīlēt savu tautu un savas tautas dziesmas, kā to Barons mīlējis. No Skolotāju savienības puses pēdējos sveicienus atnesa un vieglas smiltis novēlēja priekšsēdētājs P. Kūla. Barontēvs ir lielākā tautas tikuma — darba — simbols. Viņš piederēja arī pie pirmajiem spēcīgākajiem tautas modinātājiem no gadusimtu snaudas. Viņa mūža darbs bija tik liels, ka tauta rūpīgi vēroja viņa izdošanos, bažīdamās, ka tas varētu sniegties pāri viena cilvēka spēkiem. Bet Barona spēks bija pasa-kains, un liktenis bija žēlīgs un ļāva viņam nobeigt savu darbu. Tagad šis darbs ir kļuvis par drošāko pamatu tautas audzinātājiem, un no šīs straumes mēs varēsīm smelties, kamēr vien latvju tauta pastāvēs. Tavā garā, neaizmirstamo darbiniek, mēs gribam audzināt mūsu jaunatni, un tavš gars lai

Baumanis, Krišjānis Barons.

bagātīgi mīt mūsu starpā. Skolotāju nacionālā centra vārdā atvadījās priekšsēdētājs A. Vičs. Krīvu krīvs, juzdams savas pēdējās dienas, sadedzinājies uz sārta, lai tauta ticētu viņa mācībām. Tā sadedzinājās arī Barontēvs savā darbā tautas un dzimtenes labā, neprasīdams nekad, kas viņam par to būs. Saņemdami šo mantojumu no viņa, lai ķeramies tagad nevien vārdos, bet arī darbos pie Latvijas valsts izkopšanas un nostiprināšanas, neprasot, kas mums par to būs. Darbosimies arvienu tā, kā to Barontēvs ar savu piemēru rādījis, lai pēcdienās mūs nevarētu saukt par liekuļiem, kas mācījuši citādi, bet darījuši citādi. Iesim viņa pēdās un sadegsim tautas audzināšanas darbā. Skolotāju nacionālais centrs pie Barontēva šķirsta un kapa dod šo svēto solījumu. Nopelniem bagāto tautas darbinieku šē baznīcā vēl cildināja Latvijas augstskolas studentu padomes priekšsēdētājs V. Jansons, Latviešu jaunatnes savienības priekšnieks A. Laiviņš un Nac. kluba pārstāvis prof. J. A. Ozoliņš. Bez tam no Igaunijas latvju tautai līdzjūtību izteica un atzinīgos vārdos no Barontēva atvadījās parlamenta loceklis un Literāriskās biedrības pārstāvis prof. Ernics. Igaņu un latvju tautām bijis vienāds liktenis, vienādi cietieni un mērķi — teica viesis. Kā latvju, tā igauņu patriotiem bija jāglābjas no vācu baroniem Pēterpilī, kur viņi bieži vien kopā cīnījās un cieta. Igaņu tauta pilnīgi saprot Barontēva lielos nopelnus un dziļi sēro latvju tautai līdzī viņa nāves gadījumā. Tāpat atzinīgus pēdējos sveicienus somu literātu biedrības „Helsinki“ un somu prof. Mikola vārdā nodeva Somijas sūtņa v. i. Silvanders. Barona sakārtotās dainas ir neaptverami liels mantojums tautai — teica pārstāvis. Somu tautai tāds ir viņas prof. Lenrōta darinātais lielais epss „Kalevala“. Somiem labi pazīstamas latvju brīvības un neatkarības cīņas, kuŗu ievadītājs ir apklusušais Barontēvs. Viņš pieredzēja savu ideālu piepildāmies. Latvju

dainu zemē aug varenais latvju ozols, ko nekādas vētras un zibeņi neizgāzīs. (Abi ārzemju viesi no papīra diezgan tekoši nolasīja savas runas latviski).

Runām beidzoties, klusām aizdarīja šķirstu, kuŗu studenti pacēla uz pleciem, un Reitera koris sāka dziedāt „Rekviēmu“. Tas bija patiesi svinīgs un aizgrābjošs acumirklis, kas dziļi atbalsojās klātesošo dvēselēs. Tad studenti ar šķirstu un pavadītāji plašā straumē lēnām sāka virzīties no baznīcas ārā, lai sakārtotos sēru gājienā, kuŗa priekšgalā nostājās studentu korporācijas ar sērās tītiem karogiem un vainagu virknēm. Ar vainagiem piekŗauti bija arī divi pajūgi. Vairāk verstis gaŗo sēru gājienu līdz pat kapiem ielās no abām pusēm ieslēdza skolnieku un jaunatnes godasardze, bet aiz viņiem neskaitāmi ļaužu pulki — Barontēvam pateicīgā tauta. Šķirstam tuvojoties, skolnieki un skolnieces ceļā kaisīja mētras un puķes; tāpat puķes bira arī no daudz namu logiem un lieveņiem. Tauta pēdējo reiz godināja savu lielo darbinieku: cīnītāju un dziesminieku. Līdz augstskolai, kur to sagaidīja mācības spēki un studentu koris ar dziesmu „Ai, vējiņi, kam nolauzi!“, šķirstu nes studenti uz pleciem. Te viņu novietoja bēru liķratos, un gājiens lēnām devās tālāk, īsu brīdi piestādamies vēl tikai pie Rīgas latv. biedrības, kur aizgājēju sagaidīja biedrības priekšniecība un koris ar dziesmām. Biedrības vārdā no sava goda biedra atvadījās viņas priekšnieks A. Krastkalns.

Pulkstens bija jau 4, kad gājiens nonāca pie kap-sētas, kur Barontēvu sagaidīja daudz ļaužu un Rīgas pilsētas četru vidusskolu skolnieki un skolnieces ar dziesmām: „Ai, vējiņi, kam nolauzi taisnāko ozoliņu!“ un „Naktī dziļā, nebaltā“. Tad šķirstu ņēma uz pleciem un caur kaŗaskolas godasardzi līdz kapam aiznesa augstskolas mācības spēki, kur viņu saņēma studentu korporācijas sēru drānās tītiem nolaistiem karogiem.

Kad apkļusušā dziesminieka un cīnītāja šķirsts bija nolaists puķēm izklātā kapa dziļumā līdzās saviem senajiem jaunības un vīra gadu darba un cīņu biedriem — Valdemāram un Brīvzemniekam, — mācītājs Zanders (sen.) izpildīja garīgo ceremoniju; studentu koris nodziedāja „Kungs, Kungs, apžēlojies”, un kaps lēnām sāka aizvērties. Paceļoties kapa kopīnai, viņu pārsedza to iestāžu un organizāciju vainagi, kuŗas savus atvadišanās vārdus bija sacījušas jau baznīcā. Bet tad, pie aizbērtā kapa vainagus noliekot, sākās pārējo organizāciju un iestāžu pārstāvju runas un atvadišanās, kuŗu skaits sniedzās pāri piecdesmitam, tā ka vainagi uz kapa nesagāja, bet daļu vajadzēja sakārt apkārtējos kokos. Ikviena runātāja isajos vārdos (jo laiks bija stipri ierobežots) izskanēja neaprobežota tautas mīlestība un pateicība Barontēvam. Atzinībai un godināšanai, no kuŗas dzīvs būdams nelaiķis tā vairījās un atteicās, te nebija vairs robežu, jo plašā jūtu straume bija dabūjusi savu plūdumu un nebija apurama. Pie aizvērtā kapa atvadījās vai nolika vainagus, vai arī ziedoja Barona fondam: pareizticīgo latvju vārdā — prāvests Bormanis; Latvijas aizsardzības biedrības — pulkvedis Kalniņš; valsts darbinieku arodbiedrības — Ed. Ramats; Sieviešu nac. ligas — Anna Ķeniņa; Latv. grāmatizdevēju un tirgotāju biedrības un „Latvju Grām.” redakcijas — R. Egle un K. Bērziņš; Latvijas augstskolas — prof. Šmits; Latv. izglīt. biedr. — P. Blaus; Mākslas veicināšanas biedrības — Atis Ķeniņš; Vidusskolu skolot. biedr. — L. Adamovičs; Mākslas akadēmijas — prof. R. Tilbergs; Zemnieku savienības — K. Ulmanis; Nacionālā teātra un sociāldemokrātu partijas — J. Rainis; Nac. jaun. sav. — stud. Hermanis; L. kult. veic. biedr. — Līgotņu Jēkabs; Rakstnieku un žurnālistu arodbiedrības — K. Skalbe; Cēsaines vidusskolas — A. Saulietis; Dailes teātra — Ed. Smilģis; Sarkanā krusta — Dr. Jan-

kovskis; privātskolu vārdā — J. Akmens; „Ziemeļblāzmas“ un Burtnieku pils (Mīlgrāvī) — Rinka jaun kundze; un daudz, daudz citu organizāciju, iestāžu, laikrakstu redakciju un skolu pārstāvju no Rīgas un provinces, kā arī no Polijas sūtņa un prof. Mikolas. Neskatoties uz īso, stipri ierobežoto laiku, kāds dots katram runātājam, runas tomēr ieilga un beidzās tikai vakara krēslā, kad pilsētas namos un ielās atmirdzēja jau elektriskās ugunis. Beigās nelielā piederīgo vārdā visiem sirsnīgu pateicību izsacīja māc. Grīnbergs, priecādamies, ka Barontēva pavadišanā tik sirsnīgi un nedalīti ņēmusi dalību visa tauta. Tad studenti nodziedāja pēdējo „Saldu dusu“, un pēc kopējas tautas lūgšanas „Dievs, svētī Latviju!“ sēru viesi pamazām sāka izklīst.“

Mantojums. „Latvju Dainas“ un latviešu tautas jaunāko laiku gara (sevišķi literātūras) dzīve.

No Barona dainu darba sākumā pagājis jau vairāk kā pus gadusimtenis, no „Latvju Dainu“ noslēgšanas brīža — divdesmit gadi, un ir jau divpadsmit gadi, kopš Barontēvs aizvēris savas acis. Bet tautas dziesmu avots joprojām verd, kā jau Barons to bija paredzējis, teikdams, ka vēl daža jauna nepazīstama manta glabājas tautas gara mantu pūrā un gaida gaismā celšanu. Šai apziņā Barons bija 1903. g. noraidījis Visendorfa priekšlikumu — publicēt paziņojumu, ka jaunpiesūtīto dziesmu uzņemšana krājumā pārtraucama. Kamēr Visendorfam prātā vienīgi „Dainu“ drīzāka noslēgšana, Barons skatās tālāk nākotnē, novēl iznīcībai atrautās, bet „L. Dainās“ tehnisku apstākļu dēļ neiekļuvušās tautas dziesmas labprāt nākošo paaudžu gādībai, sargās apturēt tautas dziesmu plūdumu vai pat, neapdomīgi un nesmalkjūtīgi rīkojoties, pavisam aizbērt tautas gara mantu avotus. Tagad tautas dziesmu krāšanas un kārtošanas darbs Folkloras krātuves rokās, un ziņas, ko krātuve periodiski publicē liecina, ka šis darbs vēl šobrīd nav galā. *) Skalbes vārdiem sakot — mūsu tautas dziesmas ir nepārredzama korāļu virkne. Kr. Barons to cēlis atkal godā, un nu tā

*) Līdz 1935. g. 1. jūnijam Folkloras krātuve savākusi jau 1.127.831 variantu dažādu tautas tradīciju, no šī skaita pēdējos trīs mēnešos vien 20.846.

tecēdama iepriecina mūsu ausi un cilā mūsu garu pretī latviskai Latvijai, augstai nacionālai pilnībai, disciplinē augstāko gara brīvību gadu tūkstošiem vecu tradīciju likumā, jo mūsu tautas dziesmas ir tik pirmatnīga, īsti pilnīga tautas dzeja, ka J. G. Kōls (Kohl) savā grāmatā „Die deutschrussischen Ostseeprovinzen oder Natur- und Völkerleben in Kur-, Liv- und Estland“ (Dresden und Leipzig 1841) II, 121 saka: „Tādā nozīmē visā Vācijā eksistē, cik es zinu, vairs reti kur tautas dzejas pēdas“. Mūsu ģeniālos nepazīstamos tautas dziesmu autorus Kōls uzskata par tādu pašu kontrastu vācu „minnezeņģeriem“, kāds dzejniekam „no Dieva žēlastības“ ir profesionāls dzejnieks, īstam dzejniekam — nedzejnieks.

„Latvju Dainas“ rāda drošu ceļu ikvienam, kas zinātnē un mākslā grib nākt ar mūsu tautas garu labā saskaņā. Saprātīgajā un saudzīgajā Barona redakcijā un sākārtojumā mūsu tautas dziesmas kļuvas par pamatakmeni mūsu valodniecībai un vēsturei. Bet arī citas zinātnes tur atrod daudz svarīga un zīmīga materiāla katra savā nozarē. Latviešu daiļliterātūra tikai ar „Latvju Dainu“ palīdzību ieiet dziļākā, īstākā latviešu gara pasaulē.

Dzeja iemieso tradīcijas. Kas gadu virknē tautas garā nobriedis, tautas ilgas, pasaules uzskats, jēdziens par to, kas aistētisks un kas tāds nav, tam visam pieminekli uzceļ dzeja. Te, protams, runa par īstu dzeju, kurai paliekamība; ko nevien viens otrs kritiķis uzskata par dzeju, bet ko sumina tauta visumā; tā ir tā dzeja, kas līdzīgi dainām ieiet tautā un paliek tai prātā un sirdī veselām strofām, vai visbiežāk sentenču, salīdzinājumu, emfazes veidā, kodolīgi, zīmīgi, pilnīgi izteikdama tautas īpatnību. Tad dzejnieks ir tas sapņu un gudro zīmju tulks, par ko dzied Blaumanis „Tālavas taurētājā“.

Kur lai mūsu laikā meklējam prōtotipu šādai īstai dzejai? Kurā virzienā meklējams kontakts, kas jau-

nam latviešu dzejniekam jānodibina, ja dzejnieks negrib zaudēt kontinuitāti ar kultūras kuplo koku, negrib kļūt par nokaltušu zaru, bet grib ievienoties par cēlāju, par pozitīvu faktoru kultūras veidotāju virknē? Še ceļu mums pašķir literatūras vēsture, rādīdama latviešu literatūras darbinieku maldus laikmetā, kam iezīmību devušas Vecā Stendera idejas. Šis latviešu labvēlis, kas, no dzimšanas vācietis būdams, uz sava pieminekļa lika uzcirst: „latvis”, anōnimās dainas neuzskatīja par mākslas dzeju, bet sauca par blēņu dziesmām. Nelaimīgi bija gadījies, ka pie šī atzinuma bija nonācis taisni viņš, vīrs, kam dedzīga filologa interese, un kas, mūsu valodu pētīdams un vārdnīcu sastādīdams, bija spiests meklēt drošākos norādījumus tautas gara mantās, autoritātīvākais tā laika literāts latviešu lietās, toņa devējs visai mūsu grāmatniecībai līdz pat 19. g. s. vidum. Mūsu dzeja tos gadus tādā mērā pakļauta svešām metodēm, ka nevarēja būt runāt par nepazīstamā elementa organisku asimilēšanu, par uzpotēšanu. Stendera dēstam latviešu gara klimats bija par daudz eksotisks; nepaguvis iesakņoties, šis dēsts nonīka, pilnasinīgās tautas dziesmas to noēnoja; latviešu tautas masas, šī potentā, treknā gara zeme viņu neatzina, viņas īstenieks bija anōnīmais tautas gara mantu autors. Tomēr Stendera uztipto metodi izsludināja par reprezentātīvo mākslas dzejā, un arī tie pirmie latviešu tautības dzejnieki, kuŗus varam nosaukt vārdā (Neredzīgais Indriķis, Līventāls, Leitāns u. c.), neprazdami un neiedrošinādamies Stenderu kritizēt, pie šiem nelāgajiem paraugiem palīka. No šīs famōzās, tradīcijās nepamatotās „mākslas” dzejas nav vairs pāri neviena paliekoša darba, laīki sijājot tur visu atraduši par vieglu, viss aizgājis vējā, tāpēc mūsu laīcīgā dzeja līdz pat Jurim Alunānam ir mākslas vērtību ziņā tukšs plankums, ja neskaitām nezināmo, ģeniālo veco latviešu dzejnieku veidotās un slīpētās tautas dziesmas, kas, laīka

rūsas neaizkartas, valda vēl šobrīd mūsu gara novadus aprīņojamā vitālītātē.

Šie apstākļi dod mums rokā īsto dzejas durvju atslēgu. Dzeja, nebūdamā no lētajām mākslām, prasa pamatīgu gara skološanu. Dzeja, būdamā sinteze, prasa dziļu tautas dvēseles pazīšanu. Bet šī dvēsele mums savus noslēpumus atklāj, kad vērojam, ko tā savās simpatijās paceļ pāri laikiem. Sai virzienā J. Alunāns, Auseklis, Pumpurs, Lautenbachs meklēja un atrada pusaizaugušo ceļu uz latviešu kultūru. Mūsu dienās, kad šī teka jau krietni iemīdīta, tiešām nevienam dzejniekam nedrīkstētu būt neskaidrs, kur ceļš uz lielu mākslu un paliekamību.

Te jānorobežojas no pārpratumiem. Mūsu kultūras ceļš nav autarķija, kur jāiztiek vienīgi ar savas nācijas materiāliem un augļiem. Un tā pavisam nav kultūra, ja tauta pārtiek tikai no mantojuma. Senčus nekopēdami, tomēr turēdami sirdīs mūžīgo Latviju, uzskatā, ka tā nekad nebūs galīgi izbūvēta (zīmīga ir teika, ka Rīgai jāiet bojā, tikko tā būs galīgi uzcelta, nobeigta), mēs darīsim labāk, ja mūsu īpatnības prizmā vērosim arī tagadni un svešiniekus. Tālāk no nobeigtības un šauruma, no filistrības! Ja mūsu kultūras šodienu ietelpinām O. Špenglera vai B. Christiansena schēmās, tad redzam, ka, pat pielīdzinādami kultūru mirstīgo organismu kategorijai (jo kultūra ir organisks, dzīvs ķermenis), mēs esam vēl tikai mūsu kultūras jaunības laika biedri, liels celtniecisks darbs mums vēl priekšā. Lai tas godam izdotos, pārbaudāmi visi līdzekļi, visas metodes jādiskutē; no visiem notikumiem kas jāmacās. Tāds viedoklis paveŗ arī mūsu dzejai plašākas iespējāmības, principā tā nav noslēdzama pret pasaules strāvām, jo negudrs ir tas, kas par visu spriež a priori.

Zīmīgi, ka mūsu lielākie dzejas tradicionālisti lieliski orientējas aktuālajos notikumos. Tas liecina, ka tie nav nekādi anachronismi, tie nedzīvo pagātnē. Tie dzīvo tradīcijās, kas no pagātnes izkristalizētas,

tie reālizē misiju, uz ko tradīcijas vērstas, tie top, un Latvija top reizē ar tiem.

Tāpat kā Skalbe, viņi tic tautas varoņgaram; tautas tumšākos brīžos, kad mūža ienaidnieks žņaudz latvieti un Daugava šķir mūs no Kurzemes, kuŗa ir ienaidnieka varā, dzejnieks tic, ka upe drīz zemi atkal vienos, strēlnieks, kas guļ dzelmē pie Nāves salas, nebūs velti upurēts. Un Skalbes dzejas vienkāršībai drošākais prōtotips ir mūsu dainas. Rainis sludina Latvijas valsts nodibināšanos tai brīdī, kad vācu kareivja papēdis vissmagāk spiež Kurzemi, Raiņa „Daugava” ir gaišākais ticības apliecinājums, ko jebkad izsacījis latvietis par savas tautas nākotni. Un Rainis dziļi ieskatījies mūsu tautas dziesmu avotā (piemēram veidodams lugu „Pūt, vējiņi”).

Notikumi tradicionālistus norūda pārlicībā. Briģaderes latvietība „Uguns milnā” ir rezolūta un reālpolītiska, pilnīgi sagatavota visām varbūtībām, morāliski bruņota un modra. Tā runāt var tikai tas, kas tautai garā iķbrīdī klāt, kam tautas etniskās un politiskās vajadzības jau sen zināmas, un kas viņas ideālus nešķir no savējiem, dzīvo tikai tautai, jo viņš dzīvo vispār tikai tik ilgi, kamēr viņš dzīvo tautai.

Šai virzienā līdz galam gājis Krišjānis Barons. Viņa personību uzskata par mūsu tautas gara simbolu. Barons ir reprezentatīvākais garīgais latvietis. Viņš rāda arī mums ceļu uz mūžīgi topošās tēvijas reālizēšanu — cauri aktuālībai ar mūžības domu prātā.

Kamēr Ausekļa, Pumpura un Lautenbacha darbos latviešu tautas īpatnība parādās vēl gandrīz tikai jūsmas un fantazijas gaismā, latviešu jaunākā (sevišķi šā gadsimta) dzeja ieiet šai ziņā pilnīgi tais skaidrajās robežās, ko spraudušas „Latvju Dainas”.

Arī mūsu jaunajos dzejniekos tradīciju liesma deg gaiši, arī viņu starpā ir tādi, kas neizbēg savam liktenim un iemieso savos darbos tautas gara

gailis saka: „Kamēr mums ir tādi ļaudis, mums cerība uz nākotni, uz lielu nākotni.“

„Latvju Dainās“ Barons arī sev uzcēlis pieminēkli, kas daiļāks nekā metalla un granīta pieminēkli un spītēs arī iznīcībai ilgāk nekā tie, vismaz tik ilgi, kamēr virs zemes skanēs latviešu mēle: „Latvju Dainas“ ir monuments Horacija „aere perennius“ nozīmē. Parafrazēdams paša Barona tekstu, Melngailis liek savam korim 1922. g. preses svētkos Baronu godināt šiem dziesmas vārdiem:

„Tam klintsakmeņa neveļiet,
Pieminekļa neceliet!
Latvju dainu tas jau celts:
Nerūsēs tautas zelts.“

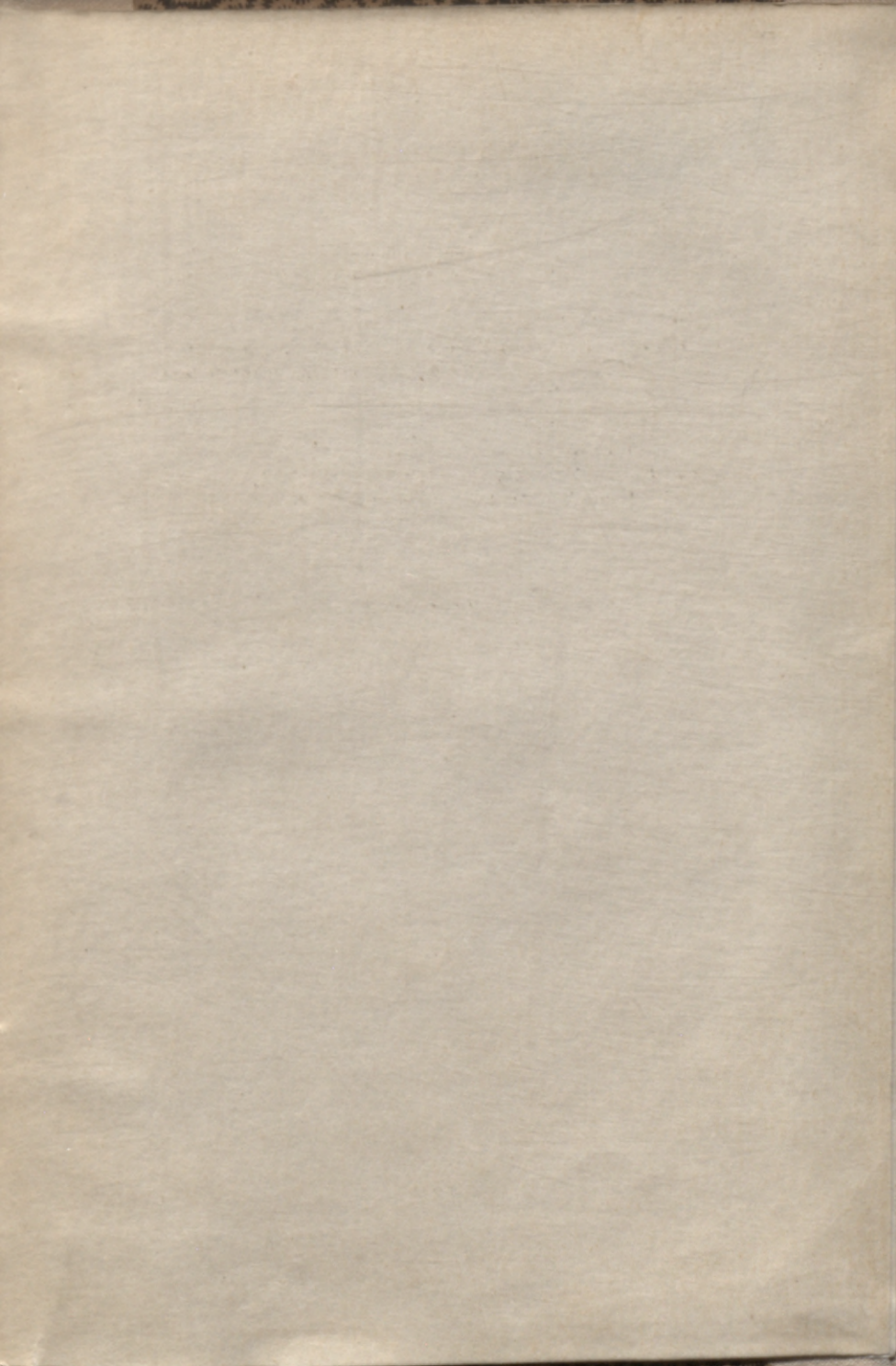
Tomēr Krišjāņa Barona biedrība (reģistrēta ar Rīgas apgabaltiesas 1924. g. 27. februāra lēmumu; dibinātāji: J. Endzelīns, L. Adamovičs, L. Ausējs, P. Šmits, V. Viģants, A. Bērziņš, E. Meklers), kas rūpējusies par Barona piemiņas godināšanu, gan izdodama viņa rakstus, gan nodibinādama Barona piemīni, ir tai uzskatā, ka mūsu galvaspilsētu Rīgu, kas nav bagāta pieminēkliem, jauki pušķos arī Baronom, ar tautas mīlestību un darba ģeniālītāti apdāvinātajam lielajam izdarītājam, celta laicīga piemiņas zīme ar sirmā dainu dravnieka tēlu virsotnē.

SATURS.

	Lpp.
1. Senči	3
2. Bērnība	15
3. Skolas gadi. Dobelē un Dundagā	23
4. " " Ventspilī	34
5. " " Jelgavā	42
6. Tērbatā. Studijas	61
7. " Studentu sadzīve. Universitātes režīms	68
8. " Latviešu studentu vakari. Jaunlatvieši. „Fraternitas Academica Dorpatensis“	80
9. " Darbība „Mājas Viesī“. „Mūsu tēvuzemes aprakstīšana“. Studiju pārtraukšana	96
10. Atkal Dundagā (Valpenē)	116
11. „Pēterburgas Avīzes“. Dibināšanās. Pirmie numuri. Redaktora jautājums	120
12. " " Sūdžības par laikrakstu. Cen- zūra	139
13. " " Barona raksti laikrakstā	172
14. " " Laikraksta likvidēšana	185
15. Barona personīgā dzīve Pēterburgā	190
16. Novgoroda lieta	198
17. Maskavā un Ostrogošskā. Barons par Stankeviču mājskolotāju	202
18. Maskavas latviešu vakari	217
19. Tautas garamantu gaismā celšana. Tautas dziesmu kārtošana. Barons — Marijas ģimnazijas skolotājs	225
20. „Latvju Dainas“. Pamatdziesmas un varianti. Plāns.	247
21. " " Pasākuma konkrētizēšana. Visen- dorfs	259
22. " " Barons pārceļas uz Rīgu. Pirmā sēj. iznākšana	270
23. " " Keizarkās zinātņu akadēmijas ap- gāds	283
24. " " Barons Dārtas ielā. Pie radiem Kur- zemē	293

	Lpp.
25. „Latvju Dainas“. Barons Burtnieku mājās. Dombrovskis	311
26. „ „ „ Baronmātes nāve. Pasaules kara sākums. Dainu darba noslēgums	337
27. Kara viesulī. Zem vācu lūga. Valsts proklamēšana. Lielinieki	352
28. Mūža galā. Dainu izlase. Nāve	365
29. Mantojums. „Latvju Dainas“ un latviešu tautas jaunāko laiku gara (sevišķi literātūras) dzīve	390

Par avotiem un personu rādītājs būs Kr. Barona rakstu II sējumā. Dati visi attiecīgu laikmetu oficiālajā stilā, izņemot tos, kur par atkāpšanos no šī stila sevišķi norādīts.

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0303048912